

Γ. Μέγα

Γ' Γυμνασίου

Γεωγραφία
της
Ελλάδος

1500

18817

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

18817

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Γ Ε Ω Γ Ρ Α Φ Ι Α Τ Η Σ Ε Λ Λ Α Δ Ο Σ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΤΑΞΗΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1966

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΠΡ 2007

ΑΙΦΑΝΤΟ

ΖΟΔΑΛΟ

ΚΟΙΤΑΡΙΑΤΙΣΤΕΙΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

---

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΩΣ ΜΑΘΑΝΟΜΕΝ ΑΥΤΗΝ

Συχνά κάμνετε περιπάτους και έκδρομὰς εἰς τὰς ἐξοχὰς γύρω ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου κατοικεῖτε. Κατὰ τοὺς περιπάτους αὐτοὺς βλέπετε λόφους καὶ κοιλάδας, ποτάμια καὶ λίμνας, δάση καὶ ἀγρούς. Κάποτε ἐπισκέπτεσθε καὶ κανὲν γειτονικὸν χωρίον ἢ γειτονικὴν πόλιν. Γνωρίζετε βέβαια καὶ διάφορα μέρη τῆς πόλεώς σας, π.χ. τὴν ἀγορὰν, τὸ ταχυδρομεῖον, τὸ δημαρχεῖον, μερικὰ ἐργοστάσια καὶ καταστήματα κ.τ.λ.

Τὰ μέρη αὐτὰ εἶναι πλησίον τῆς κατοικίας σας καὶ τὰ εἶδατε τόσο συχνά, ὥστε ἐμάθατε ἀκριβῶς καὶ ποῦ εἶναι καὶ τί εἶναι καὶ εἰς τί χρησιμεύουν. Ὄταν ἐμανθάνετε αὐτὰ τὰ πράγματα, ἐμανθάνετε Γεωγραφία· διότι ἡ Γεωγραφία διδάσκει τί ὑπάρχει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς, ποῦ κατοικοῦν ἄνθρωποι καὶ ποῖα εἶναι τὰ ἔργα καὶ ὁ βίος των, μὲ ὀλίγας λέξεις, ἡ Γεωγραφία μᾶς δίδει ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς.

Ὁ καλύτερος λοιπὸν τρόπος διὰ νὰ μάθωμεν Γεωγραφίαν εἶναι νὰ βλέπωμεν μὲ τὰ μάτια μας τοὺς τόπους καὶ τὰ πράγματα.

Ἄλλ' ἡ Γῆ εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπισκεφθῶμεν οἱ ἴδιοι ὅλους τοὺς τόπους τῆς. Διὰ τοῦτο διδασκόμεθα δι' αὐτοὺς ἀπὸ εἰκόνας καὶ χάρτας καὶ ἀπὸ περιγραφὰς ἄλλων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐπεσκέφθησαν. Θὰ γίνῃ δὲ τὸ μάθημά μας πολὺ εὐκολώτερον καὶ εὐχάριστον, ἂν προηγουμένως κάμωμεν ἐκδρομὰς εἰς τὰ περὶχωρά μας καὶ μὲ προσοχὴν παρατηρήσωμεν τοὺς τόπους καὶ τὰ πράγματα, τὰ ὅποια περιλαμβάνουν. Κάθε πέτρα, κάθε φυτὸν, κάθε στάλα βροχῆς ἔχουν τὸ καθένα κάτι νὰ μᾶς διηγηθῶν διὰ τὸ ἔργον, τὸ ὅποιον ἐκτελοῦν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. Ὄταν δὲ ἐννοήσωμεν τὴν ἰδιαιτέραν μας πατρίδα, τὴν ὁποίαν βλέπομεν, θὰ δυνάμεθα νὰ ἐννοῶμεν καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας δὲν βλέπομεν. Ἔτσι θὰ γνωρίσωμεν καὶ τὴν μεγαλυτέραν μας πατρίδα,

τὴν Ἑλλάδα, καὶ θὰ μάθωμεν καλύτερα νὰ τὴν ἐκτιμῶμεν καὶ νὰ τὴν ἀγαπῶμεν.

2. ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ

1. — Ὅταν ἐπιχειρῶμεν μίαν ἐκδρομὴν, πρέπει βέβαια νὰ γνωρίζωμεν ποῖον δρόμον θὰ ἀκολουθήσωμεν, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σκοπὸν μας. Ἄλλὰ μόνον αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ. Πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καὶ πόσῃν ἀπόστασιν ἔχομεν νὰ βαδίσωμεν.

Τὰς ἀποστάσεις τὰς μετροῦμεν μὲ τὸ μέτρον. 1000 μέτρα εἶναι 1 χιλιόμετρον.

Ὅταν βαδίζωμεν εἰς μίαν δημοσίαν ὁδόν, βλέπομεν εἰς κάθε χιλιόμετρον ἓνα λίθον τοποθετημένον εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ. Κάθε λίθος ἔχει γραμμένον ἓναν ἀριθμόν, ὁ ὁποῖος φανερῶνει πόσα χιλιόμετρα ἀπέχει τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου.

Εἰς τὰς σιδηροδρομικὰς ὁδοὺς τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἑνὸς χιλιομέτρου τὴν ὑποδιαίρουں καὶ εἰς διαστήματα 100 μέτρων.

Διὰ νὰ διατρέξωμεν πεζοὶ ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου, χρειάζομεθα συνήθως 12 λεπτά. Ὡστε εἰς μίαν ὥραν διατρέχομεν 5 χιλιόμετρα.

Ἄν λοιπὸν γνωρίζωμεν πόσον ἀπέχει ἓνας τόπος ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὐρισκόμεθα, ἤμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν πότε θὰ φθάσωμεν εἰς αὐτόν. Καὶ ἀντιθέτως, ἀπὸ τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον χρειάζομεθα, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς ἓνα τόπον, εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασίν του.

Ἀσκήσεις. — 1. Μέτρησε ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπόστασιν 100 μ. Ἐπειτα βάδισε εἰς τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν καὶ συγχρόνως ἀριθμήσε τὰ βήματά σου. Πόσα βήματα χρειάζεσαι διὰ 100 μέτρα; Πόσα ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου εἶναι τὸ βῆμά σου; — 2. Ὑπολόγισε τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ δύο δένδρων καὶ κατόπιν μέτρησέ τὴν πρῶτα μὲ τὰ βήματά σου καὶ ἔπειτα μὲ τὸ μέτρον. — 3. Πόσα λεπτά τῆς ὥρας χρειάζεσαι, διὰ νὰ βαδίσῃς κανονικῶς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου εἰς τὴν δημοσίαν ὁδόν; — 4. Ὅρισε μὲ τὰ βήματά σου ἢ μὲ τὴν ὥραν τὴν ἀπόστασιν τῆς οἰκίας σου ἀπὸ τὸ σχολεῖον. — 5. Ὀνόμασε τόπους, οἱ ὁποῖοι ἀπέχουν μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν πατρίδα σου.

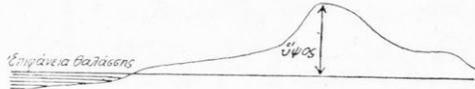
2. — Διὰ νὰ μετρήσωμεν μίαν ἐπιφάνειαν, μεταχειριζόμεθα ὡς μονάδα τὸ τετραγωνικὸν μέτρον, δηλ. ἐν τετράγωνον, τοῦ ὁποίου κάθε πλευρὰ ἔχει μῆκος 1 μέτρον. Μεγαλύτερον μέτρον ἐπιφανείας εἶναι τὸ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον, τοῦ ὁποίου κάθε πλευρὰ εἶναι 1 χιλίόμετρον.

Ἀσκήσεις.—1. Μετρήσατε τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς σχολικῆς αἰθούσης καὶ εὑρετε τὸ μέγεθος τῆς ἐπιφανείας.—2. Εὑρετε ὁμοίως τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἀλλῆς τοῦ σχολείου σας.

3. — Διὰ νὰ μετρήσωμεν τὸ ὕψος ἑνὸς κτιρίου, μεταχειριζόμεθα τὰ μέτρα μῆκους. Τὸ ὕψος ὅμως ἑνὸς λόφου ἢ ἑνὸς βουνοῦ δὲν δύναμεθα νὰ τὸ εὑρωμεν, ἂν μετρήσωμεν μὲ τὴν μετροταινίαν τὴν ὁδόν, ἢ ὁποία ἀνέρχεται εἰς τὴν κορυφὴν του. Διὰ νὰ τὸ εὑρωμεν, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν μίαν γραμμὴν κάθετον ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ἕως τὴν βάσιν του.

Ὡς βάσιν δι' ὅλα τὰ ὑψώματα τῆς Γῆς λαμβάνομεν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Ἔτσι λέγομεν: ἡ κορυφὴ τοῦ Ὑμηττοῦ κεῖται 1027 μέτρα ὑψηλότερα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ἢ

1. Τὸ ὕψος ἑνὸς βουνοῦ.

ἀπλῶς: ὁ Ὑμηττὸς ἔχει ὕψος 1027 μ. Ὁ Ὀλυμπος ἔχει 2918 μ.

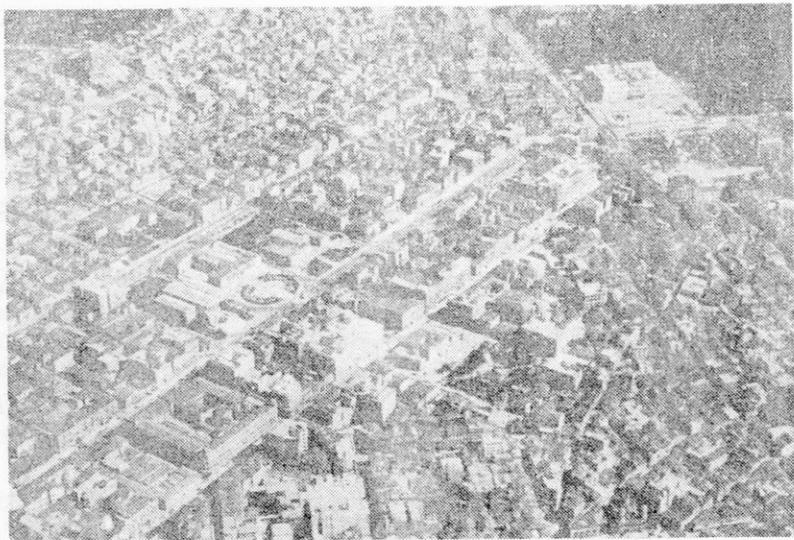
Εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς ἔχουν γραμμένον τὸ ὕψος ποῦ ἔχει ὁ σταθμὸς ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· αὐτὸ λέγεται ὑψόμετρον. Ἐπίσης εἰς τὰς κορυφὰς πολλῶν βουνῶν εὐρίσκομεν γραμμένον εἰς πινακίδας τὸ ὑψόμετρον των. — Ποῖον εἶναι τὸ ὕψος τοῦ τόπου σας ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης;

3. ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

Διὰ νὰ γνωρίσωμεν τόπους καὶ χώρας, τὰς ὁποίας δὲν ἐπεσκέφθημεν, μεταχειριζόμεθα εἰκόνας καὶ χάρτας.

Αἱ εἰκόνας μᾶς δεικνύουν τὰ τοπία, ὅπως παρουσιάζονται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μας. Οἱ χάρται παρουσιάζουν μεγαλύτερα μέρη τῆς Γῆς· ἀλλ' αὐτοὺς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τοὺς ἐννοήσωμεν ἀμέσως, διότι

περιέχουν σημεία και χρώματα, τὰ ὁποῖα πρέπει πρωτύτερα νὰ μάθωμεν νὰ ἐξηγῶμεν.

2. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου: Τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν.

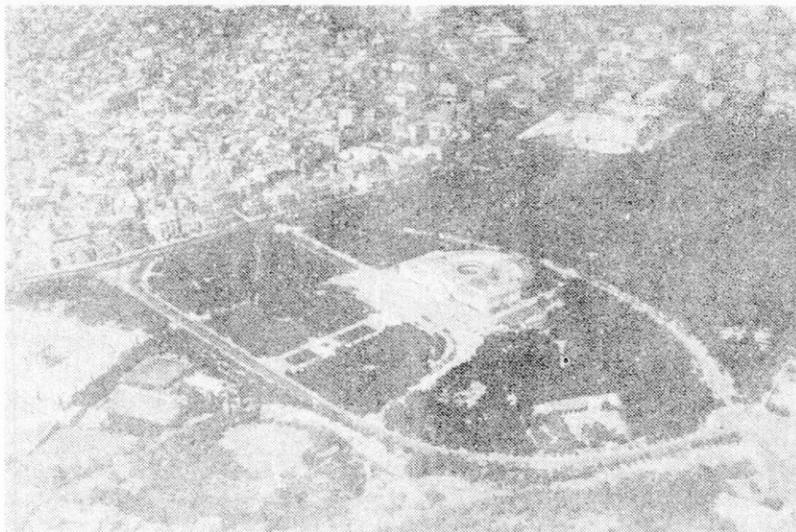
(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπηρείας, Ὑπουργοῦ Συγκοινωνίας)

1. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου. — Ἡ εἰκὼν 2 εἶναι φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου. Εἰς αὐτὴν βλέπομεν τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως τὸ βλέπουν οἱ ἀεροπόροι μας, ποὺ πετοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

Τὸ μεγάλο οἰκοδόμημα εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς εἰκόνας εἶναι τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα. Ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ Μνημεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου καὶ ἡ πλατεῖα τοῦ Συντάγματος.

Ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν ἀρχίζει ἡ ὁδὸς Σταδίου, ἡ ὁποία φέρει εἰς τὴν πλατεῖαν Ὀμοιοῖας. Ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ μὲ τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν εἶναι αἱ λεωφόροι Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημίας. Τὰ τρία μεγάλα οἰκοδομήματα μὲ τοὺς ὠραίους κήπους, ποὺ φαίνονται μεταξύ τῶν λεωφόρων αὐτῶν, εἶναι κατὰ σειρὰν ἡ Ἀκαδη-

μία, τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Βιβλιοθήκη, ὠραιότατα κτίρια τῶν Ἀθηνῶν. Ὅπισω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον εἶναι τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον.

3. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου : Τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα καὶ τὸ Ζάππειον.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπηρείας Ἑλληνικῆς Ἐπιτομῆς)

Τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα φαίνονται καὶ εἰς τὴν εἰκόνα 3. Παραπλευρῶς εἶναι ὁ Βασιλικὸς κήπος μετὰ τὸ Ζάππειον καὶ τοὺς στύλους τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἀριστερὰ τοῦ Ζαππείου εἶναι λεωφόρος Ἀμαλίας, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς τὸν ἱερὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ Ζάππειον διέρχεται ἡ λεωφόρος Ὀλγας, ἡ ὁποία φέρει διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Ἰλισοῦ εἰς τὸ κατὰλευκον Στάδιον.

Μετὰ τὰς εἰκόνας αὐτὰς εἰς χεῖρας ἑνὸς ξένου θὰ ἠμποροῦσεν εὐκολὰ νὰ εὔρη τὸν δρόμον, διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν πλατεῖαν Ὀμοιοίας, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἢ εἰς τὸ Στάδιον. Θὰ ἐπερνοῦσεν ἀπὸ το ὠραιότερον μέρος τῶν Ἀθηνῶν καὶ θὰ ἀνέβαιεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ θαυμάσῃ τὰ λείψανα τῆς τέχνης τῶν ἐνδόξων προγόνων μας.

μάλιστα τὸν διευκολύνει περισσότερο, διότι εἰς αὐτὸ εἶναι σημειωμένα τὰ ὀνόματα τῶν ὁδῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, ἐνῶ εἰς μίαν φωτογραφίαν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ἐπειτα, εἰς μίαν φωτογραφίαν ὅλα δὲν φαίνονται ἐξ ἴσου καθαρά, ὅπως εἰς ἓν σχέδιον. Τὸ σχέδιον λέγεται ἀλλῶς καὶ σ χ ε δ ι ο γ ρ ά φ η μ α.

3. Κλίμαξ.—Ὅπως εἰς τὴν φωτογραφίαν, ἔτσι καὶ εἰς τὸ σχέδιον οἱ τόποι καὶ τὰ οἰκοδομήματα φαίνονται πολὺ μικρότερα ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς εἶναι. Ἄν ὅμως ἡξεύρωμεν πόσας φορές μικρότερα παριστάνονται εἰς τὸ σχέδιον, ἡμποροῦμεν νὰ τὰ φαντασθῶμεν εἰς τὸ πραγματικόν των μέγεθος.

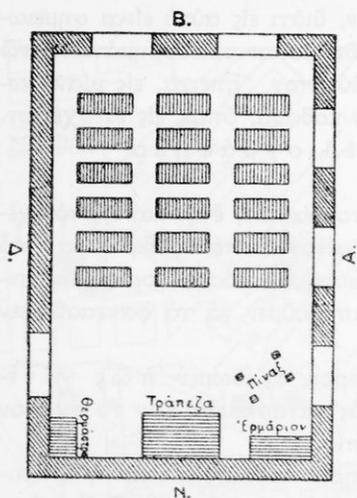
Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο καλύτερον, ἄς ἴδωμεν π ὥ ς γ ί ν ε τ α ι ἔ ν σ χ ε δ ι ο ν. Καὶ πρῶτον ἄς κατασκευάσωμεν τὸ σχέδιον τῆς σχολικῆς μας αἰθούσης εἰς τὸν πίνακα.

Προηγουμένως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ποία εἶναι ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς αἰθούσης. Ποία εἶναι ἡ βορεῖα πλευρὰ; Ποῖον εἶναι τὸ μήκος κάθε πλευρᾶς; Εἰς ποίαν πλευρὰν καὶ εἰς ποίαν θέσιν εἶναι ἡ θύρα καὶ τὰ παράθυρα;

Θέτομεν τὸν πίνακα ὀριζοντίως εἰς τὸ πάτωμα τῆς αἰθούσης καὶ προσέχομεν, ὥστε αἱ δύο μακραὶ πλευραὶ του νὰ εἶναι ἔστραμμένοι ἢ μία πρὸς Βορρᾶν καὶ ἡ ἄλλη πρὸς Νότον. Ἐπειτα σημειώνομεν κάθε πλευρὰν τοῦ δωματίου εἰς τὸν πίνακα κατὰ τὴν διεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἔχει εἰς τὸ δωμάτιον.

Ἐπειδὴ ὁ πίναξ εἶναι πολὺ μικρότερος ἀπὸ τὸ πάτωμα, πρέπει νὰ μικρύνωμεν τὰς πλευρὰς εἰς τὸ ἰχνογράφημά μας. Κανονίζομεν π.χ. νὰ γίνῃ δέκα φορές μικρότερον. Τότε διὰ κάθε μέτρον σύρομεν γραμμὴν ἐνὸς δεκάτου τοῦ μέτρου. Ἄν δηλ. ἡ αἰθουσά μας ἔχη μῆκος 8 μέτρων καὶ πλάτος 6 μέτρων, κάμνομεν τὸ ἰχνογράφημά μας μὲ μῆκος 8 δεκάτων τοῦ μέτρου καὶ μὲ πλάτος 6 δεκάτων τοῦ μέτρου. Εἰς τὰς ἀναλόγους θέσεις ἀφήνομεν ἀνοίγματα διὰ τὴν θύραν καὶ διὰ τὰ παράθυρα. Τέλος ἰχνογραφοῦμεν τὴν ἔδραν καὶ τὰ θρανία, καὶ αὐτὰ μὲ μέγεθος τὸ δέκατον τοῦ πραγματικοῦ.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅλα εἰς τὸ ἰχνογράφημά μας γίνονται 10 φορές μικρότερα ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς εἶναι. Τότε λέγομεν: τὸ ἰχνογράφημα εἶναι κατασκευασμένον ὑ π ὸ κ λ ῖ μ α κ κ α σ μ ι κ ρ ῦ ν σ ε ω ς. Ἡ κλίμαξ αὕτη σημειώνεται $1 : 10$ ἢ $\frac{1}{10}$.

5. Σχέδιον σχολικῆς αἰθούσης.

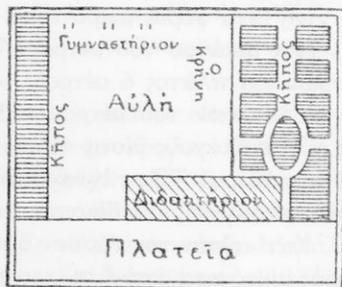
Τετράδιον τὸ σχολεῖόν μας μὲ ὅλην τὴν περιοχὴν του, πρέπει νὰ μικρύνωμεν ἀκόμη περισσότερο τὰς διαστάσεις τῶν γραμμῶν, διὰ νὰ χωρέσουν περισσότερα οἰκοδομήματα καὶ τόποι εἰς τὸ σχέδιόν μας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ σμίκρυνσις τῆς κλίμακος προχωρεῖ, ὥστε καὶ ὁλόκληρος πόλις ἠμπορεῖ νὰ χωρέσῃ εἰς ἓν τεμάχιον χάρτου. Εἰς τοὺς μεγάλους μάλιστα χάρτας ἡ πόλις μας κατανατᾷ ἓνας μικρὸς μαῦρος κύκλος.

Διὰ νὰ γίνῃ λοιπὸν ἓν σχεδιογράφημα πόλεως, χρειάζεται πολλὴ ἐργασία, διότι πρέπει μὲ προσοχὴν νὰ μετρηθοῦν ὅλοι οἱ δρόμοι καὶ τὰ οἰκοδομήματα, προτοῦ παρασταθοῦν εἰς τὴν θέσιν των. Τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν (εἰκὼν 4) ἔγινε μὲ κλίμακα 1 : 10 000 δηλαδὴ 1 μέτρον εἰς τὸ σχέδιον παριστάνει ἀπόστασιν 10 000 μέτρων καὶ 1 ἑκατοστὸν τοῦ μέτρον

στηρίζομεν τῶρα τὸν πίνακα ἔτσι, ὥστε ὁ Βορρᾶς νὰ ἔλθῃ πρὸς τὰ ἐπάνω. Τότε δεξιὰ μας θὰ εἶναι ἡ Ἀνατολή, ἀριστερὰ ἡ Δύσις καὶ κάτω ὁ Νότος.

Ἄς ἰχνογραφῆσωμεν τῶρα τὴν αἰθουσαν καὶ εἰς τὸ τετράδιόν μας. Τὸ τετράδιον πάλιν εἶναι μικρότερον ἀπὸ τὸν πίνακα καὶ δι' αὐτὸ πρέπει νὰ μικρύνωμεν περισσότερο τὰς πλευράς. Διὰ κάθε μέτρον σύρομεν τῶρα γραμμὴν ἑνὸς ἑκατοστοῦ τοῦ μέτρον καὶ ὅλα τὰ ἰχνογραφοῦμεν 100 φορές μικρότερα ἀπὸ τὸ πραγματικόν· ἡ κλίμαξ τῶρα εἶναι 1 : 100.

Ἄν τῶρα θελήσωμεν νὰ σχεδιάσωμεν εἰς τὸν πίνακα ἢ εἰς τὸ

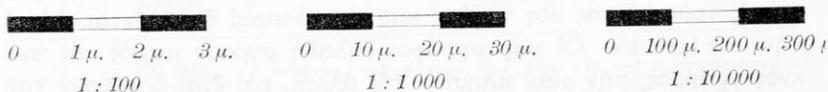

6. Σχέδιον σχολείου μὲ τὴν περιοχὴν του.

εις τὸ σχέδιον παριστάνει ἀπόστασιν 100 μέτρων εἰς τὴν πόλιν.

Ὡστε, ἂν γνωρίζωμεν τὴν κλίμακα μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι χαραγμένον ἔν σχέδιογράφημα, εὐκόλως εὐρίσκομεν τὰς ἀποστάσεις τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους παριστάνει. Ἡ κλίμαξ 1 : 1000 εἶναι μικρότερα ἀπὸ τὴν κλίμακα 1 : 100, διότι κάθε ἀντικείμενον εἰς αὐτὴν παριστάνεται μικρότερον παρὰ εἰς τὴν κλίμακα 1 : 100. Ὅσον δὲ μικρότερα εἶναι ἡ κλίμαξ ἐνὸς σχεδίου, τόσον μεγαλύτερα εἶναι ἡ περιοχὴ, τὴν ὁποίαν παριστάνει.

Τὴν κλίμακα σμικρύνσεως τὴν παριστάνομεν ὡς ἑξῆς :

Ἀσκήσεις.—1. Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τοῦ δωματίου σας ; Ποία εἶναι ἡ βορρεια του πλευρά ; ποία ἡ ἀνατολική ; Κάμετε τὸ σχέδιον τοῦ δωματίου σας μὲ κλίμακα 1 : 10.—2. Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς ἀλλῆς σας ; Ποία εἶναι ἡ βορρεια πλευρά της ; Εἰς ποῖον μέρος τῆς ἀλλῆς εἶναι ἡ οἰκία σας ; Κάμετε τὸ σχέδιον τῆς ἀλλῆς σας μὲ κλίμακα 1 : 100. Σημειώσατε εἰς αὐτὸ τὴν θέσιν τῆς οἰκίας. Διὰ νὰ τὴν τοποθετήσετε ἀκριβῶς εἰς τὸ σχέδιον, πρέπει πρωτότερα νὰ μετρήσετε ἀκριβῶς μὲ τὸ μέτρον τὰς ἀποστάσεις καὶ νὰ τὰς ὑπολογίσετε μὲ τὴν ἰδίαν σμίχρονσιν, δηλαδὴ ὑπὸ τὴν ἰδίαν κλίμακα.—3. Μετρήσατε εἰς τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ εὔρετε μὲ τὴν κλίμακα τὸ πραγματικὸν τῆς μῆκος.

4. Χάρται.—Ἄν τὸ σχεδιογράφημα παριστάνῃ μεγάλο τμήμα μιᾶς χώρας ἢ καὶ ὀλόκληρον χώραν, τότε λέγεται χάρτης γεωγραφικός. Ἡ ἐπάνω πλευρὰ τοῦ χάρτου δεικνύει πάντοτε τὸν Βορρᾶν.

Οἱ χάρται, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζομεθα διὰ νὰ μάθωμεν Γεωγραφίαν, ἔγιναν μὲ μικρὰν κλίμακα. Δι' αὐτὸ δεικνύουν μόνον τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Τὴν μορφήν μάλιστα τοῦ ἐδάφους (ὄρη, πεδιάδας κλπ.) τὴν δεικνύουν μὲ ὠρισμένα χρώματα·

π.χ. τὸ πράσινον χρῶμα παριστάνει τόπους χαμηλοῦς, ἕως 200 μέτρα ἔπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης (χ ῶ ρ α π ε δ ι ν ῆ)· τὸ κίτρινον χρῶμα δεικνύει τόπους, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος εἶναι ἀπὸ 200 ἕως 500 μέτρα (χ ῶ ρ α λ ο φ ῶ δ η ς)· τέλος τὸ φαιὸν χρῶμα δεικνύει τόπους, οἱ ὅποιοι περνοῦν τὰ 500 μέτρα κατὰ τὸ ὕψος (ὀ ρ ε ι ν ῆ χ ῶ ρ α). Ἐὰν τὰ ὄρη φθάνουν εἰς μεγάλα ὕψη, τότε ὅσα μέρη εἶναι ὑψηλότερα ἀπὸ 1500 μέτρα παριστάνονται μὲ μελανόφαιον ἢ ἐρυθρόφαιον χρῶμα, αἱ δὲ χιονοσκεπεῖς κορυφαὶ μὲ λευκόν.

Εἰς μίαν εἰκόνα τὸ ὕψος τῶν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ ἡ στρωγυλότης των διακρίνονται προπάντων μὲ τὴν σ κ ι ἄ ν, τὴν ὁποίαν ταῦτα ρίπτουν, ὅταν φωτίζονται ἀπὸ τὴν μίαν πλευράν. Ὅμοίως καὶ εἰς τοὺς χάρτας μας τὰ ὄρη καὶ αἱ ὄροσειραὶ δεικνύονται καὶ μὲ τὴν σ κ ι ἄ σ ι ν. Οἱ χαρτογράφοι δηλαδὴ σύρουν μικρὰς καὶ πυκνὰς γραμμάς, τὴν μίαν πλησίον τῆς ἄλλης, καὶ ἔτσι δεικνύουν τὴν διεύθυνσιν τῶν κλιτύων. Ὅσον ἀποτομωτέρα εἶναι ἡ κατωφέρεια τοῦ ὄρους, τόσοσιν πυκνότεραι καὶ βραχύτεραι εἶναι αἱ μικραὶ γραμμαί, τόσοσιν σκοτεινότερα φαίνεται ἡ θέσις τῆς ἐπὶ τοῦ χάρτου. Ἀντιθέτως τὰ ὀμαλὰ πλάγια φαίνονται φωτεινότερα.

Παρατήρησε τὸν χάρτην σου. Μὲ ποῖον χρῶμα παριστάνει τὰς θαλάσσας καὶ τὰς λίμνας; Δεῖξε μερικοὺς ποταμούς. Πῶς τοὺς διακρίνεις ἀπὸ τὰς γραμμάς τῆς συγκοινωνίας, δηλ. ἀπὸ τὰς ἀμαξιτὰς ὁδοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς σιδηροδρόμους; Εἰς τὸ ἄκρον τῶν χαρτῶν ὑπάρχει καὶ ἐξήγησις τῶν σημείων, μὲ τὰ ὁποῖα σημειώνονται αἱ πόλεις, αἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία.

Σ η μ ε ἰ ῶ σ ι ς. Ἐὰν ἕνας γεωγραφικὸς χάρτης εἶναι σχεδιασμένος μὲ κλίμακα 1 : 100 000, τότε κάθε ἀπόστασις ἐπὶ τοῦ χάρτου εἶναι 100 000 φορές μικροτέρα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἐπομένως, ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι 1 : 100 000, τότε τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ 1 χιλιόμετρον· ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι 1 : 200 000, τότε τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ μὲ 2 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα. Καὶ γενικῶς: ὅσας ἑκατοντάδας χιλιάδων ἔχει ὁ διαιρέτης τῆς κλίμακος, τόσα χιλιόμετρα παριστάνει τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου εἰς τὴν πραγματικότητα.

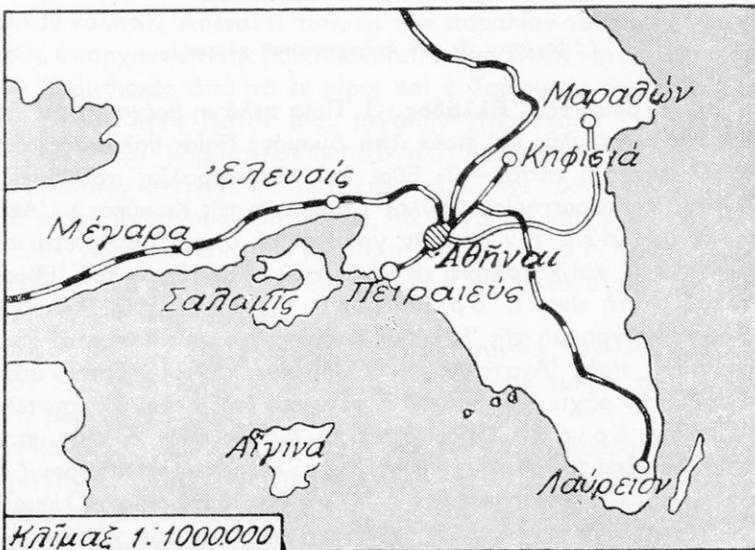
Με κλίμακα 1 : 1 000 000 τὸ ἓν χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ 1 χιλιόμετρον, με κλίμακα 1 : 2 000 000 τὸ ἓν χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ μὲ 2 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα. Ὡστε: ὅσα ἑκατομμύρια ἔχει ὁ διαιρέτης τῆς κλίμακος, τόσα χιλιόμετρα παριστάνει τὸ 1 χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Αἱ συνηθέστεραι κλίμακες εἶναι αἱ ἑξῆς :

1 :	25 000,	1 ἑκατοστ. τοῦ χάρτου = 250 μ. εἰς τὴν πραγματικότητα
1 :	50 000,	1 » » » = 500 μ. » » »

1 :	100 000,	1 ἑκατοστ. τοῦ χάρτου = 1 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα
1 :	200 000,	1 » » » = 2 χλμ. » » »
1 :	500 000,	1 » » » = 5 χλμ. » » »

1 :	1 000 000,	1 χιλιοστ. τοῦ χάρτου = 1 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα
1 :	5 000 000,	1 » » » = 5 χλμ. » » »
1 :	10 000 000,	1 » » » = 10 χλμ. » » »

7. Χάρτης τῆς Ἀττικῆς.

Ἀσκήσεις. — 1. Ὁ χάρτης τῆς σελίδος 15 δίδει τὸ σχῆμα τῆς Ἀττικῆς μὲ κλίμακα 1 : 1 000 000. Εἰς αὐτὸν εἶναι σημειωμένη ἡ θέσις τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς, τῆς Ἐλευσίνος, τῶν Μεγάρων, τῆς Κηφισιάς, τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ Λαυρείου. Δεικνύονται ἐπίσης αἱ γραμμαί, τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ὁ σιδηρόδρομος, ὡς καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς πρὸς τὸν Μαραθῶνα. Ποία εἶναι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας α) ἕως τὴν Ἐλευσίνα καὶ β) ἕως τὸ Λαύρειον; — 2. Μέτρησε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν ἀπόστασιν Ἀθηνῶν — Μαραθῶνος. Ὁ Σπῦρος Λούης ἔτρεχε 14 χλμ. τὴν ὥραν! Εἰς πόσας ὥρας ἔτρεξε τὸν Μαραθῶνιον δρόμον; — 3. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἶναι τὸ Λαύρειον; Εἰς ποίαν ἡ Αἴγινα; — 4. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἰδιαίτεράν σου πατρίδα. Μὲ ποῖον χρῶμα δεικνύει τὸ ἔδαφός της; Εἶναι πεδινὸν ἢ ὄρειόν; — 5. Τί μήκος παριστάνει εἰς τὴν πραγματικότητα 1 εκατοστόμετρον τοῦ χάρτου σου; Πόση εἶναι κατ' εὐθείαν ἡ ἀπόστασις μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Χαλκίδος, μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν κλίμακα τοῦ χάρτου σου;

4. Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Ἀσκήσεις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ χάρτου)

1. Τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος. — 1. Ποῖα πελάγη βρέχουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Ἀνατολὰς καὶ ποῖα ἀπὸ Δυσμὰς; Ποίας θαλάσσης μέρη εἶναι τὰ πελάγη αὐτά; — 2. Εὔρε ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἰονίου πελάγους τὸ ἀκρωτήριον Στύλος (ἀπέναντι τῆς Κερκύρας). Ἀκολούθησε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἐρυθρὰν γραμμὴν, ἡ ὁποία διευθύνεται ὡς τόξον πρὸς Α. καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀνατολικὸν στόμιον τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ. Αὕτη εἶναι ἡ ὀροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὀροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος δεικνύει, ἕως τοῦ ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ὅπου αὕτη ἀκολουθεῖ τὴν ράχιν ἐνὸς βουνοῦ ἢ τὸν ροῦν ἐνὸς ποταμοῦ, ἀποτελεῖ φυσικὸν ὄριον. Ὅπου ὅμως τὸ ἔδαφος εἶναι ὀμαλόν, π.χ. εἰς πεδιάδας, ἐκεῖ τοποθετοῦν λίθους, διὰ νὰ δεικνύουν τὸ σύνορον (ὀροσημα). — 3. Μὲ ποῖα κράτη ἡ Ἑλλάς ἔχει κοινὰ ὅρια; Ὄνόμασε τὰ γειτονικά κράτη. — 4. Εὔρε τὰ κράτη αὐτὰ εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης. Ποῖα ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ εἶναι μικρότερα τῆς Ἑλλάδος

καὶ ποῖσ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὴν ; — 5. Εὖρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Εἰς ποίαν χώραν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται αὕτη ; — 6. Ποίας ἄλλας χώρας τῆς Ἑλλάδος γνωρίζεις ; Ὅρισε τὴν θέσιν ἐκάστης ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν σου. — 7. Εὖρε εἰς τὸν χάρτην τὰς Ἀθήνας, τὰς Πάτρας, τὸν Βόλον, τὰ Ἰωάννινα, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Φλώριναν, τὰς Σέρρας, τὴν Καβάλαν, τὴν Ξάνθην, τὴν Ἀλεξανδρούπολιν, τὴν Μυτιλήνην, τὴν Κέρκυραν, τὰ Χανιά.

2. Αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι καὶ νῆσοι. — 1. Εὖρε εἰς τὸν χάρτην τὰς κυριωτέρας ὄροσειράς καὶ τοὺς σπουδαιοτέρους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνόμασέ τους. Ποῦ ὑπάρχουν μεγάλαὶ πεδιάδες ; — 2. Παρατήρησε τὴν διεύθυνσιν πού ἔχουν αἱ κυριώτεραι ὄροσειραὶ τῆς Ἑλλάδος. — 3. Τὸ Ἴόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ποῦ εἰσχωροῦν βαθύτερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ποίους κόλπους σχηματίζουν ; — 4. Εὖρε τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου.

Τὸ Ἴόνιον πέλαγος εἰς δύο σημεῖα εἰσχωρεῖ βαθύτερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει βαθεῖς κόλπους, τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ἀπέναντί τῶν, εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὑπάρχουν ἐπίσης βαθεῖς κόλποι, ὁ Σαρωνικὸς καὶ ὁ Μαλιακός.

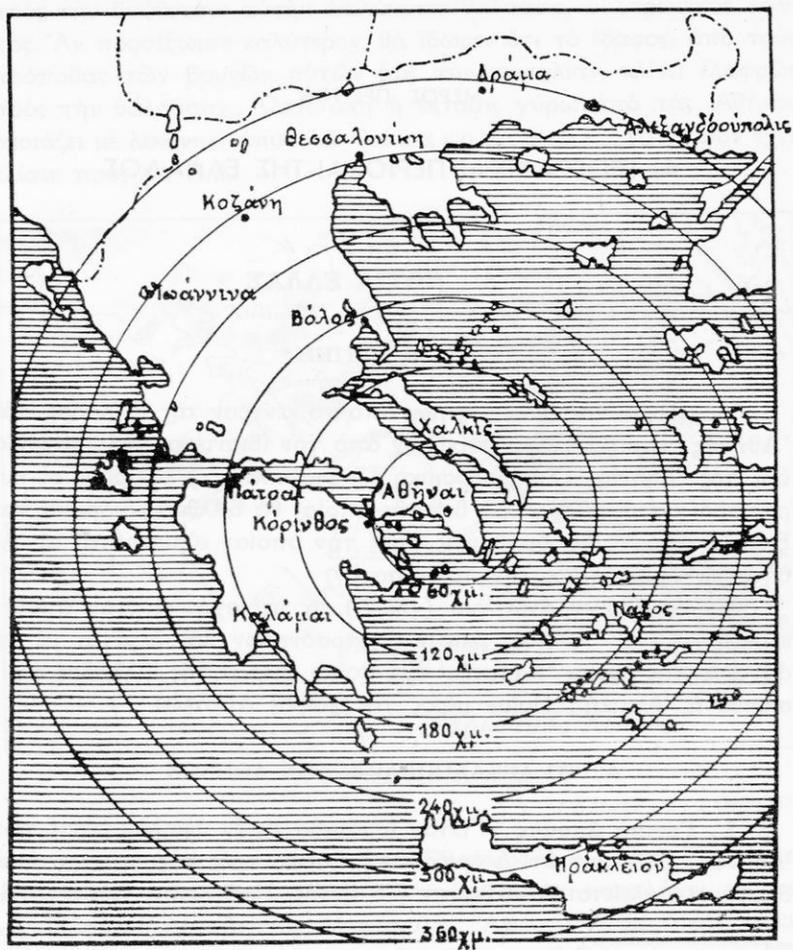
Ὁ Κορινθιακὸς ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ ὁ Σαρωνικὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀποχωρίζουν πρὸς Νότον μίαν μεγάλην χερσόνησον, τὴν **Πελοπόννησον**. Καὶ βορειότερον μεταξὺ τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου στενεύει πάλιν ἡ ξηρά, ἀλλ' ὄχι τόσον πολὺ, διότι εἰς τὸ μέσον ὑπάρχουν ὄρη ὑψηλά, τὰ Ἄγραφα καὶ ἡ Ὄθρυς. Καὶ ἐδῶ ὅμως χωρίζεται ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς χερσονήσου ἐν ἄλλο τμῆμα, ἡ **Στερεὰ Ἑλλάς**. Ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ ἀποτελοῦν τὰς **νοτίας χώρας τῆς Ἑλλάδος**.

Πρὸς Βορρᾶν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία συνδέει τὸν Ἀμβρακικὸν μὲ τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἐκτείνεται τὸ βόρειον τμῆμα τῆς Ἑλλάδος, ἡ **βορεία Ἑλλάς**.

Μία μακρὰ ὄροσειρά, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον (ἡ Πίνδος), διαιρεῖ τὴν βορείαν Ἑλλάδα εἰς δυτικὸν καὶ ἀνατολικὸν μέρος. Τὸ δυτικὸν μέρος περιλαμβάνει τὴν **Ἠπειρον**. Τὸ ἀνατολικὸν διὰ μιᾶς πλαγίας ὄροσειρᾶς (Χάσια - Καμβοῦνια - Πιέρια - Ὀλυμπος) ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν **Θεσσαλίαν** καὶ τὴν **Μακεδονίαν**. Ἡ

Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολὰς ἕως τὸν Νέστον ποταμόν. Πέραν αὐτοῦ ἀπλώνεται ἡ **Θράκη**.

Ἀσκήσεις. — 1. Μὲ ποίαν κλίμακα εἶναι σχεδιασμένος ὁ χάρτης σου τῆς Ἑλλάδος; Ποίαν ἀπόστασιν εἰς τὴν πραγματικότητα παριστάνει μῆκος ἐνὸς ἑκατοστομέτρου ἐπὶ τοῦ χάρτου σου; — 2. Εὔρε πόσον ἀπέχει ὁ τόπος σου ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην. — 3. Οἱ κύκλοι εἰς τὸν ἀπέναντι χάρτην ἐγράφησαν μὲ ἄνοιγμα τοῦ διαβήτου, πὸν ἀναλογεῖ μὲ 60, 120, 180, 240, 300 καὶ 360 χλμ. Ὅλοι ἔχουν τὸ ἴδιον κέντρον (τὰς Ἀθήνας) καὶ λέγονται ὁμόκεντροι. Μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασιν ἐνὸς τόπου ἀπὸ τὸ κέντρον αὐτό. Ἡ ἀπόστασις ὁμῶς ὑπολογίζεται κατ' εὐθείαν γραμμὴν (διὰ τοῦ ἀέρος). Ποῖαι ἀπὸ τὰς πόλεις, πὸν σημειώνονται εἰς τὸν χάρτην αὐτόν, εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 60 χλμ. ἀπὸ τὰς Ἀθήνας; Ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 180 χλμ. καὶ ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 300 χλμ.; — 4. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην σου τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Μὲ κέντρον τὴν πατρίδα σου γράψε ὁμοκέντρος κύκλους μὲ ἄνοιγμα τοῦ διαβήτου 100, 200, 300 χλμ. Ποῖαι πόλεις εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 100 καὶ ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 300 χλμ. ἀπὸ τὸν τόπον σου;

8. Χάρτης της Ελλάδος.

(Κλίμαξ : 1 : 6 000 000)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α' . ΝΟΤΙΑ ΕΛΛΑΣ

1. Η ΑΤΤΙΚΗ *

Ἀρχίζομεν τὰς ἐκδρομὰς μας ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς Ἑλλάδος, τὰς Ἀθήνας. Περιγράψτε τὸ ταξείδιον ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα ἕως τὰς Ἀθήνας. [Σιδηροδρομικὴ (ἢ ἀτμοπλοικὴ) γραμμὴ, οἱ κυριώτεροι σταθμοί, ἡ χώρα διὰ τῆς ὁποίας θὰ διέλθετε, διάρκεια ταξιδίου, ἀπόστασις, διεύθυνσις πρὸς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ Ἀθῆναι ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν σας].

Ὅπως εἶδομεν ἄνωτέρω (εἰκ. 7), ἡ περιοχὴ, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ Ἀθῆναι, ἀποτελεῖ χερσόνησον καὶ λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖόν της ὄνομα Ἀττικὴ. (Εἰς ποίαν χώραν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται ἡ Ἀττικὴ; Ποῖον μέρος τῆς χώρας ἀποτελεῖ;)

Α'. ΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

1. Γενικὴ ἀποψις.—Ὅταν ἰστάμεθα εἰς ἓν ὑψηλὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν, βλέπομεν ὅτι ὁ ὀρίζων γύρω μας πρὸς τὰς περισσοτέρας διευθύνσεις κλείεται ἀπὸ βουνὰ (Ἵμηττός, Πεντελικόν, Πάρνης, Αἰ-

* Ἡ ἐξέτασις τῆς Ἀττικῆς γίνεται διεξοδικῶς πρὸς παροχὴν τῶν ἀπαραίτητων θεμελιωδῶν γεωγραφικῶν ἐννοιῶν καὶ σχέσεων εἰς τοὺς μαθητὰς. Αὕτη θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν διδάσκοντα ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι καὶ ὡς ὑπόδειγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον οὗτος θὰ πραγματοποιῇ τὴν φυσικὴν περιοχὴν, ἐν ἣ τὸ Γυμνάσιον. Ἐπιπροσέτι δὲ ἡ Ἀττικὴ, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ μικρὰν καὶ εὐνόητον γεωγραφικὴν περιοχὴν μὲ σαφεῖς τοὺς φυσικοὺς χαρακτήρας.

γάλεως). Πρὸς τὰ νοτιοδυτικά ὅμως ὁ ὄριζων εἶναι ἀνοικτός, διότι πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν ἀπλώνεται θάλασσα, ὁ Σαρωνικός κόλπος. Ἐάν προσέξωμεν καλύτερον, θὰ ἴδωμεν ὅτι τὸ ἔδαφος, ἀπὸ τοῦς πρόποδας τῶν βουνῶν αὐτῶν ἕως τὴν παραλίαν, κλίνει ἐλαφρῶς πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὡστε ὅλη ἡ ἕκτασις γύρω ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁμοιάζει με λεκανὴν, ἀποτελεῖ λεκανοπέδιον, τὸ ὁποῖον ἔχει κλίσιν πρὸς τὰ Ν.Δ.

9. Χάρτης τῆς Ἀττικῆς.

(Κλίμαξ : 1 : 1 000 000)

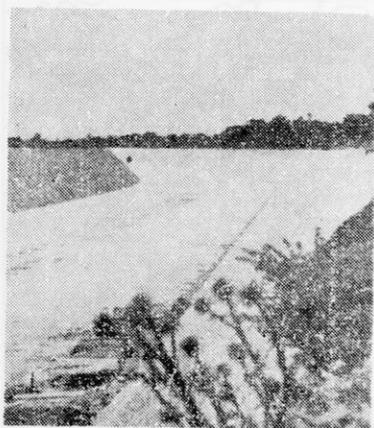
Μία χαμηλὴ βουνοσειρὰ (τὰ Τουρκοβούνια) διασχίζει τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΝΔ καὶ καταλήγει εἰς σειρὰν λόφων (Λυκαβηττός, Ἀκρόπολις, Ἀρειὸς Πάγος, Πινύς, λόφος τῶν Νυμφῶν ἢ τοῦ Ἀστεροσκοπείου, λόφος τοῦ Φιλοπάππου). Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὀνομαστοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Ἡ βουνοσειρὰ αὐτὴ διαίρει τὸ Ἀθηναϊκὸν λεκανοπέδιον εἰς δύο ἄνισα μέρη. Μεγαλύτερον εἶναι τὸ δυτικὸν μέρος, τοῦ ὁποῖου τὰ νερὰ μαζεύονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Κηφισοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, τὸ ὁποῖον εἶναι μικρότερον, ρεεῖ ὁ Ἰλισὸς ποταμός. Καὶ οἱ

δύο αὐτοὶ ποταμοὶ χύνονται εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου. Θὰ ἐξετάσωμεν τὸν μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτούς, τὸν Κηφισόν.

4
2. Ὁ Κηφισὸς ποταμὸς. Ἐν προχωρήσωμεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἱερὰν ὁδόν, θὰ συναντήσωμεν τὴν γέφυραν τοῦ Κηφισοῦ.

Ἡ γέφυρα συνδέει τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ἡ κοίτη ὡς μία μεγάλη αὐλάξ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ποταμὸς κυλίνει τὰ ὕδατά του. Συνήθως τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ εἶναι χαμηλὰ καὶ ἤσυχον εἰς τὴν κοίτην του. Ἀλλὰ μετὰ μίαν δυνατὴν βροχὴν γίνεται ὀρμητικὸν καὶ ὑψώνεται πολὺ. Τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ὕδωρ φθάνει, ὅταν γίνεται πλημμύρα, ἡμποροῦμεν καὶ τώρα νὰ τὰ διακρίνωμεν εἰς τὰς ὄχθας καὶ εἰς τὰς βάσεις τῆς γεφύρας.

10. Ἡ κοίτη τοῦ Κηφισοῦ καὶ τομὴ αὐτῆς.

Πρῶτον μετροῦμεν ἐπὶ τῆς γεφύρας τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ. Μὲ ἓν μακρὸν ξύλον μετροῦμεν τὸ βάθος τῆς κοίτης του. Ἐπειτα παρατηροῦμεν τὴν διεύθυνσιν, πρὸς τὴν ὁποίαν ρεεῖ ὁ ποταμὸς. Ἐν

τώρα σταθῶμεν μὲ τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν, τότε δεξιὰ μας ἔχομεν τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀριστερά μας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην.

Καθὼς εἶναι γνωστὸν, τὸ ὕδωρ ρεεῖ πάντοτε πρὸς τὰ κάτω. Ἐπομένως ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ποταμοῦ εὐρίσκομεν καὶ τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους.

Παρατηροῦμεν τὸν ροῦν τοῦ ποταμοῦ. Οὐτὸς ἀπὸ ἐδῶ ἕως τὰς ἐκβολὰς εἶναι εὐθύς· διότι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔκαμαν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ ποταμοῦ μεγάλα ἔργα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκάνονισαν τὴν κοί-

την του. Μὲ μηχανήματα δηλ. τὴν ἐβάθυναν καὶ τὴν ἐπλάτυναν. Ἔτσι τὸ πλάτος τῆς κοίτης ἔγινε 30 μέτρα καὶ τὸ ὕψος τῆς 8 μέτρα.

Πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως, ὅπου δὲν ἔγιναν τοιαῦτα ἔργα, ὁ ροῦς τοῦ ποταμοῦ δὲν εἶναι εὐθύς· ἄλλοῦ στρέφεται ἑλαφρῶς δεξιά, ἄλλοῦ κάμπτει ἀποτόμως ἀριστερά.

Διευθυνόμεθα πρὸς μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς καμπάς. Βλέπομεν ὅτι πρὸς τὴν μίαν ὄχθην τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ρεεῖ μὲ ὀρμὴν καὶ ἀναπηδᾷ μὲ ἀφρόν· ἐδῶ ὁ ποταμὸς ἀπέφαγε τὸν βράχον, ἀπέσπασε λίθους καὶ χῶματα καὶ τὰ παρέσυρε μακράν. Ἔτσι ἡ ὄχθη αὐτὴ ἔγινεν ἀ π ὁ κ ρ η μ ο ς.

Ἄντικρύν, τούναντίον, τὸ ὕδωρ κινεῖται ἀργὰ καὶ δὲν ἔχει πλέον τὴν δύναμιν νὰ παρασύρῃ χαλίικια καὶ ἄμμον· ἐδῶ τὸ βάθος τοῦ ποταμοῦ εἶναι μικρότερον καὶ ἡ ὄχθη του ἔχει ἑλαφρὰν κλίσιν.

Προπάντων ὅταν εἶναι πλημμύρα, ὁ ποταμὸς κυλῖει εἰς τὴν κοίτην του λίθους καὶ ἄλλα ὑλικά. Οἱ λίθοι αὐτοὶ συγκρούονται ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον, αἱ ἄκραι των τρίβονται καὶ ἔτσι οἱ λίθοι γίνονται στρογγύλοι. Τοὺς στρογγύλους αὐτοὺς λίθους τοὺς ὀνομάζομεν κ ρ ο κ ἄ λ α ς.

Γενικῶς, τὰ ὕδατα τὰ ὁποῖα ρέουν, ἔχουν μεγάλην δύναμιν· ἀποτρῶγουν τὸ ἔδαφος καὶ μεταφέρουν χῶμα, ἄμμον καὶ κροκάλας εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ τὰ ἀποθέτουν εἰς τὰς ὄχθας ἢ τὰ ἐκφορτώνουν εἰς τὴν θάλασσαν. Προπάντων ἐν καιρῷ πλημμύρας παρασύρουν ὅ,τι εὐρεθῆ εἰς τὸν δρόμον των καὶ κάμνουν μεγάλην καταστροφήν.

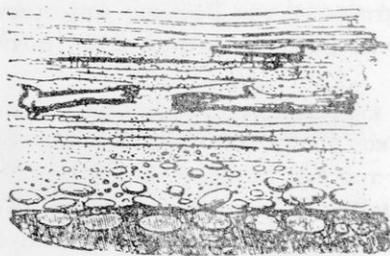
3. Ἡ πεδιάς τοῦ Κηφισοῦ.—Τὸ ἔδαφος καὶ ἀπὸ τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ εἶναι ὁμαλὸν καὶ σχεδὸν ἐπίπεδον· ἀποτελεῖ πεδιάδα, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπάρχουν ἀγροὶ σπαρμένοι, λαχανόκηποι καὶ ἑλαιῶνες.

Εἰς μερικὰ μέρη πλησίον τοῦ ποταμοῦ βλέπομεν μεγάλους λάκκους, σκαμμένους εἰς τὸ ἔδαφος. Ἔργαται ἐξάγουν ἀπὸ αὐτοὺς χῶμα (πηλὸν) καὶ μὲ αὐτὸ κατασκευάζουν κεραμίδια, πλίνθους καὶ πηλινα ἀγγεῖα.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰ τοιχώματα ἑνὸς ἀπὸ τοὺς λάκκους αὐτοὺς, ἠμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς πεδιάδος εἶναι

στρωμένον κανονικά, ὡς νὰ σχηματίζη στρώματα. Πόθεν προέρχεται τοῦτο ;

Ὁ Κηφισὸς κατὰ τὸν κάτω ροῦν του δὲν ἔρρει πάντοτε εἰς τὴν σημερινήν του κοίτην. Αὐτὴ, προτοῦ τὴν κανονίσουν, ἦτο ἀβαθὴς καὶ δι' αὐτὸ ὁ ποταμὸς συχνὰ ἤλλασσε διεύθυνσιν· ἄλλοτε δηλ. ἔρρει δεξιώτερα καὶ ἄλλοτε ἀριστερώτερα. Ὅταν λοιπὸν συνέβαινε νὰ πί-

11. Στρώματα τοῦ ἐδάφους εἰς τὰς ἐκβολὰς ποταμοῦ.

πτουν συνεχεῖς καὶ ραγδαῖαι βροχαί, τὰ νερὰ ὑψώνοντο εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ, ἐξεχείλιζαν ἀπὸ τὰς ὄχθας καὶ ἐπλημμυροῦσαν τὴν πεδιάδα. Ὅταν ὁμως τὰ θολὰ νερὰ ἠρεμοῦσαν, τότε ἡ λεπτὴ ἄμμος καὶ τὸ χῶμα, τὰ ὁποῖα περιείχαν, κατεκάθηντο καὶ ἐσχημάτιζαν παχὺ στρώμα λάσπης (ἰ λ ὕ ν). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁλόκληρος ἡ πεδιάς ἐστρώ-

θη μὲ τὰς ὕλας αὐτάς, τὰς ὁποίας ὁ ποταμὸς ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν ἀπέθεσεν εἰς αὐτήν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔδαφος τῆς εἶναι στρωμένον κανονικά.

Τὰ στρώματα τοῦ ἐδάφους, τὰ ὁποῖα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σχηματίζονται, τὰ λέγομεν π ρ ο σ χ ὡ σ ε ι ς. Ὅταν τὸ ὕψος τῆς πεδιάδος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶναι μικρὸν, τότε ἡ πεδιάς λέγεται β α θ ὕ π ε δ ο ν.

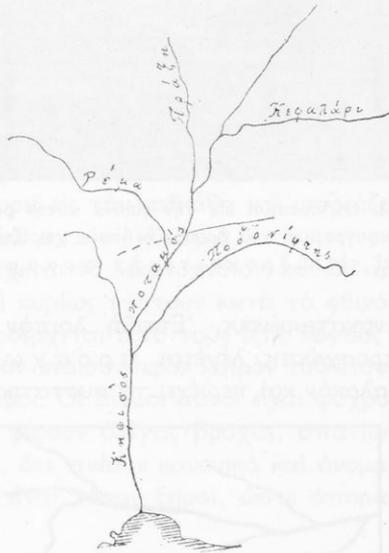
4. — Πόθεν ὁ Κηφισὸς, καθὼς καὶ κάθε ποταμὸς, παραλαμβάνει τὸν πηλὸν καὶ τὴν ἄμμον καὶ τὰ χαλίκια, τὰ ὁποῖα ἀποθέτει εἰς τὴν κοίτην ἢ εἰς τὰς ὄχθας του; Καὶ πρῶτον, πόθεν τροφοδοτεῖται ὁ ποταμὸς;

Ἄν προχωρήσωμεν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, θὰ συναντήσωμεν διαφόρους ρύακας, οἱ ὁποῖοι χύνονται εἰς αὐτόν, ἄλλοι ἀπὸ τὴν δεξιὰν καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀριστεράν του ὄχθην (Ποδονίφτης, Πράξη, Κεφαλάρη). Αὐτοὶ εἶναι οἱ παραπόταμοι τοῦ Κηφισοῦ.

Ἄν προχωρήσωμεν ἀκόμη πρὸς τὰ ἑπάνω, θὰ φθάσωμεν εἰς ἕν

ἀπλοῦν ρυάκιον μεταξύ Πάρινηθος καὶ Πεντελικοῦ καὶ τέλος εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ποταμοῦ. Ὅπως αἱ ρίζαι ἐνὸς δένδρου φέρουν τροφήν εἰς τὸν κορμόν, ἔτσι καὶ τὰ ρυάκια τροφοδοτοῦν τὸν ποταμὸν.

Ὁ Κηφισὸς μὲ ὅλους τοὺς παραποτάμους τοῦ ἀποτελεῖ ἓν ποτάμιον σύστημα. Ὁ Ἰλισὸς ἐπίσης ἄλλο ποτάμιον σύστημα. Ὑψώματα τοῦ ἐδάφους, καὶ τὰ πλέον μικρά, εἶναι ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν ἓν ρυάκιον ρεῖ πρὸς τοῦτον, ἄλλο πρὸς ἐκεῖνον τὸν ποταμὸν. Ὡστε τὰ ὑψώματα αὐτὰ χωρίζουν τὴν ροὴν τῶν ὑδάτων κατὰ διάφορον διεύθυνσιν, ἀποτελοῦν δηλ. ὑδροκριτικὴν γραμμὴν μεταξὺ δύο ποταμίων συστημάτων (βλ. εἰκ. 13).

12. Ὁ Κηφισὸς ποταμὸς μὲ τοὺς παραποτάμους τοῦ.

Ὅταν ὅμως βρέχη, σχηματίζονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἀναρίθμητα ἄλλα ρυάκια. Αὐτὰ, ἐνῶ κατέρχονται, ρέουν διαρκῶς μὲ μεγαλυτέραν ταχύτητα, ξεπλύνουν τὴν ἐπιφάνειαν καὶ παρασύρουν ἄμμους καὶ χώματα καὶ χαλίκια. Εἰς τὰ βουνὰ μάλιστα, ὅπου αἱ βροχαὶ εἶναι δυνατώτεραι καὶ ἡ κλίσις τοῦ ἐδάφους μεγαλυτέρα, τὰ ρυάκια εἶναι ταχύτερα καὶ ὀρμητικώτερα. Δι' αὐτὸ δὲν παρασύρουν μόνον ἄμμους καὶ λίθους, ἀλλὰ καὶ ἀποτρῶγουν τὸ ἔδαφος, διὰ τοῦ ὁποίου καταβαίνουν.

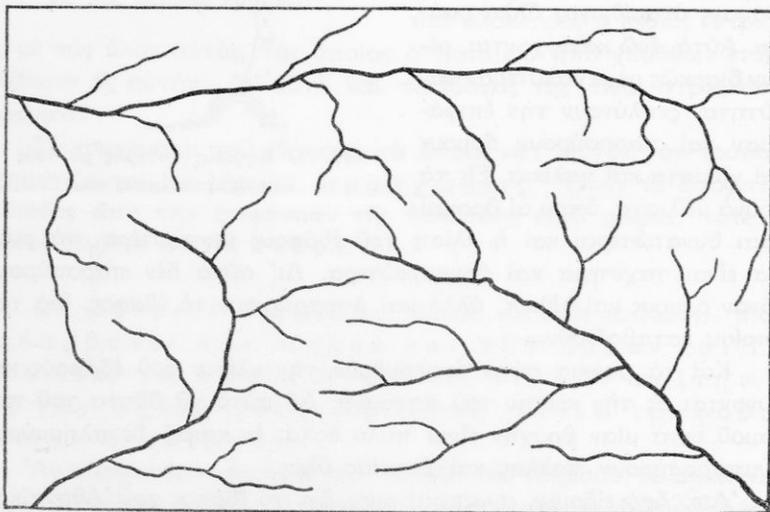
Καὶ τὰ ρυάκια αὐτὰ ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους καὶ χύνονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ. Δι' αὐτὸ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ μετὰ μίαν βροχὴν εἶναι πολὺ θολά, ἐν καιρῷ δὲ πλημμύρας συμπαρασύρουν πολλὰς καὶ βαρεῖας ὕλας.

Ἀπὸ ὅσα εἶδομεν, συμπεραίνομεν, ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ βαθυπέδου ἀπὸ τὰ Πατήσια ἕως τὴν παραλίαν προέρχεται ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ Κηφισοῦ καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ ἄμμους

13. Οί ποταμοί εις τήν εικόνα αὐτήν ρέουν πρὸς διαφόρους διευθύνσεις. Ἡ κορυφογραμμὴ τοῦ ὄρους, ἡ ὁποία χωρίζει τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν αὐτῶν, ἀποτελεῖ τήν ὑδροκριτικὴν γραμμὴν μεταξύ δύο ποταμίων συστημάτων.

ἀνακατευμένους. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἔδαφος αὐτὸ ἐγεννήθη ἀπὸ προσχώσεις, λέγεται προσχωσιγενές. Τὸ ἔδαφος αὐτὸ εἶναι μαλακὸν καὶ περιέχει τὰ συστατικά, τὰ ὁποῖα χρειάζονται τὰ φυτά,

14. (*Άσκησης). Σημείωσε τὰς ὑδροκριτικὰς γραμμὰς μεταξύ τῶν ποταμίων συστημάτων εἰς τὸ σχῆμα τοῦτο.

διὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν. Εἶναι γόνιμον ἔδαφος. Δι' αὐτὸ ὁλόκληρος ἡ πεδιάς καλλιεργεῖται καλῶς.

6 / **5. Κλίμα καὶ βλάστησις. Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.** — Ἡ ὄροσειρὰ Κιθαιρῶνος - Πάρνηθος προφυλάσσει ὁλόκληρον τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς ἀνέμους τοῦ Βορρᾶ. Διὰ τοῦτο ὁ χειμῶν εἶναι μαλακὸς καὶ ὄχι μόνον ἡ ἐλαία καὶ ἡ συκῆ, ἀλλὰ καὶ ἡ πορτοκαλέα καὶ ἡ λεμονέα (ἐσπεριδοειδῆ) καὶ τὰ φοινικοειδῆ, ποὺ εἶναι δένδρα θερμῶν χωρῶν, ἀντέχουν καὶ εὐδοκιμοῦν.

Ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ λεκανοπέδιον εἶναι ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν· δι' αὐτὸ ἡ θαλασσία αὔρα, ἡ ὁποία κατὰ τὸ θέρος πνέει ἀπὸ τὸν Σαρωνικὸν (ὁ μπάτης), εἰσχωρεῖ εἰς τὴν πεδιάδα καὶ μετριάζει τὴν ὑπερβολικὴν ζέστην (θαλάσσιον κλίμα).

Αἱ βροχαὶ ὅμως, τὰς ὁποίας δέχεται τὸ λεκανοπέδιον, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Ἀττικὴ, εἶναι ὀλιγοσταὶ καὶ κυρίως πίπτουν κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἐξῆς λόγους :

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπικρατοῦν τὸν περισσότερον καιρὸν τοῦ ἔτους οἱ βόρειοι καὶ βορειοανατολικοὶ ἀνεμοί. Οἱ ἀνεμοὶ αὐτοὶ εἶναι ψυχροὶ καὶ ξηροὶ καὶ μόνον τὸν χειμῶνα φέρουν ὀλίγας βροχάς, σπανίως δὲ καὶ χιόνιας. Κατὰ τὸ θέρος ὅμως, ὅτε πνέουν κανονικὰ καὶ ὀνομάζονται ἐτῆσιαι (μελέμια), εἶναι τόσοσιν ξηροὶ, ὥστε ἀπομακρύνουν κάθε ἔχνος ὑγρασίας.

Τὸ φθινόπωρον ἀρχίζουν νὰ πνέουν οἱ νότιοι ἀνεμοί, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ εἶναι ὑγροί. Τότε ἀρχίζει ἡ βροχερὰ ἐποχὴ, ἀλλὰ καὶ τότε βρέχει μόνον κατ' ἀραιὰ διαστήματα καὶ μὲ βροχὰς ραγδαίας. Ἐτσι τὰ περισσότερα νερὰ ρέουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν.

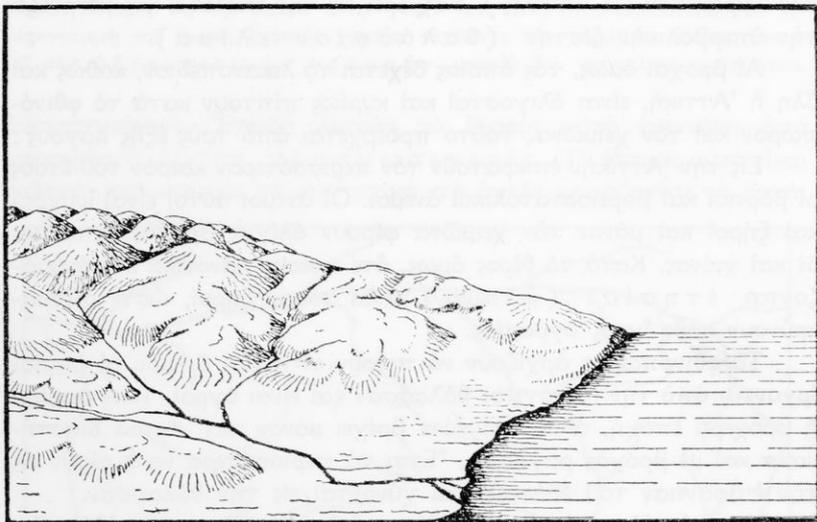
Ὡστε ἡ Ἀττικὴ, καὶ ἰδίως τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι ἀπὸ τὰς ξηροτέρας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ τῆς, μόνον ὅταν βρέχη, ἔχουν τὴν ὄψιν ποταμοῦ, κατὰ δὲ τὸ θέρος διατηροῦν πολὺ ὀλίγον ὕδωρ.

Διὰ τὸ πότισμα τῶν λαχανοκήπων, τῶν ἀνθοκήπων καὶ τῶν ἀμπέλων χρησιμοποιοῦν τότε τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἀντλοῦν ἀπὸ τὰ πηγὰδια τῆς πεδιάδος.

Ἡ θερμότης λοιπόν, τὸ κανονικὸν πότισμα καὶ ἡ ἐπιμελὴς καλλιέργεια συντελοῦν, ὥστε ἡ πεδιάς εἰς μεγάλην ἔκτασιν νὰ ὁμοιάζῃ μὲ καταπράσινον κῆπον. Δι' αὐτὸ καὶ

ὁ Βοτανικὸς κῆπος τῶν Ἀθηνῶν ἔγινε πλησίον τοῦ Κηφισοῦ, εἰς αὐτὸν δὲ εὐρίσκομεν καὶ φυτὰ θερμότερων χωρῶν. Τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους μαρτυροῦν καὶ αἱ πανύψηλοι λεῦκαι, αἱ ὁποῖαι σκιαζοῦν τὴν Ἱερὰν ὁδόν.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν, ὅτι αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων τῆς πεδιάδος εἶναι κυρίως γεωργικαί. Μεγάλην ἔκτασιν καταλαμβάνουν οἱ λαχανόκηποι καὶ οἱ ἀνθόκηποι, ἐπειδὴ τὰ προΐοντα των εὐρίσκουν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καλὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἄργιλος εἶναι ἄφθονος εἰς τὴν πεδιάδα, πολλὰ εἶναι ἐκεῖ τὰ κεραμουργεῖα καὶ τὰ ἐργοστάσια τῆς ἀγγειοπλαστικῆς.

15. (Ἄσκησις). Παράστησε μὲ βέλη τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ὕδατος. Περιγράψτε τὴν κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν: Θάλασσα, ἐξάτμισις, νέφη, βροχή, πηγὴ, ράξ, ποταμός, ἐκβολαί.

6. Τὰ ὑψηλὰ καὶ λοφώδη μέρη τοῦ λεκανοπεδίου.

Εἰς τὰ ἄκρα τοῦ βαθυπέδου τὸ ἔδαφος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνέρχεται, ὥστε εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Πεντελικοῦ φθάνει τὰ 300 μέτρα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Καὶ πρὸς μὲν τὴν Πάρνηθα ἀπλώνεται ὑψηλὴ πεδιάς, τὸ ὑψίπεδον τῶν Ἀχαρνῶν, πρὸς δὲ τὸ Πεντελικὸν ὁ τόπος ἔχει πολλοὺς λόφους. Οἱ λόφοι αὐτοῖ

σκεπάζονται άλλοῦ μὲ ὠραία πεῦκα καὶ άλλοῦ μὲ ἄγρους καὶ κή-
πους ὀπωροφόρων δένδρων.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν σύστασιν τοῦ ἔδαφους εἰς τὰ λοφώδη καὶ
ὄρεινὰ μέρη, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισκεφθῶμεν ἓν λατομεῖον.

Τὸ ἀπότομον τοίχωμα τοῦ λατομείου μᾶς δεικνύει μίαν τομὴν
εἰς τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου. Ἐπάνω ὑπάρχει λεπτὸν στρώμα ἀπὸ
χῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνακατευμένα χαλίκια καὶ ἄμμος· εἶναι τὸ
χαλαρὸν ἔδαφος, εἰς τὸ ὁποῖον βλαστάνουν τὰ φυτὰ (φυτικὸν
ἔδαφος). Ὑποκάτω ὑπάρχει στερεὸς βράχος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οἱ

16. Τομὴ τοῦ ἔδαφους πλησίον μιᾶς ὁδοῦ.

ἐργάται μὲ σιδηρᾶ ἐργαλεῖα ἐξάγουν λίθους, μὲ τοὺς ὁποίους κτί-
ζομεν τὰς οἰκίας μας.

Τὸ μαλακὸν χῶμα, ὁ σκληρὸς βράχος, ἡ ἄμμος μὲ τὰ χαλίκια
λέγονται πετρώματα.

Οἱ λίθοι τῶν λατομείων εἰς τὰ Τουρκοβούνια εἶναι ἀσβεστόλιθοι.
Εἶναι ἓν πέτρωμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦνται καὶ ἡ Πάρνης καὶ
ὁ Αἰγάλεως, καθὼς καὶ τὰ περισσότερα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ πέτρωμα αὐτὸ ἔχει πολλοὺς πόρους καὶ δὲν συγκρατεῖ τὸ
ὔδωρ, ποὺ ἀπορροφᾷ τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ τὸ ἀφήνει νὰ κατασταλάζη

καί νά διαρρήν εἰς ὑπογείους αὐλακας καί εἰς καταβόθρας. Δι' αὐτὸ τὰ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς πετρώματα ἀσβεστολίθου, εἶναι ξηρά.

Ἐνῶ ἡ ἐποχὴ τῆς ξηρασίας εἰς τὴν Ἀττικὴν διαρκεῖ συνήθως 5 - 6 μῆνας, τὰ βουνὰ τῆς στολιζονται κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ ὠραία δάση ἀπὸ πεῦκα καί ἀπὸ θάμνους ἀειθαλεῖς (δάφνη, μυρτιά, σχῖνος, κουμαριά, ἀγριελαιία κλπ.) ἡ Πάρνης μάλιστα ἀπὸ ὕψους 800 μέτρων καί ἄνω σκεπάζεται μὲ ὠραιότατον δάσος ἐλάτης, διότι τὰ δένδρα αὐτὰ ἀντέχουν εἰς τὴν ξηρασίαν.

Τὰ φυτὰ ὅμως, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦμεν εἰς τοὺς κήπους (λαχανικά, ἄνη, ὀπωροφόρα), καθὼς καί αἱ ἄμπελοι, χρειάζονται πότισμα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους. Ἐχουν δὲ ἀνάγκην καί ἀπὸ λιπάσματα, διότι τὰ ἐδάφη τῆς Ἀττικῆς εἶναι ἀδύνατα, δηλαδὴ δὲν ἔχουν ἀρκετὰς θρεπτικὰς οὐσίας, πού χρειάζεται τὸ φυτὸν διὰ τὴν τροφήν του.

Εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου, τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καί τῶν ὀπωροφόρων δένδρων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κλίμα εἶναι θερμὸν, ἡ γῆ ἀνταμείβει τὸν φιλόπονον καλλιεργητὴν. Παράγονται ὀπωρικά, σῦκα, σταφύλια, οἶνος, ἔλαιον, σανὸς καί ὀλίγα σιτηρά.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν χωρικῶν εἰς τὸ βόρειον καί βορειοανατολικὸν τμήμα τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἡ ἀ μ π ε λ ο υ ρ γ ῖ α, ἡ κ η π ο υ ρ ῖ κ ῆ καί ἡ γ ε ω ρ γ ῖ α.

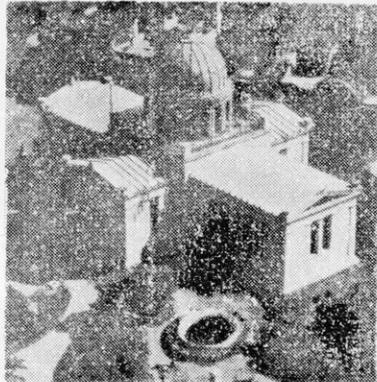
Διὰ τὰ προϊόντα των οἱ χωρικοὶ εὐρίσκουν εἰς τὰς Ἀθήνας καί τὸν Πειραιᾶ καλὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πόλεις αὐταὶ χρειάζονται πολὺ γάλα, πρὸ πάντων διὰ τὰ παιδιὰ καί τοὺς ἀρρώστους, πολλοὶ τρέφουν ἀγελάδας μὲ ἐκλεκτὴν τροφήν (λάχανα, πίτυρα καί βαμβακόσπορον). Ὡστε πολλοὶ ἄνθρωποι ζοῦν ἀπὸ τὸ εἰσόδημα αὐτό, καθὼς καί ἀπὸ τὴν ὀρνιθοτροφίαν.

Τὸ κλίμα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Πεντελικοῦ εἶναι ξηρὸν καί ὑγιεινόν. Ἐπειδὴ δὲ καί τὸ ὕψος τοῦ τόπου εἶναι ἀρκετὸν (300 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης) καί πηγαὶ ἀναβλύζουν πολλαὶ (Κεφαλᾶρι), δι' αὐτὸ καί τὸ θέρος εἶναι δροσερὸν καί ἡ βλάστησις πλουσία. Λόφοι στολισμένοι μὲ ὠραιότατα πεῦκα, κήποι γεμάτοι ἄνη, κερασέας καί ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα κάμνουν τὸ μέρος αὐτὸ

τὸ ὠραιότερον τῆς Ἀττικῆς. Δι' αὐτὸ ἐκεῖ ἀνεπτύχθησαν ὡς προάστεια τῶν Ἀθηνῶν ἡ **Κηφισιά**, τὸ **Ἀμαρούσιον**, τὸ **Ἡράκλειον** καὶ τὸ **Χαλάνδριον**. Καὶ πολλὰ θεραπευτήρια καὶ ἀναρρωτήρια ἐκτίσθησαν ἐκεῖ, καθὼς καὶ ἐπάνω εἰς τὴν Πάρνηθα.

8
7. Αἱ Ἀῤῥῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς.— Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ λεκανοπεδίου εὐρίσκονται αἱ Ἀῤῥῆναι, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

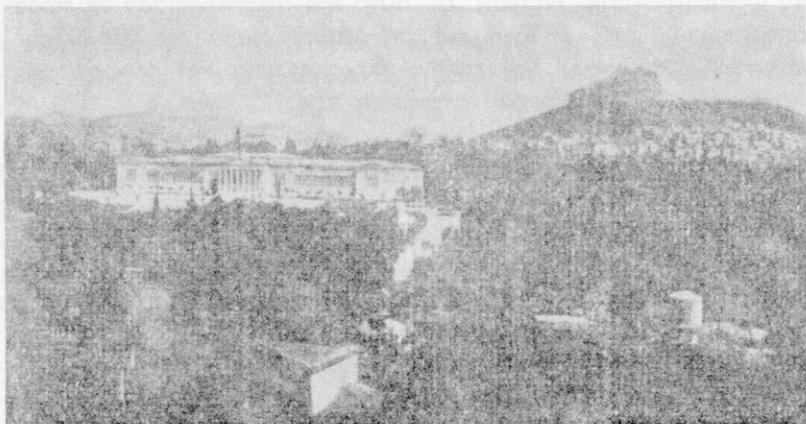
Ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Λυκαβητοῦ (ὑψους 277 μ.) ἔχομεν θαυμασίαν ἄποψιν. Ὡς «θάλασσα ἀσάλευτος» ἀπλώνεται ἡ μεγάλη πόλις κάτω ἀπὸ καταγάλανον οὐρανόν. Μέσα ἀπὸ τὸ πέλαγος τῶν οἰκιῶν ἐξέχουν οἱ θόλοι καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῶν ἐκκλησιῶν. Τὴν λευκότητα τῆς εἰκόνος μόνον μερικοὶ πράσινοι τόποι διακόπτουν· εἶναι ὁ Βασιλικὸς κήπος καὶ ὁ κήπος τοῦ Ζαππείου, τὸ ἄλσος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ἄλσος τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως καὶ οἱ μικροί, ἀλλὰ ὠραιότατοι κήποι τοῦ Μουσείου καὶ τῶν διαφόρων πλατειῶν. Μερικὰ οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται μὲ τὸν ὄγκον των καὶ προσελκύουν ἰδιαίτερος τὸ βλέμμα μας· διακρίνομεν τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα, τὴν Ἀκαδημίαν, τὸ Πανεπιστήμιον, τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον, τὸ Μουσεῖον, τὸ Ἀρσάκειον, τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον κ.ἄ.

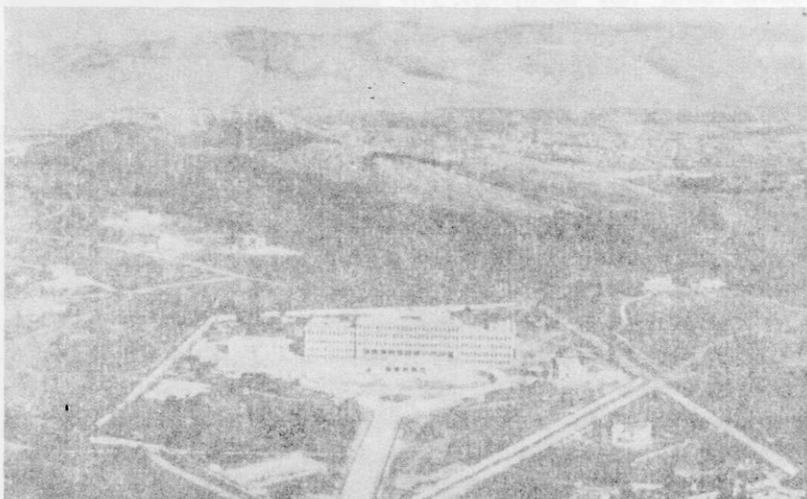
17. Τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῶν Ἀθηνῶν.
(Φωτ. Τολ. Ὑψηρ. Ὑπ. Σ/ρίας).

Στρέφομεν τώρα τὸ βλέμμα πρὸς Νότον. Πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν αἱ Ἀῤῥῆναι ἔχουν σχεδὸν ἔνωθῆ μὲ τὸ Παλαιὸν καὶ τὸ Νέον Φάληρον καὶ μὲ τὸν Πειραιᾶ.

Ὁ Σαρωνικὸς ἀντανακλᾷ τὸ φῶς καὶ λάμπει ὡς καθρέπτῆς. Πολλὰ εἶναι τὰ πλοῖα, ποὺ αὐλακώνουν τὰ νερά του. Ἄλλα ἀναχωροῦν καὶ ἄλλα διευθύνονται εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς· μεταφέρουν ἐπιβάτας καὶ ἐμπορεύματα ἢ κάρβουνα καὶ διάφορα ὑλικά διὰ τὰ ἐργοστάσιά του.

18. Τὸ Ζάππειον μετὸν Λυκαβηττὸν εἰς τὸ βᾶθος.

19. Τὸ νέον κτίριον τοῦ Ἀρσακείου.

Εἶναι τὸ μεγαλύτερον καὶ ὠραιότερον ἐκπαιδευτήριον πᾶν Ἀθηναίων.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπηρείας, Ὑπουργοῦ Συγκοινωνίας)

Νέφος καπνοῦ ὑψώνεται ἀπὸ τὸν **Πειραιᾶ**. Διακρίνομεν τὰς καπνοδόχους τῶν ἐργοστασίων, ὅπου χιλιάδες ἐργατῶν ἐργάζονται.

Ἐν βλέμμα εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Πειραιῶς (εἰκ. 20) ἀρκεῖ, διὰ νὰ μᾶς δείξη, ποῖα πλεονεκτήματα ἔχει ἐκ φύσεως ὁ λιμὴν του.

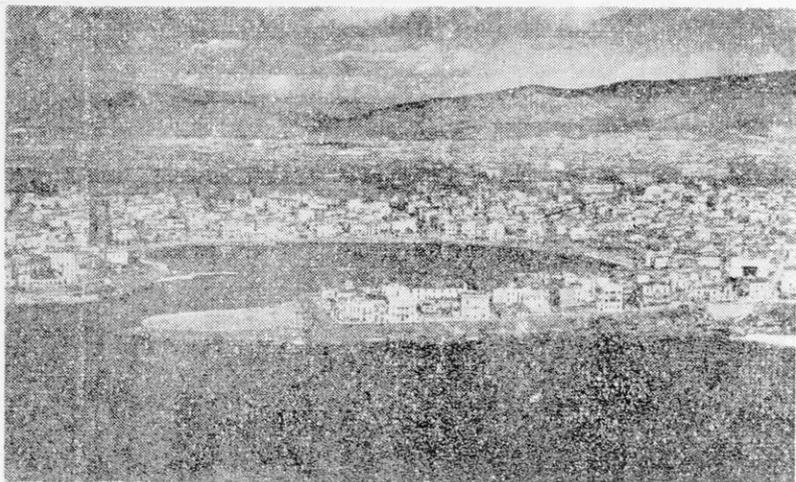
20. Σχεδιογράφημα τοῦ Πειραιῶς.

1) Εἶναι εὐρύχωρος καὶ ἀρκετὰ βαθύς, ὥστε εἰσπλέουν εἰς αὐτὸν καὶ μεγάλα πλοῖα. 2) Εἶναι ἀσφαλής, διότι τὰ γύρω ὑψώματα τὸν προφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς ἀνέμους. 3) Ἐχει ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος, διότι τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα περιβάλλουν τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, ἀφήνουν μεταξὺ των διόδους, διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ καὶ ὁδοὶ αὐτοκινήτων. (Εὔρε τὰς διόδους αὐτὰς εἰς τὸν χάρτην).

4) Ἐχει θέσιν κεντρικὴν καὶ ἐπικοινωνεῖ κατὰ θάλασσαν μὲ ὅλας τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος.

5) Εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῶν θαλασσίων ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἀπὸ τὴν δυτικὴν Μεσόγειον πρὸς τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ.

Ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐννοοῦμεν, διατὶ ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ἔχει πολὺ μεγάλην κίνησιν. Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη ἀπέκτησε καὶ μεγάλας ἀποθήκας καὶ ἀποβάθρας, ὥστε ἔγινεν ὁ μεγαλύ-

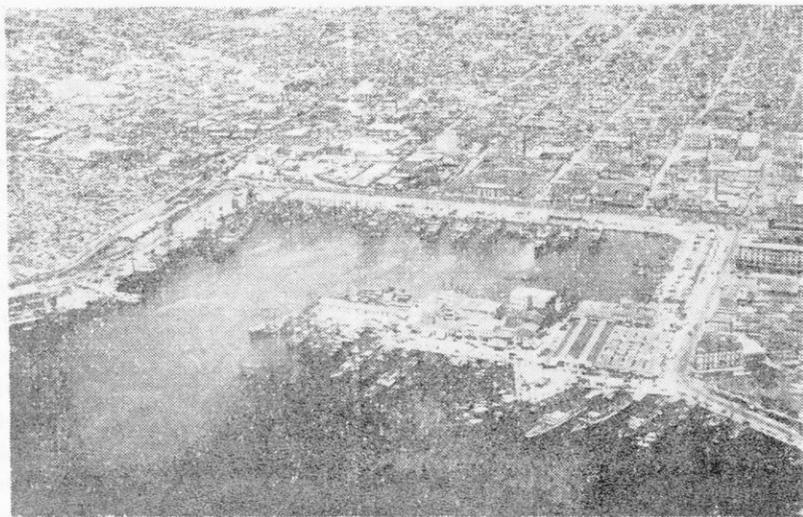
21. Ὁ Πειραιεύς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.
Ἐμπρὸς ὁ λιμὴν τῆς Ζέας (Πασαλιμάνι)· ὀπίσω ὁ κεντρικὸς λιμὴν.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπηρείας Ὑπουργοῦ Συγκοινωνίας)

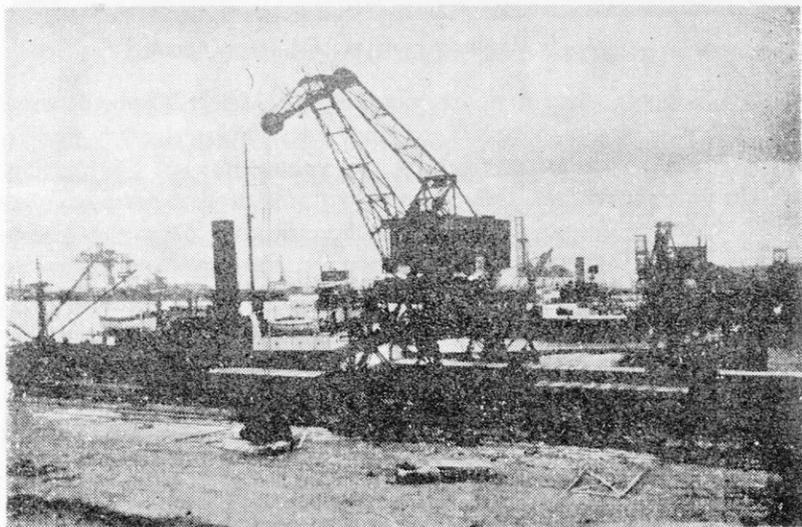
τερος ἐμπορικὸς μας λιμὴν. Εἶναι δὲ καὶ τὸ σπουδαιότερον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς πατρίδος μας.

Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἀπὸ τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα εἰσάγομεν ἀπὸ ξένους τόπους, συγκεντρώνονται εἰς τὸν Πειραιᾶ. Εἰς τὸν Πειραιᾶ εἶναι οἱ μεγαλύτεροι ἀλευρόμυλοι, καθὼς καὶ τὰ μεγαλύτερα μηχανουργεῖα, ὅπου κατασκευάζονται ἄροτρα, ἀντλῖαι καὶ ἄλλα σιδηρᾶ μηχανήματα. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἓνα μεγάλο ἐργοστάσιον χημικῶν λιπασμάτων διὰ τοὺς ἀγρούς, καθὼς καὶ βαμβακοκλωστήρια καὶ ὑφαντήρια, ὅπου κατασκευάζονται βαμβακερά, μάλλινα καὶ μεταξωτὰ ὑφάσματα καὶ ὠραῖοι τάπητες. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἐργοστάσια ζυμαρικῶν, σαπωνοποιίας, οἴνοπνευματοποιίας, ὑαλοουργίας, καπνοῦ, σιγαρέτων κ. ἄ. Εἰς τὸ Νέον Φάληρον ὑπάρχουν μεγάλα μεταξουργεῖα.

Διπλῆ γραμμὴ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου, τροχιόδρομοι καὶ ἄμαξιται ὁδοὶ συνδέουν τὸν Πειραιᾶ μὲ τὰς Ἀθήνας. Ὁ σιδηρόδρομος φθάνει ὑπογείως μέσα εἰς τὸ κέντρον τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν Πλα-

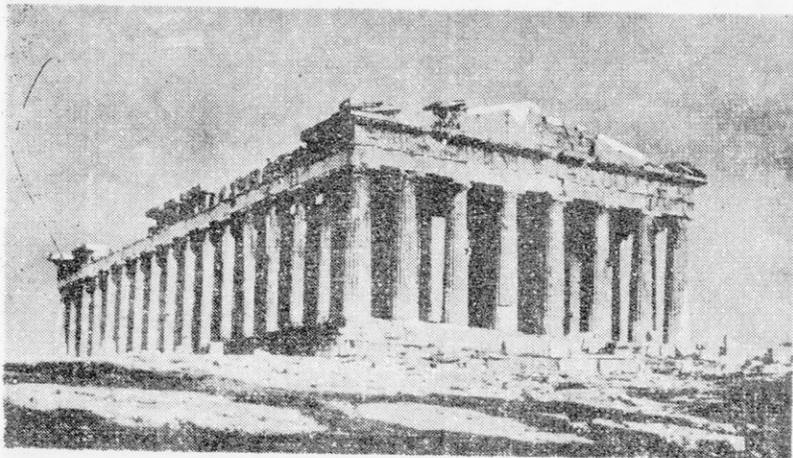
22. Ὁ λιμὴν τῶν Ἀλῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ.
Ἐκεῖ τὰ πλοῖα πλευρίζουν διὰ τὴν ἐπιβίβασιν καὶ ἀποβίβασιν τῶν ταξιδιωτῶν.

23. Ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μηχανήματα, μετὰ τὰ ὁποῖα ἐξεβάθουν
τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.
(Φωτογραφία Μεγαλοοικονομοῦ)

τείαν τῆς Ὀμονοίας, καὶ ἐκείθεν εἰς τὰ προάστεια Νέαν Ἴωνίαν καὶ Ἡράκλειον, ἔφθασε δὲ τώρα καὶ ἕως τὴν Κηφισίαν.

Καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπάρχουν πολλὰ ἐργοστάσια, ὅπου κατασκευάζονται ὑφάσματα, τάπητες, ἔπιπλα, σιγαρέτα, πάγος, ζῦθος κτλ.

24. Ὁ Παρθενών, ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς.

Αἱ Ἀθήναι, εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος. Ὅπως δὲ κατὰ τὸν παλαιὸν καιρὸν, ἔτσι καὶ σήμερον αἱ Ἀθήναι εἶναι ἡ πρώτη πόλις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ ἄλλαι ἀνώταται σχολαὶ συγκεντρῶνουν εἰς τὰς Ἀθήνας σπουδαστὰς ἀπὸ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Ἔχουν δὲ ὠραίας οἰκοδομάς, εὐθείας ὁδοῦς, πλατείας μὲ κήπους κλπ.

Ὡραῖα καὶ δροσερὰ εἶναι τὰ προάστεια καὶ αἱ ἐξοχαὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Κηφισιά, τὸ Ἀμαρούσιον, τὸ Χαλάνδριον, τὸ Παλαιόν καὶ τὸ Νέον Φάληρον, ἡ Γλυφάδα κλπ.

Μὲ τὴν κατασκευὴν τῆς τεχνητῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς ἀπέκτησαν καὶ ἄφθονον καὶ καθαρῶτατον ὕδωρ.

Μέγα ἐργοστάσιον ἠλεκτροπαραγωγῆς χορηγεῖ εἰς τὰς δύο πόλεις ρεῦμα ἠλεκτρικὸν διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν κίνησιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παραγωγή τοῦ ἐργοστασίου τούτου δὲν ἦτο ἀρκετὴ, χορη-

γείται τώρα ρεύμα και από δύο νέα έργαστάσια, τοῦ Ἀλιβερίου καὶ τοῦ Λάδωνος.

Ἔτσι αἱ Ἀθήναι καὶ ὁ Πειραιεὺς μὲ τὰ προάστειά των ἀνεπτύχθησαν εἰς δύο ἀπὸ τὰς πλέον πολιτισμένας μεγαλοπόλεις τῆς Εὐρώπης. Ὁ πληθυσμὸς των ἀνέρχεται σήμερον εἰς 1 853 000, ἐνῶ πρὸ 100 περὶπου ἐτῶν μόλις ἔφθανε τὰς 14 000. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας σφύζονται καὶ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, πολλοὶ περιηγηταὶ ἔρχονται κατ' ἔτος, διὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὰ μουσεῖα.

25. Ἡ Μονὴ τοῦ Δαφνίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα. Εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ἀττικῆς.

Β'. ΤΑ ἌΛΛΑ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Ἐκτὸς τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἄλλα λεκανοπέδια μὲ μικρὰς ἐπίσης πεδιάδας.

Πρὸς Δυσμὰς εἶναι τὰ **λεκανοπέδια τῆς Ἐλευσίνας** καὶ τῶν **Μεγάρων**, πρὸς τὰ ΒΑ ἡ **πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος** καὶ πρὸς Ἀνατολὰς ἡ **πεδιάς τῶν Μεσογείων**. Καὶ αὐτὰ εἶναι ἐστραμμένα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχουν τὸ ἴδιον γλυκὺ κλίμα μὲ τὸ Ἀθηναϊκὸν λεκανοπέδιον.

1. Ἡ **πεδιάς τῆς Ἐλευσίνας** μὲ τὸ ἀρχαῖόν της ὄνομα λέγεται **Θριάσιον πεδίον**. Ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν χωρίζεται διὰ τοῦ χαμηλοῦ ὄρους Αἰγάλεω, ἀλλὰ συγκοινωνεῖ μὲ αὐτὴν διὰ τῆς διόδου τοῦ Δαφνίου.

Ἐπειδὴ ἡ νῆσος Σαλαμὶς φράσσει τὸν κόλπον τῆς Ἐλευσίνας, ἡ πεδιάς αὐτὴ εἶναι περισσότερον κλειστὴ καὶ ἔχει θερμὸν θέρος.

Ὅπως εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν ὁ Κηφισὸς, τοιουτοτρόπως καὶ ἐδῶ ὁ **Σαρανταπόταμος** καὶ οἱ ἄλλοι ρύακες ἐσκέπασαν

τὴν πεδιάδα μὲ παχὺ στρώμα γῆς. Ἐδῶ εὐδοκιμοῦν πολὺ τὰ σιτηρὰ. Δι' αὐτὸ τὸν παλαιὸν καιρὸν εἰς τὴν Ἑλευσίνα ὑπῆρχε μέγας ναός, ὅπου ἐλάτρευαν τὴν **Δήμητραν**, τὴν θεὰν τῆς γεωργίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὁδός, ἡ ὁποία συνέδεε τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν Ἑλευσίνα, ἐλέγετο **Ἱερά Ὁδός**. Μὲ τὸ ὄνομα δὲ αὐτὸ τὴν ὀνομάζομεν καὶ σήμερον.

26. Ἐργοστάσιαι τιμιέντων εἰς τὴν Ἑλευσίνα.

Ἀριστερὰ ἡ ἀποβάθρα, ὅπου οἱ σάκκοι φορτώνονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ μεταφέρονται εἰς διάφορα μέρη.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπηρείας Ἑλευσίνας. Συγκοινωνίας)

Σήμερον ἡ Ἑλευσίς εἶναι βιομηχανικὴ πόλις μὲ 15.527 κατοίκους. Τὰ μεγάλα ἐργοστάσια τῆς παράγουν τιμιέντα, σάπωνας, οἶνους, οἶνοπνεύματα κ.ἄ.

Ἡ πεδιάς τῆς Ἑλευσίνας εἶναι σπουδαία καὶ διὰ τὰς συγκοινωνίας, διότι εἰς αὐτὴν συναντῶνται αἱ ὁδοί, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν βόρειον Ἑλλάδα μὲ τὴν Πελοπόννησον.

2. Ἡ πεδιάς τῶν Μεγάρων εἶναι ἐπίσης ἐστραμμένη πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ δὲ ἔδαφός τῆς ἐσχηματίσθη ὁμοίως ἀπὸ προσχώσεις.

Ἡ ἀμπελος καὶ ἡ ἐλαία εἶναι ἐδῶ τὰ κυριώτερα φυτά. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀμπελοργίαν, τὰ δὲ **Μέγαρα** εἶναι γεωργικὴ πόλις μὲ 15 500 κατοίκους.

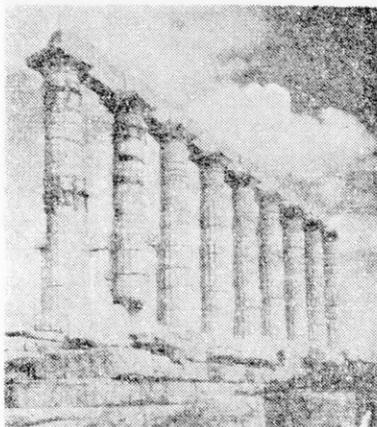
10

3. Ἡ πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος εἶναι μικροτέρα, ἀλλ' ἔνδοξος διὰ τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ τάφος τῶν Μαραθωνομάχων, πού ἔπεσαν τὸ 490 π.Χ. εἰς τὴν μάχην, σφύζεται ἀκόμη πλησίον τῆς παραλίας.

Ἡ ἀμπελοργία εἶναι καὶ ἐδῶ ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ὁ **Μαραθῶν** εἶναι μικρὸν χωρίον (2.167 κάτοικοι).

27. Μεγαρίτισσα.

28. Ἐρείπια ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸ Σούνιον.

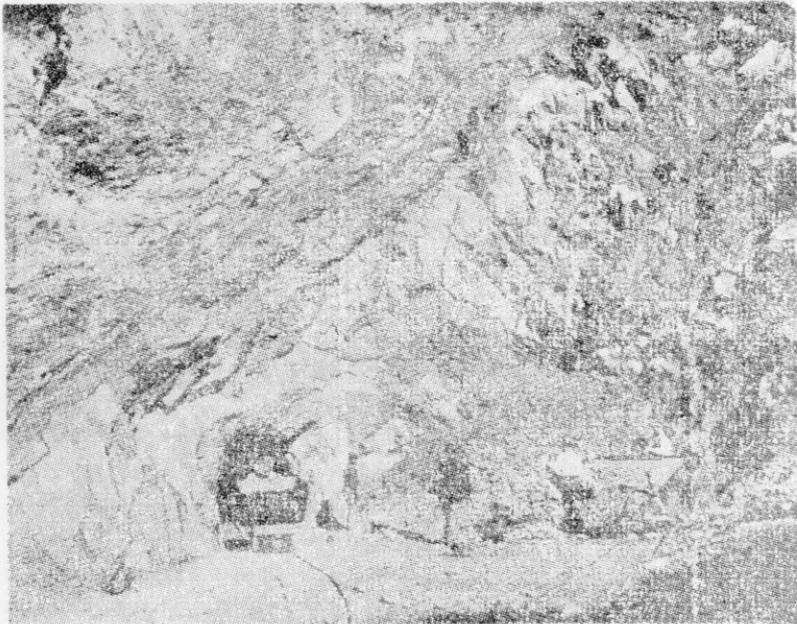
4. Μεγαλύτερα καὶ εὐφορώτερα εἶναι ἡ **πεδιάς τῶν Μεσογείων**, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ τὸν Ὑμηττὸν ἕως τὰ βουνὰ τῆς Λαυρεωτικῆς. Μὲ τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν συγκοινωνεῖ διὰ τῆς διόδου, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Πεντελικοῦ.

Τὸ ἔδαφος τῶν Μεσογείων, ὅπου εἶναι πεδινόν, προέρχεται ἀπὸ προσχώσεις καὶ εἶναι ἀρκετὰ γόνιμον. Οἱ κάτοικοι τὸ καλλιεργοῦν μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Ὅλη ἡ ἔκτασις εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἀμπέλου, ἐλαίας καὶ ὄπωροφόρα δένδρα.

Περίφημοι είναι οί οίνοι του **Μαρκοπούλου** (5.046) και τῶν ἄλλων χωρίων τῆς Μεσογαίας (**Κορωπί, Λιόπεσι**). 10

Γ'. ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

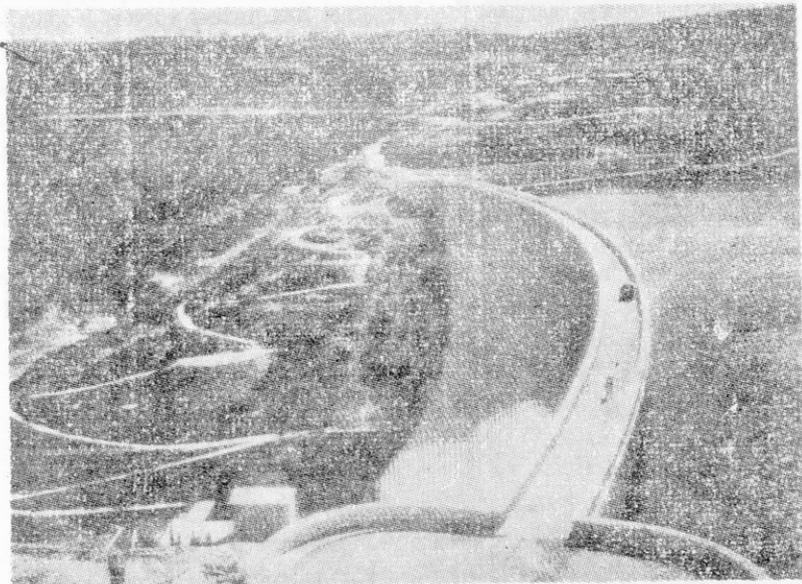
1. Ἡ **Λαυρεωτική**. —Τὸ νότιον μέρος τῆς Ἀττικῆς εἶναι ὄρεινόν καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον. Ἐκεῖ τὸν παλαιὸν καιρὸν ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον σήμερον σφάζονται δώδεκα κίονες.

29. Λαύρειον. Εἴσοδος εἰς μεταλλεῖον.

Τὰ βουνὰ τῆς Λαυρεωτικῆς δὲν εἶναι ὑψηλά. Τὰ πετρώματά των εἶναι κρυσταλλοσχιστώδη καὶ περιέχουν μεταλλεύματα μολύβδου, ψευδαργύρου, σιδήρου καὶ χαλκοῦ. Τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου ἦσαν ἀνέκαθεν τὰ πλουσιώτερα τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ εἰς τὰς ὑπογείους στοὰς οἱ ἐργάται σκάπτουν καὶ ἐξάγουν μεταλλεύματα. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι τοῦ Λαυρείου εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἐργάται (6.553 κάτοικοι).

2. **Ἡ βορεία Ἀττική.**—Πρὸς βορρᾶν τῆς πεδιάδος τοῦ Μα-
ραθῶνος ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ (ἀρχαία **Διακρία**). Ἐδῶ ὑπάρχει ἡ
τεχνητὴ λίμνη, ἀπὸ τῆν ὁποῖαν ὑδρεύονται αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πει-
ραιεὺς. Εἰς τὴν κοιλάδα δηλ. τοῦ **Χαράδρου** κατεσκεύασαν πρὸ ἔτων
ἓνα μεγάλο φράγμα· ἔτσι τὰ νερὰ τῆς βροχῆς σταματοῦν καὶ σχη-
ματίζουν τὴν τεχνητὴν λίμνην.

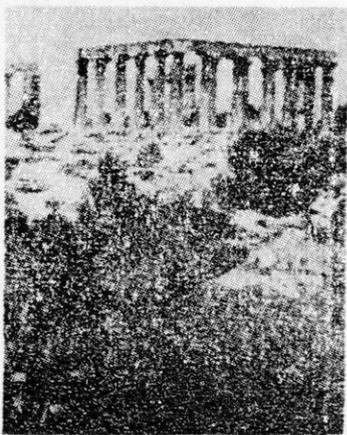

30. Τὸ φράγμα τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος.
Ἀπὸ ἐδῶ τὰ νερὰ διοχετεύονται μὲ ὑπόγειον σήραγγα
εἰς Ἀθῆνας καὶ Πειραιᾶ.

Βορειότερον, πλησίον τοῦ Ὠρωποῦ, ὑπάρχουν ὄρυχεια, ὅπου
πολλοὶ ἐργάται ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἐξαγωγήν λιγνίτου. Ὁ λιγνί-
της εἶναι εἶδος γαιάνθρακος, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει διὰ τὴν θέρμανσιν
καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν μηχανῶν τῶν ἐργο-
στασίων.

Πολλοὶ ἐπίσης ἐργάζονται καὶ εἰς τὰ λατομεῖα τῆς Πεντέλης,
ὅπου ἐξάγουν λευκὰ μάρμαρα.

Τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν τὸν παλαιὸν καιρὸν, κα-

31. Αίγινα.
 Ὁ ναός τῆς Ἀφαίας.

θῶς καὶ σήμερον, τὰ ἐκτίσαν μὲ
 τὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης.

12 Δ' ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνήκουν καὶ
 αἱ νῆσοι Σαλαμῖς καὶ Αἴγινα.

Ἡ Σαλαμῖς (κοινῶς Κούλου-
 ρη) ἔχει σχῆμα κυκλικόν καὶ
 κλείει ἀπὸ Νότου τὸν κόλπον τῆς
 Ἐλευσίως. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κόλ-
 πον γίνεται ἀπὸ τὰ δύο στενά
 ποῦ ὑπάρχουν, ἓν πρὸς τὴν Ἀτ-
 τικὴν (στενὸν Κερατσινίου) καὶ
 ἄλλο πρὸς τὴν Μεγαρίδα (Πέρα-
 μα, πλάτ. 500 μ.). Εἰς τὸ στενὸν
 τοῦ Κερατσινίου τὸ 480 π.Χ. οἱ

32. Αὐλῶν (Καχοσάλεσι). Αἱ χωρικαὶ τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὰς πανηγύρεις χο-
 ρεοῦν εἰς τὰ προαύλια τῶν ναῶν ἢ εἰς ἀνοικτούς χώρους.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸν τριπλάσιον στόλον τοῦ Ξέρξου. Ἐδῶ εἶναι σήμερον ὁ ναύσταθμος τοῦ Βασιλικοῦ μας Ναυτικοῦ.

Ἡ νῆσος εἶναι σχεδὸν γυμνή ἀπὸ δάση. Τὰ μόνον προϊόντα τῆς εἶναι οἶνος, ἔλαιον καὶ ὀλίγα σιτηρά. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς (17.073) ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀλιεῖαν ἢ ἐργάζονται εἰς τὸν Βασιλικὸν Ναύσταθμον.

Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου (11.161 κάτοικοι) ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη.

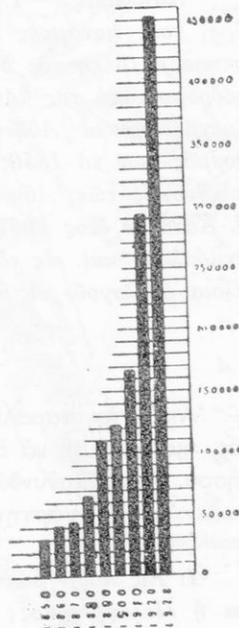
Ἡ Αἴγινα στολιζέται μὲ ὠραία δάση ἀπὸ πεῦκα καὶ εἶναι τόπος παραθερισμοῦ. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀλιεῖαν σπόγγων, εἰς τὴν κατασκευὴν πηλίνων ἀγγείων καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν σιτηρῶν καὶ τῆς ἀμπέλου. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Αἰγίνης ἔχει 5.000 κατοίκους, ὅλος δὲ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀνέρχεται εἰς 6.092.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

1. Ὅρια. Μορφή τοῦ ἐδάφους. — Ἡ Ἀττικὴ ἀποτελεῖ τριγωνικὴν χερσόνησον, ἢ ὁποῖα πρὸς Βορρᾶν ἔχει ὡς ὄριον τὴν ὄροσειρὰν Κιθαιρῶνος - Πάρνηθος, πρὸς Νότον δὲ τελειώνει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον.

Ἄλλαι μικρότεραι ὄροσειραὶ ἐκτείνονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις (ἢ Πεντέλη ἀπὸ Δ πρὸς Α, ὁ Αἰγάλεως καὶ ὁ Ὑμηττὸς ἀπὸ Β πρὸς Ν). Αἱ ὄροσειραὶ αὐταὶ διαιροῦν τὴν Ἀττικὴν εἰς διάφορα λεκανοπέδια, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνοικτὰ πρὸς τὴν θάλασσαν ἀποτελοῦν μικρὰς πεδιάδας, τὰς ὁποίας διακρίνομεν μὲ τὰ ὀνόματα : τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἐλευσίως, τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Μεσογείων καὶ τῶν Μεγάρων. Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς Ἀττικῆς ὑψώνονται τὰ ὄρη τῆς Λαυρεωτικῆς.

2. Ἡ θέσις καὶ αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ

33. Πῶς ἠὔξησεν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ διάστημα 80 ἐτῶν.

τῆς Ἀττικῆς. — Ἡ Ἀττικὴ φημίζεται διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς. Αἱ μαγευτικαὶ ἀκταί, ὁ γαλανὸς οὐρανός, τὰ χρώματα, μὲ τὰ ὁποῖα βάνονται κατὰ τὴν δύσιν τὰ βουνὰ τῆς, κάμνουν τὴν Ἀττικὴν μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας περιοχὰς ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Εὐρώπης.

Τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας, τῆς ἀμπελοργίας καὶ τῆς ὀρυκτωρυχίας εἰς τὴν Ἀττικὴν εἶναι ὀλίγα. Ἄρα ἡ Ἀττικὴ δὲν ἔχει μεγάλον φυσικὸν πλοῦτον. Ἐχει ὅμως καλὴν γεωγραφικὴν θέσιν, δηλ. θέσιν κεντρικὴν καὶ σπουδαίαν διὰ τὰς συγκοινωνίας καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον ἔχει δὲ καὶ ἐξαιρετον λιμένα εἰς τὸν Πειραιᾶ. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνεπτύχθησαν αἱ μεγαλύτεραι πόλεις τῆς Ἑλλάδος, αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς.

Ἀσκήσεις. — 1. Σχεδιαγράφησε τὴν Ἀττικὴν καὶ σημείωσε τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς σπουδαιοτέρας πόλεις τῆς. — 2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας. — 3. Παρατήρησε εἰς τὸ σχῆμα 33, πῶς ἐμεγάλωσαν αἱ Ἀθῆναι εἰς τὸ διάστημα 80 ἐτῶν. Πόσος ἦτο ὁ πληθυσμὸς τῶν 1850, τὸ 1900 καὶ τὸ 1928; Μεταξὺ ποίων ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηναίων ἐμεγάλωσε περισσότερον; Ξέρεις διατί; — 4. Κατὰ τὸ ἔτος 1961 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς κατέπλευσαν 9934 ἀτμόπλοια καὶ εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης 1498. Πόσα ἀτμόπλοια ἀναλογοῦν εἰς ἐκάστην ἡμέραν;

2. Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Φαλήρου, ὅταν ὁ ὀρίζων εἶναι καθαρὸς, ἠμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν τὰ ἀπέναντι βουνὰ τῆς Πελοποννήσου. Πρὶν διευθυνθῶμεν πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἄς παρατηρήσωμεν εἰς τὸν χάρτην.

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα σου εὐρίσκειται ἡ Πελοπόννησος; — 2. Ποῖα πελάγη περιβρέχουν τὴν Πελοπόννησον; Ποῖος κόλπος τὴν ἀποχωρίζει ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καὶ ποῖος ἀπὸ τὴν ἄλλην Στερεὰν Ἑλλάδα; Ποίους ἄλλους κόλπους σχηματίζουν τὰ πελάγη αὐτὰ εἰς τὴν Πελοπόννησον; — 3. Ὄνόμασε τὰς μεγαλυτέρας

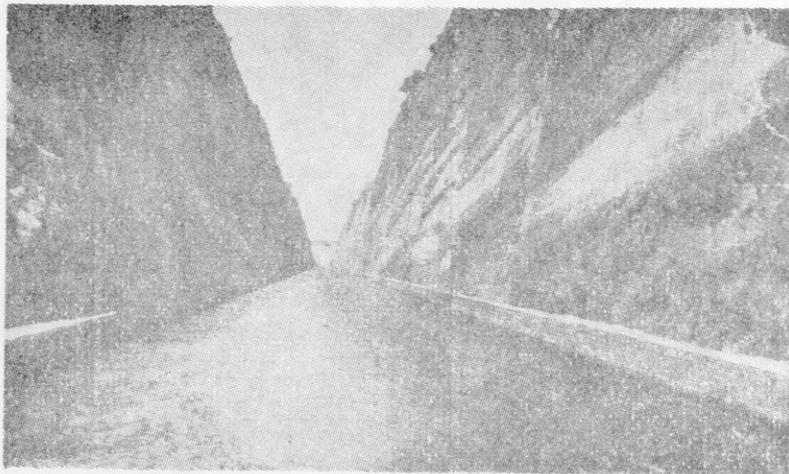
ὁ χάρτης δεικνύει πεδινὰ μέρη; — 8. Ὀνόμασε τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Πελοποννήσου. Ποῖον εἶναι τὸ ὕψος των ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς περιοχῆς σας; — 9. Ὀνόμασε τοὺς μεγαλύτερους ποταμοὺς τῆς Πελοποννήσου. Πόθεν πηγάζει ἕκαστος καὶ ποῦ ἐκβάλλει; — 10. Ποῦ ὑπάρχουν λίμναι; — 11. Ποίους τόπους τῆς Πελοποννήσου γνωρίζεις ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν; Ποίας πόλεις; Ἐδρέ τας εἰς τὸν χάρτην.

14 ✓

Α'. ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΚΑΙ Ο ΙΣΘΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Τὸ ὄνομα τῆς ἠ Πελοπόννησος ἔλαβεν ἀπὸ ἕνα πανάρχαιον βασιλέα τῆς, τὸν Πέλοπα. Μὲ τὴν τομὴν δὲ τοῦ Ἴσθμοῦ ἔγινε πράγματι ν ἦ σ ο ς, ἐνῶ πρωύτερα ἦτο μόνον κατ' ὄνομα.

Ἡ τ ο μ ῆ τοῦ Ἴσθμοῦ ἔγινε τὸ 1893. Ἔσκαψαν δηλαδὴ εἰς τὸν Ἴσθμὸν μίαν βαθεῖαν αὐλάκα (δ ι ὠ ρ υ γ α) καὶ ἤνωσαν τὸν Σαρωνικὸν μὲ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἔτσι τὰ πλοῖα, τὰ ὅποια πρωύτερα ἔπρεπε νὰ κάμνουν τὸν γῦρον τῆς Πελοποννήσου, τώρα περνοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὴν μίαν θάλασσαν εἰς τὴν ἄλλην.

35. Ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου.

Τὸ μήκος τῆς διώρυγος εἶναι 6.300 μέτρα, τὸ πλάτος τῆς 25 μ. καὶ τὸ βάθος τῆς 8 μ. (κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης).

Ἡ κίνησις εἰς τὴν διώρυγα εἶναι μεγάλη. Ὑπελογίσθη, ὅτι κάθε ἡμέραν περνοῦν ἀπὸ ἐκεῖ περίπου 20 ἀτμόπλοια καὶ 4 ἰστιοφόρα. 14

15
Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΛΑΦΟΥΣ

Ὅπως ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὄρεινόν. Ἄν προσέξωμεν καλύτερον, θὰ διακρίνωμεν, ὅτι αἱ ὄροσειραὶ τῆς εἰς μὲν τὸ κεντρικόν καὶ δυτικόν μέρος διευθύνονται ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ, εἰς δὲ τὸ ἀνατολικόν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἄνατολάς.

Εἰς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου ὑψώνονται τρία μεγάλα ὄρη, ὁ **Ἐρύμανθος**, τὰ **Ἀροάνια** (Χελμός) καὶ ἡ **Κυλλήνη**. Αἱ κορυφαὶ των φθάνουν εἰς ὕψη 2.200 - 2.300 μέτρων. Ἀπὸ τὰ ὄρη αὐτὰ διακλαδίζονται πρὸς Βορρᾶν μὲν τὸ **Παναχαϊκόν** (Βοδιάς), πρὸς Νότον δὲ δύο ὄροσειραὶ, τὸ **Ἀρτεμίσιον** καὶ τὸ **Μαίναλον**. Αἱ ὄροσειραὶ αὐταὶ περικλείουν μεταξὺ των ἓν ὑψηλὸν ὄροπέδιον. Ὡς συνέχειά των εἶναι νοτιώτερον ὁ **Πάρνων**, ὁ ὁποῖος ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται **Μαλέας**.

Πρὸς Δυσμᾶς τῶν ὀρέων αὐτῶν ἐκτείνεται μία ἄλλη ὄροσειρά, ἡ ὁποία ἀρχίζει μὲ τὸ **Λύκαιον** καὶ τὰ **Νόμια** ὄρη καὶ τελειώνει μὲ τὸν **Ταῦγετον**. Τὸ ὄρος αὐτὸ ἔχει τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τῆς Πελοποννήσου (2400 μ.) καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Ταίναρον**.

Τέλος, χαμηλὰ ὄρη (**Ἰθώμη**, **Μαθίας**) ὑψώνονται εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν χερσόνησον, τὴν Μεσσηνιακὴν. Αὕτη καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Ἀκρίτας**.

Τὰ ὄρη τῆς βορειοανατολικῆς Πελοποννήσου (**Ἀραχναῖον**, **Δίδυμον**) εἶναι χαμηλὰ καὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἄνατολάς.

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν σειραὶ ἀπὸ ὑψηλὰ ὄροπέδια (τῆς Τριπόλεως, τῆς Μεγαλοπόλεως).

Χαμηλαὶ πεδιναὶ ἐκτάσεις ὑπάρχουν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια (Ἡλεία) καὶ εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν κόλπων τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ σχηματίζονται μικραὶ, ἀλλ' εὐφοροὶ πεδιάδες: ἡ Ἀργολικὴ, ἡ Λακωνικὴ καὶ ἡ Μεσσηνιακὴ. Τέλος στενὴ παραλιακὴ λωρὶς ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ **Ἀλφειὸς**. Ἄλλοι σχετικῶς μεγάλοι ποταμοὶ τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ **Πηνειὸς** καὶ ὁ **Πάμισος**. Οἱ ποταμοὶ αὗτοὶ ρέουν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου. Ἀντιθέτως, ὁ **Ἰναχος** ποταμὸς, ὁ ὁποῖος ρεεῖ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ἔχει τὸσον ὀλίγα ὕδατα, ὥστε δὲν κατορθώνει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν θάλασσαν.

Γενικῶς ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, μόλις φθάνει τὸ ἥμισυ τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἄν δηλ. ἀφήσωμεν ἀνοικτὰ εἰς τὸ ὑπαιθρον δύο ἐντελῶς ὁμοια δοχεῖα, ἓν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἄλλο εἰς τὴν Κυπαρισσίαν, τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον θὰ μοζευθῆ καθ' ὅλον τὸ ἔτος, εἰς μὲν τὸ πρῶτον δοχεῖον θὰ ἔχη ὕψος 50 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, εἰς δὲ τὸ δευτερον 92 ἑκατοστῶν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εὐρίσκομεν, ὅτι τὸ ἐτήσιον μέσον ὕψος βροχῆς

✓ εἰς τὰς Ἀθήνας	εἶναι	40	ἑκατοστὰ	τοῦ	μέτρου
» τὸ Ναύπλιον	»	50	»	»	»
✓ » τὴν Τρίπολιν	»	80	»	»	»
» τὰς Καλάμας	»	84	»	»	»
✓ » τὴν Κυπαρισσίαν	»	92	»	»	»
✓ » τὴν Δημητσάναν	»	110	»	»	»
» τὴν Ζάκυνθον	»	112	»	»	»
✓ » τὴν Κέρκυραν	»	120	»	»	»

Ἀπὸ ποίους λόγους προέρχεται τοῦτο;

Εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν χειμῶνα φυσοῦν πότε οἱ βόρειοι ἢ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι καὶ πότε οἱ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι. Οἱ πρῶτοι εἶναι ψυχροὶ καὶ ξηροί· οἱ δεῦτεροι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, εἶναι ὑγροὶ καὶ φέρουν βροχάς. Αἱ ὑψηλαὶ ὁμως ὄροσειραί, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ, ἀναγκάζουν τοὺς νοτιοδυτικούς καὶ τοὺς νοτίους ἀνέμους νὰ ἀνέλθουν ὑψηλότερα. Ἐνῶ λοιπὸν ἀνέρχονται, φθάνουν εἰς ψυχρότερα στρώματα ἀέρος καὶ ψύχονται· ἐκεῖ οἱ ὕδρα-

τμοί των συμπυκνώνονται, ύγροποιούνται και πίπτουν ως βροχή. Δι' αυτό γενικώς εις τὰ βουνά πίπτουν περισσότεραι βροχαί και οί ποταμοί έχουν τὰς πηγὰς των εις αὐτά. Ἄλλ' ὅταν τὰ νέφη περάσουν ἐπάνω ἀπὸ τὰς ὄροσειράς και φθάσουν εις τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, τότε δὲν ἔχουν πλέον ἀρκετὴν ποσότητα ἀπὸ ὑδρατμούς.

36. Πῶς σχηματίζεται ἡ βροχὴ εις τὰ βουνά.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ἔχει μεγαλυτέρους ποταμούς και πλουσιωτέραν βλάστησιν, ἐνῶς ἡ ἀνατολικὴ εἶναι πτωχοτέρα. Δι' αὐτὸ και ἡ ἐνέργεια τῶν ποταμῶν εις τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πολὺ σπουδαιότερα παρὰ εις τὴν ἀνατολικήν.

Μᾶς εἶναι γνωστὸν, ὅτι οί ποταμοί τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ὑλῶν, τὰς ὁποίας συμπαρασύρουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος, τὸ ἐκφορτῶνουν εις τὰς ἐκβολὰς των και με αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπεκτείνουν τὴν παραλίαν. Ἔτσι ὁ Ἄλφειός ἐσχημάτισεν εις τὴν δυτικὴν ἀκτὴν μεγάλην ἀμμώδη ἑκτασιν, τὴν **λιμνοθάλασσαν τῆς Ἀγουλινίτσας**. Ἐπειδὴ δὲ εις τὰ ἀβαθῆ νερά οί ἰχθύες ἀποθέτουν ἡσυχῶς και ἀσφαλῶς τὰ αὐγά των και ἐν γένει ζοῦν με ἄνεσιν, αἱ λιμνοθάλασσαι εἶναι τὰ καταλληλότερα μέρη διὰ τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν. Δι' αὐτὸ εις τὴν Ἀγουλινίτσαν ὑπάρχει ἰχθυοτροφεῖον, ὅπου ψαρεύουν κεφάλους, χέλια και ἄλλα ψάρια εις μεγάλας ποσότητας.

Ἐκτὸς αὐτοῦ, οί ποταμοί τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου με τὰς πλημμύρας των ἐσκέπασαν τὰ χαμηλὰ μέρη, ὅσα ἦσαν πλησίον εις τὰς ὄχθας των, με ἄφθονον ἰλύν. Ἔτσι ἐδημιούργησαν ἐκεῖ εὐφορα βαθύπεδα.

17

Δ'. ΚΛΙΜΑ

Οί νότιοι και νοτιοδυτικοί ἄνεμοι, οί ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον, δὲν φέρουν μόνον βροχὰς εις τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἔχουν ἐπίδρασιν εὐνοϊκὴν εις τὸ κλίμα τῶν παραλίων μερῶν τῆς.

Ὅταν λουώμεθα εις τὴν θάλασσαν, παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ νερά θερμαίνονται ὑπὸ τοῦ Ἥλιου ἀργότερα παρὰ ἡ ξηρά, ἀλλὰ και ἀρ-

γότερα ψύχονται. Δι' αυτό και οί άνεμοι, οί όποιοί έρχονται από τήν θάλασσαν, είναι δροσεροί μόν κατά τó θέρος, θερμοί δέ κατά τόν χειμώνα· ώστε τά παράλια μέρη έχουν γενικώς δροσερόν θέρος και γλυκύν χειμώνα. Τοιοῦτο κλίμα λέγεται θ α λ ά σ σ ι ο ν.

Τό έσωτερικόν όμως τής Πελοποννήσου δέν είναι άνοικτόν πρός τήν θάλασσαν, διότι άπ' όλα τά μέρη τó περιβάλλουν ύψηλά βουνά. Αύτά έμποδίζουν τούς θαλασσίους άνέμους νά φθάσουν εις τó έσωτερικόν τής χώρας και νά μετριάσουν τó ψύχος τού χειμώνος και τήν ζέστην τού θέρους. Δι' αυτό ó χειμών έκει είναι πολύ ψυχρός, θά ήτο δέ και τó θέρος πάρα πολύ θερμόν, άν δέν ήσαν τά όροπέδια τού έσωτερικού πολύ ύψηλά (650 - 700 μέτρα έπάνω από τήν έπιφάνειαν τής θαλάσσης). Όταν ένας τόπος έχει τόν μόν χειμώνα ψυχρόν, τó δέ θέρος θερμόν, λέγομεν, ότι έχει κλίμα ή π ε ι ρ ω τ ι κ ό ν.

Από όσα είπομεν συμπεραίνομεν τά έξής :

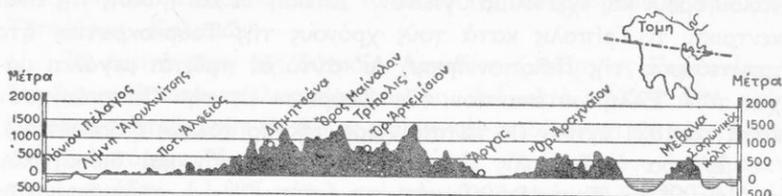
1) Όσον πλησιέστερα πρός τήν θάλασσαν είναι ένας τόπος, τόσο θερμότερον χειμώνα και δροσερότερον θέρος έχει και 2) όσον ύψηλότερα από τήν έπιφάνειαν τής θαλάσσης κείται ένας τόπος, τόσο ψυχρότερος είναι.

Η Πελοπόννησος λοιπόν, άν και βρέχεται όλόγυρα από θάλασσαν, δέν έχει εις όλα τά μέρη της τó ίδιον κλίμα. Τó κλίμα όμως, δηλ. ή θερμότης, οί άνεμοι και ή ύγρασία, έχει μεγάλην επίδρασιν εις τήν βλάστησιν τών φυτών, έπομένως και εις τās άσχολίας και εις τήν ζωήν τών ανθρώπων· δι' αυτό θά έξετάσωμεν χωριστά τήν κεντρικήν και χωριστά τās παραλιακάς ζώνας τής Πελοποννήσου.

Ε'. ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

1. ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Όρη ύψηλά περιβάλλουν τήν κεντρικήν Πελοπόννησον από όλας τās πλευράς της. Καί τά μόν βόρεια όρη (Έρύμανθος, Άροάνια, Κυλλήνη) κλείουν τήν κεντρικήν Πελοπόννησον από Βορρά, ώς νά αποτελοῦν τείχος άδιαπέραστον. Τά όρη όμως, τά όποια ύψώνονται εις τās άλλας πλευράς της (Άρτεμίσιον, Πάρνων, Ταύγετος, Νόμια), αφήνουν μεταξύ των χαμηλάς διόδους. Από τās διόδους αύτās διέρχονται αί όδοί τής συγκοινωνίας (σιδηρόδρομοι, άμαξιται όδοί).

37. Κάθετος τομή της Πελοποννήσου από Δ. προς Α.

Ἡ κεντρικὴ Πελοπόννησος μὲ τὸ ἀρχαῖόν της ὄνομα λέγεται **Ἄρκαδια**. Εἶναι χώρα ὑψηλὴ. Τὸ Μαίναλον ὄρος, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, χωρίζει τὴν Ἄρκαδιαν εἰς δύο λεκάνες : τὴν **λεκάνην τῆς ἀνατολικῆς Ἄρκαδίας** καὶ τὴν **λεκάνην τῆς δυτικῆς Ἄρκαδίας**.

1. Ἡ **λεκάνη τῆς ἀνατολικῆς Ἄρκαδίας** ἀποτελεῖ ὑψηλὸν ὄροπέδιον, τὸ **ὄροπέδιον τῆς Τριπόλεως** (ὑψος 650 - 700 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης). Τὸ ὄροπέδιον αὐτὸ δὲν ἔχει διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ τὰ ὕδατά του ἄλλου μὲν σχηματίζουν ἔλη καὶ λίμνας (**Στυμφαλῖς**), ἄλλου δὲ βυθίζονται εἰς καταβόθρας, δηλαδὴ εἰς χάσματα τῆς Γῆς καὶ ρέουν ὑπογείως. Ἔτσι ἡ λίμνη, τὴν ὁποῖαν τὰ ὕδατα ἐσχημάτιζαν ἄλλοτε εἰς τὴν **Φεναόν**, ἀπεξηράνθη. Διότι τὰ ὕδατά της μὲ τὴν πίεσιν των ἤνοιξαν τὴν καταβόθραν, ἡ ὁποία εἶχε φραχθῆ. Τώρα τὰ νερὰ ρέουν ὑπογείως καὶ χύνονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ **Λάδωνος** ποταμοῦ. Καὶ τούτου δὲ τὰ ὕδατα χάνονται μέσα εἰς καταβόθρας καὶ πάλιν ἀναφαίνονται παρακάτω.

Καθὼς εἴπομεν, τὸ ὄροπέδιον ἔχει τραχὺν χειμῶνα. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὴν Τρίπολιν κατέρχεται τὸν χειμῶνα καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μηδέν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ θέρους καὶ χειμῶνος εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη (βαθμοὶ 18), δι' αὐτὸ οὔτε ἡ λεμονέα, οὔτε ἡ ἔλαια ἠμποροῦν νὰ ἀνθέξουν. Εὐδοκιμοῦν ὁμως τὰ σιτηρά, ἡ ἄμπελος καὶ τὰ γεώμηλα. Προπάντων φημίζονται τὰ κρασιά τῆς **Τεγέας**.

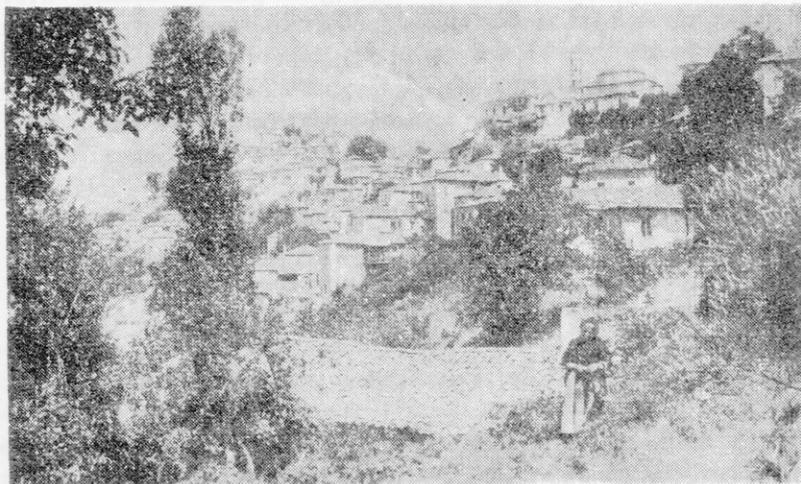
Ἐπειδὴ τὸ ὄροπέδιον εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλόν, τὸ θέρος εἶναι δροσερόν καὶ πολλοὶ πηγαίνουν εἰς τὴν Τρίπολιν πρὸς παραθερισμόν. Ἡ **Τρίπολις** εἶναι κτισμένη εἰς τοὺς ἀνατολικούς πρόποδας τοῦ Μαί-

νάλου ὄρους καὶ ἔχει κλίμα ὑγιεινόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρικὴ, ἡ Τρίπολις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἦτο πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ αἱ πρῶται μεγάλαι μάχαι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ 1821 ἔγιναν εἰς τὰ περίχωρα τῆς Τριπόλεως (Βαλτέτσι).

Σήμερα ἡ Τρίπολις εἶναι κέντρον ἐμπορικὸν καὶ διοικητικὸν τῆς Ἀρκαδίας. ἔχει 18.500 κατοίκους καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ Ἄργος καὶ μὲ τὰς Καλάμας. Δρόμοι ἀμαξιτοὶ τὴν συνδέουν μὲ τὰς κυριωτέρας κωμοπόλεις τῆς Ἀρκαδίας καὶ μὲ τὴν Σπάρτην.

2. **Ἡ δυτικὴ Ἀρκαδία** εἶναι πολὺ ὄρεινὴ (ὄρη τῆς Γορτυνίας) καὶ μόνον μίαν στενὴν καὶ μακρὰν λεκάνην περικλείει, τὴν **λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως**. Αὕτη διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ καὶ εἶναι χαμηλότερα ἀπὸ τὴν προηγουμένην (ὕψος 500 μ.). Τὰ ὕδατα τῆς λεκάνης αὐτῆς μαζεύονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἄλφειου· ἔτσι εὐρίσκουν διέξοδον μεταξὺ τῶν βουνῶν τῆς Ἀνδριτσαίνης καὶ χύνονται εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος.

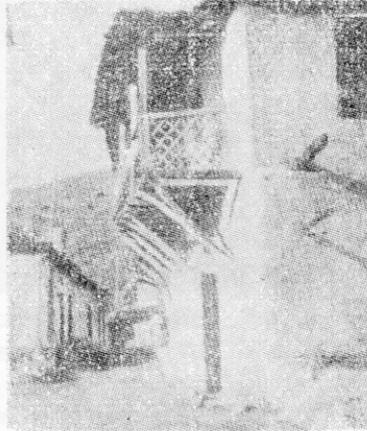
Ἄλλοτε ἡ λεκάνη αὐτὴ ἦτο βυθὸς λίμνης καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἔδαφος τῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ ἄμμου. Καὶ ἐδῶ παράγονται σιτηρὰ καὶ οἶνοι. Κέντρον τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ **Μεγαλόπολις** (2.235

38. Δημητσάνα, ἡ ἱστορικὴ κωμόπολις τῆς Ἀρκαδίας.

κάτ.), ή όποία εύρίσκεται εις τό μέσον τής σιδηροδρομικής γραμμής Τριπόλεως - Καλαμών.

Τά όρεινά μέρη τής δυτικής Ἀρκαδίας (έπαρχίας **Γορτυνίας**) δέν έχουν άρκετά καλλιιεργήσιμα μέρη. Δι' αυτό πολλοί από τούς κατοίκους άποδημοϋν εις άλλας πόλεις και επιδιδονται εις τās τέχνas και τό έμπόριον. Ἀπό τās πολλās κώμαs τής Γορτυνίας άναφέρονεν τὰ **Λαγκάδια** (1.917 κάτ.) και τήν **Δημητσάναν** (1.300), ή όποία εύρίσκεται εις ύψος 1 000 μ. και είναι πατρις τοϋ έθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοϋ Ε' και τοϋ Παλαιών Πατρών Γερμανοϋ. Αϋτη ειχεν επί Τουρκοκρατίας περιφήμον Σχολήν με μεγάλην βιβλιοθήκην, κατά τόν ιερόν δέ Ἀγώνα ειχε 14 πυριτιδομύλους, οι όποιοι ειργάζοντο νυχθημερόν, δια τὰ έφοδιάζον πυρίτιδα εις τούς Ἑλληνας πού έπολέμου.

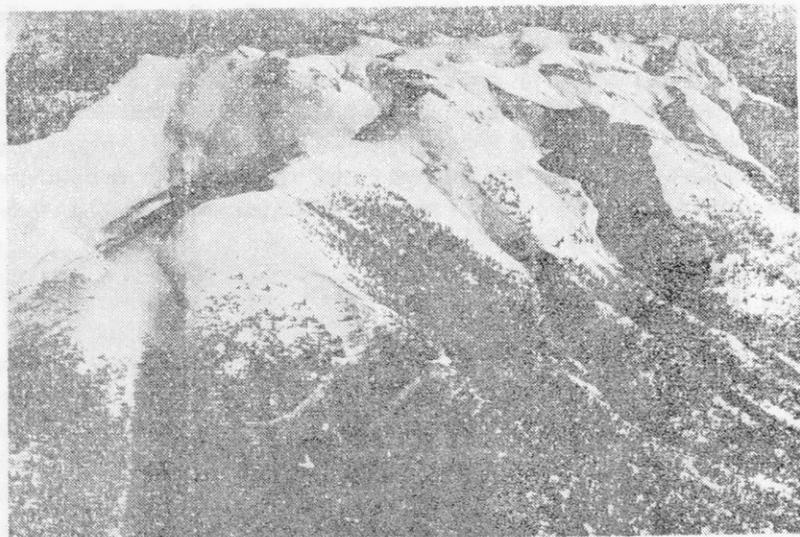

39. Δρόμος εις έν χωρίον τής Ἀρκαδίας (τὰ Μαγούλιανα) με ώραιους εξώστas.

3. Τὰ όρη τής Ἀρκαδίας.

Τὰ βόρεια Ἀρκαδικά όρη (Ἐρύμανθος ή Ὀλωνός, Ἀροάνια ή Χελμός, Κυλλήνη ή Ζήρια) άποτελοϋν ένα συμπαγή όγκον. Κατά τό πλείστον άποτελοϋνται από άσβεστόλιθον και παρουσιάζον άποτόμους κλιτύs και βαθείas χαράδρας και βάραθρα. Εις μίαν άπότομον κλιτύν τοϋ Χελμοϋ μία πηγή πίπτει από ύψος 200 μέτρων ώs καταρράκτηs (ύδατα τής **Στυγός**, κοινώς Μαυρονέρι).

Γενικώς τὰ όρη τής Ἀρκαδίας δέχονται πολλās βροχās και δι' αυτό είναι γεμáτα από πηγάς και από δάση. Εις τὰ χαμηλότερα μέρη (έωs ύψος 700 μέτρων) φυτρώνουν ή πεύκη, ή κυπάρισσος και ή βαλανιδέα. Ἀπό 700 μ. έωs 900 μ. εύδοκιμει ή δρυς και ή καστανέα. Τέλος από 900 μ. έωs 1900 μ. τὰ δάση άποτελοϋνται μόνον από έλάτην, όξυάν και ύψηλήν πεύκην (ή πεύκην Αϋστριακήν). Πέραν από τήν ζώνην αϋτήν τό ψύχος είναι τόσον δριμύ, ώστε κανέν

40. Ὁ Χελμὸς χιονισμένος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπηρείας. Ὑπουργοῦ Συγκοινωνίας)

δένδρον δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῆ (Ἀλπικὴ ζώνη).

Περίφημον εἶναι εἰς τὴν Ἀρκαδίαν τὸ δάσος τῶν ἐλατῶν τῆς **Βυτίνης**, ὅπου εἰς ὕψος 1200 μ. ὑπάρχει σανατόριον.

Τὰ δάση αὐτὰ παρέχουν εἰς τοὺς κατοίκους ξυλείαν δι' οἰκοδομήν καὶ διὰ καύσιμον ὕλην. Ἀλλὰ καὶ βοσκήν διὰ τὰ ποίμνια παρέχουν τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας, καθὼς καὶ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ πολλὰ πρόβατα καὶ αἴγες βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἄφθονα εἰς τὸν τόπον τὰ μαλλιά, αἱ γυναῖκες ὑφαίνουν τάπητας (χαλιά, ἀντρομίδες), τοὺς ὁποίους πωλοῦν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον. Εἰς τὴν Τρίπολιν μάλιστα ὑπάρχουν ἐργοστάσια φανελλοποιίας.)

2. Η ΔΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΠΑΡΑΛΙΑ

Γύρω ἀπὸ τὸ ὄρεινόν αὐτὸ κέντρον αἱ ἄκται τῆς Πελοποννήσου πρὸς μὲν τὸ Αἰγαῖον εἶναι στεναὶ καὶ ἀπόκρημνοι, πρὸς δὲ τὸ

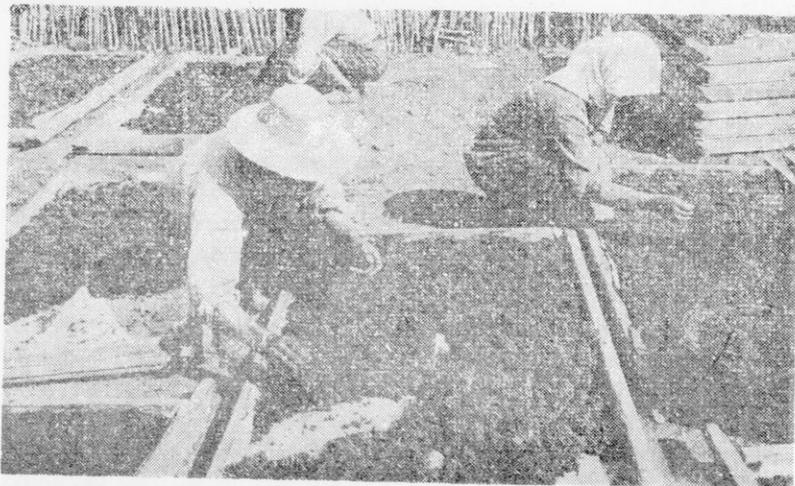
Ἴόνιον εἶναι πλατεῖαι καὶ χαμηλαί. Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰ δυτικὰ καὶ τὰ βόρεια παράλια.

1. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου περιλαμβάνει χαμηλὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ πρὸς τοὺς ΝΔ ἀνέμους, ἔχουν δὲ διὰ τοῦτο κλίμα θαλάσσιον καὶ κανονικὰς καὶ ἀφθόνους βροχὰς. Χιῶν σπανιώτατα πίπτει, διότι τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου προφυλάσσουν τὰ πεδινὰ αὐτὰ μέρη ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς βορείους ἀνέμους. Δι' ὅλα αὐτὰ ἡ βλάστησις εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πλουσιωτάτη. Προπάντων εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν ὑπάρχουν ὠραϊότατα δάση ἀπὸ δάφνας καὶ πικροδάφνας, μύρτους, σχίνους, ρεΐκια, σπάρτα καὶ ἄλλους θάμνους.

Τὸ ἔδαφος εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ ἄμμου εἶναι προσχωσιγενὲς καὶ ποτίζεται ἀπὸ μεγάλους σχετικῶς ποταμοὺς (Πηνειὸς καὶ Ἀλφειὸς εἰς τὴν Ἡλείαν, Πάμισος εἰς τὴν Μεσσηνίαν). Δι' αὐτὸ αἱ πεδιάδες αὐταὶ εἶναι εὐφορώταται καὶ κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπέλια καὶ σταφιδαμπέλου, ἐλαιῶνας καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων καὶ λαχανικῶν. Ἀρκετὰς ὁμως ἐκτάσεις καταλαμβάνουν καὶ οἱ ἄγροί τοῦ σίτου. Εἰς μερικὰ μέρη τῆς Μεσσηνίας, ὅπου ὁ Πάμισος πλημμυρίζει, παράγονται ὄρυζα καὶ βάμβαξ. Τόσον δὲ γλυκὺ εἶναι τὸ κλίμα εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὥστε εὐδοκιμοῦν ἐκεῖ καὶ φυτὰ θερμῶν χωρῶν, καθὼς ὁ φοῖνιξ καὶ ἡ βανανέα. Μερικὰ μάλιστα ἔτη, ὠριμάζουν καὶ οἱ καρποὶ των. Ὡστε ὀλόκληρος ἡ Μεσσηνία ὁμοιάζει μὲ θαυμασίον κῆπον.

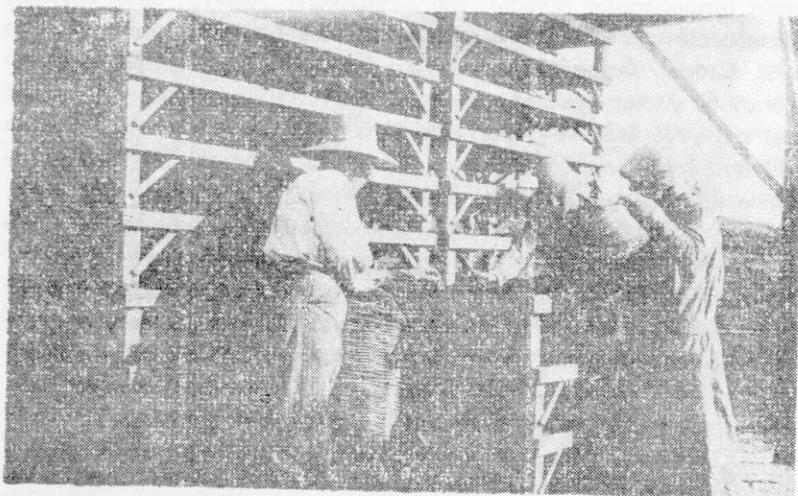
Πλουσία εἶναι ἡ βλάστησις καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν, ὅπου ἐπίσης ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς σταφιδαμπέλου. Ὑπάρχουν ὁμως ἐκεῖ καὶ μεγάλα λιβάδια, ὅπως εἰς τὴν **Ἀμαλιάδα** καὶ εἰς τὴν **Μανωλάδα**, ὅπου τρέφονται ἀγελάδες καὶ ἄλλα μεγάλα ζῶα, φημίζεται δὲ τὸ βούτυρον καὶ τὸ γιαούρτι τῆς Μανωλάδας.

2. Εἰς τὴν **βορείαν πλευρὰν** τῆς Πελοποννήσου (**Κορινθία, Αἰγιάλεια, Ἀχαΐα**) ἡ παραλία εἶναι χαμηλή, ἀλλ' ὄχι καὶ πλατεῖα· ἀποτελεῖ παραλιακὴν λωρίδα, ἡ ὁποία εἶναι κατάφυτος ἀπὸ σταφιδαμπέλους καὶ ἐλαίας. Εἰς τὴν περιοχὴν μάλιστα τοῦ Αἰγίου καὶ

41. "Απλωμα σταφίδος προς αποξήρανση εις ένα άλωνι.

(Φωτογραφία Α. Σ. Ο.)

42. "Άλλοι απλώνουν την σταφίδα κάτω από ύπóστεγα
διὰ νά την προφυλάξουν από την βροχήν.

τῆς Κορίνθου παράγεται ἡ καλύτερα σταφίς (κορινθιακή). Ἐκεῖ παράγεται καὶ ξανθὴ σουλτανίνα, τὴν ὁποῖαν πωλοῦν καὶ νωπὴν ὡς σταφυλήν.

Ὅλη λοιπὸν ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου πρὸς Δυσμὰς τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παμίσου ἀποτελεῖ ἕνα συνεχῆ καὶ ἀπέραντον ἀμπελῶνα σταφίδος, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φυτευμένοι καὶ ἑλαῖαι καὶ πορτοκαλεῖαι καὶ συκαῖ.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

3. Ἡ σταφίς εἶναι τὸ κύριον προϊόν τῆς Πελοποννήσου. Εἰς κανέν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ περὶχωρα τῆς Σμύρνης, δὲν γίνονται τόσον καλαὶ σταφίδες. Δι' αὐτὸ ἡ κορινθιακὴ σταφίς πωλεῖται εἰς ξένας χώρας (Ἀγγλίαν, Ὁλλανδίαν, Γερμανίαν) εἰς πολὺν καλὴν τιμὴν.

Ὁ Αὐγούστος εἶναι ὁ μὴν τῆς ζωηροτέρας κινήσεως καὶ ἐργασίας εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου· τότε οἱ παραγωγοὶ τρυγοῦν καὶ ξηραίνουν τὴν σταφίδα, οἱ δὲ ἔμποροι τὴν μαζεύουσι εἰς ἀποθήκας. Κατόπιν τὴν συσκευάζουσι εἰς κιβώτια καὶ σάκ-

κους, τὴν φορτώνουν εἰς πλοῖα καὶ τὴν ἐξάγουσιν εἰς ξένας ἀγορὰς (ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον).

Κύριοι λιμένες ἐξαγωγῆς τῆς σταφίδος εἶναι αἱ Πάτριαι, αἱ Καλάμαι, τὸ Αἴγιον καὶ τὸ Κατάκωλον. (Ὅρισατε τὴν θέσιν των ἐπὶ τοῦ χάρτου). Ἐπειδὴ ὁμως ὅλη ἡ σταφίς μας δὲν ἐξοδεύεται εἰς τὰς ξένας ἀγορὰς, δι' αὐτὸ εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰς Καλάμας, εἰς τὸ Αἴγιον καὶ εἰς τὸν Πύργον ὑπάρχουν ἐργοστάσια, ὅπου ἀπὸ τὴν σταφίδα παράγουν οἰνόπνευμα καὶ ποτά.

4. Ἄλλα ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶναι τὰ σῦκα, αἱ ἐλαῖαι καὶ τὸ ἔλαιον, τὰ πορτοκάλια καὶ τὰ σταφύλια. Καὶ αὐτά, προπάντων τὰ σῦκα καὶ τὰς ἐλαίας τῶν Καλαμῶν, τὰ ἐξάγουσιν καὶ τὰ πωλοῦσιν καὶ εἰς ξένους τόπους.

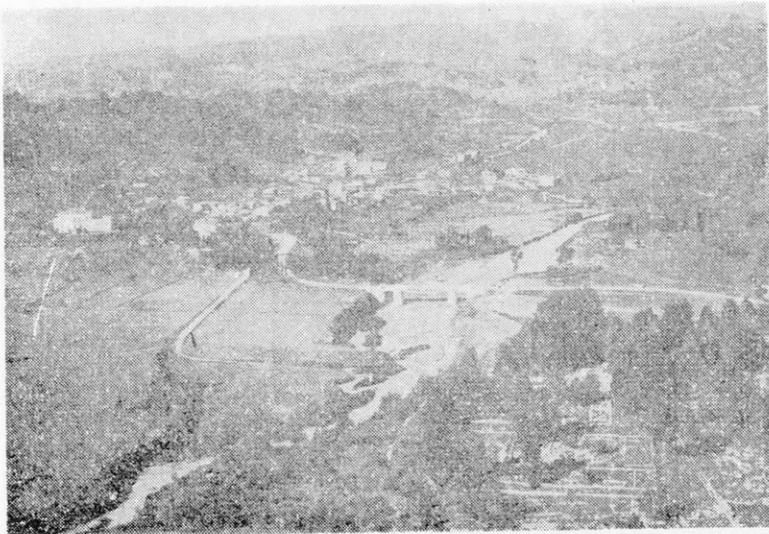
Εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν πεδιάδα ὑπάρχουσιν καὶ πολλοὶ μορεῶνες. Μὲ τὰ φύλλα τῆς μορέας οἱ κάτοικοι τρέφουσιν μεταξοσκώληκας καὶ παράγουσιν μέταξαν. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς Καλάμας ὑπάρχουσιν μεταξουργεῖα, ὅπου κατασκευάζονται μεταξωτὰ ὑφάσματα.

Εἰς τὰς Πάτρας καὶ εἰς τὸ Αἴγιον λειτουργοῦσιν καὶ ἐργοστάσια χαρτοποιίας, διότι ἔχουσιν ἀφθονὰ νερά (Γλαῦκος, Σελινοῦς), τὰ

ὅποια χρειάζονται διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ χάρτου. Τὸ ὕλικόν δμως τὸ φέρουν ἀπὸ ξένους τόπους, ὅπου ὑπάρχουν μεγάλα δάση. Ἐκεῖ μὲ μηχανήματα κόπτουν τὰ ξύλα, τὰ δὲ πριονίδια τὰ ἀλέθουν εἰς τὸ νερὸ καὶ τὰ μεταβάλλουν εἰς πολτόν. Ἀπὸ τὸν πολτόν αὐτὸν γίνεται τὸ χαρτί, εἰς τὸ ὁποῖον γράφομεν. Τὸ χαρτί τῶν τετραδίων μας εἶναι ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπὸ ὅσα εἶπομεν, ἐννοοῦμεν, ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰς Καλάμας, εἰς τὸ Αἴγιον καὶ εἰς τὸν Πύργον ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν· διὰ τοῦτο αἱ πόλεις αὗται ἔχουν πολλοὺς κατοίκους (**Πάτραι** 95.364, **Καλάμαι** 38.211. **Πύργος** 20.558. **Αἴγιον** 17.762 κατοίκους). ✓

✓20
5. Αἱ Πάτραι εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐμπορικωτέρας καὶ ὡραιότερας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἐχει καλὴν ρυμοτομίαν καὶ μέγα ἐργοστάσιον, τὸ ὁποῖον κινεῖται μὲ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ **Γλαύκου** καὶ

45. Ἡ Ὀλυμπία, ἀπὸ ἀεροπλάνου. Δεξιὰ τὰ ἔρειπια ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, εἰς τὸ μέσον ὁ Κλάδεος, παραπόταμος τοῦ Ἀλφειοῦ.

(Φωτογραφ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

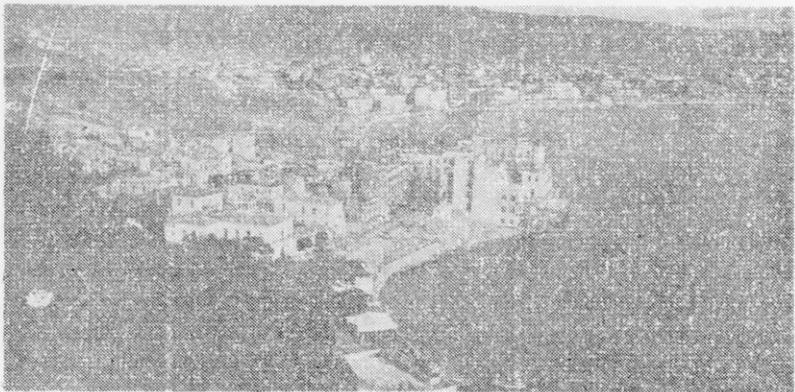

46. Ἐρείπια ἀπὸ ἕνα ναὸν
τῆς Παλαιᾶς Κορίνθου.
(Φωτογρ. Μ. Χρυσάκη)

παράγει ἠλεκτρικὸν ρεῦμα διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ διὰ τὴν κίνησιν. ἔχει καὶ μεγάλον τεχνητὸν λιμένα, εἰς τὸν ὁποῖον προσεγγίζουν καὶ ξένα πλοῖα. Δι' αὐτὸ ἔχει κατ' εὐθείαν συγκοινωνίαν καὶ μὲ ξένα μέρη.

Τεχνητὸς καὶ ἄρκετὰ εὐρύχωρος εἶναι καὶ ὁ λιμὴν τῶν **Καλαμῶν**· εἶναι ὁ δεῦτερος λιμὴν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν κίνησιν. Δύο λεωφόροι συνδέουσι τὸν λιμένα μὲ τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἀπέχει 1.500 μέτρα ἀπὸ τὴν παραλίαν.

Ὁ **Πύργος** εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον μεγάλης σταφιδοφόρου πεδιάδος καὶ ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν θάλασσαν· δι' αὐτὸ ἔχει ὡς ἐπίκειον τὸ **Κατάκωλον**, μὲ τὸ ὁποῖον συνδέεται μὲ διακλάδωσιν τοῦ σιδηροδρόμου. Ἄλλη διακλάδωσις ἀπὸ τὸν Πύργον διευθύνεται πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τελειώνει εἰς ἕν κατάφυτον τοπίον. Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἀρχαία **Ὀλυμπία**, ὅπου τὸν παλαιὸν καιρὸν ἐγίνοντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ὀλυμπίας φυλάσσονται ὠραῖο-

47. Τὸ Λουτράκι. Ἀπὸ τὰ ἀνοίγματα τῶν βράχων ἀναβλύζουν θερμὰ ὕδατα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἰαματικὴν δύναμιν (πηγαὶ ἰαματικά).

τατα αγάλματα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν ἐκεῖ, καθὼς ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου.

Κέντρον παραγωγῆς καὶ συσκευασίας σταφίδος εἶναι καὶ ἡ **Κόρινθος** (16.000), ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἡ κορινθιακὴ σταφίς. Ἡ πόλις κεῖται πλησίον τοῦ Ἴσθμοῦ. Τὸ 1928 κατεστράφη τελείως ἀπὸ σεισμούς καὶ ἐκτίσθη ἐκ νέου μὲ ἀντισεισμικὰς οἰκοδομὰς. Ἡ Παλαιὰ Κόρινθος ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν παραλίαν καὶ ἔχει πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα (ναοὺς, ἀγοράς,

θέατρα κλπ.). Αὐτὰ μαρτυροῦν, ὅτι ἡ Κόρινθος τὸν παλαιὸν καιρὸν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέναντι τῆς Κορίνθου, εἰς τὸν Ἴσθμόν, ἀνεπτύχθη τὸ **Λουτράκι**, ὡς ὠραία λουτρόπολις.

*Ἄλλα κέντρα παραγωγῆς σταφίδος εἶναι ἡ **Σικωνία (Κιάτο)** (6.069 κάτ.) καὶ τὸ **Ευλόκαστρον** (4.266) εἰς τὴν Κορινθίαν, ἡ **Ἀμαλιάς** (15.468), ἡ **Γαστούνη** (4.360) καὶ τὰ **Λεχαινὰ** (3.120) εἰς τὴν Ἠλείαν, ἡ **Κυπαρισσία** (4.602), οἱ **Γαργαλιάνοι** (6.637) καὶ τὰ **Φιλιατρὰ** (6.753) εἰς τὴν Τριφυλίαν, ἡ **Μεσσήνη** ἢ **Νησί** (8.249), ἡ **Πύλος** (2.434) τὸ **Μελιγαλὰ** (2.000) καὶ τὸ **Ζευγολατιὸ** εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἄλλαι μεγάλαι γεωργικαὶ κωμοπόλεις.

Ἐν γένει ἡ Μεσσηνία, ἡ Ἠλεία καὶ τὰ βόρεια παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἕνεκα τῆς εὐφορίας τοῦ ἔδαφους των, ἔχουν πολλὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις, εἶναι αἱ πυκνότερον κατοικημένα καὶ

πλουσιώτεροι από όλες από
νήσου.

Εἰς τὰ βόρεια ὁμως τῆς Πελοπ
ριοχή, ἡ ὁποία εἶναι μὲν πτωχή,
ἱστορίαν· εἶναι ἡ περιοχή τῶν **Κε**
τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τῆς Ἀγ
ἀγών διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ
λαβρυτινοὶ εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἀγία
τίου 1821 τὴν Ἐπανάστασιν καὶ πρ

ἡ τῆς Ἀγίας Λαύρας.

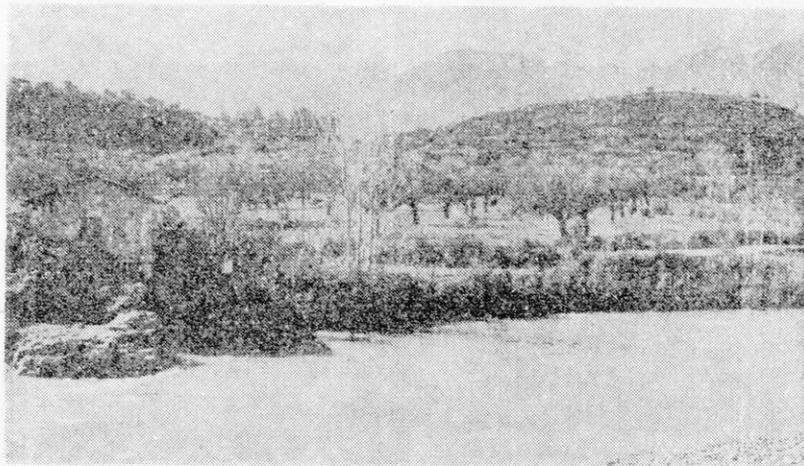
αὐτὸ πολλοὶ σήμερον ἐπισκέπτονται
σσεται τὸ λάβαρον τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος.
βρυτα γίνεται μὲ τὸν ὀδοντωτὸν σιδη-
ἀπὸ τὸ **Διακοφτὸ** (πλησίον τοῦ Αἰ-
Μονὴν συνεχίζεται μὲ τὸ αὐτοκίνητον.
σκεται ἡ Μονή, μαγευτικὴ.
ροχὴ τῆς **Πύλου** εἰς τὴν δυτικὴν παρα-
εἶναι τὸ **Μανιάκι**, ὅπου ὁ ἀτρόμητος
μὲ τοὺς τριακοσίους του, ὅπως ὁ Λεω-

νίδας εις τὰς Θερμοπύλας. Εἰς τὸν εὐρύχωρον δὲ λιμένα τῆς Πύλου οἱ στόλοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας κατέστρεψαν τὸν στόλον τοῦ Ἰμβραήμ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ φύγη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν κίνησιν τοῦ ἔμπορίου εἰς τὰ μέρη αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου διευκολύνει ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἰσχυρῶς πρὸς τὰς Πάτρας καὶ διὰ τοῦ Πύργου φθάνει εἰς τὰς Καλάμας. Ἄλλη πάλιν γραμμὴ διασχίζει τὴν Πελοπόννησον διαγωνίως. Αὕτη συνδέει τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Καλάμας διὰ τῆς Τριπόλεως. Καθὼς δὲ εἶδομεν, καὶ βοηθητικαὶ γραμμαὶ συνδέουσι μερικοὺς τόπους μὲ τὰς κυρίας σιδηροδρομικὰς γραμμάς, καθὼς τὰ Καλάβρυτα, τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ Κατάκωλον, τὴν Κυπαρισσίαν κλπ. Ὡστε ἡ Πελοπόννησος ἔχει καλὴν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν· ἔχει δὲ καὶ πυκνὴν συγκοινωνίαν μὲ αὐτοκίνητα.

3. Η ΝΟΤΙΑ ΠΛΑΤΡΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ὁ Ταῦγετος ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ὁ Πάρνων ἀπὸ τὸ ἄλλο περιβάλλουσι τὴν πλατείαν κοιλάδα, εἰς τὴν ὁποίαν ῥεεὶ ὁ Εὐρώτας ποταμός. Ἡ κοιλάς αὕτη διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ καὶ ἀ-

51. Ἡ κοιλάς τοῦ Εὐρώτα μὲ τὸν Ταῦγετον εἰς τὸ βάθος.

ποτελεί συνέχειαν τῆς λεκάνης τῆς Μεγαλοπόλεως. Καί αὐτῆς τὸ ἔδαφος ἔγινεν ἀπὸ προσχώσεις. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τοὺς νοτίους ἀνέμους, ἔχει θαλάσσιον κλίμα καὶ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας, μορεῶνας καὶ πορτοκαλεῶνας.

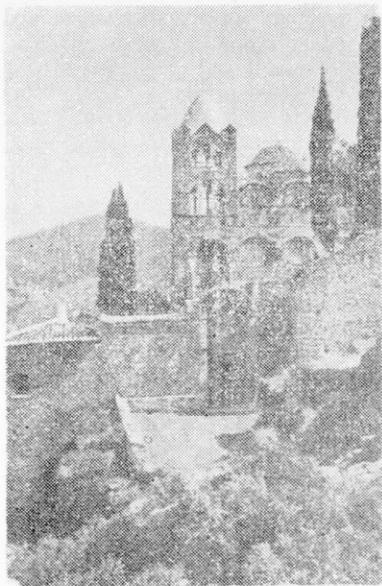
Κέντρον τῆς Λακωνίας εἶναι ἡ **Σπάρτη**. Ἡ σημερινὴ πόλις εἶναι κτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης καὶ ἔχει 10.412 κατοίκους. Ἐχει λαμπρὰν ρυμοτομίαν καὶ ὠραίους κήπους. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν καὶ μόνον δύο αὐτοκινητικαὶ γραμμαὶ τὴν συνδέουσι μὲ τὴν Τρίπολιν καὶ μετὰς Καλάμας καὶ μὲ τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων τῆς Πελοποννήσου.

Ἐνῶ δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν **Σπάρτην** ὀλίγα μόνον ἵχνη ἔμειναν, ὄχι μακρὰν ἀπὸ αὐτὴν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ταυγέτου σφύζεται ὀλόκληρος νεκρὰ πόλις μὲ τὰ παλάτια τῶν ἀρχόντων τῆς καὶ τὰς ὠραίας βυζαντινὰς ἐκκλησίας τῆς. Εἶναι ὁ **Μυστραῶς**, ἡ δοξασμένη

52. Ὁ Μυστραῶς. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου εἶναι τὸ κάστρον, εἰς τὰς κλιτῆς τὰ σπίτια καὶ τὰ παλάτια τῶν ἀρχόντων.

(Φωτογραφία « Σφιγξ »)

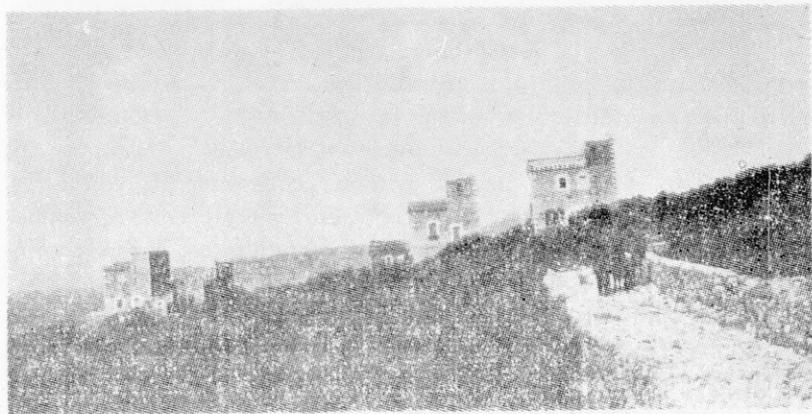
53. Ἡ Παντάνασσα, θαυμασία ἐκκλησία τοῦ Μυστρά.

πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μορέως.

Εἰς τὰ ἄκρα τῆς εὐφόρου πεδιάδος ὑπάρχουν ὠραιότατα χωρία. Τὰ προϊόντα των, προπάντων τὸ ἔλαιον, ἐξάγονται ἀπὸ τὸ **Γύθειον** (5.000 κάτ.), τὸν κύριον λιμένα τῆς Λακωνίας.

Ἡ περιοχή τοῦ Ταυγέτου λέγεται ἰδιαίτερος **Μάνη**. Ἐὰν καὶ εἶναι πετρώδης, ἔχει πολλὰ μικρὰ χωρία. Ταῦτα εὐρίσκονται κατὰ τὸ πλεῖστον ὑψηλά, δηλαδὴ ἐπάνω εἰς βαθμίδας τοῦ ὄρους. Ἐκεῖ εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία. Τὸ ἔλαιον μάλιστα τῆς Μάνης εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ βουνὰ τῆς Μάνης εἶναι ἀπόκρημνα, οἱ Τοῦρκοι ποτὲ δὲν ἐπάτησαν τὴν Μάνην καὶ

54. Μάνη. Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους χρόνους οἱ Μανιάται κτίζουν τὰ σπίτια των ὡς πύργους.

55. Δρόμος εις τὸ Γύθειον.

οὶ Μανιάται ἐξῆσαν ἐλεύθεροι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος εἶναι ἄγονον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἀναγκάζονται νὰ ξενιτεύωνται, διὰ νὰ εὕρουν ἐργασίαν. Μεγαλυτέρα κωμόπολις εἶναι ἐδῶ ἢ Ἄρεόπολις (834).

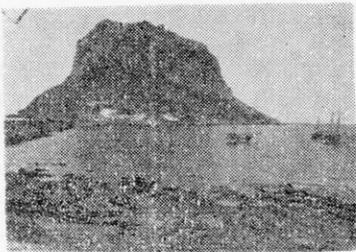
4. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΛΙΑ

Πρὸς τὸ Αἰγαῖον αἱ ἄκται τῆς Πελοποννήσου, καθὼς εἶπομεν, εἶναι ἀπόκρημνοι καὶ στεναί· ἐπειδὴ δὲ τὰς κτυποῦν οἱ ΒΑ ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι ψυχροί, ἔχουν τὸν χειμῶνα κάπως τραχύν. Δι' αὐτὸ

ἡ σταφιδάμπελος ἐδῶ δὲν εὐδοκιμεῖ. Ἡ ἔλαια ὁμως, ἡ ὁποία εὐδοκιμεῖ καὶ εἰς πτωχὰ ἀκόμη ἐδάφη, καλλιεργεῖται εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀργολίδος καὶ τῆς Κυνουρίας καὶ ἕως ὕψος 800 μέτρων ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Προπάντων τὸ λάδι τοῦ **Κρασιδίου** φημίζεται διὰ τὴν ποιότητά του, καθὼς καὶ τὰ κρασιά καὶ τὰ ὀπωρικά τοῦ **Ἄστρου** καὶ τοῦ **Λεωνιδίου**. (Εὔρε τὰς πόλεις αὐτὰς εἰς τὸν χάρτην). Νοτιώτερον ἡ **Μονεμβασιά** εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν βραχῶδη νησίδα. Μία λιθίνη γέφυρα τὴν συνδέει μὲ τὴν ἀπέναντι ξηρὰν.

Μόνον μία πεδιάς ὑπάρχει εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου καὶ αὐτὴ μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης, ἡ **Ἀργολικὴ**. Ὅπως εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἡ ξηρασία διαρκεῖ πολλοὺς μῆνας. Τότε χρησιμοποιοῦν διὰ τὸ πότισμα ὕδατα τῶν φρεάτων.

Κύρια προϊόντα τῆς Ἀργολικῆς πεδιάδος εἶναι ὁ σῖτος, ὁ καπνός, τὰ λαχανικά, τὰ πορτοκάλια καὶ τὰ πεπόνια (ἄ ρ γ ἱ τ ἱ κ α). Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει ἀφθονία λαχανικῶν καὶ ὀπωρικῶν, εἰς τὸ **Ἄργος** (16.712 κάτ.) καὶ εἰς τὸ **Ναύπλιον** (8.918) ὑπάρχουν ἐργοστάσια, ὅπου τὰ συσκευάζουν εἰς κυτία καὶ ἔτσι τὰ συντηροῦν νωπὰ (σ υ ν τ η ρ η μ ἔ ν α ἱ τ ρ ο φ α ἰ, κονσέρβες). Εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τῶν πό-

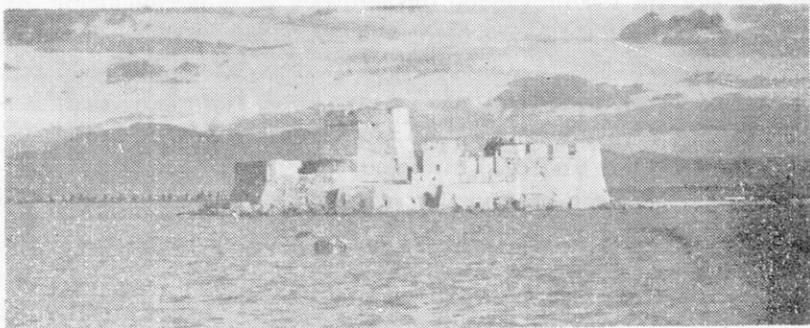

56. Μονεμβασία.

λεων αὐτῶν ἐπεξεργάζονται τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ καὶ κατασκευάζουν σιγαρέτα. Ὅπου λοιπὸν ὑπάρχει ἀφθονία ἐνὸς προϊόντος, ἐκεῖ ἀναπτύσσεται καὶ βιομηχανία αὐτοῦ. (Π. χ. φανελοποιία Τριπόλεως, μεταξουργία Καλαμῶν, οἴνοπνευματοποιία Πατρῶν καὶ Πύργου, ἐπεξεργασία καπνοῦ καὶ λαχανικῶν εἰς τὸ Ἄργος

καὶ εἰς τὸ Ναύπλιον).

Ἡ Ἄργολις ἔχει καὶ πολλὰ ἀξιοθέατα μέρη, καθὼς τὰς **Μυκίνας** καὶ τὴν **Τίρυνθα**, ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια ἀπὸ παλαιότατα ἀνάκτορα, τὴν **Ἐπίδαιρον** μὲ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὸ ὠραῖον θέατρόν της κ.ἄ. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ξένοι ἐπισκέπτονται τὰ μέρη αὐτά. Ἐχει δὲ καὶ τόπους, οἱ ὅποιοι ἐδοξάσθησαν κατὰ τὴν

57. Τὸ Μπούρτζι, φρούριον Βενετικόν, κτισμένον εἰς μίαν νησίδα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου.

μεγάλῃν Ἑλληνικῇ Ἐπανάστασιν, καθὼς τὰ **Δερβενάκια**, τὰς στενάς διόδους μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου, ὅπου ὁ Κολοκοτρῶνης κατέστρεψεν ἕνα μέγαν Τουρκικὸν στρατὸν (1822). Τέλος τὸ **Ναύπλιον** μὲ τὰ Βενετικά του φρούρια (Ἄκροναυπλία, Μπούρτζι, Παλαμῆδι) ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος.

ΣΤ' ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Τὰ προϊόντα τῶν ἀγρῶν, τῶν λιβαδίων καὶ τῶν δασῶν, τὰ ὅποια ἐπεξεργάζεται ἡ βιομηχανία, λέγονται πρῶτα ἕλαι ἢ ἀκατέργαστα προϊόντα. Αὐτὰ οἱ παραγωγοὶ ἢ οἱ ἔμποροι τὰ μεταφέρουν ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς εἰς τὰ κέντρα τῆς βιομηχανίας. Οἱ βιομήχανοι εἰς τὰ ἐργοστάσιά των τὰ μεταβάλλουν εἰς βιομηχανικὰ προϊόντα, κατόπιν δὲ τὰ ἀποστέλλουν παντοῦ πρὸς πώλησιν.

Ἡ μεταφορὰ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανίας γίνεται μὲ τοὺς σιδηροδρόμους, μὲ τὰ πλοῖα, μὲ τὰ αὐτοκίνητα καὶ τὰ ἄλλα μέσα τῆς συγκοινωνίας. Ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ πώλησις καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ἀκατεργάστων καὶ τῶν κατεργασμένων προϊόντων ἀποτελοῦν τὸ ἔμποριον.

Ἡ ποσότης τοῦ σίτου, ἡ ὅποια παράγεται εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ ὄροπέδια τῆς Πελοποννήσου, καὶ μὲ τὴν καλυτέραν ἐσοδεῖν, δὲν ἐπαρκεῖ νὰ θρέψῃ ὀλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῆς. Διότι οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου ὑπερβαίνουν τὸ ἓν ἑκατομμύριον. Δι' αὐτὸ οἱ ἔμποροι εἰσάγουν σῖτον καὶ ἄλευρα ἀπὸ ἄλλα μέρη. Αἱ Πάτραι μάλιστα καὶ αἱ Καλάμαι ἔχουν καὶ μεγάλους ἀλευρομύλους. Αἱ πόλεις αὐταί, καθὼς καὶ τὸ Γύθειον καὶ τὸ Ναύπλιον, εἶναι λιμένες εἰσαγωγικοῦ ἔμπορίου. Εἶναι δὲ καὶ λιμένες ἐξαγωγικοῦ ἔμπορίου, διότι ἐκεῖ οἱ ἔμποροι φορτώνουν τὴν σταφίδα, τὰ σῦκα, τὸ ἔλαιον κ.τ.λ. καὶ τὰ ἐξαγοῦν εἰς ξένους τόπους πρὸς πώλησιν.

Ζ' ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Πλησίον τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἀργολίδος εἶναι δύο νῆσοι μικραὶ μὲν καὶ ἄγονοι, ἀλλ' ἐνδοξόταται εἰς τὴν ἱστορίαν: ἡ **Ἵδρα** καὶ αἱ **Σπέτσαι**. Αὐταί, μαζί μὲ μίαν ἄλλην μικρὰν νῆσον τοῦ Αἰγαίου, τὰ **Ψαρά**, ἠγωνίσθησαν τὸ 1821 μὲ τὰ καράβια των ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἡ **Ἵδρα** (2.546 κάτ.) εἶναι πατρὶς τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Κουντουριώτη καὶ ἄλλων ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Αἱ **Σπέτσαι** (3.314 κάτ.) εἶναι πατρὶς τῆς Μπουμπουλίνας, τῶν Ἀναργύρων κ.ἄ. Οἱ κάτοικοί των σήμερα ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἀλιεῖαν τῶν σπόγγων.

58. Ἡ Ἴδρα. Ἡ μεγάλη οἰκοδομὴ εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ λιμένος εἶναι ἡ οἰκία τῶν Κουντουριωτῶν.

Η' ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἡ Πελοπόννησος, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάς, εἶναι διηρημένη εἰς νομοὺς. Αὐτὸ γίνεται διὰ νὰ διευκολύνεται ἡ διοίκησις τοῦ τόπου. Κάθε νομὸς ἔχει μίαν πρωτεύουσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδρεύει εἰς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως, ὁ νομάρχης. Αὐτὸς ἐπιβλέπει, διὰ νὰ τηρῆται ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια εἰς ὅλον τὸν νομόν.

Ἡ Πελοπόννησος διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ νομούς: **1) νομὸς Ἀργολίδος** με πρωτεύουσαν τὸ Ναύπλιον· **2) νομὸς Κορινθίας** με πρωτεύουσαν τὴν Κόρινθον· **3) νομὸς Ἀρκαδίας** με πρωτεύουσαν τὴν Τρίπολιν· **4) νομὸς Λακωνίας** με πρωτεύουσαν τὴν Σπάρτην· **5) νομὸς Μεσσηνίας** με πρωτεύουσαν τὰς Καλάμας· **6) νομὸς Ἠλείας** με πρωτεύουσαν τὸν Πύργον καὶ **7) νομὸς Ἀχαΐας** με πρωτεύουσαν τὰς Πάτρας.

Θ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Μορφή του εδάφους	*Ο ρη: Παναχαϊκόν, *Ερύμανθος (Ψιλόνος), *Αροάνια (Χελμός), Κυλλήνη (Ζήρια), *Αρτεμισιον, Μαίναλον, Πάρνων (Μα- λεβός), Λύκαιον, Νόμια ὄρη, Ταῦγετος (2.400), *Ἰθώμη, Μαθίας, *Αραχναῖον, Δίδυμον. *Ο ροπέδια: Τριπόλεως, Μεγαλοπόλεως. Πεδιαιδεες: *Ἡ τῆς *Ἠλείας, τοῦ *Αργους, τῆς Λακωνίας, τῆς Μεσσηνίας.					
Ποταμοί	*Ἀλφειός, Πηνειός, Πάμισος, Εὐρώτας, *Ἰναχος, Σελινοῦς.					
Λίμναι	Στυμφαλῖς, *Αγουλινίτις.					
Γεωργική παραγωγή τοῦ ἔτους 1961	Εἶδη καλλιέργειας	Καλλιεργού- μεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα			Βάρος τῆς παραγωγῆς εἰς μετρικούς τόνους	
	Σιτηρὰ	2.660.000			230.000	
	*Ὄρυζα	12.500			5.195	
	*Ὄσπρια	218.000			10.600	
	Γεώμηλα	153.000			140.000	
	Λαχανικά	275.000			—	
	Καπνός	40.000			2.655	
	Βάμβαξ	70.000			10.200	
	*Ἀμπελοι (δι' οἰνοποίησησιν) ...	375.000			170.000	
	Σταφιδάμπελοι	500.000			177.000	
	*Ἐσπεριδοειδῆ (πορτοκάλια, λε- μόνια, μανδαρίνια)	177.000			240.000	
	*Ἐλαῖα (δι' ἐλαιοποίησησιν)	1.040.000			450.000	
	*Ἐλαιον	—			65.000	
Κτηνοτρο- φία: Ἄριθμὸς ζώων ἔτους 1961	Βόες καὶ ἀγέλαδες	*Ἴπποι	*Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	50.000	70.000	57.000	1.300.000	830.000	118.000
Διοικητικὴ διαίρεσις	*Ἐπιφά- νεια εἰς τ.χλμ.	Πληθυσμὸς *		Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)		
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ.χλμ.			
Νομὸς *Αργολίδος	2.214	90.145	40,7	Ναύπλιον 9, *Αργος 17, Κρανί- διον 4, *Υἶδρα 2,5, Σπέτται 3,5.		

* Ὁ πληθυσμὸς σημειοῦται κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς 19/3/1961

Νομοί	Ἐπιφάνειαι εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμός		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ. χλμ.	
Νομὸς Κορινθίας	2.289	112.505	49,1	Κόρινθος 16 , Σικωνία (Κιάτο) 6, Ξυλόκαστρον 4.
Νομὸς Ἀρκαδίας	4.419	135.042	30,6	Τρίπολις 18,5 , Μεγαλόπολις 2,5, Δημητσάνα 1,3, Λαγκάδια 2, Λεωνίδιον 3,3.
Νομὸς Λακωνίας	3.636	118.661	32,6	Σπάρτη 10,5 , Μολαοί 2,5, Γυθειον 5, Ἀρεόπολις, Οἴτυλον.
Νομὸς Μεσσηνίας	2.991	211.970	70,9	Καλάμαι 38 , Μεσσήνη 8, Γαργαλιάνοι 6,5, Φιλιατρά 6,7, Κυπαρισσία 5, Πύλος 2,5, Μεθώνη 1,5, Κορώνη 2.
Νομὸς Ἠλείας	2.681	188.861	70,4	Πύργος 20 , Ἀμαλιάς 15, Γαστούνη 4, Λεχαινά 3, Κατάκωλον, Ἀνδρίτσαινα 2.
Νομὸς Ἀχαΐας	3.209	239.206	74,5	Πάτραι 95 , Αἴγιον 18, Καλάβρυτα 2.
Ἄσκησις ἢ Πελοπόννησος	21.439	1.096.390	43	

Ἄσκησις. — 1. Κάμε ἐν σχέδιον τῆς Πελοποννήσου καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς σπουδαιότερας πόλεις. — 2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι α) ἀπὸ τὴν Κόρινθον, β) ἀπὸ τὸ Ἄργος, γ) ἀπὸ τὸν Πύργον. — 3. Ἀπὸ ποίας πόλεις τῆς Πελοποννήσου θὰ διέλθῃς, ἀν ταξειδεύσῃς ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἕως τὴν Ὀλυμπίαν; — 4. Μὲ ποίας πόλεις τῆς παραλίας ἔχει συγκοινωνίαν ἡ Τρίπολις; — 5. Κατάταξε τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Πελοποννήσου κατὰ πληθυσμὸν καὶ σημείωσε εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει ἢ κάθε μία. — 6. Ποῖον πλοῦν ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσῃς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ ταξειδεύσῃς ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰς Πάτρας, προτοῦ γίνῃ ἢ διώρῃς τῆς Κορίνθου; — 7. Κατ' ἔτος διέρχονται διὰ τῆς διώρυγος τῆς Κορίνθου περίπου 7.300 ἀτμόπλοια καὶ 1460 ἰστιοφόρα. Πόσα ἀναλογοῦν τὴν ἡμέραν; — 8. Ποῖος νομὸς εἶναι πυκνότερα κατοικημένος καὶ ποῖος ἀραιότερα; — Ἐξήγησε τὴν αἰτίαν τούτου. — 9. Εἶδε εἰς τὸν πίνακα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς Πελοποννήσου πόσοι μετρικοὶ τόνοι ἐλαίου παρήχθησαν εἰς τὴν

Πελοπόννησον κατά τὸ ἔτος 1961 καὶ ποῖον ποσὸν εἰσέπραξαν οἱ παραγωγοὶ μὲ τιμὴν ἐλαίου 18 δραχμὰς κατὰ χιλιόγραμμον, δηλ. κατὰ κιλόν; (1 τόννος = 1000 κιλά). Ἔδρε τὴν ἀξίαν τῆς παραγωγῆς καὶ διὰ τὰ ἐσπεριδοειδῆ καὶ λοιπὰ εἶδη. — 10. Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰγῶν τῆς Πελοποννήσου τὸ 1937 ἦτο 1.020.000. Τώρα ἔχομεν ἐλάττωσιν κατὰ 200.000. Ποῖον τὸ ὄφελος;

3. Η ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

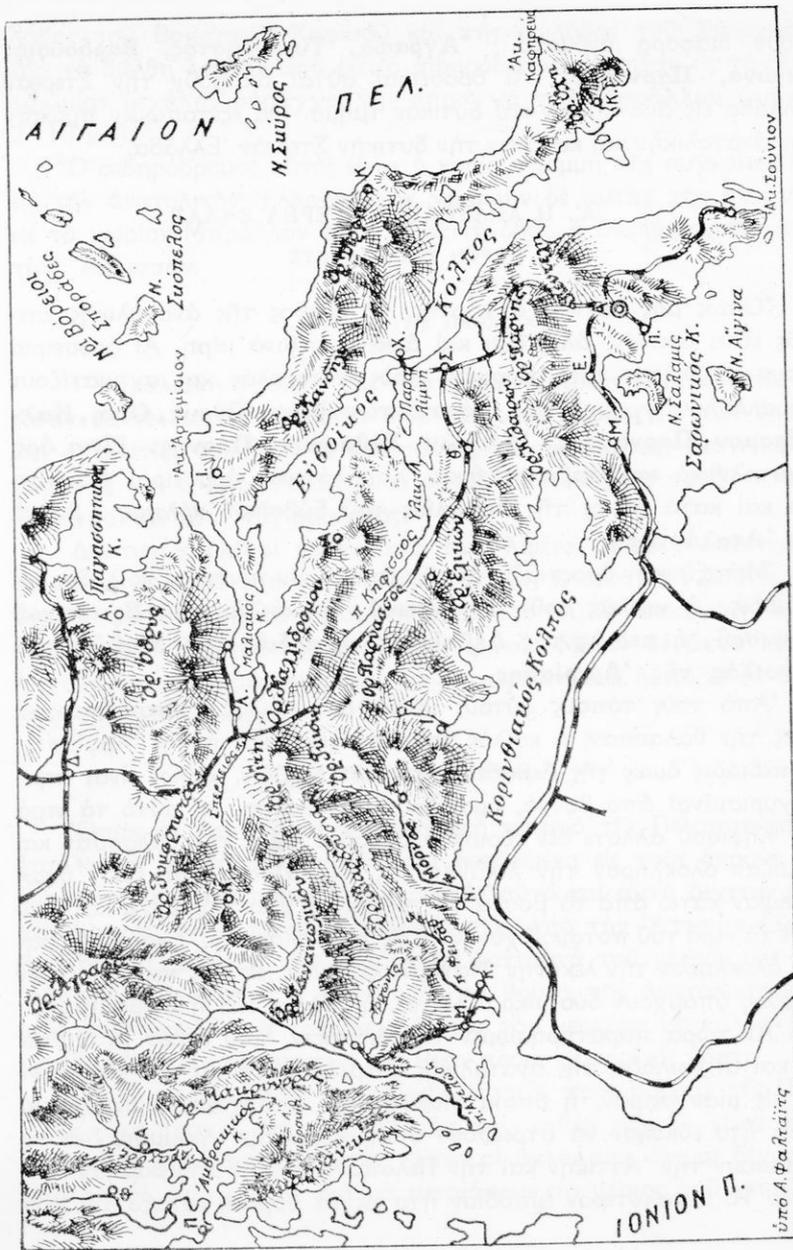
(Ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ Ἀττικὴ, τὴν ὁποῖαν ἐξητάσαμεν προηγουμένως, εἶναι ἓν μέρος τῆς **Στερεᾶς Ἑλλάδος**. Τώρα θὰ ἐξετάσωμεν τὴν ὑπόλοιπον Στερεάν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται βορείως τῆς ὄροσειρᾶς Κιθαιρῶνος-Πάρνηθος.

1. Ὅρισε τὴν θέσιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐν σχέσει πρὸς τὴν Πελοπόννησον. — 2. Ἔδρε εἰς τὸν χάρτην τὸν ὄρος Ὀθρυν. — 3. Μέτρησε μὲ τὴν κλίμακα τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ Μαλιακοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. — 4. Ποῖα μέρη τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκονται πρὸς βορρᾶν τῆς γραμμῆς αὐτῆς; — 5. Ποία μεγάλη νῆσος εὐρίσκεται πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Στερεᾶς καὶ ποῖος κόλπος τὴν χωρίζει ἀπὸ αὐτήν; — 6. Ποῖοι κόλποι ὑπάρχουν εἰς τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Στερεᾶς; — 7. Ὄνόμασε τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Στερεᾶς καὶ σύγκρινέ τα μὲ τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς περιφερείας σου. — 8. Ποῦ ὁ χάρτης δεικνύει πεδινὰ μέρη καὶ ποῖος ποταμὸς ρεεῖ εἰς καθένα ἀπὸ αὐτά; Ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος καὶ πρὸς ποῖαν διεύθυνσιν ρεεῖ; — 9. Ὄνόμασε τὰς μεγαλύτερας λίμνας τῆς Στερεᾶς. — 10. Ἔδρε εἰς τὸν χάρτην τὸν Μαραθῶνα, τὰς Θερμοπύλας, τὴν Σαλαμίνα, τὰς Πλαταιάς, τοὺς Δελφούς. Τί γνωρίζεις διὰ τοὺς τόπους αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἱστορίαν;

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τὴν Ὀθρυν καὶ ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Τὴν ὠνόμασαν δὲ Στερεά ν, ἐπειδὴ εἰς τὰς ἀρχὰς τὰ σύνορά μας ἔφθαναν ἕως τὴν Ὀθρυν καὶ ἦτο ἡ μόνη « στερεὰ » τὰ ἄλλα μέρη τοῦ Κράτους ἦσαν νῆσοι.

Ὑψηλαὶ ὄροσειραὶ καταλαμβάνουν ὀλόκληρον τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς Στερεᾶς. Αὐταὶ διευθύνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ

59. Χάρτης τῆς Στερεῆς Ἑλλάδος ὑπὸ κλίμακα 1 : 2 000 000.

ἔχουν διάφορα ὀνόματα : **Ἄγραφα, Τυμφρηστός, Βαρδούσια, Γκιώνα, Παρνασσός**. Αἱ ὄροσειραὶ αὐταὶ διαιροῦν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν τμήμα. Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν καὶ κατόπιν τὴν δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

18 / Α'. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ὅπως μᾶς δεικνύει ὁ χάρτης, τὸ ἔδαφος τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὀρεινόν, ἀλλ' ἔχει καὶ ἄρκετὰ πεδινὰ μέρη. Αἱ ὄροσειραὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ σχηματίζουν παραλλήλους γραμμὰς. Τὰ ὀνόματά των εἶναι : **Ὄθρυς, Οἶτη, Καλλιδρομον, Παρνασσός, Ἐλικῶν, Κιθαιρῶν, Πάρνης**. Εἶναι ὄρη σχιστολιθικὰ καὶ ἀσβεστολιθικὰ. Χαμηλότερα ὄροσειραὶ ἐκτείνονται καὶ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου (βουνὰ τῆς **Ἀταλάντης**).

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν πλατεῖαι κοιλάδες καὶ πεδιάδες : **ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ, ἡ κοιλάς τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ, ἡ πεδιάς τῆς Λεβαδείας, ἡ πεδιάς τῶν Θηβῶν καὶ ἡ κοιλάς τῆς Ἀμφίσσης**.

Ἀπὸ τοὺς τόπους αὐτοὺς μόνον δύο κοιλάδες εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ καὶ ἡ τῆς Ἀμφίσσης. Αἱ πεδιάδες ὅμως τῆς Λεβαδείας καὶ τῶν Θηβῶν, καθὼς εἶναι περιτριγυρισμέναι ἀπὸ βουνὰ, ὁμοιάζουν μὲ λεκάνας. Δι' αὐτὸ τὰ νερὰ τοῦ Κηφισοῦ ἄλλοτε δὲν εὕρισκαν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἐγέμιζαν ὀλόκληρον τὴν λεκάνην τῆς **Κωπαίδος**. Πρὸ ἐτῶν ὅμως ἔσκαψαν κάτω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς παραλίας μίαν σήραγγα καὶ ἀπὸ τότε τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐτσι ἀπεξήραναν ὀλόκληρον τὴν λεκάνην. Νοτιώτερον ὅμως, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Θηβῶν, ὑπάρχουν δύο μικραὶ λίμναι, ἡ **Υλίκη** καὶ ἡ **Παραλίμνη**.

Ἄν τώρα παρατηρήσωμεν τὴν διάταξιν, ποὺ ἔχουν αἱ πεδιάδες καὶ αἱ κοιλάδες τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς, βλέπομεν ὅτι εὐρίσκονται εἰς μίαν σειρὰν, ἡ ὁποία διακόπτεται ἀπὸ χαμηλὰ ὑψώματα. Ἐτσι ἦτο εὐκόλον νὰ στρώσουν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, διὰ νὰ συνδέσουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν βορείαν Ἑλλάδα. Τὸ μεγαλύτερον ἐμπόδιον ἦτο εἰς τὰ βόρεια, μεταξὺ τῆς κοι-

λάδος τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ. Διὰ τὴν διέλευσιν λοιπὸν ἀπὸ ἐκεῖ ὁ σιδηρόδρομος, ἤνοιξαν εἰς τὸ βουνὸν μίαν μεγάλην σήραγγα, τὴν σήραγγα τοῦ **Μπράλλου** (μῆκος 2.110 μ.).

Ὁ σιδηρόδρομος αὐτὸς εἶναι ἡ κυρία γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Τὴν γραμμὴν δὲ αὐτὴν τὴν συναντᾷ εἰς τὸ χωρίον Μπράλλον καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδός, ἡ ὁποία ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἄμφισσαν.

2. ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Ἡ παραλιακὴ γραμμὴ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὀδοντωτῆ, ὡσὰν δαντέλλα. Ἡ θάλασσα δηλ. εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει κόλπους μὲ ἀρίστους φυσικοὺς λιμένας. Διότι καὶ ὁ Εὐβοϊκὸς καὶ ὁ Κορινθιακὸς εἶναι σχεδὸν κλειστοὶ κόλποι καὶ προφυλάσσονται ἀπὸ τὰς τρικυμίας.

Δυστυχῶς ὀλίγοι μόνον ἀπὸ τοὺς λιμένας αὐτοὺς ἀπέκτησαν σημασίαν διὰ τὸ ἐμπόριον (Ἰτέα, Στυλὶς). Διότι τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ, τὴν ἀποκλείουν ἀπὸ τὰς πεδιάδας τοῦ ἐσωτερικοῦ. Μόνον δὲ ὅπου καταλήγουν ὁδοὶ συγκοινωνίας ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν, ἐκεῖ ἤμπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῇ λιμὴν ἐμπορικὸς.

3. ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ

Ὅπως ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου, ἔτσι καὶ ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς ξηροὺς καὶ ψυχροὺς βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Δι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ δέχεται ὀλίγας βροχάς, ἀλλὰ πάντοτε περισσοτέρας ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν (ὕψος βροχῆς κατ' ἔτος εἰς τὴν Λαμίαν 60 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου, εἰς τὰς Ἀθήνας 40 ἑκατοστὰ). Ἐπειδὴ δὲ τὰ βουνά τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὑψηλότερα καὶ σκεπάζονται τὸν χειμῶνα μὲ πολλὰ χιόνια, δι' αὐτὸ καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς εἶναι πλουσιώτεροι εἰς ὕδατα.

Τὸ κλίμα ὅμως τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς πρὸς Βορρᾶν τῆς Πάρνηθος εἶναι τραχύ. Διότι αἱ πεδιάδες τῆς, καθὼς εἶδομεν, εἶναι ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι δὲν φθάνουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, διὰ τὴν μετριάσουν τὸ ψυχρὸς τοῦ χειμῶνος

και την ζέστην τοῦ θέρου. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ πεδινὰ μέρη ὁ χειμῶν εἶναι ψυχρὸς καὶ τὸ θέρος θερμὸν (ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ὸ ν κ λ ῖ μ α).

4. ΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ

1. Αἱ νοτιώτεραι πεδιάδες τῶν Θηβῶν καὶ τῆς **Τανάγρας** ἔχουν μαῦρο χῶμα καὶ εἶναι εὐφοροί. Συχνὰ τὸν χειμῶνα τὸ χιόνι σκεπάζει τὰς πεδιάδας· αὐτὸ προφυλάσσει τὰ σπαρτὰ ἀπὸ τὸν παγερὸν βορρᾶν. Παράγονται ἄφθονα σιτηρά, ὄσπρια, οἶνος καὶ ἔλαιον. Δι' αὐτὸ αἱ **Θῆβαι** εἶναι πόλις γεωργικὴ, τὴν ὁποίαν περιβάλλουν κῆποι καὶ ἀμπελοὶ (15.780 κάτ.). Εἶναι κτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Θηβῶν. Εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῶν σφύζονται τὰ ἐρείπια τῶν **Πλαταιῶν**, ὅπου οἱ ἀρχαῖοί μας πρόγονοι ἐνίκησαν τὰς μυριάδας τῶν Περσῶν, ποῦ ἤλθαν διὰ νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν (479 π. Χ.).

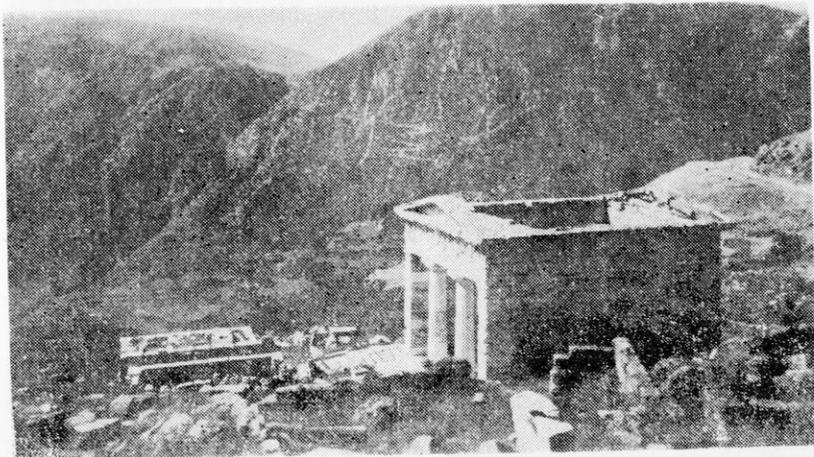
2. Ἡ πεδιάς τῆς Λεβαδείας.— **Ὁ Βοιωτικὸς Κηφισὸς** πηγάζει ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ εἶναι πλούσιος εἰς νερά. Ἀφότου τὰ νερά του εὔρον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν, ὀλόκληρος ἡ λεκάνη τῆς Κωπαίδος καλλιεργεῖται. Τὸ χῶμά της εἶναι μαῦρο καὶ παχύ. Προέρχεται ἀπὸ τὸ σάπισμα τῶν φύλλων καὶ κλάδων, τὰ ὁποῖα τὰ νερά μετέφερον ἀπὸ τὰ γύρω δάση καὶ τὰ ἀπέθετον εἰς τὸν πυθμέναν τῆς λίμνης. Τώρα ὅλη ἡ ἔκτασις ποτίζεται μὲ αὐλάκια ἀπὸ τὸν ποταμὸν· παράγει δὲ ἄφθονον βαμβάκι, λαχανικά, καπνὸν καὶ σιτηρά.

Διὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ βάλβακος ὑπάρχουν εἰς τὴν **Λεβάδειαν** πολλὰ ἐργοστάσια. Αἱ μηχαναὶ τῶν κινοῦνται μὲ τὴν δύναμιν ποῦ ἔχουν τὰ νερά, ὅταν πίπτουν ἀπὸ ὕψος· διότι μία μεγάλη πηγὴ (Ἔρκυνα) περνᾷ ἀπὸ τὸ μέσον τῆς πόλεως. Εἰς τὰ ἐργοστάσια αὐτὰ ἐκκοκκίζουν τὸ βαμβάκι καὶ τὸ στοιβάζουν εἰς δέματα. Εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τὸ κλώθουν εἰς νήματα καὶ μὲ αὐτὰ ὑφαίνουν βαμβακερὰ ὑφάσματα. Ἡ Λεβάδεια εὐρίσκεται εἰς ὠραίαν τοποθεσίαν καὶ εἶναι ἡ σπουδαιότερα πόλις τῆς περιφέρειας, μὲ 12.600 κατοίκους.

Ὀλόκληρον τὸ μέρος αὐτό, ἀπὸ τὴν Πάρνηθα καὶ τὸν Κιθαιρῶνα ἕως τὸν Παρνασσόν, λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖον του ὄνομα **Βοιωτία**.

3. Ἡ κοιλάς τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ (Βορεία Φωκίς).— Πρὸς βορρᾶν τῆς Λεβαδείας ὁ σιδηρόδρομος ἀκολουθεῖ τὴν κοιλάδα

τοῦ Κηφισοῦ. Ἀριστερὰ ὑψώνεται μὲ μεγαλοπρέπειαν ὁ Παρνασσός, δεξιὰ ἀπλώνονται τὰ βουνὰ τῆς Ἀταλάντης. Ἔτσι ἡ κοιλάς αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν μόνην διάβασιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Ὡστε ἐκεῖνος ποὺ κατέχει τὴν δίοδον αὐτὴν γίνεται κύριος καὶ ὅλης τῆς Βοιωτίας καὶ ἤμπορεῖ ἀπὸ αὐτὴν νὰ προχωρήσῃ καὶ πρὸς τὴν νοτίαν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους πολλὰ μάχαι ἔγιναν εἰς τὴν Βοιωτίαν (Πλαταιαί, Λεῦκτρα, Χαιρώνεια, στρατηγικὴ θέσις).

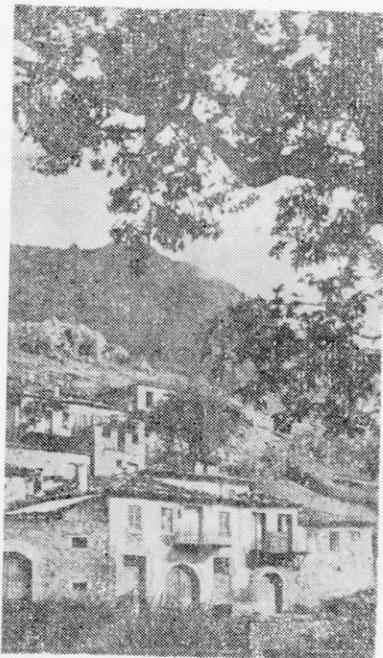

60. Δελφοί. Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ περιφέρεια γύρω εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ ὀνομάζεται **Βορεία Φωκίς**. Καθὼς προχωροῦμεν μὲ τὸν σιδηρόδρομον, συναντῶμεν ἀριστερὰ τὴν **Δαύλειαν** (2.110 κάτ.), τὴν **Τιθορέαν** (Κηφισοχώρι, 1.830 κάτ.), τὴν **Ἀμφίλειαν** (Δαδί, 3.111 κάτ.). Εἶναι κωμοπόλεις γεωργικαί. Οἱ κάτοικοί των ἐκτὸς τῶν σιτηρῶν καλλιεργοῦν καὶ τὸν καπνόν. Γεωργικὴ κωμόπολις εἶναι καὶ ἡ **Ἀταλάντη** (4.552 κάτ.) εἰς τὴν γειτονικὴν **Λοκρίδα**. Ἀπὸ ἐκεῖ περνᾷ ἡ νέα ἐθνικὴ ὁδός, ἡ ὁποία συνδέει τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν Λαμίαν.

4. Ἡ **κοιλὰς τῆς Ἀμφίσσης (Νοτία Φωκίς)** εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὸν Κορινθιακόν. Τὰ ὑψηλὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα τὴν περιβάλλ-

λουν (Παρνασσός, Γκιώνα), τὴν προφυλάσσουν ἀπὸ τὸν ψυχρον βορρᾶν. Δι' αὐτὸ ἔχει κλίμα γλυκύ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ἔδαφός τῆς ἐσχηματίσθη ἀπὸ προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ Ὑλαίθου, ὀλόκληρος ἡ ἔκτα-

61. Ἀράχοβα.

σι εἶναι κατὰφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας. Αἱ ἐλαῖαι τῆς Ἀμφίσσης εἶναι ὀνομασταί. Ἡ Ἀμφίσσα (Σάλωνα, 6.100 κάτ.) εὐρίσκεται εἰς τὸ βᾶθος τῆς πεδιάδος καὶ ἔχει ὡς ἐπίνειον τὴν Ἰτέαν (2.850 κάτ.). Εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς κοιλάδος εἶναι ἡ Γραβιά μὲ τὸ ὀνομαστὸν Χάνι, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦττος μὲ 120 ἄνδρας ἐσταμάτησε πολὺν στρατὸν τῶν Τούρκων. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Ἰτέας εἶναι τὸ Γαλαξειδίον (1.535 κάτ.), τὸ ὁποῖον εἶχεν ἄλλοτε ἀξιόλογον ναυτικόν.

Ἀπὸ τὴν Ἰτέαν ὁδὸς ἀμαξιτὴ φέρει εἰς τὴν δυτικὴν πλαγιὰν τοῦ Παρνασσοῦ. Ἐκεῖ εἰς μίαν προεξοχήν, ἐπάνω ἀπὸ μίαν βραχῶδη χαράδραν εἶναι οἱ Δελφοὶ μὲ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου Μαντείου. Ὅπως εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς Δελφοὺς συνηθροίζοντο

οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας διὰ νὰ λατρεύσουν τὸν Θεὸν Ἀπόλλωνα καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν εἰς τὸ στάδιον (Δελφικοὶ ἀγῶνες). Ἀνατολικώτερον εἰς ὕψος 940 μ. εἶναι ἡ Ἀράχοβα (3.056 κάτ.) ἐν μέσῳ ἀμπελώνων. Ἐδῶ ὁ Καραϊσκάκης τὸ 1826 κατέκοψε 2.000 Ἀλβανούς καὶ ἔστησε πυραμίδα μὲ τὰς κεφαλὰς των.

Ἀπὸ ἐδῶ πολλοὶ περιηγηταὶ ἀναβαίνουν εἰς τὴν ὑψηλότεραν κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ (ὕψος 2.460 μ.) διὰ νὰ θαυμάσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὸν ἀνοικτὸν ὀρίζοντα καὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ὑψηλός, ἀπομονωμένος καὶ ἀπότομος μὲ τὴν χιονισμένην κορυφὴν του ὁ Παρ-

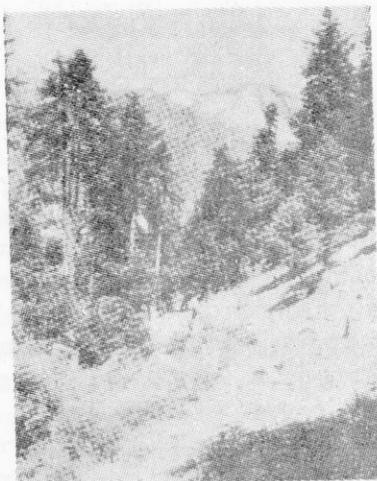

62. Ὁ Παρνασσὸς χιονισμένος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουρ. Συγκοινωνίας)

ἡ βόρεια ὄψωνται μὲ μεγαλοπρέπειαν. Αἱ πλαγιαὶ τοῦ εἶναι δασώ-
δεις. Εἰς τὴν ὑψηλότεραν ζώνην κυριαρχεῖ ἡ ἐλάτη, ἀλλ' ὑψηλότερα
ἀπὸ 1800 μέτρα δὲν ὑπάρχουν δέν-
δρα. Εἰς τὰς πλαγιάς τοῦ βουνοῦ
καὶ εἰς τὰ χλοερά του λιβάδια
βόσκουν πολλὰ ποίμνια καὶ εἶναι
ἐκλεκτὸς ὁ τυρὸς τοῦ Παρνασ-
σοῦ.

Τὰ ἄλλα βουνὰ τῆς ἀνατολι-
κῆς Στερεᾶς εἶναι χαμηλότερα.
Δένδρον τῶν δασῶν εἰς αὐτὰ εἶναι
ἡ π ε ὑ κ η. Ἀπὸ αὐτὴν συλλέγε-
ται χυμὸς, ἡ ρ η τ ἰ ν η. Ἀλλ' οἱ
συλλογεῖς ἀπὸ πλεονεξίαν πληγώ-
νουν τὰ δένδρα βαθύτερον ἀπὸ ὅ,τι
πρέπει καὶ τὰ καταστρέφουν.

5. Ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ
(Φθιώτις). — Ὁ σιδηρόδρο-
μος, ἀφοῦ ἀφήσῃ τὴν κοιλάδα
τοῦ Κηφισοῦ, περνᾷ τὴν σήραγα-
γα τοῦ Μπράλλου καὶ ἀρχίζει νὰ κατέρχεται τὰς ἀποκρήμνους

63. Μία πλαγιά τοῦ Παρ-
νασσοῦ εἰς ὕψος 1200 μ.
μὲ ὠραῖα ἔλατα.

64. Βοσκόπουλο του Παρνασσού.
(Φωτογρ Ν. Ζωγράφου)

πλαγιάς τῆς Οἴτης. Ἐτσι φθάνει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ.

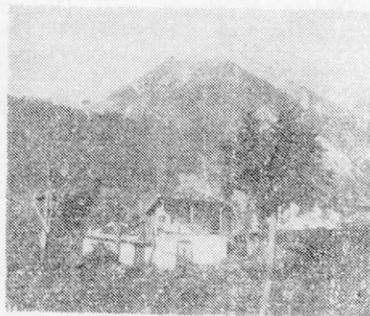
Ὁ **Σπερχεῖος** πηγάζει ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς καὶ ἔχει πολλὰ νερά. Μὲ τὰς προσχώσεις του ἐπεκτείνει συνεχῶς τὴν παραλίαν. Ἐτσι τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ἐνῶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Λεωνίδου εἶχε πλάτος 50 βημάτων, σήμερον ἀπλώνεται εἰς 3.500 μ. Σχηματίζει ὁμως καὶ πολλὰ ἔλη, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων τὸ κλίμα εἰς τὴν πεδιάδα εἶναι ἀνθυγιεινόν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὰς Θερμοπύλας ἔγιναν ἀνασκαφαὶ εἰς τὸν λόφον, ὅπου ἔπεσεν ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς τριακοσίους του καὶ εὐρέθησαν βέλη, καθὼς καὶ ὀστᾶ τῶν ἡρώων.

Τὸ ἔδαφος τῆς πεδιάδος εἶναι εὐφορώτατον. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὸν ἀραβόσιτον, τὸν καπνόν, τὸν βάμβακα, τὰ πεπόνια καὶ τὰ ὄπωροφάρα.

Πόλις, ὅπου συγκεντρώνονται τὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς, εἶναι ἡ **Λαμία** (21.500). Ἔχει ἐργοστάσια ὑφαντικῆς καὶ κατεργασίας καπνοῦ. Εἰς αὐτὴν ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς τὸ 1821 εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας (Σπερχειοῦ).

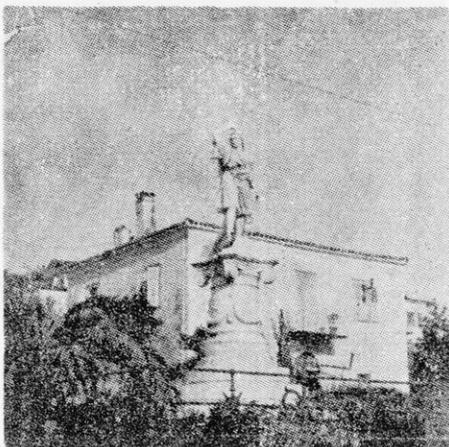
Ἐπίκειον τῆς Λαμίας εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον εἶναι ἡ **Στυλῖς** (4.670 κάτ.). Μία διακλάδωσις τοῦ Λαρισσαίκοῦ σιδηροδρόμου φθάνει ἕως αὐτὴν (Λιανοκλάδι - Λαμία - Στυλῖς).

Ἀραβόσιτος καὶ καπνὸς εἶναι τὰ προϊόντα καὶ τοῦ ὑψηλοῦ

65. Τὸ σπίτι, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, εἰς τὴν Ἄνω Μουσουνίτσαν τῆς Παρνασσίδος.

ὄροπεδίου τῆς ᾽Οθρυος. Τὸ χαμηλότερον μέρος του σχηματίζει τὴν λίμνην **Ξυνιάδα**. Ἐκεῖ ἔγιναν μεγάλοι ἔργασιαί, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεξήραναν τὸ μέρος καὶ τὸ ἔκαμαν κατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν. Κέντρον τῆς περιφερείας αὐτῆς εἶναι ὁ **Δομοκὸς** (2.020 κάτ.).

66. Ὁ ἀνδρὶς τοῦ ᾽Αθανασίου
Διάκου εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἀσκήσεις. — 1. Ποίας πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης σιδηροδρομικῶς ἀπὸ τὰς ᾽Αθήνας ἕως τὴν Λαμίαν; — 2. Ποία εἶναι ἡ συντομωτέρα ὁδὸς ἀπὸ τὰς ᾽Αθήνας πρὸς τοὺς Δελφούς; — 3. Πῶς θὰ ταξιδεύσης ἀπὸ τὴν ᾽Αμφισσαν ἕως τὴν Λαμίαν; — 4. Σύγκρισε τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ. — 5. Παρακολούθησε εἰς τὸν χάρτην τοὺς δύο αὐτοκινητοδρόμους, οἱ ὅποιοι συνδέουν τὰς ᾽Αθήνας μὲ τὴν Λαμίαν. Ποῖαι πόλεις εἶναι ἐνδιάμεσοι; Ποῖαί ὁδοὶ αὐταὶ συναντῶνται μὲ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν; — 6. Πρὸς ποίας διευθύνσεις ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι ἀπὸ τὸ Λιανοζλάδι;

Β'. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΛΛΑΦΟΥΣ

Ἡ κεντρικὴ Στερεὰ εἶναι χώρα τελείως ὄρεινῆ. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι ὑψηλά καὶ ἀπόκρημνα καὶ προχωροῦν ἀπότομα ἕως τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Τὸ ὑψηλότερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ **Γκιώνα** ἡ κορυφὴ τῆς φθάνει εἰς τὸ ὕψος 2.500 μέτρων. Τῶν ἄλλων ὄρέων αἱ κορυφαὶ περνοῦν τὰ 2.000 μέτρα: **Ἄγραφα** 2.430 μ., **Τυμφρηστὸς** (Βελούχι) 2.319 μ., **Οἶτη** 2.150 μ., **Κόραξ** (Βαρδούσια) 2.480 μ., **Καλιακούδα** 2.000 μ. Εἶναι βουνὰ δύσβατα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ποταμοὶ **Εὐήνος** (Φίδαρης) καὶ **Δάφνος** (Μόρνος) ἤνοιξαν στενάς καὶ βαθεῖας χαράδρας.

67. Αί κορυφαί τῆς Γκιώνας, ὅπως φαίνονται ἀπὸ ἀεροπλάνου.
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψη. Ὑπουρ. Συγκοινωνίας)

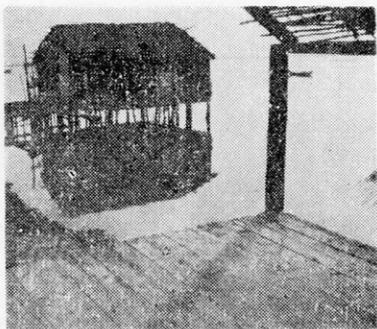

68. Ἡ κορυφή τοῦ Τυμφρηστοῦ
(2319 μ.)

Πρὸς Δυσμὰς τῶν ὄρέων αὐτῶν διακλαδίζονται ἄλλαι ὄροσειραί : Τὸ **Παναιτωλικόν**, ὁ **Ἀράκυνθος**, τὸ **Μακρυνόρος**, τὰ **Ἀκαρνανικὰ** ὄρη. Αὐτὰ καταλαμβάνουν τὴν δυτικὴν Στερεάν.

Ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν δυτικὴν ὑπάρχουν λεκανοειδεῖς πεδιάδες. Μία ἀπὸ αὐτὰς ἀπλώνεται μεταξὺ τοῦ Παναιτωλικοῦ καὶ τῶν Ἀκαρνανικῶν ὄρέων, ἄλλη δὲ μεταξὺ τοῦ Παναιτωλικοῦ καὶ τοῦ Ἀρακύνθου. Εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῶν λεκανοπεδίων τὰ νερὰ μαζεύονται καὶ σχηματίζουν λίμνας, τὴν **Τριχωνίδα**, τὴν **Ὀζηρόν** καὶ τὴν **Ἀμβρακίαν**.

Τὴν δυτικὴν Στερεὰν διασχίζει ἓνας μεγάλος ποταμὸς, ὁ Ἄχε-
λῶς. Τὰς πηγὰς τοῦ ὁ Ἄχελῶς ἔχει πολὺ μακρὰν, εἰς τὸν **Ζυ-
 γὸν** τοῦ Μετσόβου (*εἶρε τὸ Μέ-
 τσοβον εἰς τὸν χάριτην*). Ἄλλ' ἡ
 κοιλάς τοῦ δὲν ἴσχυται νὰ χρησι-
 μεύσῃ διὰ τὴν συγκοινωνίαν, διό-
 τι τὴν φράσσουν πρὸς Βορρᾶν αἱ
 ὑψηλαὶ ὄροσειραὶ τῆς Πίνδου. Δι'
 αὐτὸ ἡ Δυτικὴ Στερεὰ δὲν ἔχει ἀπ'
 εὐθείας συγκοινωνίαν μὲ τὴν ἀνα-
 τολικὴν Ἑλλάδα, ἡ μόνη δὲ σιδη-
 ροδρομικὴ γραμμὴ, ποὺ ὑπάρχει
 εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀρχίζει
 ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Κρουονερίου
 καὶ φθάνει ἕως τὸ Ἄγρινον.

69. Παράδεικη καλύβα (πελάδα)
 εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ
 Μεσολογγίου.

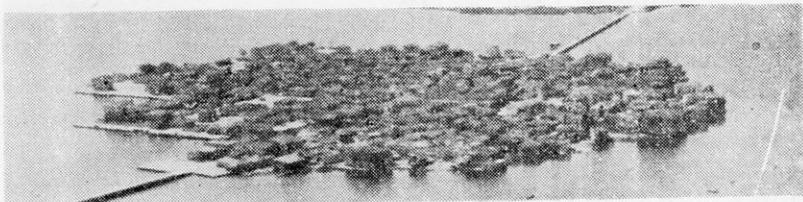
Ἐπίσης αἱ κοιλάδες τῶν πο-
 ταμῶν Εὐήνου καὶ Μόρνου εἶναι σχεδὸν ἀδιάβατοι. Δι' αὐτὸ ἡ Κεν-
 τρικὴ Στερεὰ ἔχει μίαν μόνον διέξοδον ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερ-
 χειοῦ (ὁδὸς Καρπενησίου - Λαμίας)· καὶ ἡ **Ναύπακτος** (7.100
 κάτ.), ἂν καὶ ἔχει καλὸν λιμένα εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ, δὲν
 ἀπέκτησεν ἐμπορικὴν σημασίαν.

2. ΤΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ

Ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν δυτικὴν ἡ
 παραλία σχηματίζει πολλοὺς κόλπους καὶ χερσονήσους. Εἰς τὰ βόρ-
 ρεια μάλιστα ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθέως καὶ σχηματίζει ἓνα με-
 γάλον κόλπον, τὸν Ἀμβρακικόν. Ἐτσι ἀποχωρίζεται μία μεγάλη
 χερσόνησος, ἡ Ἄκαρνανικὴ, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτή-
 ριον Ἄκτιον.

Ὁμοίος κόλπος ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν νοτίαν πλευράν, ὁ **κόλ-
 πος τοῦ Μεσολογγίου**. Αὐτὸς εἶναι ἀβαθής, διότι ὁ Ἄχελῶς ἄλ-
 λοτε ἐχύνετο εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐγένισε μὲ ἄμμιους καὶ χῶματα. Σῆμε-
 ρον ὁ ποταμὸς ἐκβάλλει δυτικώτερον εἰς τὸ Ἴονιον· τὸ θαλάσσιον ὄμιος
 ρεῦμα μεταφέρει μέγα μέρος τῆς ἄμμου ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ
 πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τὸ ἀποθέτει ἐμπρὸς εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου.

*Έτσι σχηματίζονται εκεί στενόμακροι νησίδες, αί όποιαί φράσσουν τόν κόλπον άπό τήν θάλασσαν καί τόν μεταβάλλουν εἰς λιμνοθάλασσάς.

70. Τό Αἰτωλικόν, κτισμένον εἰς μίαν νησίδα τῆς λίμνης, ὅπως φαίνεται ἀπό ἀεροπλάνου.
(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

λασσάνας. Δι' αὐτό καί πολύ μικρά πλοῖα δέν ἤμποροῦν νά εἰσπλεύσουν ἐκεῖ. Εἶναι ὁμοῦς ἡ λιμνοθάλασσα αὐτή ἀπό τά πλουσιώτερα

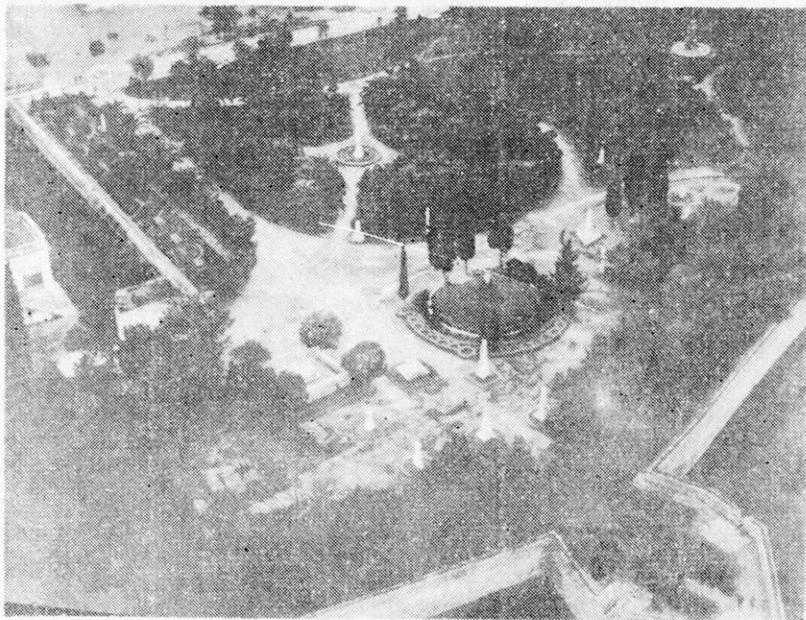

71. Τό Μεσολόγγι, ἀπό ἀεροπλάνου.
(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ἰχθυοτροφείά μας. Μὲ καλαμωτάς εἶναι χωρισμένη εἰς μεγάλα τετράγωνα, μέσα εἰς τά όποῖα εἶναι κλεισμένα τά ψάρια (κέ-

φαλοι, λαυράκια, τσιπουρές). Είναι δὲ φημισμένοι καὶ τὸ αὐγοτάραχον, πού ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς κεφάλους.

Εἰς μέρος πολὺ ἀβαθὲς τῆς λιμνοθαλάσσης ὑπάρχουν ἀλυκαί. Ἐκεῖ τὸ νερὸ τῆς θαλάσσης ἐξατμίζεται καὶ ἀπομένει τὸ ἄλας, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὴν μαγειρικήν. Δι' αὐτό, ἂν καὶ τὸ

72. Τὸ Ἡρῶν, τόπος κατάφυτος ἔξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ὅπου εἶναι θαμμένα τὰ ὀστᾶ τῶν ἡρώων, πού ἔπεσαν κατὰ τὴν Ἔξοδον τὸ 1826. Ἀριστερὰ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουρ. Συγκοινωνίας)

ἔδαφος γύρω εἰς τὸν κόλπον εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ ἔλη, ὑπάρχουν ἐδῶ ἀξιόλογοι πόλεις· τὸ ἔνδοξον **Μεσολόγγι** (11.270 κάτ.) καὶ τὸ **Αἰτωλικὸν** 3.450 κάτ.). Οἱ κάτοικοί των ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἄλιείαν καὶ εἰς τὴν παραγωγήν ἁλατος. Κατ' ἔτος τὴν 10ην Ἀπριλίου Ὑπουργοὶ καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι πηγαίνουν μετὰ πολεμικὰ τοῦ Στόλου μας εἰς τὸ Μεσολόγγι, διὰ νὰ παρευρεθοῦν εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν ἡρώων, πού ἔπεσαν κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου τὸ 1826.

Εἰς τὸ Μεσολόγγι ὑπάρχουν καὶ οἱ τάφοι τοῦ ἥρωος Μάρκου Μπότσαρη καὶ τοῦ φιλέλληρος λόρδου Βύρωνος.

Ὅπως ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου, ἔτσι καὶ ὁ Ἀμβρακικός κόλπος φημίζεται διὰ τὰ ψάρια του. Καὶ γενικῶς οἱ κόλποι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅσοι εἶναι κλειστοὶ καὶ ἔχουν μικρὸν βάθος (Εὐβοϊκός, Κορινθιακός, Ἀμβρακικός), ἔχουν πολλὰ ψάρια. Ἡ ἀλιεὶα λοιπὸν καὶ ἡ ναυτιλία ἀποτελοῦν τὴν σπουδαιότεραν ἀσχολίαν τῶν κατοίκων τῶν παραλίων μερῶν.

3. ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ. ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ. ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα τὸ δυτικὸν τμήμα ἔχει περισσοτέρας βροχὰς ἀπὸ τὸ ἀνατολικόν. Τὸ ἐτήσιον μέσον ὕψος βροχῆς εἶναι:

Μεσολόγγιον :	70	ἐκατοστὰ	τοῦ	μέτρου
Ἀργίριον :	90	»	»	»
Βόνιτσα :	100	»	»	»

Δι' αὐτὸ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεὰν καὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν πολλὰ νερά καὶ ἡ βλάστησις εἶναι πλουσία.

Ὁ Ἀχελῷος (Ἀσπροπόταμος) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος. Μὲ τὰ πολλὰ νερά του ποτίζει τὴν Αἰτωλικὴν πεδιάδα, τὴν ὁποίαν διασχίζει λοξῶς καὶ πολλὰς φορὰς πλημμυρίζει. Μὲ τὴν ἄφθονο ἰλύν, τὴν ὁποίαν ἐκφορτῶνει εἰς τὰς ἐκβολὰς του, ἤνωσε τὰς Ἐχινάδας νήσους μὲ τὴν ξηρὰν καί, καθὼς εἴπομεν, φράσσει ὄλονεν περισσότερον τὸ στόμιον τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Καὶ τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Στερεᾶς εἶναι εὐνοϊκώτερον διὰ τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς ἀνατολικῆς. Ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν ὑψηλῶν ὄρέων, τὰ ὁποῖα διασχίζουν τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς ΝΑ, προφυλάσσει τὴν δυτικὴν Στερεὰν ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς καὶ βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς πεδινὰς ἐκτάσεις τῆς Αἰτωλικῆς, καθὼς καὶ εἰς τὰ παράλια, εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία. Εἰς τὴν παραλίαν μάλιστα τῆς Ναυπάκτου καλλιεργεῖται καὶ ἡ σταφιδάμπελος.

Τὸ ἔδαφος τῆς Αἰτωλικῆς πεδιάδος εἶναι εὐφορον, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὰ

παραποτάμια μέρη επικρατεί ή καλλιέργεια του άραβοσίτου και των όσπρίων. Άλλά τὸ κύριον προϊόν τῆς Αἰτωλικῆς πεδιάδος εἶναι ὁ καπνός. Οὗτος εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ εὐρίσκει καλὴν ἀγοράν. Δι' αὐτὸ τὰ ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας καπνῶν ὑπάρχουν εἰς τὸ **Ἄγγριον**, τὸ ὁποῖον εἶναι κέντρον ὅλης τῆς περιοχῆς (24.760 κάτ.).

Αἱ ὄρειναι περιοχαὶ τῆς δυτικῆς καὶ τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς ἔχουν βαρὺν χειμῶνα. Αἱ πλούσιαι ὅμως βροχαὶ καὶ ἡ ἀφθονος χιῶν, ἡ ὁποία πίπτει εἰς τὰ βουνά, βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δένδρων. Δι' αὐτὸ μεγάλα δάση σκεπάζουν τὰ πλάγια καὶ τὰς ράχεις τῶν βουνῶν. Τὰ δένδρα των καὶ ἐδῶ εἶναι διάφορα ἀναλόγως τοῦ ὕψους τῆς ὄρεινῆς ζώνης. Ἐπικρατοῦν ἡ δρῦς, ἡ ὄξυα καὶ ἡ ἐλάτη.

Ὅπου τὰ δάση εἶναι πολὺ πυκνά, ἐκεῖ οἱ δασονόμοι ὀρίζουν ποῖα δένδρα πρέπει νὰ κοποῦν, διὰ νὰ ἀραιώσῃ τὸ δάσος. Ἀπὸ αὐτὰ οἱ ὑλοτόμοι κατασκευάζουν δοκοὺς καὶ σανίδας διὰ τὴν οἰκοδομίαν καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν ἐπίπλων. Τότε ἐπιτρέπεται καὶ ἡ ξύλευσις. Ἀπὸ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων οἱ κάτοικοι τῶν ὄρεινῶν μερῶν ἔχουν ξύλα καὶ κάρβουνα διὰ καύσιμον ὕλην. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν λείπουν οἱ κατάλληλοι δρόμοι, οἱ κάτοικοι δὲν ἐκμεταλλεύονται, ὅσον πρέπει, τὰ δάση των.

Διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ξυλείας χρησιμεύει κυρίως τὸ ρεῦμα τοῦ Ἄχελφου· ρίπτουν δηλαδὴ τὰ ξύλα εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἀφήνουν νὰ τὰ παρασύρῃ τὸ ρεῦμα. Αὐτὸ τὰ φέρει κάτω εἰς τὰ πεδινὰ μέρη.

Εἰς τὴν **Ἀκαρνανίαν** (κοινῶς Ξηρόμερον), ἡ ὁποία εἶναι πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ ἔχει κλίμα ὑγρὸν, ἐκτείνονται δάση βαλανιδέας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ βαλανιδια εἶναι ἀρίστη τροφή διὰ χοίρους, πολλοὶ ἀγέλαι χοίρων τρέφονται εἰς τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη καὶ εἰς τὸ Μακρυνόρος. Κέντρα τῆς κτηνοτροφίας αὐτῆς εἶναι ὁ **Ἄστακός** (3465 κάτ.), ἡ **Βόνιτσα** (3000 κάτ.) καὶ ἡ **Ἀμφιλοχία** (Καρβασαράς 5400 κάτ.).

Ὡστε τὰ δάση δὲν στολίζουν μόνον τὰ βουνά, δὲν ἐξυγιαίνουν μόνον τὸν τόπον, ἀλλὰ φέρουν καὶ καλὸν εἰσόδημα εἰς μεγάλην τάξιν ἀνθρώπων.

Ἡ κυρία ὄμως ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ὄρεινῆς Στερεᾶς εἶναι ἡ κτηνοτροφία αἰγῶν καὶ προβάτων καὶ ἡ γαλακτοκομία· διότι τὰ ὄροπέδια καὶ αἱ ράχεις τῶν βουνῶν παρέχουν τροφήν ἀρκετὴν διὰ μικρὰ ζῷα. Ὅταν τὴν ἀνοιξιν τὰ χιόνια λειώ-
νουν, τότε οἱ βοσκοὶ ἀφήνουν τὰ χειμαδιὰ καὶ ἀναβαίνουν εἰς τὸ βουνόν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πλουσία βοσκή διὰ τὰ ποιμνιά των.

Τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας εἶναι πολλὰ (γάλα, τυριά,

73. Γυρισμὸς εἰς τὸ μαντρί.

(Φωτογρ. Χαρισιάδη)

βούτυρα, ἔρια, σφάγια, δέρματα). Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ἐπαρκοῦν νὰ συντηρήσουν πυκνὸν πληθυσμόν. Δι' αὐτὸ αἱ ὄρειναι περιοχαὶ τῆς Στερεᾶς εἶναι ἀραιότερα κατοικημένα, καὶ μόνον μικραὶ κωμοπόλεις ἀνεπτύχθησαν ἐκεῖ. Τοιαῦται εἶναι : τὸ **Καρπενήσιον** (ὕψος 1000 μ. 3.500 κάτ.) ἡ **Γρανίτσα**, ὁ **Προυσὸς** καὶ ἡ **Φουρνά** εἰς τὴν Εὐρυτανίαν, τὸ **Λιδωρίκιον** (1.300 κάτ.) καὶ τὸ **Εὐπάλιον** (1.000 κάτ.) εἰς τὴν Δωρίδα, ὁ **Ἀστακὸς** (3.500 κάτ.), ἡ **Ἀμφιλοχία** (5.400 κάτ.) καὶ ἡ **Βόνιτσα** (3.000 κάτ.) εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν.

Γ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς διαίρεται διοικητικῶς εἰς ἕξ νομούς: 1) τὸν νομὸν Ἀττικῆς με πρωτεύουσαν τὰς Ἀθήνας, 2) τὸν νομὸν Βοιωτίας με πρωτεύουσαν τὴν Λεβάδειαν, 3) τὸν νομὸν Φθιώτιδος με πρωτ. τὴν Λαμίαν, 4) τὸν νομὸν Φωκίδος με πρωτ. τὴν Ἄμφισσαν, 5) τὸν νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας με πρωτ. τὸ Μεσολόγγιον καὶ 6) τὸν νομὸν Εὐρυτανίας με πρωτ. τὸ Καρπενήσιον.

Δ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μορφὴ τῆς ξηρᾶς	*Ὀρη: *Αγραφα, Τυμφρηστός, Κόραξ ἢ Βαρδούσια, Γκιώνα (2.500 μ.), Παρνασσός, *Ὄθρυς, Οἶτη, Καλλίδρομον, Ἐλικών, Κίθαιρών, Πάρνης, Πεντελικόν, Ὑμηττός, Αἰγάλεως, Γεράνεια, Πανατιωλικόν, Ἀράκυνθος, Μακρυνόρος, Ἀκαρνανικά *Ὀρη. Πεδιὰδες: Τοῦ Σπερχειοῦ, τῆς Κωπαΐδος, τῶν Θηβῶν, τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Μεσογαίας, τῆς Ἐλευσίνοσ, τῶν Μεγάρων, ἢ Αἰτωλική.					
Ποταμοὶ	Σπερχεῖός, Βοιωτικὸς Κηφισός, Ἀχελῷος, Εὐῆνος, Μόρνος.					
Λίμναι	Τριχωνίς, Ἀμβρακία, Ὀζηρός, Ὑλίκη, Παραλίμνη.					
	Εἶδη καλλιεργείας	Καλλιεργούμεναι ἑκτάσεις εἰς στρέμματα	Βάρος τῆς παραγωγῆς εἰς μετρικοὺς τόννους			
Γεωργικὴ παραγωγὴ τῆς Στερεᾶς (μετὰ τῆς Εὐβοίας) τοῦ ἔτους 1961	Σιτηρὰ ..... *Ὀρυζὰ ..... *Ὄσπρια ..... Γεώμηλα ..... Λαχανικά ..... Καπνὸς ..... Βάμβαξ ..... *Ἀμπελοὶ, (οἰνάμπελοὶ) ..... Σταφιδάμπελοὶ ..... Ἐσπεριδοειδῆ (λεμόνια, πορτοκάλια, μανδάρinia) ..... Ἐλαῖαι ..... Ἐλαιον	2.600.000 62.800 290.000 75.000 100.000 153.000 534.000 400.000 400 30.000 700.000 —	265.000 22.000 18.750 58.000 — 11.000 63.500 155.000 1.640 60.000 250.000 31.000			
*Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1961	Βόες καὶ ἀγελάδες	*Ἴπποὶ	*Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	90.000	60.000	51.000	1.570.000	950.000	80.000

Διοικητική διαίρεσις	Ἐπιφά- νεια εἰς τ.χλμ.	Πληθυσμός		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ.χλμ.	
Νομός Ἀττικῆς	3.808	2.058.000	541	Συγκρότημα Ἀθηνῶν — Πειραιῶς 1.853. Δῆμος Ἀθηναίων 628, Πειραι- ωτῶν 251, Κηφισιά 14, Ἀ- μαρούσιον 20, Π. Φάληρον 22, Ἐλευσίς 15,5, Μέγαρα 15,5.
Νομός Βοιωτίας	3.211	114.256	35,6	Λεβάδεια 13, Θῆβαι 15,7 Ὀρχομε- νός 5,3 Τανάγρα 2, Ἀράχο- βα 3.
Νομός Φθιώτιδος	4.368	160.035	36,6	Λαμία 21,5, Στυλῖς 4,7 Ὑπάτη 08 Σπερχειός 2,7, Ἀταλάντη 4,5, Ἀμφίκλεια 3,1 Δομοκός 2.
Νομός Φωκίδος	2.121	47.850	22,6	Ἄμφισσα 6, Ἴτεια 2,8 Λιδωρικιον 1,300, Γαλαξείδιον 1,5, Δε- σφίνα 2,4.
Νομός Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας	5.447	237.738	43,6	Μεσολόγγιον 11,2, Ἀγρίνιον 24,7 Ναύπακτος 7, Ἀμφιλοχία 5,4, Βόνιτσα 3, Ἀστακός 3,5 Αἰτω- λικόν 3,5, Θέρμον 2.
Νομός Εὐρυτανίας	2.045	39.716	19,4	Καρπενήσιον 3,5, Φουρνά 1,2.
Ὅλη ἡ Στε- ρεὰ Ἑλλάς	20.996	2.657.595	122,6	

Ἀσκήσεις. — 1. Πῶς θὰ μεταβῆς ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ Καρ-
πενήσιον ; — 2. Ποίαν ὁδὸν θὰ ἀκολουθήσης, διὰ νὰ μεταβῆς γρηγο-
ρώτερα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ Ἀγρίνιον ; — 3. Κατάταξε τὰς κυριω-
τέρας πόλεις τῆς Στερεᾶς κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ σημείωσε εἰς ποῖον
νομὸν ἀνήκει ἐκάστη. — 4. Ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Βοιωτία ἔχουν ἑκτασιν
6940 τ. χλμ. Ὁ πληθυσμὸς των κατὰ μὲν τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920
εὗρέθη 634.000, κατὰ δὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 ἦτο 1.033.000, κατὰ
δὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1940 ἦτο 1.394.000, κατὰ δὲ τὴν ἀπογραφὴν
τοῦ 1961 ἦτο 2.172.500. Πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τ. χλμ. κατὰ
τὰς τέσσαρας ἀπογραφάς ; — 5. Ποῖος ἀπὸ τοὺς νομοὺς τῆς Στερεᾶς καὶ
τῆς Πελοποννήσου εἶναι πικνότερα κατοικημένοι καὶ ποῖος ἀραιότερα
καὶ διατί ; — 6. Παράβαλε τὴν παραγωγὴν τῆς Στερεᾶς μὲ τὴν παρα-
γωγὴν τῆς Πελοποννήσου ὡς πρὸς τὰ σιτηρά, τὸν καπνὸν καὶ τὴν σταρίδα.

Β'. ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΣ

1. Η Η Π Ε Ι Ρ Ο Σ

1. Εἶρε εἰς τὸν χάρτην τὸ ἀκρωτήριον Στυλος (ἀπέναντι τῆς Κερκύρας) καὶ ἀκολούθησε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ὄροστικὴν μας γραμμὴν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν. Ποῖαν διεύθυνσιν λαμβάνει ἡ γραμμὴ αὐτὴ καὶ εἰς ποῖαν λίμνην καταλήγει; — 2. Ποῖαι ὄροσειραὶ ὀρίζουν τὴν Ἡπειρον πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἀπὸ ποίας χώρας τὴν χωρίζουν; — 3. Ποῖα τὰ ὀνόματα τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῆς Πίνδου; Σύγκρισε τὸ ὕψος των μὲ τὸ ὕψος τῶν βουνῶν τοῦ τόπου σου. — 4. Ποῖοι ποταμοὶ ἔχουν τὰς πηγὰς των εἰς τὰς δυτικὰς πλαγιάς τῆς Πίνδου καὶ ποῖαν διεύθυνσιν λαμβάνει ἕκαστος; Εἰς ποῖον κόλπον χύνεται ὁ Ἀραχθὸς καὶ εἰς ποῖον ὁ Ἀῶς; — 5. Ποίους ἄλλους ποταμοὺς ἔχει ἡ Ἡπειρος καὶ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος; — 6. Ποῖαν μορφήν ἔχει κατὰ τὸν χάρτην τὸ ἔδαφος τῆς Ἡπειροῦ; Ποῦ εἶναι πεδινόν; — 7. Μὲ ποῖον μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος δυνατὸν νὰ ὁμοιάζῃ ἡ Ἡπειρος κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ τὰ ὕδατα;

Α'. ΟΡΙΑ

Ἡ Ἡπειρος ἀπλώνεται πρὸς Δυσμὰς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν ἕως τὸν κόλπον τῆς Αὐλῶνος. Τὸ βόρειον ὅμως τμημὰ τῆς, ἂν καὶ ἔχει Ἑλληνικὸν πληθυσμόν, τὸ κατέχει ἡ Ἀλβανία.

Ὡς σύνορον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας θεωροῦμεν τὴν γραμμὴν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον Στυλος καὶ τελειώνει εἰς τὴν λίμνην Πρέσπαν.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ Πίνδος μὲ τὰς ὄροσειράς της καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἡπειροῦ. Αἱ ὄροσειραὶ τῆς ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον ὁμοιάζουν μὲ ὑψηλὰ τεῖχη, τὰ ὁποῖα χωρίζουν τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Τὸ μόνον σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ διαβῇ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν εἰς τὴν ἄλλην, εἶναι ἡ ράχιν τοῦ Ζυγοῦ. Ἡ ράχιν αὕτη εὐρίσκεται πλησίον τοῦ Μετσόβου εἰς ὕψος 1650 μέτρων.

Τὰ ὄρη τῆς Πίνδου εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἔχουν διάφορα ὀνόματα: **Βόιον** ἢ **Γράμμος**, **Σμόλικας**, **Τύμφη**, **Λάκιμος** ἢ **Περιστερί**, **Ἄθαμανικά** ἢ **Τζουμέρκα**. Τὴν ὑψηλότεραν κορυφὴν ἔχει ὁ Σμόλικας, ὁ ὁποῖος φθάνει εἰς ὕψος 2600 μέτρων.

Τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὴν Πίνδον ἔχουν καὶ αἱ ἄλλαι ὄροσειραί, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης καὶ γेमίζου ὅλην τὴν Ἠπειρον. Τὰ ὀνόματά των εἶναι: **Πάπιγγον**, **Μιτισικέλι**, **Τόμαρος**, **Σουλιώτικα**, **Νεμέρτζικα**, **Κεραύνια**.

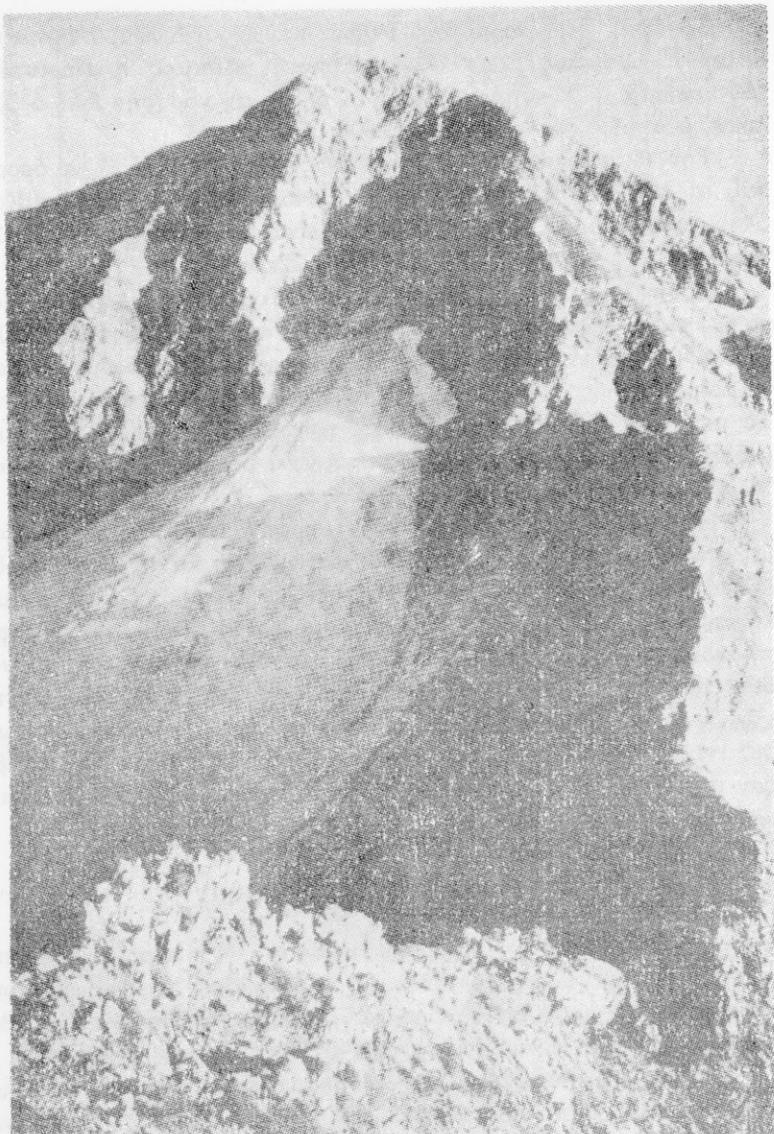
Ὁροπέδιον ὑπάρχει μόνον μεταξὺ Τομάρου καὶ Μιτισικελίου, τὸ **ὄροπέδιον τῶν Ἰωαννίνων**, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς ὕψος 500 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Εἰς τὸ βαθύτερον αὐτοῦ μέρος τὰ νερὰ σχηματίζουν λίμνην, ἡ ὁποία λέγεται **Παμβώτις**. Τὰ νερὰ τῆς χύνονται ὑπογείως εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ **Θυάμιδος** ἢ **Καλαμᾶ**. Πεδιάδα ἡ Ἠπειρος ἔχει μόνον εἰς τὰ νότια, τὴν **Ἀμβρακικὴν** ἢ **πεδιάδα τῆς Ἄρτης**.

Ἡ Ἠπειρος λοιπὸν κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους ὁμοιάζει μὲ τὴν δυτικὴν Στερεάν. Ὅπως δὲ ἐκείνη, ἔτσι καὶ ἡ Ἠπειρος δὲν ἔχει ἀνοικτὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· δι' αὐτὸ συγκοινωνεῖ μὲ αὐτὴν μόνον διὰ θαλάσσης καὶ δι' αἲρος μὲ τὸ ἀεροπλάνον. Τελευταίως κατεσκευάσθη μία μεγάλη ὁδός, ἡ ὁποία συνέδεσε τὰ Ἰωάννινα μὲ τὴν Καλαμπάκαν διὰ τοῦ Μετσόβου. Δυστυχῶς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ συγκοινωνία τῆς Ἠπείρου εἶναι δύσκολος, διότι ἔχει δύο μόνον ἀξιόλογους ὁδοὺς· ἡ μία συνδέει τὴν Πρέβεζαν μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ μὲ τὴν Κόνιτσαν καὶ ἡ ἄλλη τὰ Ἰωάννινα μὲ τὴν Ἡγουμενίταν.

Γ'. Η ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

*Αν ἐξαιρέσωμεν τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ἡ παραλία τῆς Ἠπείρου δὲν ἔχει μεγάλους κόλπους. Δι' αὐτὸ καλοὶ λιμένες ὑπάρχουν μόνον εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὁ λιμὴν τῆς Πρεβέζης, καὶ βορειότερον εἰς τὴν Ἡγουμενίταν καὶ εἰς τοὺς Ἁγίους Σαράντα.

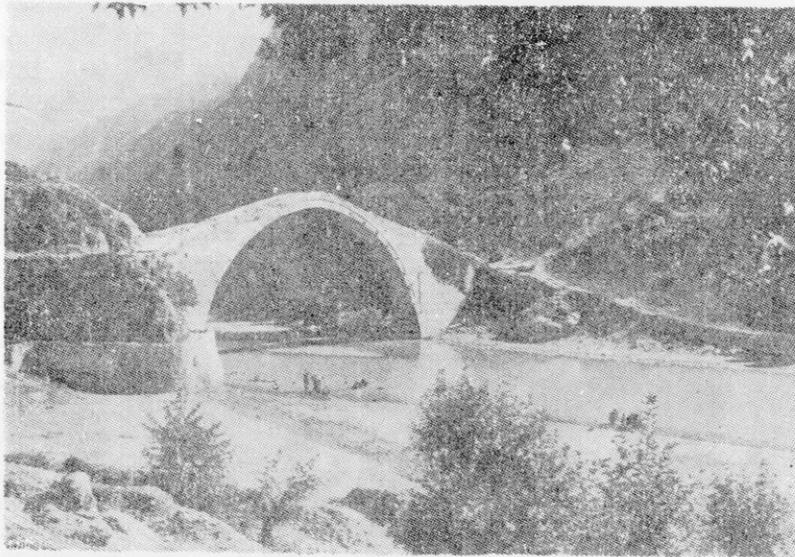
Οἱ ποταμοὶ **Ἀραχθός** καὶ **Λοῦρος** ἐκφορτῶνουν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πολλοὺς ἄμμους καὶ χῶματα. Δι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἐκεῖ λιμνοθάλασσαι (**Λογαροῦ**, **Τσουκαλιοῦ**), αἱ ὁποῖαι εἶναι μεγάλη ἰχθυοτροφεῖα.

75. Ἡ κορυφή τοῦ ὄρους Λάχμου (Περιστέρι) ὕψ. 2292 μ.

(Φωτογραφία Ι. Παπαρρόδου)

1. Ἡ ὄρεινὴ χώρα καὶ τὸ κεντρικὸν ὄροπέδιον. — Τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου εἶναι, ὅπως καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν, ἀσβεστολιθικά ἢ σχιστολιθικά. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ἠπειρος δέχεται, ὅπως καὶ ἡ δυτικὴ Στερεά, πολλὰς βροχὰς (ἄνω τοῦ 1 μέτρου κατ' ἔτος), τὰ βουνὰ τῆς ἔχουν πολλὰς πηγὰς καὶ σκεπάζονται μὲ πυκνὰ

76. Παλαιὰ γέφυρα πλησίον τῆς Κονίτσης.

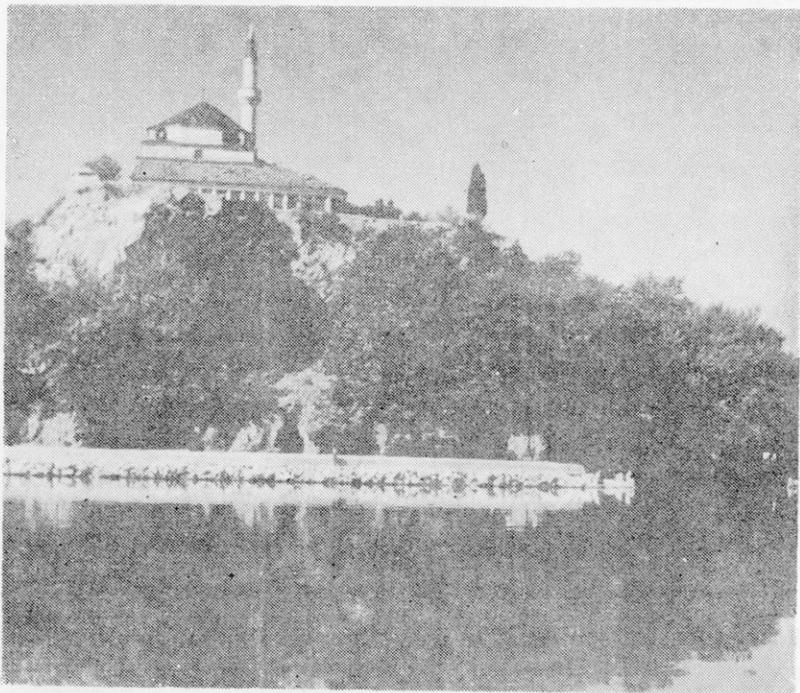
δάση. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ τῆς Ἠπείρου εἶναι πολλοὶ καὶ ὀρητικοί· τὸν περισσότερον μάλιστα καιρὸν εἶναι ἀδιάβατοι.

Οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ ἤνοιξαν εἰς τὰ βουνὰ στενὰς καὶ βαθεῖας χαράδρας, εἰς τὰς ὁποίας τὰ νερὰ κρημνίζονται μὲ βοήν. Ὁ Ἄχέρων μάλιστα, ὁ ὁποῖος διασχίζει τὰ βραχώδη βουνὰ τοῦ Σουλίου, τρέχει μὲ τόσην βοήν καὶ θόρυβον εἰς τὰς ἀποτόμους καὶ σκοτεινὰς φάραγγας τῶν βουνῶν, ὥστε οἱ ἀρχαῖοί μας πρόγονοι ἐπίστευον, ὅτι ἐδῶ ἦτο ἡ εἴσοδος τοῦ Ἄδου.

Ἐπειδὴ τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου εἶναι ὑψηλά, ὁ χειμὼν εἰς τὴν ὄρεινὴν Ἠπειρον εἶναι τραχύς. Δι' αὐτὸ ἀναπτύσσονται ἐδῶ τὰ δένδρα τῶν ὑψηλῶν ζωνῶν, δηλ. ἡ δρυς, ἡ ἐλάτη, ἡ ὀξύα, καὶ ἡ

ύψηλή πεύκη. Δασώδης είναι προπάντων η περιοχή τῆς **Κονίτσας**, ὅπου τὰ 35% τοῦ ἐδάφους εἶναι δασωμένα.

Εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πίνδου ὑπάρχουν 46 χωρία, τὰ **Ζαγοροχώρια**. Εἶναι χωμένα μέσα εἰς δάση ἀπὸ καστανέας καὶ δρυς. Οἱ κάτοικοί των, καθὼς καὶ τοῦ **Μετσόβου**, ζοῦν ἀπὸ τὴν ὑλοτομίαν καὶ ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰς

77. Τὰ Ἰωάννινα, μετὸν λόφον τοῦ τζαμίου.

ἀσχολίας αὐτὰς εἶναι ὀλίγα, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους των ἄλλοτε ἐξενιτεύοντο εἰς μακρυνοὺς τόπους. Ἐκεῖ προώδευαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπλούτιζαν, ἀλλὰ δὲν ἐλησμόνουν τὴν πατρίδα. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, καθὼς ὁ Ἀβέρωφ, ὁ Τσοτίσας, ὁ Στουρνάρας, ἀφήκαν τὰς περιουσίας των εἰς τὸ Ἔθνος. Ἀπὸ δωρεὰς τοῦ Ἀβέρωφ ἐκτίσθη τὸ λευκὸν Στάδιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ κατεσκευάσθη τὸ δοξασμένον θω-

ρηκτὸν τοῦ στόλου μας, ὁ « Ἀβέρωφ ». Ἀπὸ δωρεὰς τοῦ Τσιτσα καὶ τοῦ Στουρνάρα ἐκτίσθη τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον κ.τ.λ.

Τὸ κεντρικὸν ὄροπέδιον εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν. Παράγει σιτηρά, οἶνον καὶ ὀπωρικά. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ ὄροπέδιου, εἰς τὰς ὄχθας τῆς Παμβώτιδος λίμνης εἶναι κτισμένα τὰ Ἰωάννινα (35.000 κάτ.). Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν διασταυρῶνται ὁδοὶ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ τὰ Ἰωάννινα συγκεντρῶνουν τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν ὀλοκλήρου τῆς Ἡπείρου. Ἔχουν δὲ καὶ μίαν περίφημον σχολήν, τὴν Ζωσιμαίαν Σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐδίδαξαν πολλοὶ σοφοὶ διδά-

78. Καλύβα σαρακατσάνικη. Οἱ Σαρακατσάνοι μας εἶναι σκορπισμένοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ἕως τὰ βόρεια τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ ζοῦν μὲ τὰ ποιμένα των ζωῶν νομαδικήν.

79. Σαρακατσάνισσες μὲ τὴν ρύκαν.

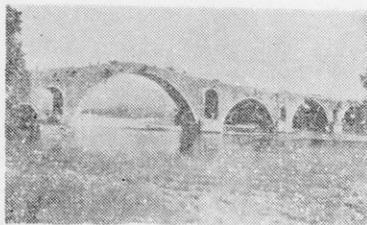
σκαλοὶ. Τότε καὶ ἡ τέχνη (κεντητική, ἀργυροχοϊκή, ἀρχιτεκτονική) ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν πόλιν αὐτήν. Τέλος εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐξήρσεν ὁ διαβόητος τύραννος τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ Πασᾶς.

Πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Ἰονίου τὰ βουνὰ εἶναι χαμηλά. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κλίμα εἶναι γλυκὺ (θαλάσσιον), εὐδοκιμεῖ ἐκεῖ ἡ ἐλαία. Εἰς τὰς ἐλώδεις ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπλώνονται εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν Καλαμᾶ καὶ Ἀχέροντος, οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὸν ἀραβόσιτον καὶ τὴν ὄρυζαν. Σπουδαιότερα κωμοπόλεις εἶναι ἐδῶ οἱ **Φιλιάται** καὶ ἡ **Παραμυθιά** πλησίον τοῦ ὄρου τῆς Ἠγουμένιτσης, ἡ **Πάργα** καὶ τὸ **Μαργαρίτιον** νοτιώτερον. Πρὸς Ἀνατολὰς αὐτῶν ὑψώνονται τὰ

ἀπόκρημνα βουνὰ τοῦ **Σουλίου**. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶται ἐζησαν ἐλευθεροὶ ὡς ὀρεινὸς πολεμικὸς λαὸς καὶ ὑπερήσπισαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν γενναίως ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ὀρεινῆς Ἠπείρου εἶναι ἡ κτηνοτροφία. Χιλιάδες προβάτων καὶ αἰγῶν βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν βουνῶν. Δι' αὐτὸ τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας (τυριά, βούτυρον, μαλλιά καὶ σφάγια) εἶναι τὰ μόνα ποῦ περισσεύουν εἰς τὸν τόπον καὶ γίνεται ἐξαγωγή αὐτῶν ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Πρεβέζης καὶ τῶν Ἀγίων Σαράντα.

2. Ἡ πεδιάς τῆς Ἄρτης. — Οἱ ποταμοὶ Ἄραχθος καὶ Λοῦρος μὲ τὰ χῶματα καὶ τὴν ἄμμο, ποῦ μεταφέρουν, ἐσχημάτισαν βορείως τοῦ Ἀμβρακικοῦ εὐφορωτάτην πεδιάδα. Ἡ πεδιάς αὕτη εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχει γλυκὺν χειμῶνα. Δι' αὐτὸ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας καὶ πορτοκαλεῶνας, παράγει δὲ σιτηρά, ἰδίως ἀραβόσιτον καὶ καπνόν. Ἄλλοτε εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη ἐσχηματίζοντο πολλὰ ἔλη καὶ ἐπεκράτει εἰς τὴν πεδιάδα ἡ ἐλονοσία. Τελευταίως ἐγίναν ἐκεῖ μεγάλα ἐργασία μὲ τὰς ὁποίας ἐκανόνισαν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ ἀπεξήραναν τὰ ἔλη.

80. Τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας.

Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις εὐρίσκονται εἰς τὰ ἄκρα τῆς πεδιάδος: ἡ **Ἄρτα** (16.900 κάτ.) πλησίον τοῦ Ἄραχθου μὲ τὸ περίφημον γεφύρι καὶ τὰς ὥραιας βυζαντινὰς ἐκκλησίας τῆς, ἡ **Φιλιπιάς** (3.000 κάτ.), πλησίον τοῦ Λούρου καὶ ἡ **Πρέβεζα** (11.172) εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ πόλις ἀποτελεῖ καὶ τὸν κυριώτερον ἐμπορικὸν λιμένα τῆς νοτίου Ἠπείρου, διότι εἶναι τὸ τέρμα τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ἡ ὁποία διασχίζει τὴν χώραν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Πρὸς Βορρᾶν τῆς Φιλιππιάδος εἶναι τὸ **Μπιζάνι**, ὅπου ὁ στρατὸς μας μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐνίκησε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1913 τοὺς Τούρκους καὶ ἠλευθέρωσε τὰ Ἰωάννινα.

3. Ἡ Βόρειος Ἠπειρος. — Τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἠπείρου δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἠπειρον οὔτε κατὰ τὴν φύσιν τῆς χῶ-

ρας ούτε κατά τὸν χαρακτήρα τῶν κατοίκων. Καὶ τὴν Βόρειον Ἡπειρον ὁ στρατός μας τὴν ἠλευθέρωσε τὸ 1912, καθὼς καὶ τὴν νότιον Ἡπειρον. Οἱ Βορειοηπειρώται μάλιστα ἠγωνίσθησαν καὶ μόνοι τῶν γενναίως διὰ τὴν ἔλευθερίαν. Ἄλλ' αἱ μεγάλοι Δυνάμεις τὸ 1921 παρεχώρησαν τὴν Βόρειον Ἡπειρον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἔτσι αἱ περιφέρειαι Ἀργυροκάστρου, Δελβίνου, Λεσκοβικίου καὶ Χειμάρρας εὐρίσκονται τώρα ἔξω ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά σύνορα.

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ νοτιὰ Ἡπειρος διαιρεῖται εἰς τέσσαρας νομούς: 1) τὸν **νομὸν Ἄρτης** μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν· 2) τὸν **νομὸν Πρεβέζης** μὲ πρωτεύουσαν τὴν Πρέβεζαν· 3) τὸν **νομὸν Ἰωαννίνων** μὲ πρωτεύουσαν τὰ Ἰωάννινα· 4) τὸν **νομὸν Θεσπρωτίας** μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἡγουμενίτσαν.

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους	*Ο ρη: Βόιον, Σμόλικας (2.630 μ.), Τύμφη, Λάκμος, Ἀθαμανικά, Πάπιγγον, Μιτισκέλι, Τόμαρος, Σουλιώτικα, Νεμέρτζικα, Κεραύνια. *Ο ροπέδιον: Ἰωαννίνων. Πεδιάς: Ἀμβρακική ἢ τῆς Ἄρτης.		
Ποταμοί	*Αραχθός, Λοῦρος, Ἀχέρων, Θύαμις ἢ Καλαμάς, Ἀῶος.		
Λίμναι	Παμβώτις.		
	Εἶδη καλλιέργειας	Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Βάρος τῆς παραγωγῆς εἰς μετρικοῦς τόνους
Γεωργικὴ παραγωγὴ ἔτους 1961	Σιτηρὰ	642.000	265.000
	*Ορυζα	23.300	5.650
	*Οσπρία	140.500	5.650
	Γεώμηλα	28.600	13.000
	Λαχανικά	48.000	—
	Καπνὸς	15.300	1.290
	Βάμβαξ	79.000	8.000
	*Ἀμπελοι	27.500	4.735
	*Εσπεριδοειδῆ	70.000	95.000
	*Ελαῖαι	107.000	30.000
	*Ελαιον	—	4.500

Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1961	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	52.000	25.000	10.500	780.000	370.000	20.000
Διοικητικὴ διαίρεσις	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)		
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ. χλμ.			
Νομὸς Ἰωαννίνων	4.990	155.326	31,1	Ἰωάννινα 35, Κόνιτσα 3,5, Μέτσοβον 3, Δελβινάκι 1,1		
Νομὸς Ἄρτης	1.612	82.630	51,3	Ἄρτα 16,9		
Νομὸς Πρεβέζης	1,086	62.523	57,6	Πρέβεζα 11,2 Φιλιππιάς 3, Πάργα 1,6		
Νομὸς Θεσπρωτίας	1,515	52.125	34,4	Ἡγουμενίτσα 3,2 Φιλιάται 3, Παραμυθιά 2,8 Μαργαρίτιον 1.		
Σύνολον	9.203	352.604	38,3			

Ἀσκήσεις.— 1. Κάμε ἐν σχεδιάγραμμα τῆς Ἠπείρου καὶ τοποθέτησε εἰς αὐτὸ τὰς σπουδαιότερας πόλεις.— 2. Ποίαν ὁδὸν θὰ ἀκολουθήσης, ἂν ταξειδέυσης ἀπὸ τὸν τόπον σου ἕως τὰ Ἰωάννινα;— 3. Εἶρε πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χλμ. εἰς τὴν Ἠπείρου καὶ σύγκρινε τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἠπείρου μὲ τὸν πληθυσμὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου.

2. Η Θ Ε Σ Σ Α Λ Ι Α

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὸν τόπον σας εὐρίσκεται ἡ Θεσσαλία;— 2. Ποῖα ὄρη περιβάλλουν ὀλόγυρα τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα;— 3. Ποῖος κόλπος ἀνοίγεται εἰς τὰ ΝΑ τῆς Θεσσαλίας καὶ ποίαν χερσόνησον ἀποχωρίζει πρὸς Ἀνατολάς;— 4. Ποῖος ποταμὸς διαρρέει τὴν πεδιάδα καὶ ποῖοι εἶναι οἱ μεγαλύτεροι παραπόταμοί του; Διὰ ποίας κοιλάδος ἐκβάλλει ὁτος εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον;— 5. Ποῖον εἶναι τὸ ὄνομα τῆς λίμνης εἰς τὰ ΝΑ τῆς πεδιάδος;— 6. Εἶρε εἰς τὸν χάρτην τὴν Λάρισαν, τὰ Τρίκαλα, τὴν Καρδίτσαν, τὸν Βόλον, τὴν Ἐλασσόνα καὶ ὄρισε τὴν θέσιν των.

Α'. ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ Θεσσαλία ἀπλώνεται πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὴν Ὄθρυν ἕως τὰ ὄρη Χάσια, Καμβούνια καὶ Πιέρια. Τὰ ὄρη αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ βόρειον ὄριον τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλη σειρά ὄρεων (Ὀλύμπτος, Κίσσαβος, Μαυροβούνι, Πήλιον) ἐκτείνεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Θεσσαλίας. Ὡστε ὄρη ὑψηλὰ περιβάλλουν τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς.

Ἡ Πίνδος ὑψώνει ἐμπόδιον ἀδιάβατον πρὸς τὴν Ἠπειρον. Ἐπίσης τὰ ὄρη τῆς παραλίας ἀποκλείουν τὴν Θεσσαλίαν τελείως ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ὄρεινοι ὅμως βραχίονες, οἱ ὅποιοι τὴν περιβάλλουν ἀπὸ Βορρᾶ καὶ ἀπὸ Νότου, ἀφήνουν χαμηλὰς διαβάσεις. Δι'

81. Κάθετος τομὴ Ἠπειροῦ καὶ Θεσσαλίας ἀπὸ Δ. πρὸς Α.

αὐτῶν ἡ Θεσσαλία συγκοινωνεῖ πρὸς νότον μὲ τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν καὶ πρὸς Βορρᾶν μὲ τὴν Μακεδονίαν.

Καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν της ἡ Θεσσαλία διασχίζεται ἀπὸ μίαν χαμηλὴν βουνοσειράν. Αὐτὴ ἔχει διεύθυνσιν ἀπὸ τὰ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΔ καὶ χωρίζει τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα εἰς δύο μέρη: τὴν **πεδιάδα τῶν Τρικκάλων** καὶ τὴν **πεδιάδα τῆς Λαρίσης**.

Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα καὶ κατόπιν τὰ ὄρεινά μέρη, ποῦ εἶναι γύρω εἰς αὐτήν.

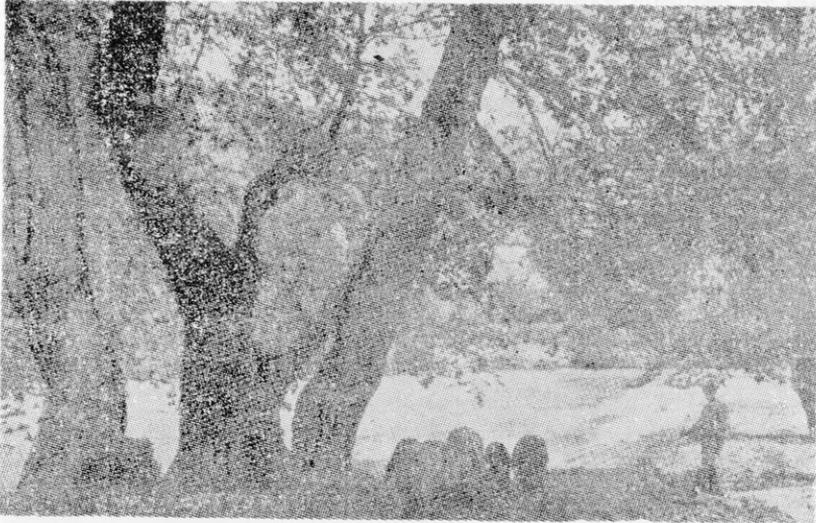
Β'. Ἡ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΠΕΔΙΑΣ

Ἡ Θεσσαλία ὁμοιάζει μὲ μεγάλην λεκάνην, διότι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τὴν περιβάλλουν βουνά. Δι' αὐτὸ τὰ νερά, τὰ ὅποια τώρα μαζεύονται ὅλα εἰς τὴν κοίτην τοῦ Πηνειοῦ, ἄλλοτε παρέμεναν ἐντὸς τοῦ λεκανοπεδίου καὶ ἐσχημάτιζαν λίμνην. Ἄλλ' ὅταν τὰ νερά ὑψώθησαν ἄρκετὰ καὶ ἔφθασαν ἕως τὸ χαμηλότερον σημεῖον, ποῦ ἦτο μεταξύ Ὀλύμπου καὶ Κισσάβου, ἤρχισαν νὰ χύνωνται ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς

Καθώς εἶδομεν, τὰ βουνὰ τῆς παραλίας ἀποκλείου τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ ἡ πεδιάς ἔχει κλίμα ἡπειρωτικόν, δηλ. ἔχει χειμῶνα πολὺ ψυχρὸν καὶ θέρος πολὺ θερμόν. Τὸ θερμόμετρον κατὰ τὸ θέρος δεικνύει μερικὰς φορὰς καὶ ἄνω τῶν 40 βαθμῶν.

Τοιοῦτο κλίμα εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν. Πράγματι ὁ σῖτος, ἡ κριθή, ὁ ἀραβόσιτος εὐδοκίμουν πολὺ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, καθὼς καὶ τὰ γεώμηλα καὶ ὁ

83. Τὰ Τέμπη. Ὠραῖα πλατάνια σκεπάζου τὰς ὄχθας τοῦ Πηγνειοῦ.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

καπνός. Εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων, ἡ ὁποία ἔχει περισσότερα νερά, ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀραβόσιτου, τῶν ὀσπρίων καὶ τῶν λαχανικῶν. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης ἐπικρατεῖ ὁ σῖτος.

Πολλὴν καταστροφὴν εἰς τὰ σπαρτὰ φέρει συχνὰ ἓνας ἄνεμος τοπικός, ὁ λίβας· δηλαδὴ ἄνεμος δυνατὸς φυσᾷ ἀπὸ τὰ γύρω βουνά· ὅσον κατέρχεται, τόσοσιν περισσότερον θερμαίνεται καὶ γίνεται καυστικός καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ φυτὰ. Δι' αὐτὸ ὅσον πρωιμώτερα ὠριμάζει ὁ σῖτος, τόσοσιν ὀλιγώτερον κινδυνεύει ἀπὸ τὸν ἄνεμον αὐτόν.

*Ἄλλοτε ὁ θερισμὸς ἐγένετο μόνον μὲ τὸ δρέπανον καὶ ἐχρειά-

ζοντο πολλαί χιλιάδες έργατῶν, διὰ νὰ θερίσουν τὸν ἀπέραντον κάμπου. Ὅταν ἡ ἐσοδεία ἦτο καλή, δὲν ἐπρόφθαιναν νὰ συνάξουν τὸν καρπὸν καὶ τὰ δεμάτια πολλακίς ἐσάπιζαν εἰς τὰ ἀλώνια.

Σήμερον ὑπάρχουν θεριστικὰ καὶ μηχανὰ καὶ μὲ αὐτὰς ὁ θερισμὸς γίνεται καὶ γρηγορώτερα καὶ εὐθηνότερα. Ὑπάρχουν καὶ ἀλωνιστικὰ μηχανὰ, μὲ τὰς ὁποίας τὸ σιτάρι χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἄχυρον καὶ ἀπὸ τὰ σκύβαλα. Τέλος μὲ ἄλλας μηχανὰς ὀργώνουν καὶ σπείρουν καλύτερα. Τώρα καὶ τὰ χωράφια οἱ γεωργοὶ δὲν τὰ ἀφήνουν πλέον χέρσα, ἀλλὰ τὰ δυναμώνουν μὲ λιπάσματα. Ἔτσι καὶ αὐξάνουν τὴν παραγωγὴν τῶν καὶ τὴν καλυτερεύουν.

Εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ **Ἀλμυροῦ** εὐδοκιμεῖ πολὺ ὁ καπνός, εἰς δὲ τὰς περιοχὰς τοῦ **Τυρνάβου** καὶ τῆς **Καλαμπάκας** ἡ μορέα. Ὡστε τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος τῆς Θεσσαλίας εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν καλλιέργειαν. Δι' αὐτὸ ἡ γεωργία εἶναι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς πεδιάδος.

Ἄλλοτε ὅλη ἡ πεδιάς ἦτο κτῆμα ὀλίγων πλουσίων. Οἱ χωρικοὶ ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα ὡς κολλῆγοι. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος μας ἀπεζημίωσε τοὺς ἰδιοκτῆτας καὶ ἐμοίρασε τοὺς ἀγροὺς εἰς τοὺς χωρικοὺς.

Ἡ Θεσσαλία εἶναι ἀπὸ τὰς εὐφορωτέρας πεδιάδας μας, ἀλλ' εἶχε πολλὰ ἔλη. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος ἠγωνίσθη νὰ ἀποξηράνη τὰ ἔλη καὶ νὰ προφυλάξῃ τὰ χαμηλὰ μέρη ἀπὸ τὰς πλημμύρας τοῦ Πηνειοῦ. Μὲ τὰς ἐργασίας αὐτὰς, καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν σιτηρῶν ἠῤῥησε καὶ ὁ τόπος ἀτηλλάγη ἀπὸ τὴν ἐλονοσίαν.

Γ'. ΑΙ ΟΡΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

Εἰς τὸ ΒΑ ἄκρον τῆς Θεσσαλίας ὑψώνεται ὁ **Ὀλυμπος**, τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Ἑλλάδος (2.918 μ.). Εἰς τὰς κορυφὰς του τὰ χιόνια δὲν λειώνουν ποτέ· ἐπειδὴ δὲ συνήθως τὰ σύννεφα τὰς σκεπάζουν, ὡς νὰ τὰς κρύπτουν εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευαν, ὅτι εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν του ἦτο ἡ κατοικία τῶν θεῶν. Δάση ἐλάτης καὶ ὀξύας σκεπάζουν τὰς ράχεις καὶ τὰς πλαγιάς τοῦ ὄρους, ἐνῶ εἰς τὰς γυμνὰς κορυφὰς του ἔχουν τὰς φωλεὰς τῶν οἰ ἀετοῖ. Ἐδῶ εἶχαν καὶ τὰ λημέρια τῶν οἰ περίφημοι κλέφτες τοῦ Ὀλύμπου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Εἰς τὰ ἄκρα τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος καὶ εἰς τὰ γύρω βουνὰ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κτηνοτροφίαν. Προπάντων εἰς τὴν Πίνδον ὑπάρχουν ἀνάμεσα εἰς τὰ δάση πλούσιαι βοσκαί, εἰς τὰς ὁποίας νομάδες ποιμένες βόσκουν τὰ ποίμνιά των. Τυριά, βούτυρον, μαλλιά καὶ δέρματα παράγει ἡ Θεσσαλικὴ κτηνοτροφία πολλά.

Εἰς τὸ ΒΔ ἄκρον τῆς Θεσσαλίας, πλησίον τῆς Καλαμπάκας, ὑπάρχουν ὑψηλοὶ καὶ ἀπότομοι βράχοι μὲ παράδοξα σχήματα. Λέγονται **Μετέωρα**. Ἐπάνω εἰς αὐτὰ ὑπῆρχαν ἄλλοτε 21 βυζαν-

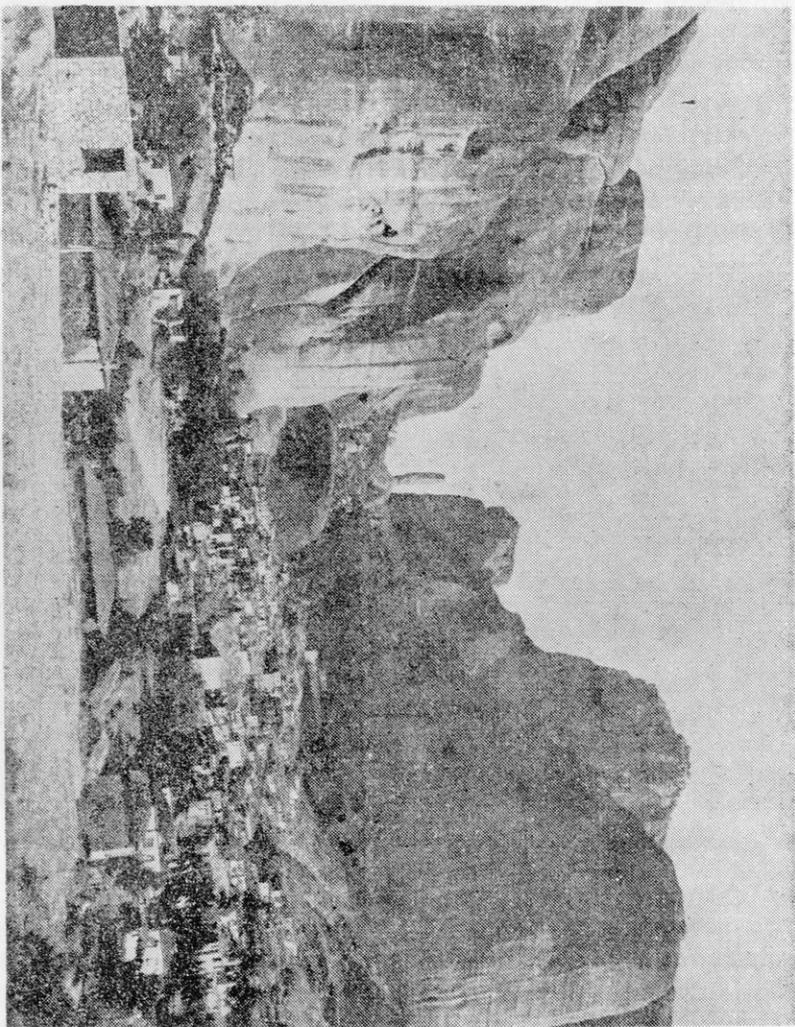

84. Μία ἀπὸ τὰς ὑψηλότερας κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου χιονισμένη.

τινὰ μοναστήρια. Σήμερον διατηροῦνται μόνον 4 καὶ πολλοὶ ἐπισκέπτονται τὴν Μοῆν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, πού εἶναι ἔπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον βράχον. Ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὸν ἐγένετο ἄλλοτε μὲ ἀνεμόσκαλαν ἢ μὲ δίκτυον, τὸ ὁποῖον ἀνέσυρον οἱ μοναχοὶ μὲ τὴν ἀνέμην. Σήμερον ἀναβαίνουν μὲ κλίμακας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σκαλισθῆ εἰς τὸν βράχον.

Εἰς τὴν κτηνοτροφίαν ἀσχολοῦνται καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἁγιᾶς, ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς τὰ νότια τοῦ Κισσάβου. Τὰ Ἄμπελάκια,

85. Η Καλαμπάκα και τὰ Μετέωρα.

πού είναι εις τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ βουνοῦ, ὠνομάσθησαν ἔτσι ἀπὸ τὰ πολλά τῶν ἀμπέλια. Τὴν φήμην τῶν ὁμῶς τὴν ἀπέκτησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας μὲ τὴν κατεργασίαν τῶν νημάτων, τὰ ὅποια ἐπώλουν εἰς ξένους τόπους. Διότι εἶχον τέλειον συνεταιρισμόν, ὁ ὅποιος ἐφρόντιζε διὰ τὴν προμήθειαν ὑλικῶν καὶ διὰ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων. Καὶ τὰ ὠραία σπίτια τῶν Ἀμπελακίων χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν.

Ἡ χερσόνησος **Μαγνησία** ἔχει γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα. Δι' αὐτὸ τὸ **Πήλιον** εἰς μὲν τὰ χαμηλότερα μέρη του εἶναι κατάφυτον

86. Ἡ Ἁγία Κυριακὴ τῆς Ζαγοράς.

(Φωτογραφία Κ. Μακρῆ)

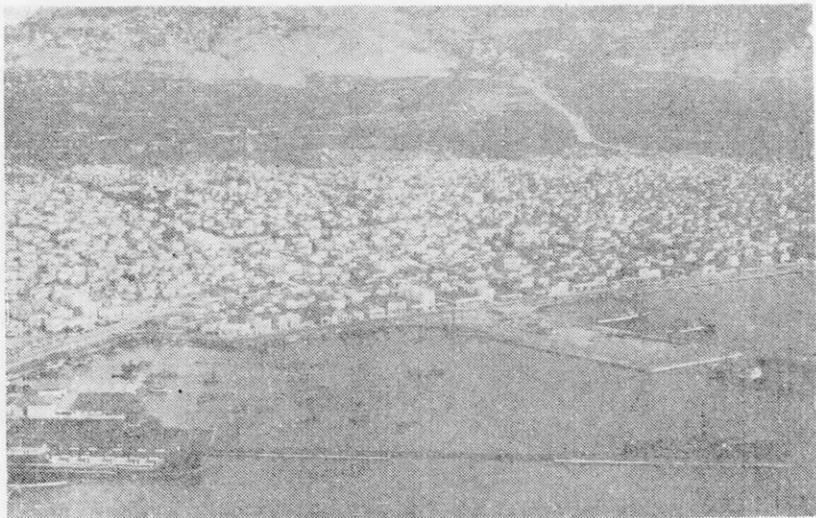
ἀπὸ ἐλαίας, εἰς δὲ τὰ ὑψηλότερα ἀπὸ κήπους μὲ μηλέας, κερασάας καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα. Τὰ πλάγια τοῦ θαυμασιῦ αὐτοῦ βουνοῦ καλλιεργοῦνται. Δι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἐπάνω εἰς τὸ βουνὸ 24 μεγάλα καὶ ὠραιότατα χωριά (Μακρυνίτσα, Πορταριά, Μηλέαι, Ζαγορά, Τσαγκαράδα, Λεχώνια, Κισσός κ.τ.λ.).

Δ'. ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κέντρα ὅπου συγκεντρώνονται τὰ Θεσσαλικά προϊόντα εἶναι ἡ **Λάρισα** (55.391 κάτ.), τὰ **Τρίκαλα** (27.876 κάτ.), ἡ **Καρδίτσα**

(23.700), ὁ **Βόλος** (67.430), ὁ **Ἄλμυρός** (6.000), ὁ **Τύρναβος** (10.800), ἡ **Ἐλασσών** (6.500) καὶ ἡ **Καλαμπάκα** (4.640).

Ἡ **Λάρισα** εὐρίσκεται εἰς θέσιν κεντρικὴν καὶ ἦτο ἀνέκαθεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλ' ὁ **Βόλος**, ἂν καὶ εἶναι νέα πόλις, ἀπέκτησε μεγαλυτέραν ἐμπορικὴν κίνησιν, διότι ἔχει ὠραῖον λιμένα καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὰς σπουδαιότερας πόλεις τῆς Θεσσαλίας, καθὼς καὶ μὲ τὰ χωρία τοῦ Πηλίου Λεχώνια καὶ Μηλέας.

87. Ὁ Βόλος καὶ ὁ λιμὴν του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑψουρ. Συγκοινωνίας)

Εἶναι πόλις ὠραία καὶ ἔχει σπουδαίαν βιομηχανίαν. Τὰ ἐργοστάσια του κατασκευάζουν ὑφάσματα, τσιμέντα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα, σιγάρα κ.τ.λ. Πρὸς Δυσμὰς τοῦ Βόλου εἶναι ἡ κωμόπολις **Βελεστίων** (2.950 κάτ.), ἡ ὁποία μὲ τὸ ἀρχαῖόν της ὄνομα λέγεται **Φεραί**. Εἶναι πατρίς τοῦ ἔθνομάρτυρος Ρήγα τοῦ Φεραίου.

Ὅλιγον ἔξω ἀπὸ τὸν Τύρναβον διήρχετο ἄλλοτε ἡ γραμμὴ τῶν συνόρων μας. Ἄλλ' ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τὸ 1912 διέσπασε τὴν γραμμὴν αὐτὴν καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὰ στενὰ τοῦ **Σαρανταπό-**

ρου. Αυτή ήτο ή πρώτη νίκη τοῦ στρατοῦ μας, μέ τήν ὁποίαν ή-
λευθερώθη ή Δυτική Μακεδονία (9 Ὀκτωβρίου 1912).

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ Θεσσαλία διαιρεῖται εἰς τέσσαρας νομούς: 1) τὸν **νομὸν Λαρίσης** μέ πρωτεύουσαν τήν Λάρισαν, 2) τὸν **νομὸν Μαγνησίας** μέ πρωτεύουσαν τὸν Βόλον, 3) τὸν **νομὸν Καρδίτσης**, μέ πρωτεύουσαν τήν Καρδίτσαν καί 4) τὸν **νομὸν Τρικιάλων** μέ πρωτεύουσαν τὰ Τρίκκαλα.

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

	Εἶδη καλλιτεργείας		Καλλιτεργούμενα ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Βάρωσ τῆς παραγωγῆς εἰς μετρικοῦς τόνους		
Γεωργική Παραγωγή τῆς Θεσσαλίας τοῦ ἔτους 1961	Σιτηρὰ		2.965.000	450.000		
	*Ὄρυζα		—	—		
	*Ὄσπρια		165.000	10.500		
	Γεώμηλα		32.500	20.000		
	Λαχανικά		78.000	—		
	Καπνὸς		44.000	4.500		
	Βάμβαξ		280.000	35.000		
	*Ἀμπέλοι (οἰνάμπέλοι)		108.000	37.000		
	Σταφιδάμπέλοι		—	—		
	*Ἐσπεριδοειδή		3.150	6.700		
	*Ἐλαῖαι (δι' ἐλαιοποίησιν) ..		225.000	56.500		
	*Ἐλαιον		—	4.860		
Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1961	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	125.000	52.500	22.000	1.660.000	445.000	68.000
Διοικητική διαίρεσις	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)		
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ. χλμ.			
Νομὸς Λαρίσης	5.555	237.776	42,8	Λάρισα 55,4 Ἁγιά 3, Τύρναβος 11, Ἐλασσών 6,5, Φάρσαλα 6.4 Δεσκάτη 4,7 Λιβάδι 3,5, Τσαρίτσανη 2,7		

Διοικη- τική διαίρεσις	Ἐπιφά- νεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμός		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ. χλμ.	
Νομός Μαγνησίας	2,602	162.285	62,4	Βόλος 67 , Ζαγορά 3, Ἄλμυρος 6, Νέα Ἀγχιάλος 3,2, Ἅγιος Γεώργιος 3,5, Βελεστίνον 3
Νομός Καρδίτσης	2.576	152.550	59,2	Καρδίτσα 23,7 Μουζάκιον 3, Σο- φάδες 4,7 Πιλαμάς 6.
Νομός Τρικκάλων	3,338	142,780	42,8	Τρίκαλα 27,9 Καλαμπάκα 5,8
Σύνολον	14.071	695.391	49,4	

Ἀσκήσεις. — 1. Σχεδιογράφησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ σημείωσε τὸν ροῦν τοῦ Πηγιοῦ. Τοποθέτησε τὰς κυριώτερας πόλεις. — 2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηροδρομοὶ α) ἀπὸ τὴν Λάρισσαν καὶ β) ἀπὸ τὸν Βόλον. — 3. Ποίαι πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ τὴν Λαμίαν ἕως τὴν Καλαμπάκαν; — 4. Διατὶ ἡ Θεσσαλία ἔχει ἓνα μέγαν ποταμὸν καὶ ἡ Ἕπειρος πολλούς; — 5. Σύγκρισε τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Θεσσαλίας μὲ μίαν ἀπὸ τὰς χώρας ποῦ ἐξετάσαμεν. — 6. Εὔρε τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον.

3. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. Ποῖα ὄρη χωρίζουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν; Ποῖα ἀπὸ τὴν Ἕπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν; — 2. Ποῖα χώρα εὐρίσκεται πρὸς Α τῆς Μακεδονίας καὶ ποῖος ποταμὸς ἀποτελεῖ ὄριον μεταξὺ των; — 3. Ποῖοι μέγαν ποταμοὶ διασχίζουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος; — 4. Εὔρε τὴν λίμνην Πρέσπαν καὶ ἀκολούθησε εἰς τὸν χάρτην τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν μας πρὸς τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἕως τὸν Νέστον ποταμὸν. Ἀπὸ ποίαν ἄλλην λίμνην διέρχεται ἡ γραμμὴ αὐτὴ καὶ ποίαι κορυφογραμμὰς ἀκολουθεῖ; — Ποῦ γίνεται ἡ συνάντησις τῶν συνόρων Ἑλλάδος καὶ Νοτιοσλαβίας α) μὲ τὰ Ἀλβανικὰ καὶ β) μὲ τὰ Βουλγαρικὰ; — 5. Ὀνόμασε τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας — 6. Ποῖοι ἀπὸ τοὺς ποταμούς της ἔχουν τὰς πηγὰς των

ἐντὸς τῆς ὄροθετικῆς μας γραμμῆς; — 7. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας λίμνας. — 8. Ὀνόμασε τοὺς κόλπους, τὰς χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς Μακεδονικῆς παραλίας. — 9. Ποίᾳ πόλει τῆς Μακεδονίας γνωρίζεις καὶ πῶς ἤμπορεῖς νὰ ταξειδύσῃς ἀπὸ τὸν τόπον σου ἕως αὐτᾶς;

ΕΚΤΑΣΙΣ. ΟΡΙΑ

Ἡ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ὀλύμπου, ἀπὸ τὴν Πίνδον ἕως τὴν Ροδόπην. Ὡς ὄριον φυσικὸν πρὸς Βορρᾶν ἢ Μακεδονία ἔχει τὸν **Σκάρδον** καὶ τὸ **Ρῖλον** ὄρος. Ἄλλ' ὄλην τὴν Μακεδονίαν δὲν τὴν κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς. Τὸ βόρειον μέρος τῆς τὸ κατέχουν δύο ἄλλα κράτη, ἡ Νοτιοσλαβία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ὡς σύνορον μεταξύ αὐτῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος χρησιμεύουν αἱ κορυφογραμμαὶ τῶν ὄρέων **Βόρας**, **Κόζακον**, **Κερκίνη** (Μπέλες) καὶ **Βροντοῦ**.

*Ἄλλοτε εἰς τὴν Μακεδονίαν κατῴκουν καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι. Ἀλλὰ πρὸ 40 ἐτῶν ἐγένεν ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Οἱ μὲν Τοῦρκοι τῆς Μακεδονίας ἐπῆγαν εἰς τὴν Τουρκίαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τῆς Τουρκίας ἤλθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν προπάντων εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Βουλγαρίας μετηνάστευσαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔτσι ὁ Ἕλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς ἐπέκνωσε. Σήμερον ἡ Μακεδονία μας ἔχει δύο περίπου ἑκατομύρια ψυχῶν (1.890.000).

Δύο ὄροσειραί, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, ἡ μία τοῦ **Βερμίου** καὶ ἡ ἄλλη τοῦ **Βερτίσκου**, διαιροῦν τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν εἰς τρία μέρη: τὴν Δυτικὴν, τὴν Κεντρικὴν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

Α'. Η ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ὅπως ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, ἡ Δυτικὴ Μακεδονία εἶναι χώρα ὄρεινή. Τὰ ὄρη τῆς σχηματίζουν δύο σειράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν μὲ τὴν Πίνδον. Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν εἶναι τὰ ὄρη **Βαρνοῦς** (Περιστερί), **Σινιάτσικον** καὶ **Μπούρινος**, εἰς τὴν δευτέραν δὲ σειρὰν τὰ ὄρη **Βόρας** καὶ **Βέρμιον**. Εἶναι ὄρη ὑψηλά· τὰ περισσότερα ὑπερβαίνουν τὰ 2.000 μ.

Μεταξύ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν καὶ τῆς Πίνδου ὑπάρχουν ὑψηλὰ λεκανοπέδια. Καὶ αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς δύο σειράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν μὲ τὰ ὄρη.

Εἰς τὴν πρώτην σειράν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Πίνδου καὶ Βαρνοῦντος, εἶναι τὰ ἐξῆς λεκανοπέδια :

1) Ἡ **λεκάνη τῆς Βρυγίδος** ἢ τῆς **Πρέσπας**, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ὕψος 850 μέτρων καὶ ὄλη σχεδὸν ἀποτελεῖ λίμνην· 2) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Ὀρεστιάδος**, ὅπου ἡ λίμνη τῆς Καστορίας (ὕψος 620 μ.) καὶ 3) ἡ **λεκάνη τοῦ Ἄνω Ἀλιάκμονος**.

Εἰς τὴν δευτέραν σειράν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Βαρνοῦντος καὶ Βερμίου, ὑπάρχουν εὐρυχωρότερα λεκανοπέδια, τὰ ἐξῆς : 1) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Πελαγονίας** ἢ **τοῦ Μοναστηρίου** (ὕψος 600 μ.), τοῦ ὁποίου μικρὸν μόνον μέρος, πλησίον τῆς Φλωρίνης, ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ μεγαλύτερον μέρος εὐρίσκεται εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν· 2) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Ἑορδαίας** ἢ **τῆς Πτολεμαίδος**, ὅπου εἶναι ἡ **Βεγορίτις** ἢ **λίμνη τοῦ Ὀστρόβου** καὶ ἡ **λίμνη τοῦ Ἀμυνταίου** καὶ 3) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Κοζάνης**.

Τὰ λεκανοπέδια τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ὁμοιάζουν μὲ τὰ Ἀρκαδικά. Ὅπως εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἔτσι καὶ ἐδῶ τὰ χαμηλὰ μέρη τῶν σκεπάζονται ἀπὸ νερὰ καὶ σχηματίζουν ὠραιότητα λίμνας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν καθαρῶτα νερὰ καὶ πολλὰ ψάρια. Ὅπως ἐκεῖ ἡ Φενεός, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἡ Πρέσπα καὶ ἡ Βεγορίτις χύνονται εἰς καταβόθρας. Ὅταν τὰ ὑπόγεια αὐτὰ ἀνοίγματα κλείουν, τότε ἡ ἐπιφάνεια τῶν λιμνῶν ὑψώνεται· ὅταν πάλιν μὲ τὸν καιρὸν ἀνοίγουν, τότε τὰ νερὰ κατέρχονται.

Ἄλλ' ὅπως εἰς τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως τὰ ὕδατα τοῦ Ἄλφειοῦ κατάρθωσαν νὰ ἀνοίξουν δίοδον ἀνάμεσα εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀνδριτσαίνης καὶ νὰ χυθοῦν εἰς τὸ Ἴόνιον, ἔτσι συνέβη καὶ εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Ἀλιάκμονος. Καὶ ἐδῶ τὰ ὕδατα ἤνοιξαν δίοδον μεταξὺ Βερμίου καὶ Πιερῶν καὶ ἐχύθησαν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

Τὰ λεκανοπέδια τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κλειστά· ἀλλ' εἰς πολλὰ μέρη ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν βουνῶν στεναὶ διαβάσεις. Αὐταὶ διευκολύνουν τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν λεκανοπεδίων. Τὴν διεύθυνσιν δέ, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ σειραὶ τῶν λεκανοπεδίων, ἀκολουθοῦν καὶ αἱ γραμμαὶ τῆς συγκοινωνίας, δηλαδὴ

διευθύνονται από τὰ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΔ (ὁδὸς Λαρίσσης - Κοζάνης - Ἀμυνταίου, ὁδὸς Γρεβενῶν - Καστορίας - Φλωρίνης).

Ἐκ τῆς δίοδου, ἣ ὁποία ὑπάρχει μεταξύ Βόρα καὶ Βερμίου διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης-Φλωρίνης. Μία ἄλλη γραμμὴ συνέδεσε τὴν Κοζάνην μὲ τὸ Ἀμύνταιον.

2. ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ. ΔΕΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία εὐρίσκεται βορειότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐπειδὴ τὰ λεκανοπέδιά της πρὸς Δυσμὰς τῶν Πιερίων καὶ τοῦ Βερμίου εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὸ κλίμα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ψυχρὸν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὄροπέδιά της εἶναι ἀνοικτὰ πρὸς Βορρᾶν, οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι τότε ἐπικρατοῦν, εἰσορμοῦν καὶ φέρουν ἀφθόνην χιόνας. Ἐνεκα τούτου ἡ θερμοκρασία εἰς τὰ ὄροπέδια τῆς Κοζάνης καὶ τῆς Φλωρίνης κατέρχεται 15 καὶ 18 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Τότε αἱ λίμναι παγώνουν, τὸ δὲ χιόνι γίνεται αἰτία νὰ διακόπτῶνται συχνὰ αἱ συγκοινωναί. Ὡστε ἡ Δυτικὴ Μακεδονία ἔχει κλίμα ἡπειρωτικόν. Τὸ θέρος ὅμως, ἔνεκα τοῦ ὕψους τῶν ὄρεων καὶ τῶν ὄροπεδίων, δὲν εἶναι πολὺ θερμὸν καὶ δὲν μένει χωρὶς βροχᾶς. Δι' αὐτὸ ἡ Δυτ. Μακεδονία ἔχει περισσότερα ὕδατα ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Τὰ ὄρη τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας στολίζονται μὲ πυκνὰ δάση. Δασώδεις εἶναι προπάντων αἱ περιοχαὶ Γρεβενῶν, Καστορίας καὶ Σερβίων, καθὼς καὶ τὸ Βέρμιον. Τὰ δάση τῶν ἀποτελοῦνται κυρίως ἀπὸ δρυῶν, καστανέας, ὀξύας, ἔλατα καὶ ὑψηλὰ πεύκα. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῶν ὄρειων μερῶν καταγίνονται μὲ τὴν ὑλοτομίαν καὶ τὴν παρασκευὴν ξυλανθράκων.

Μέσα εἰς τὰ δάση τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ζοῦν πολλὰ ἄγρια ζῶα: ἀλώπεκες, λύκοι, ἄρκτοι, κουνάβια, ἀγριοχοῖροι, καθὼς καὶ λαγοί, ἔλαφοι κ.τ.λ.

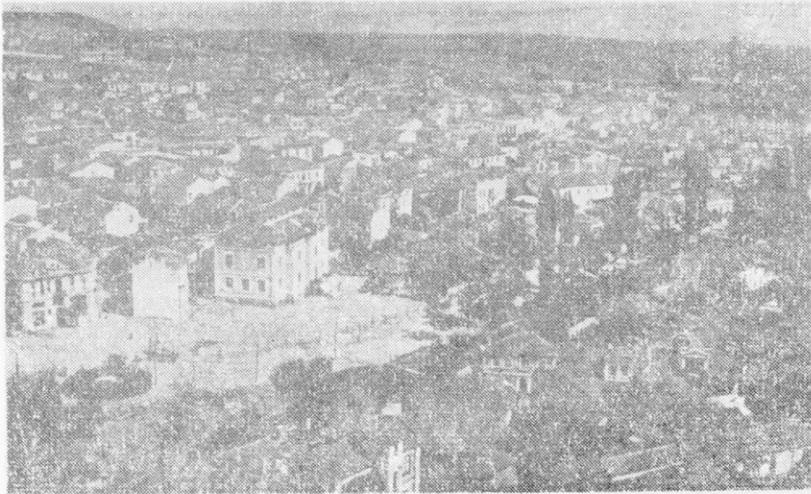
Τὰ ὄρη τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας παρέχουν καὶ τροφήν διὰ μικρὰ ζῶα. Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ κτηνοτροφία προβάτων καὶ αἰγῶν καὶ ἡ γαλακτοκομία. Περίφημα εἶναι τὰ μανούρια τῆς **Βλάστης**, τὸ βούτυρον καὶ τὰ κασέρια τοῦ **Καταφυγίου**, τῆς **Σιατίστης** καὶ τῶν χωρίων τῶν **Γρεβενῶν**.

Εἰς τὰ ὄροπέδια καὶ εἰς τὰς κοιλάδας οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν καὶ μὲ τὴν ἀμπελουργίαν. Σῖτος, ἀραβόσιτος, βρίζα καὶ φασόλια παράγονται κυρίως εἰς τὰς ὑψηλὰς πεδιάδας τῆς **Πτολεμαΐδος** καὶ τῆς **Φλωρίνης**, καπνὸς δὲ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος. Περὶφημον εἶναι τὸ ἤλιαστό κρασί τῆς Σιατίστης.

Ἐκ τῶν ὄρων ἀναδύονται εὐδοκίμοι αἱ μηλέαι, αἱ ἀπιδέαι, αἱ καρυδέαι καὶ αἱ καστανέαι. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος εὐδοκίμει καὶ ἡ μορέα καὶ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βομβυκοτροφία. *6*

3. Π Ο Λ Ε Ι Σ

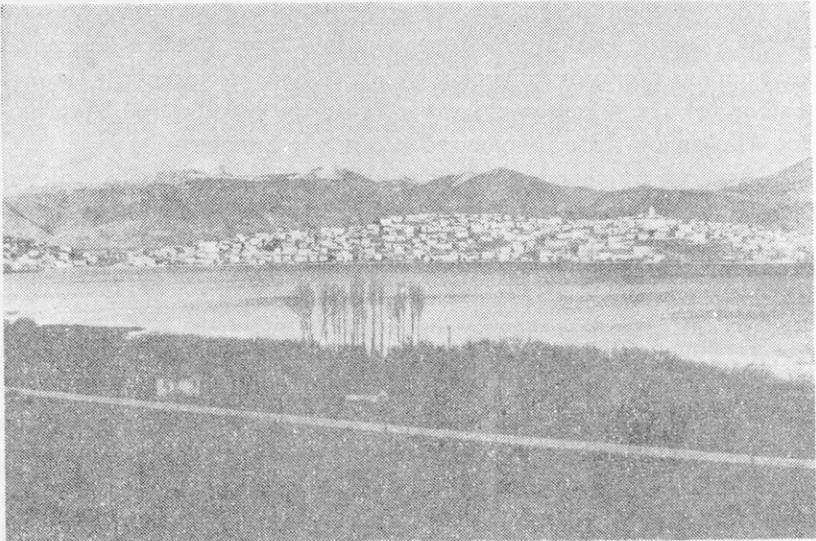
Ἐπειδὴ ἡ Δυτικὴ Μακεδονία εἶναι χώρα ὄρεινὴ, δι' αὐτὸ εἶναι ἀραιὰ κατοικημένη καὶ αἱ πόλεις, πού ἀνεπτύχθησαν εἰς αὐτήν, εἶναι μικραί. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν σειρὰν τῶν λεκανοπεδίων εἶναι ἡ

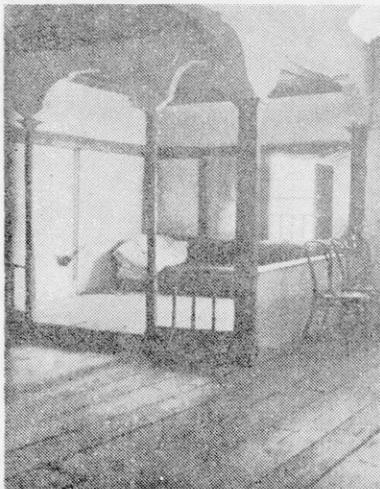
89. Ἡ Φλώρινα.

Κοζάνη (21.500 κάτ.) ἡ **Πτολεμαΐς** (12.737 κάτ.) τὸ **Ἀμύνταιον** (Σόροβιτς) καὶ ἡ **Φλώρινα** (12.000), εἰς δὲ τὴν δυτικὴν σειρὰν τῶν λεκανοπεδίων τὰ **Γρεβενὰ** (6.900), ἡ **Σιάτιστα** (4.700) καὶ ἡ **Καστοριά** (10.200). Τέλος εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ Ἀλιάκμονος εἶναι αἱ κωμοπόλεις **Σέρβια** (4.000) καὶ **Βελβενδός** (4.200).

Ἡ **Κοζάνη** εὐρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν δύο σπουδαίων ὁ-

90. Ἡ Καστορία.

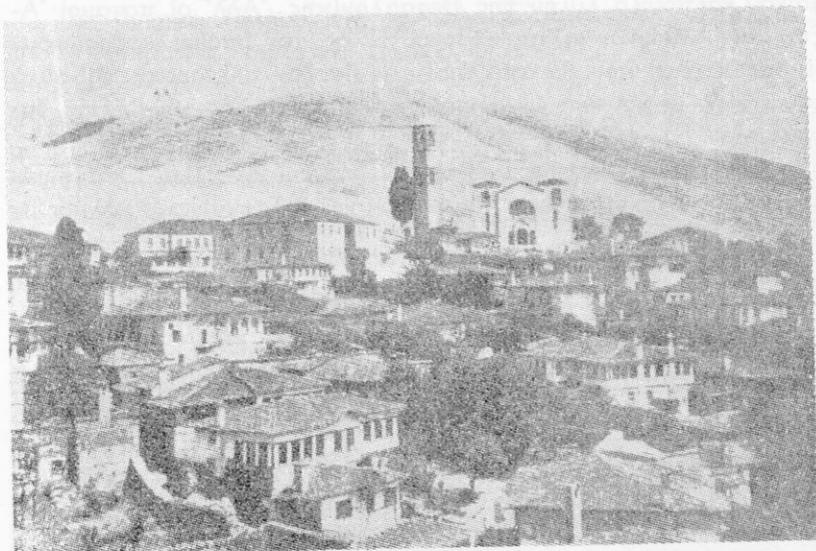

91. Ἐσωτερικὸν ἀρχοντικοῦ
σπιτιοῦ τῆς Καστοριάς.

δῶν: τῆς ὁδοῦ Λαρίσσης - Ἀμυνταίου καὶ τῆς ὁδοῦ Καστορίας - Βεροίας, ἔχει δὲ κλίμα ὑγιεινὸν (ὕψόμετρον 730)· δι' αὐτὸ εἶναι σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Ὁμοίως ἡ **Φλώρινα** εἶναι κέντρον πλουσίας γεωργικῆς περιφερείας, ἀνεπτύχθη δὲ ὡς ἐμπορικὴ πόλις, διότι ἔχει σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ **Καστορία** εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν χερσόνησον, τὴν ὁποίαν βρέχουν τὰ νερὰ τῆς λίμνης. Εἶναι πόλις παλαιὰ μὲ ὠραίους βυζαντινοὺς ναοὺς καὶ παλαιὰ ἀρχοντικὰ σπιτία, προώδευσε δὲ μὲ τὴν βιομηχανίαν τῶν γουναρικῶν. Τὰ ψάρια τῆς λίμνης εἶναι

πολλά και νόστιμα (πέρκες, αργοτάραχον) και τὰ ψαρεύουν με πλατιά μονόξυλα. Πλησίον τῆς Καστορίας εἶναι τὸ χωριὸν **Σιάτιστα**, ὅπου ὁ Παῦλος Μελάς ἔπεσε διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Μακεδονίας. Νοτιώτερον ἢ **Σιάτιστα** εἶναι κτισμένη εἰς ὕψος 950 μ., ἤκμασε δὲ ἄλλοτε μετὴν ἀμπελοουργίαν καὶ τὴν γουναρικήν καὶ μετὸ ἐμπόριον.

92. Ἡ Σιάτιστα.

Καὶ αὐτὴ, καθὼς καὶ ἡ Κοζάνη, ἔχει παλαιὰ ἀρχοντικά μετ' ὠραῖα ξυλόγλυπτα.

Τέλος εἰς τὰ βόρεια λεκανοπέδια ἀνεπτύχθησαν ὡς κέντρα ἐμπορικὰ τὸ **Μοναστήριον** καὶ ἡ **Κορυτσά**· ἄλλ' αἱ πόλεις αὐταὶ ἀνήκουν εἰς τὰ γειτονικά κράτη.

Β'. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

8. ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Ἡ Κεντρικὴ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Δυσμὰς τοῦ Βερμίου ἕως τὸ ὄρος Βερτίσκον. Τὴν βορείαν τῆς πλευρὰν ἀποτελοῦν τὰ ὄρη **Κόζακον**, **Παΐκον** καὶ **Κερκίνη**, τὰ ὁποῖα διευθύνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς.

Όπως δεικνύει ο χάρτης, η Κεντρική Μακεδονία περιλαμβάνει: 1) το βαθύπεδον τῆς Θεσσαλονίκης, 2) τὴν πέριξ ὄρεινὴν χώραν καὶ 3) τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον.

Ἡ δυτικὴ παραλία τοῦ Θερμαϊκοῦ εἶναι ὁμαλὴ καὶ δὲν ἔχει λιμένας. Καλὸς φυσικὸς λιμὴν ὑπάρχει μόνον εἰς τὸ βάθος τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἄλλ' οἱ ποταμοὶ Ἄξιός καὶ Ἀλιάκμων μὲ τὰς ἀφθόλους ὕλας, τὰς ὁποίας ἐκφορτῶνουν εἰς τὰς ἐκβολὰς των, θὰ ἀπέκλειον τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Δι' αὐτὸ τελευταίως μὲ τεχνικὰ ἔργα μετέθεσαν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἄξιου δυτικώτερον.

Ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἔχει μικρὸν βάθος (20 - 30 μ.) καὶ φημίζεται διὰ τὰ πολλὰ ψάρια του, καθὼς καὶ ὁ Στρυμονικὸς κόλπος.

2. ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

α) Τὸ βαθύπεδον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὸ μεγάλο αὐτὸ βαθύπεδον εἶναι δημιούργημα τῶν ποταμῶν

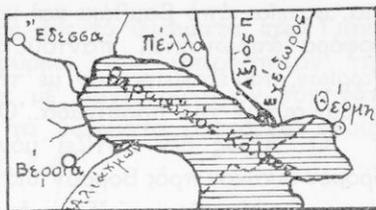
93. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἄξιου. Εἰς τὴν φωτογραφίαν διακρίνονται τὰ δύο στόμια, μὲ τὰ ὅποια χύνεται ὁ ποταμὸς εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἄξιου καὶ Ἀλιάκμονος. Εἰς παλαι-
 οτάτην δηλ. ἐποχὴν, ἑκατὸν πε-
 ρίπου ἔτη πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀ-
 λεξάνδρου, ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος
 ἔφθανε βαθύτερον ἕως τὰ σημε-
 ρινὰ Γιαντισὰ.

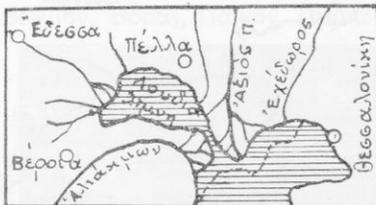
Ἡ ἀρχαία Πέλλα, τῆς ὁ-
 ποίας τὰ ἑρείπια σώζονται ἐκεῖ
 πλησίον, ἦτο παράλιος πόλις.
 Ἄλλ' ὁ Ἄξιός καὶ ὁ Ἀλιάκμων
 μὲ τὰς προσχώσεις των ἐπεξέτει-
 ναν τὴν παραλίαν καὶ μόνον μία
 λίμνη ἐξηκολούθει νὰ σχηματίζε-
 ται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πεδιά-
 δος, ἡ λίμνη τῶν Γιαντισῶν.

Συχνὰ ἡ λίμνη καὶ οἱ πο-
 ταμοὶ ἐπλημμυροῦσαν καὶ ἄφ-
 ναν πολλὰ νερά εἰς τὴν πεδιάδα.
 Αὐτὰ ἐλίμναζαν καὶ ἔκαμναν ἀκα-
 τοικήτους μεγάλας ἐκτάσεις.

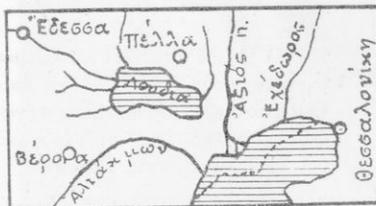
Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὸ
 Κράτος μας ἔκαμεν εἰς τὰ μέρη
 ἐκεῖνα μεγάλα ὑδραυλικά ἔργα. Οἱ
 μηχανικοὶ ἐκανόνισαν τὴν κοίτην
 τῶν ποταμῶν καὶ τὴν ἐβάθυναν,
 ἤνοιξαν διώρυγας καὶ ἔτσι ἀπεξή-
 ραναν τὰς λίμνας καὶ ἐπροφύλαξαν
 τὴν πεδιάδα ἀπὸ τὰς πλημμύρας.
 Τώρα μὲ αὐλάκια ἀπὸ τὰς διώρυ-
 γας ὅλη αὐτὴ ἡ ἔκτασις ποτίζεται
 κανονικῶς. Μὲ τὰ ἔργα αὐτὰ 1.250.
 000 στρέμματα ἔγιναν καλλιεργή-
 σιμα. Ὅπου πρὶν ἐπρασίניζαν στά-
 σιμα νερά, τώρα ἡ γῆ σπείρεται
 καὶ κυματίζουν σπαρτά. Ἄγροὶ μὲ
 σιτάρια καὶ καλαμπόκια καὶ σησά-

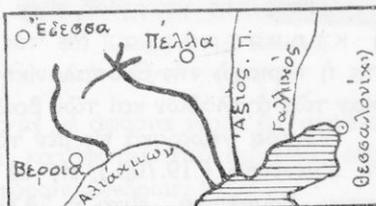
Περί τὸ 500 π.χ.

Περί τὸ 100 π.χ.

Περί τὸ 500 μ.χ.

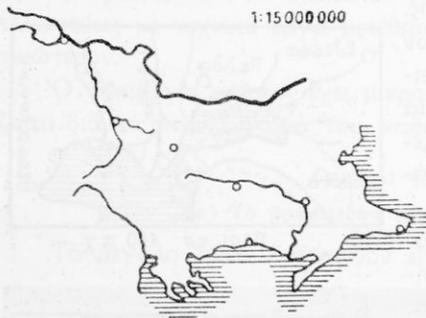

μετὰ τὰ ἰουστινιανὰ ἔργα

94. Ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἄλλοτε
 καὶ τώρα.

μια, φυτεΐται ἀπὸ βαμβάκι καὶ καπνόν, κῆποι μὲ λαχανικά καὶ ὄπωροφόρα ἀπλώνονται παντοῦ καὶ μόνον αἱ κόκκινα στέγαι τῶν χωριῶν, πού ἐξεφύτρωσαν μὲ τὴν φροντίδα τοῦ Κράτους μας, διακόπτουν αὐτὴν τὴν πρασινάδα. Ὁ κάμπος πράγματι μετεμορφώθη.

Ὁ Ἄξιός δὲν ποτίζει μόνον τὴν πεδιάδα, ἀλλ' ἀποτελεῖ καὶ δρόμον φυσικὸν πρὸς Βορρᾶν· διότι ἡ κοιλάς του προχωρεῖ ἕως τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας. Ἔτσι ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὁποῖος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀκολουθεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄξιου καὶ φθάνει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου.

95. Ὁ Ἄξιός ἀποτελεῖ καὶ δρόμον φυσικὸν πρὸς Βορρᾶν. Διότι ἕνας ἄλλος ποταμός (ἡ Μοράβα) πηγάζει σχεδὸν ἀπὸ τὸ ἴδιον μέρος καὶ διευθύνεται πρὸς Βορρᾶν.

Ἐνα μόνον κακὸν φέρει εἰς τὴν πεδιάδα ἡ μακρὰ κοιλάς τοῦ Ἄξιου· τὴν ἀφήνει ἀνοικτὴν εἰς τὸν ψυχρὸν βορρᾶν. Ὁ Βαρδάρης, ὅπως λέγεται ἐκεῖ ὁ ὀρητικὸς βορρᾶς, ξηραίνει τὴν πεδιάδα καὶ βλάπτει τὰς φυτεΐας τοῦ κάμπου. Δι' αὐτὸ τὸ βαθύπεδον, ἂν καὶ εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔχει ψυχρὸν τὸν χειμῶνα καὶ τὸ κλίμα του πλησιάζει περισσότερο

πρὸς τὸ ἠπειρωτικόν· εἶναι ὅμως μαλακώτερον ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

Ἐκτὸς τῆς γεωργίας εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἡ κτηνοτροφία. Μὲ τὰς ἐκτεταμένας καὶ πλουσίας βοσκάς της ἡ περιοχή τῆς Θεσσαλονίκης ἔρχεται πρώτη εἰς τὴν κτηνοτροφίαν τῶν ἀγελάδων καὶ τῶν βοῶν, καθὼς καὶ εἰς τὴν πτηνοτροφίαν.

Κέντρα γεωργικὰ εἰς μὲν τὸ βόρειον τμῆμα τῆς πεδιάδος εἶναι τὰ **Γιαντισὰ** (19.700), εἰς δὲ τὸ νότιον τμῆμα, τὸ ὁποῖον λέγεται Ρουμλούκι, εἶναι ἡ **Ἀλεξάνδρεια** (Γιδᾶς 6.200). Αἱ γυναῖκες τοῦ Ρουμλουκιοῦ φοροῦν ὠραίαν Μακεδονικὴν ἐνδυμασίαν μὲ ὑψηλὸν κεφαλόδεσμον ὡς περικεφαλαίαν.

Πλησίον εἰς τὰ Γιαντισὰ εἶναι τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας Πέλλης,

ὅπου ἐγεννήθη ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Εἰς τὰ ὑψώματα τῶν Γιανισσῶν εἶχον ὀχυρωθῆ τὸ 1912 οἱ Τοῦρκοι, πού ὑπερήσπιζον τὴν Θεσσαλονίκην. Ἄλλ' ὁ στρατός μας με ἀρχιστράτηγον τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντῖνον κατέλαβε τὰ ὑψώματα αὐτὰ καὶ ἤνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

β) Τὰ ὄρεινά μέρη τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας

1. Γύρω εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης ὑψώνονται βουνά. Τὰ βουνά τῆς δυτικῆς πλευρᾶς (Βέρμιον, Βόρας, Πάϊκον, Πιέρια)

96. Καταρράκτης Νιούσης.
(Φωτογραφία Ὀδοιπορ. Συλλόγου)

97. Καταρράκτης Ἐδέσσης.
(Φωτογραφία Ζωγράφου)

εἶναι δασώδη καὶ ἔχουν πολλὰς πηγὰς με ἄφθονα νερά. Δι' αὐτὸ οἱ πρόποδες τῶν βουνῶν αὐτῶν εἶναι κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπέλια, ἀπὸ λαχανοκήτους καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Βερμίου, ἐν μέσῳ καταπρασίνων κήπων, ὑπάρχουν τρεῖς ὠραῖαι πόλεις : ἡ **Βέρροια** (25.765 κάτ.), ἡ **Νάουσα** (15.500) καὶ ἡ **Ἐδεσσα** (15.500). Κάθε μία ἀπὸ αὐτὰς φημίζεται διὰ τὰ ἐκλεκτὰ τῆς προϊόντα· ἡ Ἐδεσσα διὰ τὰ κέρασια καὶ τὰ στα-

φύλια της, ή Νάουσα διὰ τὰ κρασιά της, ή Βέροια διὰ τὰ καρπούζια καί τὰ λαχανικά της. Καί αί τρεῖς ὅμως φημίζονται περισσότερο διὰ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των, διὰ τὰ νήματα καί τὰ υφάσματα των, τὰ ὅποια εἶναι ἐφάμιλλα μέ τὰ Εὐρωπαϊκά. Εἶναι κυρίως βιομηχανικαί πόλεις, διότι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ των ἀπασχολεῖται εἰς τὰ ἐργαστάσια των.

Ἐπιπλέον καπνοδόχους δὲν βλέπεις εἰς τὰς πόλεις αὐτάς. Διότι αἱ

98. Ἡ Ἔδεσσα. Ὁ ποταμὸς Ἐδεσσαῖος ρεεῖ διὰ μέσου τῆς πόλεως.

μηχαναὶ τῶν ἐργαστασίων των δὲν κινοῦνται, ὅπως ἄλλοῦ, μέ ἀτμόν, ἀλλὰ μέ τὴν δύναμιν ποῦ ἔχει τὸ νερόν, ὅταν πίπτῃ ἀπὸ ὕψος. Ὁ Ἐδεσσαῖος μάλιστα ποταμὸς (Βόδας) σχηματίζει ἐξ ὠραίων καταρράκτας. Ὅπως ὑπελόγησαν, μέ τὴν δύναμίν των θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἠλεκτροφωτίσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὴν Θεσσαλονίκην καί ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Μακεδονίας.

Ἡ Ἔδεσσα εὐρίσκεται ὑψηλὰ εἰς τὸν αὐχένα, ὃ ὁποῖος ἐνώνει τὰ ὄρη Βέρμιοι καί Βόραν. Δι' αὐτὸ καί ὁ σιδηρόδρομος, ὃ ὁποῖος συνδέει τὴν Θεσσαλονίκην μέ τὴν βορειοδυτικὴν Μακεδονίαν, διέρχεται

ἀπὸ αὐτὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις εἶναι ὀχυρά, διὰ τοῦτο ἡ Ἔδεσσα ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαιοτάτη πρωτεύουσα τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου.

2. Νοτιώτερον εἰς τὴν στενὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ ἡ **Κατερίνη** (29.064 κάτ.) ἔχει μεγάλον ἐμπόριον καυσοξύλων καὶ ξυλανθράκων, διότι ἡ περιοχὴ τῆς, καθὼς καὶ τῆς Ναούσης, εἶναι ἀπὸ τὰς πλέον δασώδεις περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ σιδηρόδρομοί μας προμηθεύονται στρωτῆρας διὰ τὰς γραμμάς των. Πλησίον τῆς Κατερίνης ὑπάρχουν μεγάλαι ἀλυκαί.

Ἄν προχωρήσωμεν νοτιώτερον, φθάνομεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου. Ἐκεῖ τὸ **Λιτόχωρον** (5.000 κάτ.) εἶναι κέντρον παραθερισμοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινοῦν καὶ ὅσοι θέλουν νὰ ἀναβούν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψηλοτέρου ὄρους τῆς Ἑλλάδος.

3. Βορειότερον τὰ ὄρη Βόρας καὶ Πάικον σχηματίζουν μίαν πλατεῖαν λεκάνην, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Ἀλμωπία**. Τὰ βουνὰ αὐτὰ τὴν προφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς Βορείους ἀνέμους, ἐπειδὴ δὲ ἔχει καὶ ἄφθονα νερά, ὅλη ἡ περιοχὴ εἶναι εὐφορωτάτη. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν προπάντων τὸν βάμβακα καὶ τὴν μορέαν. Κέντρον τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ **Ἀρδέα** (Σούμποςκον, 3.222 κάτ.).

Ἡ μορέα εὐδοκιμεῖ πολὺ καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄξιου, ἀνατολικῶς τοῦ Παϊκου ὄρους, ὅπου εἶναι ἡ **Γουμένιτσα** (5.000 κάτ.). Δι' αὐτὸ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, ὅπως βορειότερον εἰς τὴν **Γευγελὴν** καὶ τὴν **Δοϊράνην**, τρέφουν μεταξοσκώληκας. Ἄλλ' αἱ δύο τελευταῖαι πόλεις ἀνήκουν εἰς τὴν Σερβίαν.

4. Ἀνατολικῶς τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄξιου ἕως τὰ ὄρη Κερκίνη καὶ Βερτίσκον ἡ χώρα εἶναι λοφώδης. Αἱ κοιλάδες καὶ οἱ λόφοι δὲν εἶναι εὐφοροί. Δι' αὐτὸ μόνον μικραὶ πόλεις ὑπάρχουν ἐδῶ, ὁ **Λαγκαδάς** (6.740 κάτ.), ὅπου ὑπάρχουν θερμοπηγαί, καὶ τὸ **Κιλκίς** (11.000 κάτ.). Τὸ **Κιλκίς**, καθὼς καὶ ὁ **Λαχανᾶς**, ἐν χωρίον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρους Βερτίσκου, εἶναι ὀνομαστὰ εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν μας, διότι ἐκεῖ ὁ στρατὸς μας ἐνίκησε τὸ 1913 τοὺς Βουλγάρους καὶ ἠλευθέρωσε τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

5. Εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τοῦ βαθυπέδου εὐρίσκεται ἡ **Θεσσαλονίκη**, ἡ «νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ». Εἶναι πόλις παλαιά, διότι ἐκτίσθη τὸ 315 π.Χ. Ἐπειδὴ δηλ. ἡ Πέλλα, ἡ ὁποία εἶχε γί-

νει πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, εἶχεν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὴν θάλασσαν μὲ τὰς προσχώσεις τῶν ποταμῶν καὶ δὲν ἤμποροῦσε πλέον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς λιμὴν, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Κάσσανδρος ἔκτισε μίαν νέαν πόλιν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ. Τὴν ὠνόμασε δὲ Θεσσαλονίκη, ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του, ἡ ὁποία ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐγένετο εὐθὺς ἡ κυριώτερα πόλις τῆς Μακεδονίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις της εἶναι κεντρικὴ καὶ ὁ λιμὴν της ἐξαίρετος, ἡ

99. Ἡ Θεσσαλονίκη (ἀπὸ ἀεροπλάνου). Ἐμπρὸς ἀριστερὰ ὁ Λευκὸς Πύργος εἰς τὸ βάθος ὁ λιμὴν μὲ τὸν κυματοθραύστην.

Θεσσαλονίκη ἤκμασε μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἀργότερα. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς μάλιστα χρόνους ἦτο ἡ δευτέρα πόλις τῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἶχε μεγάλα τείχη καὶ πύργους καὶ ὠραιότατους ναοὺς. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοῦς, καθὼς ἡ Ἁγία Σοφία, οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἡ Παναγία τῶν Χαλκέων, σφῆζονται ἀκόμη καὶ προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν.

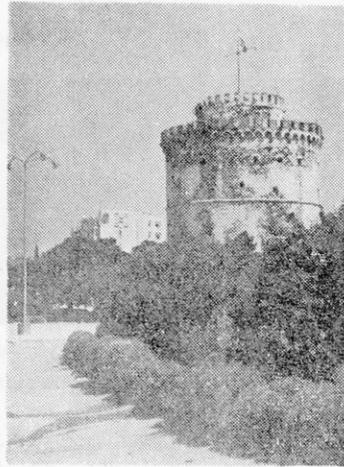
Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Θεσσαλονίκη ἐξη-

κολούθησε νὰ εἶναι ἡ σπουδαιότερα πόλις τῆς Μακεδονίας. Τότε ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν καὶ πολλοὶ Ἑβραῖοι ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν.

Τὸ 1912 ἡ Θεσσαλονίκη ἐγίνε πάλιν Ἑλληνική. Τὴν 26 Ὀκτωβρίου, ἑορτὴν τοῦ πολιούχου Ἁγίου Δημητρίου, ὁ στρατὸς μας εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν.

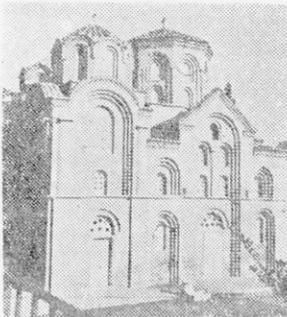
Τὸ 1917 τρομερὰ πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως. Τότε ἐκάη καὶ ὁ περικαλλὴς ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἀργότερα ἡ πόλις ἐκτίσθη ἐπὶ νέου σχεδίου καὶ ἀπέκτησε πλατείας ὁδοὺς, κήπους καὶ ὠραίας οἰκοδομὰς.

Ἔτσι ἡ Θεσσαλονίκη ἐγίνε μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας καὶ μεγαλυτέρας πόλεις μας. Εἶναι ἡ τρίτη πόλις τοῦ Κράτους κατὰ πληθυσμὸν (377.061 κάτοικοι) καὶ συγχρόνως ὁ δεῦτερος ἐμπορικὸς μας λιμὴν μετὰ τὸν Πειραιᾶ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρικὴ, σιδηρόδρομοι ἀναχωροῦν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ τὴν συνδέουν μὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς

100. Ὁ Λευκὸς Πύργος, ἕως τὸν ὁποῖον ἔφθαναν τὰ τεῖχη ποὺ περιέβαλλον τὴν Θεσσαλονικίαν.

Μακεδονίας καὶ μὲ τὴν Σερβίαν.

101. Ἡ Παναγία Χαλκίων τῆς Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης ὑπάρχει καὶ ἐλευθέρη ζώνη· ἐκεῖ δηλ. οἱ ἔμποροι ἡμποροῦν νὰ ἐκφορτώνουν καὶ νὰ ἀποθηκεύουν τὰ ἐμπορεύματά των, ὅσα προορίζονται διὰ τὴν Σερβίαν ἢ δι' ἄλλας ξένας χώρας. Καὶ ἐμπορικὴ ἔκθεσις γίνεται εἰς Θεσσαλονικίαν κάθε Σεπτέμβριον.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐκτὸς τῆς ἐμπορικῆς ἔχει καὶ σπουδαίαν βιομηχανικὴν κίνησιν. Ἔχει ἓνα ἀπὸ τοὺς τελειότερους ἀλευρομύλους τῆς χώρας μας, μηχανουργεῖα, νηματοργεῖα, ὕφαντουργεῖα, ἐργοστάσια καπνοῦ, ζυμαρικῶν καὶ

βυρσοδεφεία. Με τὸ Πανεπιστήμιον δὲ καὶ τὰς ἄλλας σχολὰς τῆς ἔγινε καὶ πνευματικὸν κέντρον τῆς βορείας Ἑλλάδος.

γ) Ἡ Χαλκιδικὴ χερσόνησος.

Ὅπως δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ χερσόνησος αὐτὴ εἶναι πολὺ ὀρεινὴ. Τὰ ὄρη **Χολομῶν** καὶ **Χορτιάτης** διεύθυνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ μὲ τὰς διακλαδώσεις των γεμίζουν ὅλην τὴν χερσόνησον. Τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὰ ὄρη ἔχουν καὶ αἱ λίμναι **Βόλβη** καὶ **Λαγκαδᾶ**, οἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουν μὲ μεγάλας τάφρους.

102. Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ὠραιότατος βυζαντινὸς ναὸς τῆς Θεσσαλονίκης.

Αἱ τρεῖς ὁμῶς μικρότεροι χερσόνησοι, εἰς τὰς ὁποίας ἀπολήγει ἡ Χαλκιδικὴ, ἐκτείνονται ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ. Καὶ οἱ δύο κόλποι, πού

σχηματίζονται μεταξύ των (**Σιγγιτικὸς** καὶ **Τορωναῖος** ἢ τῆς **Κασσάνδρας**) ἔχουν τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

Στενοὶ ἰσθμοὶ ἐνώνουν τὰς χερσονήσους αὐτὰς μὲ τὸν κορμὸν τῆς Χαλκιδικῆς. Ὁ ἰσθμὸς μάλιστα τῆς ἀνατολικωτέρας χερσονήσου εἶναι τόσο στενός, ὥστε ὁ Ξέρξης, ὅταν ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, τὸ 480 π.Χ., τὸν ἔκοψε διὰ τὴν περάσῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν στόλον του.

Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου αὐτῆς ὑψώνεται πανύψηλος ὁ **Ἄθως** (2.000 μ.). Λέγεται καὶ **Ἅγιον Ὄρος**, ἐπειδὴ εἰς τὰς κλιτῦς του ὑπάρχουν εἰκοσιένα μεγάλα μοναστήρια. Ταῦτα ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἔπο-

103. Ὁ Ἄθως ἢ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑψώνεται ὡς τεράστιος κῶνος. (Φωτ. Τοπ. Ὑπηρ. Ὑπ. Συγκ.)

χήν και ἔχουν σπουδαίας βιβλιοθήκας. Ἐκεῖ σήμερον ζοῦν 2.690 μοναχοί, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν ἀνεξάρτητον κοινότητα καὶ ἔχουν κέντρον τὰς **Καρυάς** (429 κάτ.).

Τὸ κλίμα τῆς Χαλκιδικῆς εἶναι θαλάσσιον. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ παράλια μέρη εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, τὰ δὲ βουνὰ της στολιζονται μὲ ὠραία δάση. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ χερσονήσος εἶναι πολὺ ὄρεινῆ, ἀκόμη δὲν ἀπέκτησε καλοὺς δρόμους καὶ τὰ δάση της δὲν χρησιμοποιοῦνται, ὅσον πρέπει.

Ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει ὑπὸ τὸ ἔδαφος της ὄρυκτά. Εἰς τὰ ἀνατολικά τοῦ Χολομώντος ὑπάρχει μεταλλεῖον σιδηροπυρίτου καὶ μολύβδου (**Ἴσβωρος**), εἰς δὲ τὰ δυτικά ὑπάρχουν ὄρυχεῖα λευκολίθου καὶ χρωμίου.

Τὸν παλαιὸν καιρὸν ἡ Χαλκιδικὴ εἶχε πολλὰς καὶ σπουδαίας πόλεις. Μία ἀπὸ αὐτάς, τὰ **Στάγειρα**, ἦσαν πατρὶς τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους, δύο ἄλλαι, ἡ **Ὀλυθος** καὶ ἡ **Ποτίδαια**, ὑπήρξαν ἀξιόλογοι πόλεις.

Σήμερον ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει μόνον χωρία καὶ μερικὰς κωμοπόλεις. Σπουδαιότερα εἶναι ὁ **Πολύγυρος** (4.000 κάτ.), ὁ ὅποιος εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς χερσονήσου καὶ εἶναι πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς.

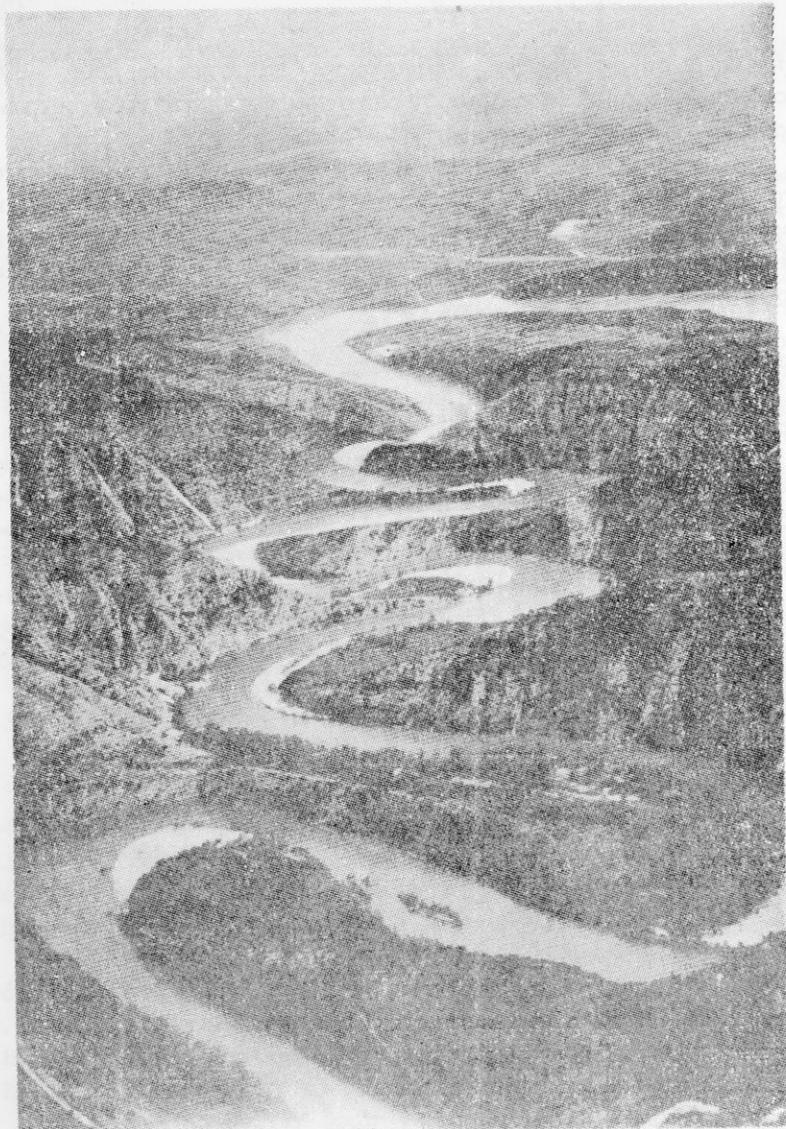
Γ'. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΚΑΙ ΥΔΑΤΑ

Ὅπως εἰς τὴν Κεντρικὴν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν αἱ ὄροσειραὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς. Εἰς τὰ βόρεια ἐκτείνεται ἡ **Κερκίνη** (Μπέλες), τὸ **Μενοίκιον**, τὸ **Φαλακρὸν** καὶ ὁ **Μούντζινος**, εἰς τὰ νότια δὲ τὸ **Παγγαῖον** καὶ τὸ χαμηλὸν ὄρος **Σύμβολον**.

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν δύο λεκανοπέδια: τὸ **λεκανοπέδιον τῶν Σερρῶν** καὶ τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Δράμας**. Αἱ λοφοσειραὶ ὅμως, πού ὑψώνονται μεταξὺ των, εἶναι χαμηλαὶ καὶ ἡ συγκοινωνία δὲν ἐμποδίζεται, ὁ δὲ σιδηρόδρομος προχωρεῖ εὐκόλως ἀπὸ τὸ ἓν λεκανοπέδιον πρὸς τὸ ἄλλο.

Ἐπειδὴ τὸ Παγγαῖον καὶ τὸ Σύμβολον ὄρος ἐκτείνονται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, τὰ ὕδατα τῶν λεκανοπεδίων δὲν εὐρίσκον ἐλευθέραν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ ἐσχημάτιζον εἰς μὲν

104. Ὁ Νέστος. Τοὺς ἐλιγμούς τοῦ ποταμοῦ ἀκολουθεῖ ὁ σιδηρόδρομος.
Τὸ θέαμα εἶναι θαυμάσιον.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑπ. Ὑπομ. Συγκοινωνίας)

τὴν ἀνατολικὴν πεδιάδα τὰ μεγάλα ἔλη τῶν Φιλίππων, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν πεδιάδα τὴν στενόμακρον λίμνην **Κερκινίτιν** (ἢ τ' **Ἀχινοῦ**). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Στρυμὼν καὶ ὁ Ἀγγίτης, οἱ ὅποιοι ἐχύνοντο εἰς τὴν λίμνην αὐτὴν, συχνὰ ἐπλημμύριζον, τὰ νερὰ ἐσκέπαζον ὀλόκληρον τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν καὶ κατέστρεφον συχνὰ τοὺς κόπους τῶν γεωργῶν.

Εὐτυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγιναν καὶ ἐδῶ μεγάλα ἔργα, ὅπως καὶ εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἐδῶ ἐκανόνισαν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ ἀπεξήραναι τὰ ἔλη καὶ τὰς λίμνας. Τώρα οἱ ποταμοὶ ἀντὶ νὰ καταστρέφουν, ποτίζουν τὰς πεδιάδας, αἱ ὅποια εἰς εὐφορίαν εἶναι μοναδικαί. Ἐδῶ οἱ ἀγροὶ σπεύρονται δύο φορές τὸ ἔτος, τὸ δὲ ὕψος τοῦ ἀραβοσίτου φθάνει τὰ τέσσαρα μέτρα. Πλήθος χωρίων συναντῶμεν τώρα καὶ εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς καὶ παντοῦ ἐπικρατεῖ κίνησις καὶ ζωὴ.

Ὅπως ὁ Ἀξιός, ἔτσι καὶ ὁ Στρυμὼν ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας, εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἔδαφος. Καὶ αὐτός, διὰ νὰ χυθῆ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἦνοιξε στενὰς φάραγγας ἀνάμεσα εἰς τὰ βουνὰ (στενὰ Κρέσνας καὶ Κλειδίου ἢ Ροῦπελ). Δι' αὐτὸ ἡ κοιλάς του ἀποτελεῖ φυσικὴν ὁδὸν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀλλὰ μόνον μία ἀμαξιτὴ ὁδὸς ὑπάρχει ἔως τώρα εἰς αὐτὴν.

Καὶ ὁ **Νέστος** εἶναι μέγας ποταμὸς καὶ σχηματίζει μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας κοιλάδας τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ ὀροσειραὶ τῆς Ροδόπης κλείουν τὴν κοιλάδα αὐτὴν πρὸς Βορρᾶν, δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τὰς συγκοινωνίας. Μὲ τὰς προσχώσεις του ὅμως ὁ Νέστος ἐσχηματίσεν εἰς τὰς ἐκβολὰς του ἓνα μέγαλο καὶ εὐφορον βαθύπεδον. 12

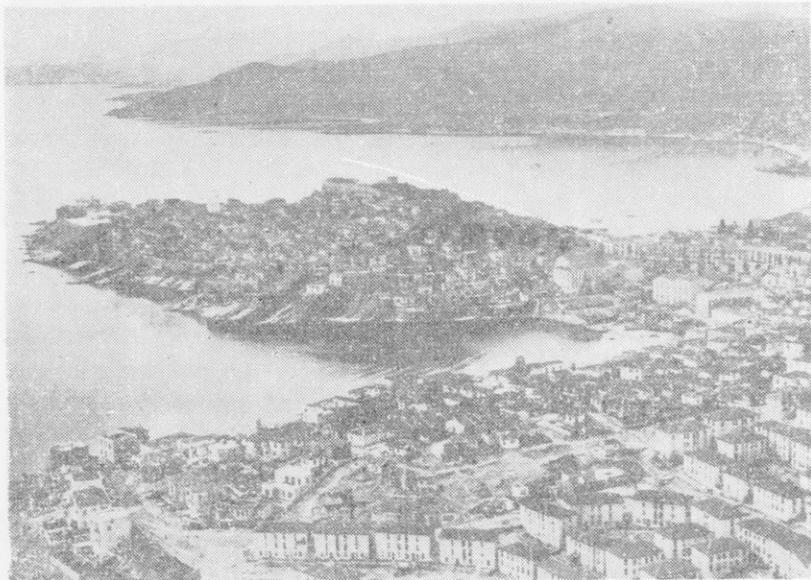
2. ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Ἄν καὶ δὲν ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὰ λεκανοπέδια τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἔχουν ἠπειρωτικὸν κλίμα· διότι, ὅπως εἶπομεν, τὰ βουνὰ τῆς παραλίας τὰ ἀποκλείουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Τὸ ἔδαφος των εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη προέρχεται ἀπὸ προσχώσεις· τὸ χῶμά των εἶναι μαῦρο καὶ παχύ. Ἐδῶ οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν σιτηρὰ, ὄσπρια, γεώμηλα, βάμβακα καὶ σησάμιον. Εἰς παραγωγὴν βάμβακος ἡ πεδιάς τῶν Σερρῶν ἔρχεται τρίτη μετὰ τὰς πεδιάδας Λεβαδείας καὶ Θεσσαλονίκης. Εἰς τοὺς λοφώδεις τόπους καὶ εἰς τοὺς

πρόποδας τῶν βουνῶν ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ.

Ὁ καπνὸς θέλει πολλὰς φροντίδας. Ἡ ἐργασία ἀρχίζει τὸν Φεβρουάριον· τότε σπείρουν τὸν σπόρον εἰς τὰς πρασιάς, τὸν δὲ Μάϊον μεταφυτεύουν τὰ φυτάρια εἰς τὰ χωράφια κατὰ κανονικὰς γραμμὰς. Ἐπειδὴ ταῦτα χρειάζονται ποτίσματα καὶ τακτικὰ σκαλίσματα, πολλοὶ ἐργάται ἀπασχολοῦνται, ἕως ὅτου τὸ φυτὸν ἀναπτυχθῆ καὶ βγάλῃ φύλλα.

105. Ἡ Καβάλα, μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας πόλεις τῆς πατρίδος μας.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Τὸν Ἰούνιον τὰ φύλλα ἀρχίζουν νὰ κιτρινίζουν καὶ πρῶτα τὰ κάτω φύλλα. Τότε ἀρχίζει ἡ συγκομιδὴ. Κάθε πρωὶ ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ ξεκίνοῦν διὰ τὰ καπνοχώραφα. Ἐκεῖ παρατάσσονται ἔμπρὸς εἰς τὰ φυτὰ καὶ ἀρχίζουν νὰ κόπτουν τὰ φύλλα, ποὺ ἐκίτριναν. Κατόπιν τὰ ἀρμαθιάζουν καὶ τὰ ἐκθέτουν πρῶτα εἰς σκιερὸν μέρος καὶ ἔπειτα εἰς τὸν ἥλιον, διὰ νὰ ξηρανθοῦν.

Τὰ ἄνωτερα φύλλα εἶναι μικρότερα καὶ καλύτερας ποιότητος.

Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ τελειώσῃ τὸ μάζευμα τῶν φύλλων, τὰ ξεχωρίζουν κατὰ ποιότητος εἰς τὰ ἐργαστάσια καὶ τὰ συσκευάζουν εἰς δέματα, διὰ νὰ πωληθοῦν τὸν Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον. Τότε ἀρχίζουν πάλιν αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν καλλιέργειαν. Ἔτσι καθ' ὅλον τὸ ἔτος αἱ ἐργασίαι διὰ τὸν καπνὸν δὲν παύουν.

Ὁ καπνὸς τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ τὸν ζητοῦν πολὺ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν καπνῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν τρεῖς πόλεις: αἱ **Σέρραι** (40.000 κάτ.), ἡ **Δράμα** (32.200) καὶ ἡ **Καβάλα** (44.520).

Αἱ **Σέρραι** κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας εἶχον περίφημα σχολεῖα, ἦσαν κέντρον Ἑλληνικῆς παιδείας. Οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον πρὸ ἐτῶν τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ἔκαυσαν τὰς Σέρρας δύο φορές (1913 καὶ 1917). Ἀπὸ τότε ἡ πόλις ἐκτίσθη μὲ νέον σχέδιον καὶ ἔγινε πάλιν ἡ ὠραιότερα πόλις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Ἡ **Δράμα** ἔχει πλουσίας πηγὰς καὶ μεγάλας καπνοφυτείας. Ἔχει δὲ καὶ ἀεροδρόμιον.

Ἡ **Καβάλα** εἶναι τὸ σπουδαιότερον καπνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος· διότι τὸ κλίμα της εἶναι πολὺ εὐνοϊκόν διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν ἀποθήκευσιν τῶν καπνῶν. Εἶναι δὲ καὶ ὁ σπουδαιότερος λιμὴν διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν Μακεδονικῶν καπνῶν. Τελευταίως ἀπέκτησε τεχνητὸν λιμένα.

Ἄλλαι μικρότεραι πόλεις εἶναι ἡ **Νιγρίτα** (10.000 κάτ.), τὸ **Σιδηρόκαστρον** (8.200), ἡ **Ἐλευθερούπολις** (Πράβι 5.500), τὸ **Δοξᾶτον** (4.500), ἡ **Προσωτσάνη** (5.000) καὶ ἡ **Χρυσούπολις** (5.780) εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Νέστου. Τὸ Σιδηρόκαστρον ἔχει σπουδαίαν θέσιν διὰ τὰς συγκοινωνίας, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν ἔξοδον τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος, ἡ ὁποία φέρει πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. B3

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία ἔχει περίπου 1.890.000 κατοίκους. Ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς δώδεκα νομούς: 1) τὸν νομὸν **Κοζάνης**, 2) τὸν νομὸν **Καστορίας**, 3) τὸν νομὸν **Φλωρίνης**, 4) τὸν νομὸν **Πέλλης**, 5) τὸν νομὸν **Ἡμαθίας**, 6) τὸν

νομόν Πιερίας, 7) τόν νομόν Κιλκίς, 8) τόν νομόν Θεσσαλονίκης, 9) τόν νομόν Χαλκιδικής, 10) τόν νομόν Σερρών, 11) τόν νομόν Δράμας καί 12) τόν νομόν Καβάλας.

Ἡ πρωτεύουσα κάθε νομοῦ σημειώνεται εἰς τόν πίνακα (σελ. 133) μέ παχύτερα στοιχεῖα.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Μορφή τοῦ ἐδάφους	<p>*Ο ρ η : Γράμμος (2.520 μ.), Βόιον, Βαρνοῦς (2.330 μ.), Βίτσι, Σινιάτσικον, Μπούρινος, Βόρας (2.500 μ.), Βέρμιον (2.000 μ.), Χάσια, Καμβούνια, Πιέρια, *Ολυμπος (2.918 μ.), Κερκίνη (2.000 μ.), Μειοίκιον, Φαλακρόν, Μούντζινος, Βερτίσκοκ, Χορτιάτης, Χολομών, Κερδύλλιον, Παγγαῖον, Σύμβολον, *Αθως (2.000 μ.).</p> <p>*Ο ρ ο π έ δ ι α : τῶν Δεσσαρητικῶν λιμνῶν, τῆς *Ορεστιάδος, τῆς Πελαγονίας, τῆς Πτολεμαίδος.</p> <p>Β α θ ὕ π ε δ α : τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν, τῆς Δράμας.</p>					
Ποταμοί	*Αλιάκμων, *Αξιός, Στρυμών, Νέστος, *Εχέδωρος.					
Λίμναι	Βρυγηῖς (Πρέσπα), Βεγορίτις (*Οστρόβου), Καστορίας, Δοϊράνης, Βόλβη, Λαγκαδά.					
	Εἶδη καλλιιεργείας	Καλλιιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα		Βάρος τῆς παραγωγῆς εἰς μετρικοὺς τόννους		
Γεωργική παραγωγή τοῦ ἔτους 1961	Σιτηρὰ ..... *Ορυζα ..... *Όσπρια ..... Γεώμηλα ..... Λαχανικά ..... Καπνὸς ..... Βάμβας ..... *Άμπελοι (οἰνάμπελοι) ..... Σταφιδάμπελοι ..... *Εσπεριδοειδῆ ..... *Ελαῖα ..... *Ελαιον	5.690.000 120.000 387.000 92.000 195.000 672.000 1.068.000 256.000 — 243 145.000 —	1.155.000 49.000 30.000 73.000 — 47.000 164.000 70.000 — 240 28.000 4.345			
Κτηνοτροφία. *Αριθμὸς ζώων ἔτους 1961	Βόες καὶ ἀγελάδες	*Ἴππτοι	*Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	500.000	102.000	46.000	2.155.000	1.010.000	160.000

Νομοί	Έπιφάνειαι εις τ. χλμ.	Πληθυσμός		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εις χιλιάδας)
		έν όλω	κατά τ. χλμ.	
Κοζάνης	5,733	190.835	33,3	Κοζάνη 21,5 , Γρεβενά 7, Σιάτιστα 4,7 Πτολεμαΐς 12,7 Σέρβια 4, Βελβενδός 4,2
Καστορίας	1,685	47,487	28,2	Καστορία 10,2 *Αργος *Ορεστικόν 4,3
Φλωρίνης	1,863	67.356	36,2	Φλώρινα 12 , *Αμύνταιον 3,8
Πέλλης	2.506	133.224	53,2	* Εδεσσα 15,5 , Γιαννιτσά 19,7, *Αρδέα 3,2 Σκύδρα 3, Πέλλα 2.
*Ημαθίας	1.699	114.515	67,4	Βέροια 25,8 Νάουσα 15,5, *Αλεξάνδρεια (Γιδά) 6.2
Πιερίας	1,548	97.700	63,1	Κατερίνη 29 , Λιτόχωρον 5, Αιγίνιον 4, Κολινδρός 4, Πλατύ 2.
Κιλκίς	2,597	102.812	39,6	Κιλκίς 11 , Γουμένισσα 5, *Αξιούπολις 3,5, Πολύκαστρον 3,8 Εύζωνοι 3,5.
Θεσσαλο- νίκης	3.560	544.394	152,9	Θεσσαλονίκη 378 , Λαγκαδάς 6,7 Σοχός 4.
Χαλκιδικής	2,945	79.850	27,1	Πολύγυρος 3,5 *Αρναία 2,5, Συκέα 2,5, *Ιερισσός 2,5, Νέα Μουδανιά 2,5, Κασσάνδρα 2.
Σερρών	3.987	248.041	62,2	Σέρραι 40 , Νιγρίτα 10, Σιδηρόκαστρον 8,2 Ζίχνα 4, Νέον Πετρίτσιον 3,5, *Αλιστράτη 3,5, Πρώτη 3.
Δράμας	3.468	121.006	34,9	Δράμα 32,2 , Δοξάτον 4,5, Προσωτσάνη 5,3
Καβάλας	2.109	140.750	66,7	Καβάλα 44,5 *Ελευθερούπολις (Πράβιον) 5,5, Χρυσούπολις 6, Λιμενάρια Θάσου 2, Κρηνίδες 3.
*Άγιον *Όρος	336	2.690	8	Καρυαί .
*Όλη ή Μακεδονία	34.036	1,890.660	55,5	

Ἀσκήσεις. — 1. Σχεδιαγράφησε τὴν παραλιακὴν γραμμὴν τῆς Μακεδονίας καὶ σημείωσε εἰς αὐτὴν τὰς παραλλοῦς πόλεις. — 2. Δεῖξε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην. — 3. Ποῖαι πόλεις τῆς Μακεδονίας συνδέονται σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Θεσσαλονίκην; — 4. Διὰ τί ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης — Σερρών κάμνει τόσον μεγάλην καμπήν; — 5. Ποίας πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης μὲ τὸ αὐτοκίνητον ἀπὸ τὴν Λάρισαν ἕως τὴν Φλώριαν; — 6. Πῶς θὰ ὑπάγῃς ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τὴν Καστορίαν; Ἀπὸ ποίας πόλεις θὰ διέλθῃς; — 7. Εἰς ποίους τόπους τῆς Μακεδονίας ἔγιναν μεγάλαι μάχαι κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ 1913; — 8. Ἐῖρε τὴν πικρότητα τοῦ πληθυσμοῦ ὀλοκλήρου τῆς Μακεδονίας. Σύγκρινε τὴν Μακεδονίαν μὲ τὴν Στερεάν καὶ μὲ τὴν Θεσσαλίαν μαζί: α) ὡς πρὸς τὸν πληθυσμόν, β) ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν σιτηρῶν καὶ καρπῶν καὶ γ) ὡς πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν.

4. Η Θ Ρ Α Κ Η

1. Ποῖος ποταμὸς χωρίζει τὴν Θράκην ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν; — 2. Ἀκολούθησε τὴν γραμμὴν τῶν συνόρων μας ἀπὸ τὸ σημεῖον, ὅπου διασταυρῶνεται μὲ τὸν Νέστον ποταμόν, ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐβρου. Περιέγραφε κατὰ τὸν χάρτην τὴν διεύθυνσιν τῆς συνοριακῆς αὐτῆς γραμμῆς. Ὁ Ἐβρος διαιρεῖ τὴν Θράκην εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν. — 3. Ποία εἶναι ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς δυτικῆς Θράκης κατὰ τὸν χάρτην; — 4. Ἐῖρε εἰς τὸν χάρτην τὴν Τσατάλτζαν.

Α'. ΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΙΣ

Ἡ Θράκη ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Νέστου ἕως τὴν Προποντίδα καὶ ἕως τὴν Μαύρην Θάλασσαν. Ὡς φυσικὸν ὄριον πρὸς Βορρᾶν ἔχει τὸν Αἴμον. Εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ

ἔχει τὸν μεγαλύτερον ποταμὸν καὶ τὴν μεγαλυτέραν πεδιάδα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Καὶ τὴν Θράκην ὅλην δὲν τὴν κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς. Τὴν

106. Χάρτης τῆς δυτικῆς Θράκης Κλίμαξ (1 : 2 000 000).

βορείαν Θράκην (Ἀνατολικὴν Ρουμελίαν) πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὴν κατέλαβον οἱ Βούλγαροι καὶ τὴν ἔκαμαν Βουλγαρικὴν. Τὴν νοτιάν Θράκην ἕως τὴν Τσατάλτζαν τὴν ἀπηλευθέρωσεν ὁ στρατὸς μας κατὰ τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον (1919), ἀλλ' ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη

ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅταν ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν νίκην εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (1922). Ἔτσι μόνον ἡ νοτιοδυτικὴ Θράκη εἶναι σήμερον Ἑλληνική, ὃ δὲ Ἔβρος εἶναι τὸ πρὸς Ἀνατολὰς σύνορον τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην κατοικοῦν καὶ ἄρκετοὶ Τοῦρκοι. Οὔτοι παρέμειναν, ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηρέθησαν ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν. 15

16 Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ δυτικὴ Θράκη κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους ὁμοιάζει μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἐδῶ αἱ ὄροσειραὶ (**Ροδόπη**, **Ἴσμαρος**) ἐκτείνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ σχηματίζουν μεταξὺ τῶν ἐν λεκανοπέδιον, τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Κομοτηνῆς**.

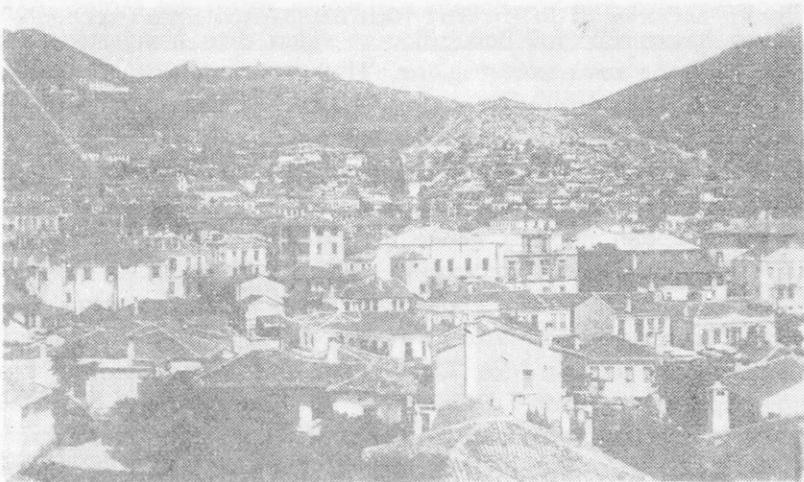
Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Ροδόπης ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς, τὴν ὁποίαν διαρρέει ὁ **Ἔβρος** ποταμός. Ὁ μέγας αὐτὸς ποταμὸς ἔρχεται ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Θράκης. Δι' αὐτὸ ἡ κοιλάς του ἀποτελεῖ σπουδαίαν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ σιδηρόδρομος Ἀλεξανδρουπόλεως - Ἀδριανουπόλεως.

Ἡ παραλία τῆς δυτικῆς Θράκης ἀκολουθεῖ τὴν διεύθυνσιν, πού ἔχουν καὶ αἱ ὄροσειραὶ, καὶ εἶναι ὁμαλή. Μόνον εἰς ἓν μέρος εἰσχωρεῖ ἡ θάλασσα καὶ σχηματίζει τὸν κόλπον τοῦ **Πόρτο Λάγου**. Ἡ εἴσοδος του εἶναι στενὴ, ἐπειδὴ δὲ πολλὰ ποτάμια χύνονται εἰς αὐτὸν καὶ κάμουν προσχώσεις, ὃ κόλπος μετεβλήθη εἰς λιμνοθάλασσαν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πλούσιον ἰχθυοτροφεῖον. 16

17 Γ'. ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

1. Ἡ περιοχὴ τῆς Ροδόπης. — Εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Ροδόπης ἀπλώνεται μία πλατεῖα πεδιάς, ἡ ὁποία ἔχει τὸ ἴδιον ἔδαφος μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὸ ἴδιον κλίμα (ἡπειρωτικόν). Δι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ παράγεται ἡ ἴδια ἐκλεκτὴ ποιότης καπνοῦ (μυρωδάτος) καὶ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν καπνῶν.

Μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν καπνῶν ἀκμάζουν ἡ **Ξάνθη** (26.377 κάτ.) καὶ ἡ **Κομοτηνὴ** (28.355). Προπάντων φημίζονται τὰ καπνὰ τῆς Ξάνθης, τὰ ὁποία εἶναι περιζήτητα. Ἄλλ'

107. Μερική άποψις τῆς Ξάνθης.

ἡ περιοχή τῆς Κομοτηνῆς εἶναι εὐφωρωτάτη καὶ παράγει πολλὰ σιτηρά (σῖτον, σίκαλιν, κριθήν), λαχανικά καὶ ὀπωρικά. Αἱ πόλεις αὗται εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης - Ἀλεξανδρουπόλεως, ἔχουν δὲ συγκοινωνίαν καὶ μὲ τὸν λιμένα τοῦ Πόρτο-Λάγου. Καὶ ἀπὸ τὰ δάση τῆς Ροδόπης ἐξάγουν πολλὴν ξυλείαν.

2. Ἡ περιοχή τοῦ Ἑβρου. —

Εἰς τὸ Θρακικὸν βαθύπεδον ὁ Ἑβρος ἔκαμε βαθεῖας προσχώσεις. Τὸ ἔδαφος τοῦ εἶναι στρωμένον μὲ μαλακὴν καὶ εὐφορον γῆν. Αἱ προσχώσεις αὗται ἐξακολουθοῦν, ἐπειδὴ δὲν διηυθετήθη ἀκόμη ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ. Ἀπὸ τὰς συχνὰς δὲ πλημμύρας μένουν μεγάλα ἐκτάσεις πλησίον τοῦ Ἑβρου ἀκαλλιέργητοι.

Τὸ κλίμα εἰς τὰ παράλια εἶναι θαλάσσιον, εἰς μέρη μάλιστα

108. Χωρική τοῦ Διδυμοτείχου ζυγίζει μὲ ἐγχώριον ξυλίνην ζυγαριάν.

προφυλαγμένα από τὸν βορρᾶν εὐρίσκομεν πεῦκα καὶ ἐλαίας. Ἄλλ' εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βαθυπέδου τὸ κλίμα εἶναι ἠπειρωτικὸν καὶ πολὺ ψυχρὸν κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὸ Σουφλί καὶ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν κατέρχεται τὸν χειμῶνα καὶ 20 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Τὸ θέρος ὅμως εἶναι θερμὸν, ὥστε τὸ κλίμα εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν. Δι' αὐτὸ οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῆς Θράκης εἶναι γεωργοί, ἡ δὲ Θράκη παράγει πολλὰ σιτηρά. Εἰς ὑγρὰ καὶ βαλτώδη μέρη εὐδοκιμεῖ καὶ τὸ βαμβάκι, τὸ ρύζι καὶ τὸ σησάμι.

Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐβρου εὐδοκιμεῖ πολὺ καὶ ἡ μορέα. Ἀπέραντοι μορεῶνες ἀπλώνονται εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σουφλίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τῆς Νέας Ὀρεστιάδος. Ἐκεῖ κάθε οἰκογένεια ἔχει τὸν μορεῶνά της, ὅπως ἄλλοῦ ἔχουν τὸ ἀμπέλι. Ὅπως δὲ ἄλλοῦ κατὰ τὸν τρυγητὸν ὄλοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, τρέχουν εἰς τὰ ἀμπέλια, ἔτσι εἰς τὰ μέρη αὐτά, κατὰ τοὺς μῆνας Ἀπρίλιον καὶ Μάϊον τρέχουν εἰς τοὺς μορεῶνας, διὰ νὰ κόψουν φύλλα καὶ νὰ θρέψουν τοὺς μεταξοσκώληκας.

Ἡ δυτικὴ Θράκη ἔρχεται πρώτη εἰς τὴν παραγωγὴν μετάξης εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὸ **Σουφλί** μάλιστα (6.700 κάτ.) γίνεται μεγάλη ἀγορὰ κουκουλιῶν, εἰς δὲ τὸ **Διδυμότειχον** (7.290) ὑπάρχουν καὶ ἐργοστάσια μεταξωτῶν ὑφασμάτων. Τὸ Διδυμότειχον ἦτο κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν σπουδαία πόλις, διότι ἦτο ὠχυρωμένον μὲ διπλᾶ τείχη (δίδυμον τείχος). Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὅμως ἀνεπτύχθη περισσότερο ἢ Ἀλεξανδρούπολις (18.700 κάτ.), ἡ ὁποία ἐκτίσθη μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου καὶ εἶναι ὁ μόνος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς δυτικῆς Θράκης. Νέα πόλις εἶναι καὶ ἡ **Νέα Ὀρεστιάς** (10.280), εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν. 17

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ δυτικὴ Θράκη διαιρεῖται εἰς τρεῖς νομοὺς: 1) τὸν **νομὸν Ξάνθης** μὲ ἔδραν τοῦ νομάρχου τὴν **Ξάνθην**, 2) τὸν **νομὸν Ροδόπης** μὲ ἔδραν τὴν **Κομοτηνὴν** καὶ 3) τὸν **νομὸν Ἐβρου** μὲ ἔδραν τὴν **Ἀλεξανδρούπολιν**. 18

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

	Είδη καλλιεργείας		Καλλιεργούμενοι έκτάσεις εις στρέμματα	Βάρος τῆς παραγωγῆς εἰς μετρικούς τόνους		
	Γεωργική παραγωγή τοῦ ἔτους 1961	Σιτηρὰ.....	.....	1.643.000	210.000	
	᾽Ορυζα.....	.....	1.000	400		
	᾽Οσπρία.....	.....	150.000	13.000		
	Γεώμηλα.....	.....	20.000	9.400		
	Λαχανικά.....	.....	35.000	—		
	Καπνός.....	.....	95.000	6.200		
	Βάμβαξ.....	.....	80.000	5.300		
	᾽Αμπελοι.....	.....	40.000	9.650		
	᾽Ελαῖαι.....	.....	13.000	3.800		
	Μωρέαι (κουκούλια).....	.....	20.500	350		
	᾽Ελαιον.....	.....	—	275		
Κτηνοτροφία ᾽Αριθμὸς ζώων ἔτους 1961	Βόες, ἀγελάδες, βούβαλοι	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	165.650	6.500	3.460	502.000	292.000	25.000
Νομοὶ	᾽Επιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)		
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ. χλμ.			
Ξάνθης	1,793	89,594	50	Ξάνθη 26,3		
Ροδόπης	2.543	109.200	42,9	Κομοτηνὴ 28,3		
᾽Εβρου	4,242	157.760	37,2	᾽Αλεξανδρούπολις 18,7 Σουφλι 7, Διδυμότειχον 7,3 Νέα ᾽Ορεστιάς 10,3 Φέραι 4,5.		
᾽Ολη ἡ δυτ. Θράκη	8,578	356.554	41,5			

᾽Ασκήσεις. — 1. Σχεδίασε τὸ σχῆμα τῆς δυτικῆς Θράκης καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰς πόλεις καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἀπὸ τὸν σταθμὸν τοῦ Νέστον ἕως τὴν ᾽Αδριανούπολιν. Σχεδίασε καὶ τὴν ἀνατολικὴν Θράκην ἕως τὴν Τσατάλτζαν. — 2. Τὰ χλωρὰ κουκούλια, ποὺ παρήχθησαν τὸ 1961 εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐξόγιζαν 650.000 χιλιόγραμμα. ᾽Απὸ αὐτὰ 350.000 χιλιόγραμμα παρήγαγεν ὁ νομὸς ᾽Ε-

βρον. Τί ποσοστόν ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν παραγωγὴν ἀναλογεῖ εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν; — 3. Σύγκρινε τὴν δυτικὴν Θωράκην μὲ τὴν Ἑπειρον κατὰ τὴν ἔκτασιν, κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ κατὰ τὴν κτηνοτροφίαν.— 4. Διατί ἡ Δυτικὴ Θωράκη ἔχει τριπλασίους βοῦς καὶ ἀγέλαδας ἀπὸ τὴν Ἑπειρον, ἀλλὰ ἡμίονους 3 φορές ὀλιγωτέρους ἀπὸ αὐτήν; Καὶ βουβάλους ἢ μὲν Ἑπειρος ἔχει ἐν ὄλῳ 72, ἢ δὲ Δυτ. Θωράκη 20.078. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ διαφορὰ αὐτή;

Γ'. Η ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

1. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

1. Ποίας χώρας βρέχει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος πρὸς Βορρᾶν καὶ ποίας πρὸς Δυσμᾶς; Ποία ξένη χώρα ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Αἰγαίου; Ποῖαι νῆσοι κλείουν τὸ Αἰγαῖον πρὸς Νότον; — 2. Μὲ ποίας θαλάσσας συγκοινωνεῖ τὸ Αἰγαῖον πρὸς τὰ ΒΑ; Μὲ ποίας πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ΝΑ; — 3. Ποῖαι νῆσοι εὐρίσκονται εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ Αἰγαίου; — Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ποῖαι εἰς τὴν Τουρκίαν; — Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου. — 5. Ποίας νήσους τοῦ Αἰγαίου κατεῖχεν ἡ Ἰταλία καὶ μὲ ποῖον ὄνομα τὰς διακρίνομεν;

Α'. ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ ΤΟ ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὁμοιάζει μὲ κλειστήν θάλασσαν, διότι ἀπὸ τρεῖς μὲν πλευρὰς τὸ περιβάλλει ξηρά, ἀπὸ τὴν νοτίαν δὲ πλευρὰν του τὸ κλείει μία μακρὰ σείρα νήσων (Κύθηρα — Ἀντικύθηρα — Κρήτη — Κάσος — Κάρπαθος — Ρόδος).

Τὸ πέλαγος αὐτὸ φαίνεται ὡς νὰ εἶναι σπαρμένον μὲ νήσους. Πόθεν λοιπὸν προέρχεται τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν νήσων;

Κάποτε ἡ Ἑλλάς ἦτο ἠνωμένη μὲ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου σήμερον εἶναι τὰ νερὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὑπῆρχε ξηρά. Ἄλλ' ἡ ξηρὰ αὐτὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐχαμήλωσεν, « ἐβούλιαξε » τὰ νερὰ τῆς θαλάσσης ἐσκέπασαν τὰ χαμηλότερα μέρη τὰ ὑψηλότερα, καθὼς καὶ τὰ βουνά, ἔμειναν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· αὐτὰ εἶναι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου.

Β'. ΑΙ ΠΑΡΑΛΙΑΙ ΚΑΙ Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καθὼς εἴπομεν, εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ νήσους.

Αί νῆσοι αὐταὶ ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ γέφυραν μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ διευκολύνουν πολὺ τὰ ταξίδια. Ἔτσι τὸ πέλαγος αὐτό, ἀντὶ νὰ χωρίζῃ, ἐνώνει τὰς χώρας, ποὺ βρέχει μὲ τὰ νερά του.

Ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου εἶναι πλοῦσια εἰς κόλπους καὶ τὰ πλοῖα εὐρίσκουν ἀσφαλεῖς λιμένες. Ἔτσι ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον διευκολύνονται καὶ πολλοὶ ἐμπορικοὶ λιμένες ἀνεπτύχθησαν εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου (Πειραιεὺς, Βόλος, Θεσσαλονίκη, Καβάλα κ.τ.λ.).

Ἐπὶ πλέον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι μὲν κλειστὴ θάλασσα, ἀλλ' ἔχει τρεῖς φυσικὰς ἐξόδους· ἡ μία εἶναι εἰς τὰ ΒΑ πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ αἱ ἄλλαι δύο εἰς τὰ ΝΑ καὶ εἰς τὰ ΝΔ πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἔτσι τὸ Αἰγαῖον ἀποτελεῖ μίαν μεγάλην ὁδόν, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Μεσόγειον μὲ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἡ γεωγραφικὴ λοιπὸν θέσις τοῦ Αἰγαίου συντελεῖ, ὥστε νὰ εἶναι τοῦτο ἡ σπουδαιότερα θάλασσα τῆς Ἑλλάδος. 20

Γ'. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ἀναλόγως τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ νῆσοι εἰς τὸ Αἰγαῖον, τὰς διαιροῦμεν εἰς βορείας, εἰς δυτικὰς, εἰς ἀνατολικὰς καὶ εἰς νοτίας νήσους.

1. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Αἱ νῆσοι τοῦ βορείου Αἰγαίου εἶναι πέντε: ἡ **Θάσος** (16.000 κάτ.), ἡ **Σαμοθράκη** (4.000), ἡ **Λήμνος** (23.000), ἡ **Ἴμβρος** (10.000) καὶ ἡ **Τένεδος** (3.000).

Τὸ κλίμα εἰς τὰ βόρεια τοῦ Αἰγαίου κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ψυχρὸν, ἐπεὶδὴ ἐπικρατοῦν οἱ ψυχροὶ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι. Ἐνεκα τούτου εἰς τὰς νήσους αὐτὰς μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀειθαλῆ φυτὰ, καθὼς ἡ λεμονέα καὶ ἡ πορτοκαλέα, δὲν εὐδοκιμοῦν.

Ἡ **Θάσος** καὶ ἡ **Σαμοθράκη** εἶναι πολὺ ὄρειαι. Τὰ βουνά των εἶναι ὑψηλά καὶ τὰ στολίζουν ὠραία δάση ἀπὸ πεῦκα, πρίνους, ἔλατα καὶ δρῦς. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοί των, προπάντων τῆς Σαμοθράκης, ζοῦν κυρίως ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τῶν ξυλανθράκων. Ἡ **Θάσος** ἔχει καὶ λευκότατα μάρμαρα καὶ μεταλλεύματα ψευδαργύρου. Αἱ κυριώτεραι κωμοπόλεις τῆς εἶναι ἡ **Παναγία** καὶ ὁ **Θεολόγος** (2.000) καὶ τὰ **Λιμενάρια** (2.000)

Ἡ Λήμνος ἔχει βουνὰ χαμηλά, ἀλλ' εἶναι τελείως γυμνὰ ἀπὸ δάση, διότι οἱ κάτοικοί της τρέφουν πολλὰ ποίμνια καὶ προτιμοῦν νὰ ἔχουν βοσκοτόπους. Εἰς τὰς κοιλάδας εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἄμπελος, ἡ συκὴ καὶ ἡ ἀμυγδαλῆ, εἰς δὲ τὰ πεδινὰ μέρη παράγεται κριθὴ καὶ βάμβραξ ἀρίστης ποιότητος. Ἐκλεκτὸν εἶναι καὶ τὸ μέλι τῆς Λήμνου.

109. Σπίτι χωρικό τῆς Λήμνου με « ἀξάτα » (ἐξώστην) καὶ « κουβούκλι » διὰ τὸν φοῦρνον.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Κάστρον** (3.500 κάτ.). Εἰς τὴν νοτιάν πλευράν της ὑπάρχει ἕνας μεγάλος καὶ ἀσφαλῆς λιμὴν, ὁ λιμὴν τοῦ **Μούδρου**. Αὐτὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἐχρησίμευσεν ὡς ὀρμητήριον τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Αἱ δύο ἄλλαι νῆσοι, ἡ Ἴμβρος καὶ ἡ Τένεδος, ἔχουν μὲν Ἑλληνικώτατον πληθυσμόν, ἀλλ' ἀνήκουν τώρα εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ Ἴμβρος παράγει τὰ ἴδια προϊόντα μετὰ τὴν Λήμνον, ἡ δὲ **Τένεδος**, παράγει κυρίως οἶνον.

2. Αἱ νῆσοι τοῦ Δυτικοῦ Αἰγαίου

Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Αἰγαίου πελάγους περιλαμβάνει τὴν **Εὐβοίαν** καὶ δύο συμπλέγματα νήσων, τὰς **βορείας Σποράδας** καὶ τὰς **Κυκλάδας**.

1. Ἡ Εὐβοία.

(Ἐπιφάνεια : 3.620 τ. χλμ. Κάτοικοι 166.000)

Μία στενὴ λωρὶς θαλάσσης χωρίζει τὴν Εὐβοίαν ἀπὸ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὁ πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου. Τὸ πλάτος του εἶναι 40 μέτρα καὶ τὸ βάθος του 8 μέτρα. Δι' αὐτὸ κατεσκεύασαν ἐκεῖ μίαν σιδηρᾶν γέφυραν καὶ ἔτσι ἡ νῆσος ἐνώνεται μετὰ τὴν ἀπέναντι ἧρᾶν.

Ἡ γέφυρα αὐτὴ εἶναι κινητὴ, δηλ. ἀνοίγει καὶ κλείει· ἔτσι ἀφή-

110. Ἡ Χαλκίς καὶ τὸ στενὸν τοῦ Εὐβοίου μετὰ τὴν κινητὴν γέφυραν.
(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑπ. Ὑποῦρ. Συγκοινωνίας)

νει τὰ πλοῖα νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου εἰς τὸ ἄλλο. Συμβαίνει ὅμως ἐκεῖ ἓνα περίεργον φαινόμενον : ἐπὶ 6 1/2 ὥρας τὰ νερὰ τρέχουν ὡς ποταμὸς ὀρμητικὸς ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ πρὸς τὸ νότιον καὶ ἐπὶ ἄλλας 6 1/2 ὥρας ἀναβαίνουν ἀντιθέτως ἀπὸ τὸ νότιον μέρος πρὸς τὸ βόρειον. Δι' αὐτὸ τὰ πλοῖα εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ περιμένουν, ἕως ὅτου ἡρεμήσουν τὰ νερὰ καὶ ἀλλάξῃ τὸ ρεῦμα. Ἄλλως δὲν ἠμποροῦν νὰ περάσουν. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ λέγεται π α λ ί ρ ρ ο ι α.

Ὅπως μᾶς δεικνύει ὁ χάρτης (βλ. εἰκ. 59), ἡ Εὐβοία ὁμοιάζει κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους μετὰ τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Εἶναι μὲν ὄρεινή, ἀλλ' ἔχει καὶ μικρὰς καὶ εὐφόρους πεδιάδας. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ **πεδιάς τῆς Χαλκίδος**, ἡ ὁποία μετὰ τὸ ἀρχαῖόν της ὄνομα λέγεται **Ληλάντιον πεδίον**, καὶ ἡ **πεδιάς τοῦ Ξηροχωρίου**. Ἐκεῖ οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὰ σιτηρά, τὰ ὄσπρια, τὴν ἄμπελον, τὴν ἐλαίαν, τὴν συκῆν, τὴν λεμονέαν καὶ τὴν πορτοκαλέαν. Ἐκλεκτοὶ εἶναι οἱ οἶνοι τῆς Χαλκίδος, περίφημα τὰ σῦκα τῆς Κύμης, ἄφθονα δὲ τὰ καρῦδια καὶ τὰ λεμόνια ὅλης τῆς νήσου.

Τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημα (**Δίρφυς**, **Ὅχη**, **Κανδήλι**). Τὰ περισσότερα στολιζονται μετὰ ὠραία δάση,

ἔχουν δὲ καὶ βοσκήν διὰ τὰ ποίμνια. Προπάντων ἡ περιοχή τῆς Καρύστου προμηθεύει πολλὰ σφάγια εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηναίων.

Καὶ ὀρυκτὰ ἔχουν τὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας πολλά, καθὼς π.χ. λιγνίτην εἰς τὴν Κύμην καὶ τὸ Ἀλιβέριον, λευκόλιθον εἰς τὴν Λίμνην, χρώμιον κ.τ.λ.

111. Χωρική τῆς Ἀγίας Ἀννης, μετὰ τὴν πολυκέντητον τοπικὴν ἐνδυμασίαν.

(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

Καθὼς εἶδομεν, ἡ Εὐβοία εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου πλησιάζει τόσο πολὺ πρὸς τὴν Στερεάν, ὥστε μὲ μίαν γέφυραν ἐνώνεται μὲ αὐτήν. Δι' αὐτὸ ὅλαι αἱ ὁδοὶ τῆς νήσου διευθύνονται πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ ἐκεῖ ἀνεπτύχθη ἡ μεγαλυτέρα τῆς πόλις, ἡ **Χαλκίς** (24.745 κάτ.).

Εἰς αὐτὴν συγκεντρώνονται τὰ περισσότερα προϊόντα τῆς νήσου καὶ στέλλονται, εἴτε μὲ τὰ πλοῖα εἴτε μὲ τὸν σιδηρόδρομον εἰς ἄλλας πόλεις, διότι ἡ Χαλκίς ἔχει καὶ σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν μὲ τὰς Ἀθήνας. Εἶναι δὲ ὡραία πόλις μὲ δροσερὸν κλίμα. Ἡ κίνησις τῆς αὐξάνει κατὰ τὸ θέρος, ἐπειδὴ πολλοὶ πηγαίνουν τότε εἰς τὴν **Αἰδηψὸν** (1860) διὰ λουτρά.

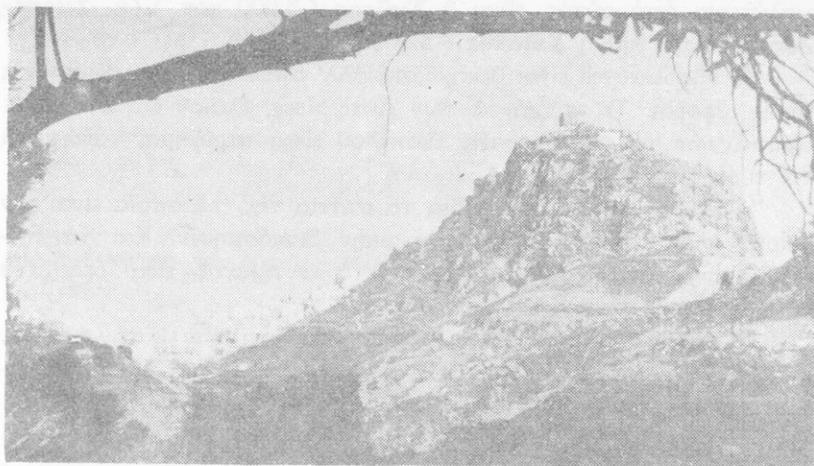
Αἱ κυριώτεροι κωμοπόλεις τῆς νήσου εἶναι : ἡ **Κύμη** (3.250), ἡ **Ἰστιαία** (Ἐπηροχώριον 4.000), ἡ **Λίμνη** (2.394), ἡ **Ἀγία Ἄννα**, τὸ **Ἀλιβέριον** (3.500), ἡ **Κάρυστος** (3.335).

Ἡ Εὐβοία ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον νομόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει καὶ ἡ νῆσος Σκῦρος.

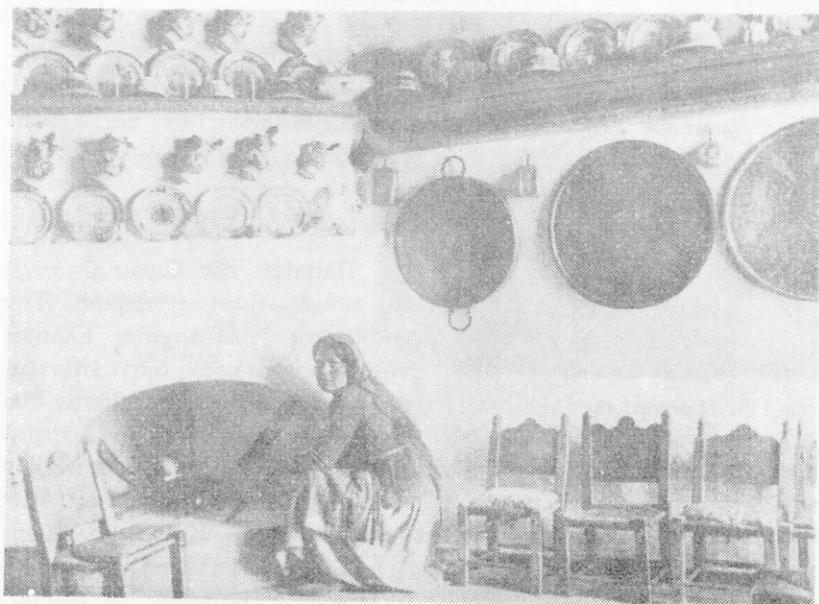
2. Αἱ βόρειαι Σποράδες.

(13.500 κάτοικοι)

Πρὸς βορρᾶν τῆς Εὐβοίας εὐρίσκονται διάφοροι νῆσοι. Αἱ με-

112. Ἀποψις τῆς Σκούρου.

113. Ἐσωτερικὸν Σκυριανοῦ σπιτιοῦ μετὰ τὰ ὠραῖα καὶ χαρακτηριστικὰ ἐπιπλα καὶ σκεῦη, προϊόντα τῆς τοπικῆς λαϊκῆς βιοτεχνίας.

γαλύτεραι από αὐτὰς εἶναι ἡ **Σκῦρος** (3.000 κάτ.), ἡ **Σκόπελος** (3.000) καὶ ἡ **Σκίαθος** (3.200).

Αἱ νῆσοι αὐταὶ εἶναι βραχώδεις, ἀλλ' ὅπου ὑπάρχει χῶμα εἶναι πολὺ εὐφοροί. Τὰ προϊόντα των εἶναι οἶνος, ἔλαιον καὶ ὀπωρικά. Προπάντων τὰ ἀχλάδια τῆς Σκοπέλου εἶναι περίφημα, καθὼς καὶ τὸ τυρὶ τῆς Σκύρου.

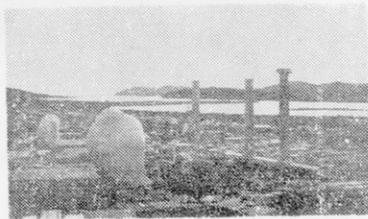
Ἡ Σκῦρος φημίζεται καὶ διὰ τὰ σπίτια της, τὰ ὁποῖα εἶναι μὲν μικρά, ἀλλ' ἔχουν ὠραίαν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν. Καὶ τὰ ἐπιπλα καὶ τὰ σκεύη των, καθὼς καὶ τὰ κεντήματα, εἶναι δείγματα ὠραίας λαϊκῆς τέχνης.

Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων αὐτῶν ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν ἀλιείαν, ἰδίως τῶν ἀστακῶν. Διοικητικῶς ἡ Σκόπελος καὶ ἡ Σκίαθος ἀνήκουν εἰς τὸν νομὸν Μαγνησίας.

3. Αἱ Κυκλάδες.

(100.000 κάτοικοι)

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν εὐρίσκονται αἱ Κυκλάδες νῆσοι; Ποῖον μέρος τοῦ Αἰγαίου Πελάγους κατέχουν; — 2. Ἐἶρε τὴν νῆσον Σῦρον καὶ ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας ἀπὸ τὰς Κυκλάδας νήσους.

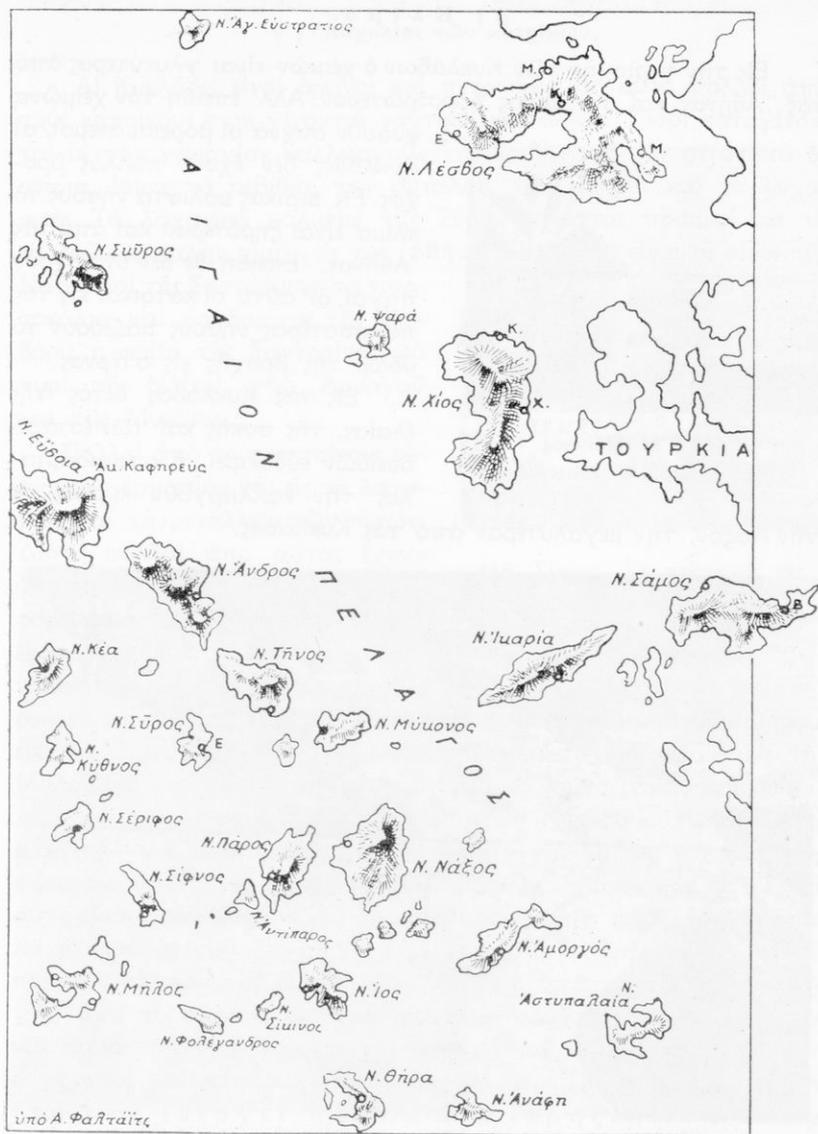
114. Ἐρεπίαια τῆς Δήλου.

α') Ὀνομα.

Πλησίον τῆς Σύρου ὑπάρχει μίᾳ μικρὰ νῆσος, ἡ **Δῆλος**. Τὴν νησίδα αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας τὴν ἐθεώρουν ἱεράν, διότι ἐπίστευαν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐγεννήθησαν δύο θεοί, ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὄλαι αἱ ἄλλαι νῆσοι ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ κύκλον γύρω εἰς τὴν ἱεράν νῆσον, δι' αὐτὸ τὰς ὠνόμασαν **Κυκλάδας**.

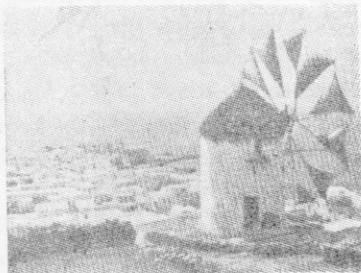
Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ τὰς Κυκλάδας εἶναι: ἡ **Κέα**, ἡ **Κύθνος**, ἡ **Σέριφος**, ἡ **Σίφνος**, ἡ **Μῆλος**, ἡ **Σῦρος**, ἡ **Πάρος**, ἡ **Ἴος**, ἡ **Θήρα** (Σαντορίνη), ἡ **Ἄνδρος**, ἡ **Τῆνος**, ἡ **Μύκονος**, ἡ **Νάξος**, ἡ **Ἀμοργός**.

115. Χάρτης τών Κυκλάδων.

β') Κ λ ῖ μ α.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Κυκλάδων ὁ χειμῶν εἶναι γλυκύτερος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ θέρος δροσερώτερον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸν χειμῶνα

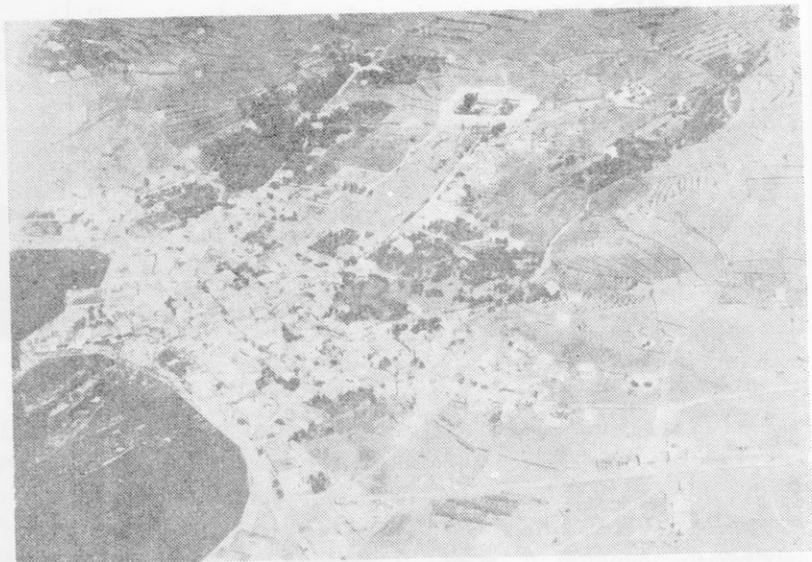

116. Ἡ Μύκονος
μὲ τoὺς ὠραίους ἀνεμομύλους.

φυσοῦν συχνὰ οἱ βόρειοι ἄνεμοι, αἱ Κυκλάδες δὲν ἔχουν πολλὰς βροχὰς. Εἰς μερικὰς μάλιστα νήσους τὸ κλίμα εἶναι ξηρότερον καὶ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχουν πηγαί, δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι εἰς τὰς περισσότερας νήσους μαζεύουν τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς εἰς στέρνas

Εἰς τὰς Κυκλάδας ἐκτὸς τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῶν ἐσπεριδοειδῶν εὐδοκιμεῖ ἡ σταφιδάμπελος τὴν καλλιεργοῦν κυρίως εἰς

τὴν Νάξον, τὴν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας.

117. Ἡ Τῆνος μὲ τὴν Μονὴν τῆς Εὐαγγελιστρίας (ἀπὸ ἀεροπλάνου), ὅπου κατ' ἔτος συρρέουν χιλιάδες προσκυνητῶν.

γ') Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.

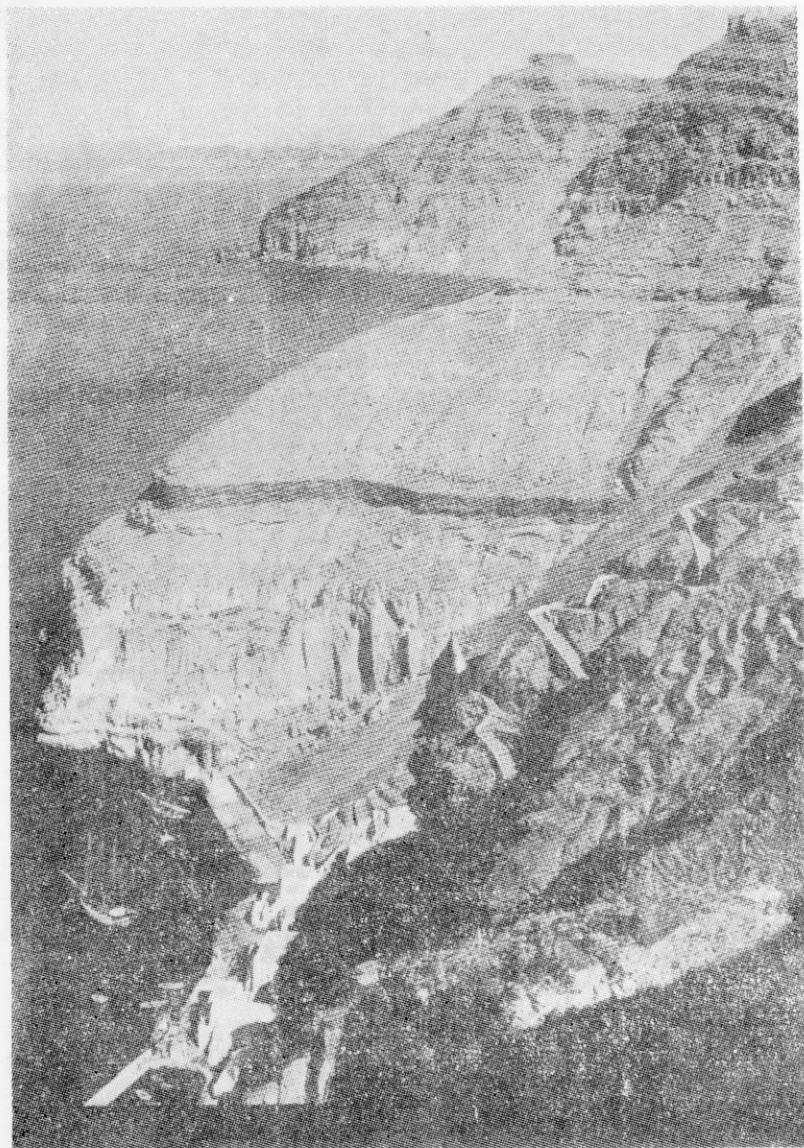
Αἱ Κυκλάδες εἶναι ὄρειναι καὶ πετρώδεις· δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους των γίνονται ναυτικοὶ καὶ ἄλιεις. Ὅσοι καταγίνονται μὲ τὴν γεωργίαν καλλιεργοῦν τὴν κριθὴν καὶ τὸν σίτον, τὰ ὄσπρια, ἰδίως τὰ ρεβίθια, τὴν ἄμπελον, τὸν καπνὸν καὶ τὰ λαχανικά. Τὰ λαχανικά μάλιστα τῆς Σύρου γίνονται πρῶιμα καὶ τὰ πωλοῦν μὲ καλὴν τιμὴν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκλεκτοὶ εἶναι οἱ οἶνοι τῆς Νάξου καὶ τῆς Σαντορίνης, τὰ πορτοκάλια καὶ μανδραρίνια τῆς Ἄνδρου, ἡ φάβα τῆς Σαντορίνης, τὸ τυρὶ τῆς Νάξου, τῆς Ἀμοργοῦ καὶ τῆς Μυκόνου.

118. Σίφνος. Τὰ σπίτια εἰς τὰς Κυκλάδας ἔχουν ἐπίπεδον στέγην (δῶμα), στρωμένην μὲ πηλὸν καὶ εἶναι κατάλευκα.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους εὐρίσκουν ἐργασίαν καὶ εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τὰ μεταλλεῖα τῶν νήσων. Διότι πολλοὶ ἀπὸ αὐτὰς ἔχουν ὑπὸ τὸ ἔδαφος των πολλὰ καὶ διάφορα ὄρυκτά. Π.χ. εἰς τὴν Νάξον ἔξάγουν σμύριδα, ἡ ὁποία εἶναι μοναδικὴ εἰς τὸν κόσμον, εἰς τὴν Σέριφον, τὴν Κύθον καὶ τὴν Σίφον ἔξάγουν μεταλλεύματα σιδήρου, εἰς τὴν Σίφον καὶ τὴν Μύκονον μεταλλεύματα μολύβδου, εἰς τὴν Μῆλον θεῖον καὶ μυλόπετρες, εἰς τὴν Πάρον λευκὰ μάρμαρα κ.λ.π.

Ἐκ τῶν σπουδαιότερων ὄρυκτῶν τῶν Κυκλάδων εἶναι ἡ θηραϊκὴ γῆ, τὴν ὁποίαν ἔξάγουν εἰς τὴν Θήραν καὶ τὴν χρησιμοποιοῦν διὰ τὴν κατασκευὴν τσιμέντων, πλίνθων κ. ἄ. Ἡ γῆ αὕτῃ εἶναι πολὺ ἑλαφρὰ καὶ ὁμοιάζει μὲ στάκτην· προῆλθεν ἀπὸ παλαιὰς ἐκρήξεις τοῦ ἠφαιστείου, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὸ μέσον τοῦ κόλπου τῆς Θήρας. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὑπάρχει ἓν ἄνοιγμα τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ὁποῖον, ὡς ἀπὸ μίαν καπνοδόχον, βγαίνουν καπνὸς καὶ ἀέρια πνιγηρὰ· κάποτε καὶ στάκτη καὶ πέτρες καυτὲς ἐκσφενδονίζονται καὶ πίπτουν μακρὰν ὡς βροχή. Τότε λέγομεν, ὅτι τὸ ἠφαιστεῖον ἐνεργεῖ ἢ εὐρίσκεται ἐν ἐκρήξει. Αἱ τελευταῖαι του ἐκρήξεις εἶναι τοῦ 1925, τοῦ 1928 καὶ τοῦ 1939.

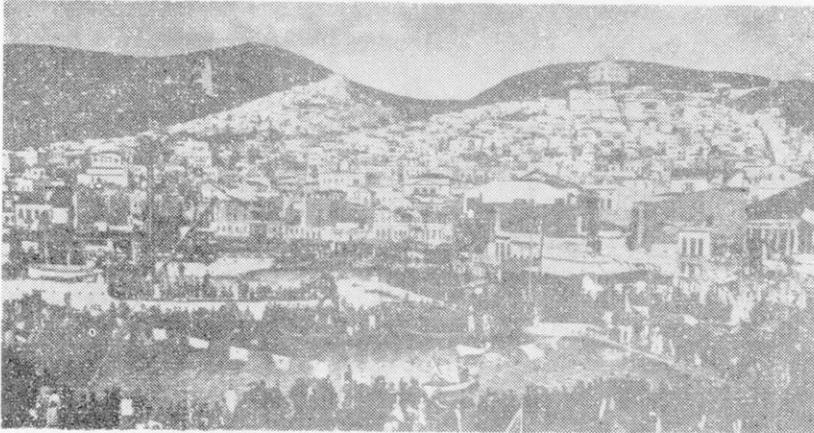

119. Ὁ λιμὴν τῆς Θήρας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀναβαίνουν εἰς τὰ χωρία
μὲ σκαλοπάτια. Εἰς τὰ σκοτεινόχρωμα τοιχώματα διακρίνονται τὰ
διάφορα στρώματα τῆς λάβας.

24
δ') Ὁ πληθυσμὸς τῶν Κυκλάδων.

Μεγαλύτερα κατὰ τὴν ἑκτασιν ἀπὸ ὅλας τὰς Κυκλάδας εἶναι, ὡς εἴπομεν, ἡ **Νάξος** (16.700 κάτ.), ἀκολουθοῦν δὲ κατὰ σειρὰν ἡ **Ἄνδρος** (12.930), ἡ **Τήνος** (9.300), ἡ **Πάρος** (8.500), ἡ **Μήλος** (9.820), ἡ **Ἄμοργός** (2.500), ἡ **Μύκονος** (3.000).

Περισσότερους ὅμως κατοίκους ἔχει ἡ **Σύρος** (23.540), ἡ ὁποία ἔχει καλὸν λιμένα καὶ θέσιν κεντρικὴν ἀνάμεσα εἰς τὰς Κυ-

120. Ἡ Ἐρμούπολις.

κλάδας. Δι' αὐτὸ ἡ **Ἐρμούπολις** (14.400), ἡ πρωτεύουσα τῆς Σύρου, εἶναι κέντρον ἐμπορικῆς καὶ ναυτιλιακῆς κινήσεως καὶ πρωτεύουσα ὀλοκλήρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Ἄλλοτε μάλιστα ὁ λιμὴν τῆς Σύρου ἀπετέλει σπουδαῖον σταθμὸν τῆς συγκοινωνίας, εἰς τὸν ὁποῖον προσήγγιζαν καὶ πολλὰ ξένα πλοῖα· ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἀνεπτύχθη ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς, ἡ κίνησις τῆς Σύρου ὀλιγόστεισεν. Ἡ Ἐρμούπολις εἶναι κτισμένη ἀμφιθεατρικῶς καὶ ἔχει εὐρύχωρον λιμένα. Ἐχει ναπηγεῖα καὶ δεξαμενάς, εἰς τὰς ὁποίας καθαρίζονται καὶ μεγάλα ἀτμόπλοια, ἔχει δὲ καὶ πολλὰ ἐργοστάσια, καθὼς ὑφαντουργεῖα, βυρσοδεψεῖα, ὑαλουργεῖα, ἐργοστάσια κατασκευῆς λουκουμιῶν κ.ά.

Πυκνὸν πληθυσμὸν (12.921) ἔχει καὶ ἡ **Θήρα**, διότι ἔχει ἕδαφος πολὺ εὐφωρον καὶ εἶναι ὅλη κατάφυτος ἀπὸ ἀμπέλια. *dm*

Αί νήσοι τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου εἶναι 4: ἡ **Λέσβος** (117.400 κάτοικοι), ἡ **Χίος** (62.223), ἡ **Σάμος** (41.128) καὶ ἡ **Ίκαρία** (10.900).

1. Ἡ Λέσβος

Ἡ Λέσβος, ἐνῶ κατὰ τὴν ἑκτασιν εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὸ ἡμισυ τῆς Εὐβοίας, κατὰ τὸν πληθυσμὸν εἶναι ἴση μὲ αὐτὴν, διότι δὲν εἶναι τόσοσιν ὄρεινῃ, ὅσον ἡ Εὐβοία. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς, ὁ **Ὀλυμπος**, εἶναι χαμηλότερον ἀπὸ τὸν Ὑμηττόν. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἔδαφος τῆς Λέσβου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινὸν καὶ πολὺ εὐφορον, δι' αὐτὸ ἡ νῆσος αὐτὴ ἠμπορεῖ νὰ συντηρῇ πυκνὸν πληθυσμὸν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ κλίμα τῆς εἶναι γλυκὺ, ὅλη ἡ νῆσος εἶναι κατὰφυτος ἀπὸ ἐλαίας, πεῦκα, βαλανιδιῆς καὶ ἄλλα δένδρα. Ἡ ἐλαία φυτρώνει μόνη τῆς εἰς τοὺς λόφους καὶ ἀποτελεῖ ὀλόκληρα δάση. Ὠραῖον θέαμα παρουσιάζουν προπάντων οἱ κόλποι τῆς **Γέρας** καὶ τῆς **Καλλονῆς**, ἐπειδὴ τοὺς περιστοιχίζουν καταπράσινοι λόφοι. Ἡ Λέσβος παράγει σιτηρὰ πολλὰ, ὄσπρια, ἄφθονον ἔλαιον, οἶνον, σῦκα, μέταξαν. Πολλὰ εἶναι καὶ τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας καὶ τῆς ἀλιείας, καθὼς καὶ τὰ ὀρυκτὰ (μόλυβδος, λευκόλιθος).

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Μυτιλήνη** (25.760 κάτ.) συγκεντρώνει ὅλην τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν. Αὕτη, καθὼς καὶ τὸ **Πλωμάριον** (5.170), ἔχει καὶ μεγάλα ἐργοστάσια ἐλαιουργίας καὶ σαπωνοποιίας. Πολλαὶ καὶ σπουδαῖαι εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι κωμοπόλεις τῆς νήσου: Ἡ **Ἐρεσσός**, ἡ **Καλλονή**, ἡ **Ἀγιάσος** ἡ **Μήθυμνα** καὶ ὁ **Πολύχνιτος** (5.130), ὅπου ὑπάρχουν σπουδαῖαι ἱαματικαὶ πηγαὶ καὶ μεγάλη ἀλυκὴ.

2. Ἡ Χίος

Ἡ Χίος εἶναι περισσότερον ὄρεινῃ καὶ πετρώδης ἀπὸ τὴν Λέσβον, ἀλλ' ἔχει πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Δι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ ἔχει πυκνὸν πληθυσμὸν. Εἶναι δὲ καὶ οἱ κάτοικοί τῆς πολὺ φιλόπονοι καὶ καλλιεργοῦν τὸ ἔδαφος καλῶς.

121. 'Ο λιμὴν τῆς Χίου (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογραφία Τοπογρ. *Υψηρ. *Υπουρ. Συγκοινωνίας)

Τὸ κλίμα τῆς Χίου εἶναι γλυκὺ. Δι' αὐτὸ εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἑλαιά, ἡ λεμονέα, ἡ ἀμυγδαλῆ καὶ τὰ ἄλλα ὀπωροφόρα. Προπάντων τὰ πεδινὰ μέρη τῆς δυτικῆς παραλίας στολιζοῦνται μὲ κήπους ἀπὸ πορτοκαλέας καὶ μανδαρινέας καὶ ἄλλα δένδρα.

Εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς νήσου (**Μαστιχοχώρια**) φέεται ἓν εἶδος σχίνου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἡ περίφημος **μαστίχα** τῆς Χίου. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν καὶ τὰ σιτηρὰ καὶ τὴν ἀμπελον.

Ἡ ὠραία πρωτεύουσα τῆς νήσου **Χίος** ἢ **Χώρα** (24.000 κάτ.) ἔχει καλὸν λιμένα καὶ ἐργοστάσια ἐλαιουργίας καὶ κατασκευῆς γλυκῶν. Κωμοπόλεις ἡ νήσος ἔχει πολλὰς, καθὼς τὰ **Καρδάμυλα** (1.320 κάτ.), τὸ **Πυργί** καὶ τὴν **Βολισσόν**.

Οἱ Χίοι διεκρίθησαν ἀνέκαθεν ὡς ἔμποροι. Ὁ Ἀνδρέας Συγγρός, ὁ ὁποῖος ἐπλούτισε μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔκαμε τόσας εὐεργεσίας εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλοῦ, κατήγετο ἀπὸ τὴν Χίον. Ἀπὸ τὴν Χίον δὲ κατήγετο καὶ ὁ σοφὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀδαμάντιος Κοραΐς.

Εἰς τὰ ΒΑ τῆς Χίου εὐρίσκονται αἱ μικραὶ νῆσοι **Οἰνουσαί**.

122. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ πυρπολητοῦ Κανάρης εἰς τὴν Χίον.
("Εργον Τόμπρον)

Οἱ κάτοικοί των (1.560) εἶναι καλοὶ ναυτικοί.

Εἰς τὰ ΒΔ τῆς Χίου εὐρίσκεται ἡ μικρὰ καὶ ἄγονος νῆσος **Ψαρά** μὲ 576 μόνον κατοίκους. Ἄλλοτε ὅμως τὰ Ψαρά εἶχον πολυάριθμον ναυτικὸν καὶ μὲ αὐτὸ ἠγωνίσθησαν κατὰ τὸ 1821, ὅπως ἡ Ἕδρα καὶ αἱ Σπέτσαι, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πυρπολητὴς Κανάρης ἦτο Ψαριανός.

3. Ἡ Σάμος.

Στενὸς πορθμὸς χωρίζει τὴν Σάμον ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν τούτοις οἱ Σάμιοι τὸ 1821 κατάρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Τούρκους, πού ἐπεχείρησαν νὰ ἀποβιβαθοῦν εἰς τὴν νῆσόν των, διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν. Δι' αὐτὸ ἡ Σάμος ἀπὸ τὸ 1832 ἕως τὸ 1912 ἦτο μὲν ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ἀπετέλει αὐτόνομον ἡγεμονίαν. Τέλος τὸ 1912 ἠνώθη μὲ τὴν Ἑλλάδα μαζί μὲ τὰς ἄλλας νήσους.

Ἡ Σάμος ἂν καὶ ἔχει ὑψηλὰ ὄρη (**Κερκετεύς**, 1440 μ.), εἶναι ὄλη κατάφυτος. Παντοῦ βλέπει κανεὶς ἐλαιῶνας καὶ ἀμπέλους καὶ δάση πεύκων καὶ δρυῶν. Προπάντων καλλιεργεῖται ἡ πεδιάς τοῦ **Μαρθοκάμπου**. Τὰ προϊόντα τῆς εἶναι πολλὰ καὶ ἐκλεκτά: οἶνος μοσχάτος, μυρωδαῖτος καπνός, ἐλαιον καὶ ἐσπεριδοειδῆ.

Λιμένες ἐμπορικοὶ εἶναι κυρίως τρεῖς: ὁ **Λιμὴν Βαθέος** (5500 κάτ.), τὸ **Καρλόβασι** (5.300) καὶ τὸ **Τηγάνιον** (1.710). Ὁ λιμὴν Βαθέος εἶναι ἡ πρῶτεύουσα τῆς νήσου καὶ ἔχει τὸν εὐρυχωρότερον λιμένα τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ Βαθὺ ὑπάρχουν καπνεργοστάσια, εἰς δὲ τὸ Καρλόβασι βυρσοδεφεῖα.

4. Ἡ Ἰκαρία

Ἡ Ἰκαρία κεῖται πρὸς Δυσμὰς τῆς Σάμου καὶ ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες, χωρὶς καλοῦς λιμένας. Εἶναι νῆσος ὄρεινὴ καὶ κατάφυτος ἀπὸ

πεύκα· δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῆς ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κατασκευὴν ξυλανθράκων. Τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς νήσου εἶναι ὀπωρικά, σῦκα, οἶνος, ὀλίγοι δημητριακοὶ καρποὶ καὶ μέλι. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ προϊόντα αὐτὰ εἶναι ὀλιγοστά, διὰ τοῦτο ἡ Ἰκαρία ἔχει ὀλίγους κατοικοὺς (11.000).

4. Η ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

(Ἐπιφάνεια : 2.663 τ. χλμ. Κάτοικοι 123.021)

1. Ἐῶρε εἰς τὸν χάριτην τὰς νήσους Ρόδον, Κάρπαθον καὶ Κάσον καὶ ὀνόμασε τὰς ἄλλας νήσους, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Σάμου. Ἐῶρε καὶ τὸ Καστελλόριζον. — 2. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας εὐρίσκεται τὸ σύμπλεγμα αὐτῶν νήσων; Ποῖον μέρος τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατέχει τοῦτο; — 3. Ποία χώρα εὐρίσκεται πρὸς Α τῆς Δωδεκανήσου; — 4. Ἐῶρε τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα (ἀπέναντι τῆς Λέρον). Ποία μεγάλη ναυμαχία ἐγένετο εἰς τὸν κόλπον αὐτὸν κατὰ τὸν Ἰερόν Ἀγῶνα;

27 α') Ὄνομα καὶ ἱστορία.

Πρὸς Νότον τῆς Σάμου καὶ τῆς Ἰκαρίας τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι ἐσπαρμένον μὲ πλῆθος νήσων καὶ νησίδων. Αὗται λέγονται μὲ τὸ ἀρχαῖον τῶν ὄνομα **νότιαι Σποράδες** καὶ μὲ τὸ νεώτερον ὄνομα Δωδεκάνησος, διότι αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι δώδεκα, αἱ ἐξῆς : **Πάτμος, Λέρος, Κάλυμνος, Κῶς, Ἀστυπάλαια, Νίσυρος, Τῆλος, Χάλκη, Σύμη, Ρόδος, Κάρπαθος, Κάσος**. Εἰς αὐτὰς πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ μίαν μικρὰν καὶ μακρινὴν νῆσον, τὸ **Καστελλόριζον** (ἀρχ. Μεγίστη).

Ἡ Δωδεκάνησος ἐπὶ 640 ἔτη εὐρίσκετο ὑπὸ ζυγόν. Κατ' ἀρχὰς Φράγκοι κατακτηταί, κατόπιν οἱ Τοῦρκοι καὶ τελευταῖοι οἱ Ἰταλοὶ κατεῖχον τὴν Δωδεκάνησον, ἂν καὶ οἱ κάτοικοί τῆς ἦσαν ὅλοι ἀνεκαθεν Ἕλληνες : ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος, ὁ πρωτεργάτης τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἦτο Πάτμιος· οἱ Κάσιοι μὲ τὰ καράβια τῶν ἠγωνίσθησαν κατὰ τὸ 1821 καὶ ἐθυσίασθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὅπως οἱ Ψαριανοί.

Ἡ Ἰταλία τὸ 1912 ἀπέσπασε τὴν Δωδεκάνησον ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχε τότε πόλεμον, καὶ κατεκράτησε τὰς νήσους,

χωρίς νά ἔχη κανέν δικαίωμα ἐπ' αὐτῶν. Ἐπεδίωξε μάλιστα μέ κάθε τρόπον νά ἐξοντώσῃ τόν Ἑλληνικόν πληθυσμόν των καί νά ἐξιταλίσῃ τὰς νήσους: ἀπηγόρευσε τήν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐξώρισε τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους καί προύχοντας, ἐφυλάκιζε τοὺς ἱερεῖς, ἀπηλλοτριῶνε τὰ εὐφορα μέρη τῶν νήσων καί ἐγκαθιστοῦσε Ἴταλοὺς ἀποίκους. Ἄλλ' οἱ Δωδεκανήσιοι παρ' ὅλους τοὺς διωγμοὺς παρέμειναν Ἕλληνες τήν ψυχὴν καί τήν γλῶσσαν.

Τέλος τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 ἡ Ἰταλία ἐπετέθη δολίως καί κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διὰ νά ὑποδουλώσῃ τὴν πατρίδα μας καί νά κυριαρχήσῃ εἰς ὅλοκληρον τὸ Αἰγαῖον. Τότε ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ἂν καί ἦτο μικρότερος εἰς ἀριθμὸν καί ἀτελῶς ὠπλισμένος, ἐνίκησε τὰς Ἰταλικὰς μεραρχίας εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καί τῆς Βορείου Ἡπείρου καί κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν σχεδὸν ἕως τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν. Ἄν οἱ Γερμανοὶ δὲν ἤρχοντο μέ τεραστίας δυνάμεις εἰς βοήθειαν τῶν Ἰταλῶν, ὁ στρατός μας θὰ ἔρριπτε τοὺς Ἰταλοὺς εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ πρῶτος Ἕλληνας ἀξιωματικὸς, ὁ εὐρῶν ἡρωϊκὸν θάνατον εἰς τὰς μάχας τῆς Πίνδου, ἦτο Δωδεκανήσιος: Ὁ Ἀλέξανδρος Διάκος.

Μέ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην κατὰ τῶν Ἰταλῶν ὁ στρατός μας δὲν ἀπέκτησε μόνον ἀθάνατον δόξαν, ἀλλὰ καί ἐξησφάλισε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Δωδεκανήσου ἀπὸ τὸν ἀπαίσιον Ἰταλικὸν ζυγόν. Μέ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἰταλίας (συνθήκη Παρισίων 1946) ἡ Δωδεκάνησος ἀπληθευρώθη καί τὴν 7ην Μαρτίου 1948 ἐνεσωματώθη εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

98

β') Κλίμα καὶ ὕδατα. Βλάστησις.

Τὸ κλίμα τῆς Δωδεκανήσου εἶναι πολὺ εὐκρατον: αἱ θερμοκρασίαι κατὰ τὸ θέρος δὲν εἶναι ὑψηλαί, διότι μετριάζονται ἀπὸ τὴν αὐραν τῆς θαλάσσης, ὁ δὲ χειμῶν εἶναι ὄψιμος καί πολὺ γλυκύς.

Κατὰ τὸ θέρος ἐπικρατοῦν οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι προκαλοῦν μακρὰν περίοδον ξηρασίας. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπικρατοῦν οἱ νότιοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι φέρουν πολλὰς βροχάς.

Ἡ Δωδεκάνησος δέχεται περισσοτέρας (σχεδὸν διπλασίας) βροχὰς παρὰ αἱ Κυκλάδες δι' αὐτὸ αἱ μεγαλύτεραι νῆσοι (Ρόδος, Κῶς, Κάρπαθος) ἔχουν πολλὰ πηγαῖα ὕδατα καί σκεπάζονται μέ ὠραῖα δάση πεύκων, κέδρων κλπ. Εἰς τὰ δάση τῆς Ρόδου βόσκουν

και πολλά έλάφια. 'Αλλ' αί βροχαί είναι ραγδαίαι και δι' αυτό οί χείμαρροι, πού σχηματίζονται, κατατρώγουν πολύ τὸ ἔδαφος και επιφέρουν μεγάλας ζημίας εις τὴν γεωργίαν.

Ὁ χειμὼν είναι εὐνοϊκὸς διὰ τὴν βλάστησιν· εὐδοκίμοῦν πολὺ ἡ ἄμπελος, ἡ ἔλαια, τὰ ἔσπεριδοειδῆ, εις δὲ τοὺς κήπους τῆς Ρόδου και τῆς Κῶ ὁ φοῖνιξ και ἡ βανανέα δίδουν ὠρίμους και εὐχύμους καρπούς.

γ') Ἔδαφος. Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.

Αἱ νῆσοι τοῦ συμπλέγματος τῆς Δωδεκανήσου είναι, ὅπως και αἱ Κυκλάδες, ὄρειναί. Ὅπως ἐκεῖ ἡ Θήρα, ἔτσι ἐδῶ ἡ Νίσυρος, ἔχει εις τὸ κέντρον της κρατῆρα ἡφαιστείου, τὸ ὁποῖον ὅμως είναι τώρα «ἔσβεσμένον». Εἰς τὴν παραλίαν τῆς Νισύρου, ὡς και τῆς Κῶ και τῆς Ρόδου, ὑπάρχουν θερμαὶ μεταλλικαὶ πηγαί, συχνὰ δὲ αἱ νῆσοι αὐταὶ ὑποφέρουν ἀπὸ σεισμούς.

Ἡ σύστασις τῶν πετρωμάτων ὄλων τῶν νήσων δὲν είναι ἡ ἴδια. Ὑπάρχουν σκληρὰ πετρώματα (μάρμαρα, ἄσβεστόλιθοι) και αὐτὰ ἀποτελοῦν τοὺς κυριωτέρους ὄρεινους ὄγκους, (Ἄττάβυρος εις τὴν Ρόδον, Δίκαιος εις τὴν Κῶν)· ἀλλ' ὑπάρχουν και μαλακώτερα πετρώματα (σχιστόλιθοι, ἀμμόλιθοι, φλύσχης, ἡφαιστειακοὶ τόφφοι, Θηραϊκὴ γῆ), τὰ ὁποῖα εὐκολώτερα διαβιβρώσκονται ἀπὸ τὴν βροχὴν και τὴν ἀτμοσφαιρικὴν ἐπίδρασιν και ἀποσαθροῦνται. Δι' αὐτὸ εις πολλὰς νήσους, ὡς εις τὴν Ρόδον, Κῶν, Κάρπαθον, Λέρον και Τῆλον, αἱ κοιλάδες μεταξὺ τῶν βουνῶν και αἱ ἄκται (ἴδια εις τὴν Ρόδον και Κῶν) σκεπάζονται μὲ παχέα στρώματα, πού ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ προσχώσεις και είναι κατάλληλα διὰ τὴν γεωργίαν.

Δι' αὐτὸ ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῶν μεγαλυτέρων νήσων είναι ἡ γεωργία, μολονότι οἱ κάτοικοι δὲν ἐδιδάχθησαν νεωτέρας μεθόδους καλλιέργειας και τὰ εἰσοδήματά των είναι μικρά. Καλλιεργοῦνται τὰ σιτηρά, τὰ ὄσπρια, προπάντων τὰ ρεβίθια, τὰ λαχανικά, ἡ ἄμπελος, ἡ ἔλαια, τὰ ἔσπεριδοειδῆ και ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα (ροδακινέα, βερυκοκέα κ.τ.λ.).

Ἡ Νίσυρος είναι καταπράσινος ἀπὸ τὰς ἔλαιας και τὰς ἄμυγδαλῶν. Τὰ ἄμύγδαλα είναι ἐπίσης τὸ κύριον εἰσόδημα και τῶν κα-

τοίκων τῆς Τήλου. Νοστιμώτατα εἶναι καὶ τὰ μανδαρίνια τῆς Καλύμνου καὶ γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή ἀπὸ αὐτά.

Μερικαὶ ὁμως ἀπὸ τὰς νήσους, ὡς ἡ Κάλυμνος, ἡ Σύμη, ἡ Χάλκη, ἡ Ἀστυπάλαια, ἡ Κάσος, τὸ Καστελλόριζον, εἶναι πολὺ πετρώδεις. Δι' αὐτὸ ὁ πληθυσμὸς των καταγίνεται περισσότερον εἰς τὴν **ναυτιλίαν**, τὴν **ἀλιείαν** καὶ μάλιστα τὴν **σπογγαλιείαν**. Ἐκατοντάδες σπογγαλιευτικὰ πλοῖα ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς πλέουν τὸ θέρος εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κυρηναικῆς καὶ τῆς Τριπολίτιδος καὶ καταγίνονται εἰς τὴν ἀλιείαν τῶν σπόγγων καὶ τὴν κατεργασίαν των. Δι' αὐτὸ ἡ Δωδεκάνησος ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον σπογγαλιευτικὸν κέντρον τῆς Μεσογείου καὶ ἐξάγει τὰ 25% τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς σπόγγων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ποιότης τῶν σπόγγων εἶναι ἀρίστη, πωλοῦνται εἰς τὴν Ἀγγλίαν μὲ καλὴν τιμὴν.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν νήσων ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν **βοσκὴν τῶν ποιμνίων** καὶ τὴν τυροκομίαν, ὡς καὶ τὴν μελισσοκομίαν καὶ σηροτροφίαν. Μερικαὶ ἀπὸ τὰς νήσους ἔχουν ὑπὸ τὸ ἔδαφός των διάφορα **ὄρυκτά**, καθὼς χρώμιον, σίδηρον, μόλυβδον, χαλκόν, λευκόλιθον κτλ. Ἀπὸ τὴν Νίσυρον ἐξάγεται θεῖον, ἀπὸ τὴν Κῶν Θηραϊκὴ γῆ, ἀπὸ τὴν Κάσον γύψος. Ἀλυκὴ ὑπάρχει μόνον μία εἰς τὴν Κῶν.

δ') Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου.

Ἡ **Ρόδος** εἶναι $1\frac{1}{2}$ φορές μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν Χίον, καὶ ἐνῶ εἶναι πολὺ εὐφορωτέρα ἀπὸ αὐτήν, ἔχει μόνον 68.873 κατοίκους. Ὅμοίως ἡ Κῶς ἔχει 19.957 κατοίκους, ἐνῶ ἡ Λευκάς, ποὺ ἔχει ἴσην ἕκτασιν μὲ αὐτήν, κατοικεῖται ἀπὸ 27.000 ψυχάς.

Καὶ ὁλόκληρος ἡ Δωδεκάνησος, ἡ ὁποία τὸ 1912 εἶχε πληθυσμὸν 150.000, σήμερον ἔχει μόνον 123.000. Δηλαδή μέσα εἰς 32 ἔτη Ἰταλικῆς κατοχῆς ὁ πληθυσμὸς τῶν νήσων ἀντὶ νὰ αὐξήσῃ, ὡς ἦτο φυσικόν, ἠλαττώθη κατὰ 19%. Διότι πολλοὶ Δωδεκανήσιοι εἶχον ἐξορισθῆ ἢ ἀναγκασθῆ νὰ μεταναστεύσουν ἀπὸ τὰς πιέσεις τῶν Ἰταλῶν. Ἔτσι ἀποδεικνύεται διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, ὅτι ὁ τόπος, ποὺ δουλεύει εἰς ξένην κυριαρχίαν, ὄχι μόνον δὲν προοδεύει, ἀλλὰ καὶ ὀπισθοδρομεῖ.

Μεγαλύτερα κατὰ τὴν ἕκτασιν εἶναι ἡ **Ρόδος**, ἀκολουθοῦν δὲ

κατὰ σειρὰν ἢ **Κῶς** (19.987 κάτ.), ἢ **Κάρπαθος** (8.129), ἢ **Κάλυμνος**, (14.250), ἢ **Ἀστυπάλαια** (1.600), ἢ **Κάσος** (1.450), ἢ **Τήλος** (800), ἢ **Σύμη** (3.200), ἢ **Λέρος** (6.700), ἢ **Νίσυρος** (1.800), ἢ **Πάτμος** (2.700), ἢ **Χάλκη** (525), οἱ **Λειψοὶ** (865), τὸ **Καστελλόριζον** (480).

Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ρόδου ἔχει 28.000 κατοίκους καὶ εἶναι τὸ ἐμπορικὸν καὶ διοικητικὸν κέντρον ὀλοκλήρου τῆς Δωδεκανήσου. Ἡ νέα πόλις ἔχει ὠραίαν ρυμοτομίαν καὶ ὠραίας οἰκοδομὰς μὲ καταπρασίνους κήπους. Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ρόδου εἶναι συγκεντρωμένα πολλὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης.

Αἱ κυριώτεραι κωμοπόλεις τῆς Ρόδου εἶναι ὁ **Ἀρχάγγελος** (2.920), τ' **Ἀφάντου** (2.550), τὰ **Τριάντα** (2.900), ἡ **Κρεμαστή** (2.000), τὸ **Παραδείσι** (1.800) καὶ ἡ ὠραία **Λίνδος**. Διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς καὶ τὰ κειμήλια τῆς ἀρχαίας καὶ λαϊκῆς τέχνης προσελκύει πολλοὺς περιηγητάς. Ἔχει δὲ δύο ἀεροδρόμια καὶ τακτικὴν ἀεροπορικὴν συγκοινωνίαν.

Περίφημος διὰ τὴν πλουσίαν βλάστησιν καὶ διὰ τοὺς σπουδαίους ἀρχαιολογικοὺς τῆς χώρου εἶναι καὶ ἡ **Κῶς**, ἡ πατρίς τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ μεγαλυτέρου ἱατροῦ τῆς Ἀρχαιότητος. Ἡ πρωτεύουσά τῆς (8.140) ἔχει ἀσφαλῆ λιμένα καὶ ὠραίους κήπους.

Ἡ νῆσος Πάτμος εἶναι ὀνομαστή, διότι εἰς αὐτὴν ὁ Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν. Εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν ἤκμασε καὶ ἡ περίφημος Πάτμιος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή.

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Δωδεκανήσου εἶναι Ἕλληνες. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Κῶν ὑπάρχουν περὶ τὰς 4.000 Τοῦρκοι. Ἡ Δωδεκάνησος ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς 4 ἐπαρχίας: 1) τῆς Ρόδου, 2) τῆς Καρπάθου, 3) τῆς Κῶ καὶ 4) τῆς Καλύμνου.

Ἀσκήσεις. — 1. Κατὰ τὸ 1946 ἡ Ἑλλάς εἰσέπραξεν ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν καπνῶν 30.000.000 δολλάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν ἐλαιῶν 2.000.000 δολλάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν σταφίδων 1.580.000 δολλάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν σπόγγων 1.550.000 δολλάρια. Ποίαν θέσιν εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατέχουν οἱ σπόγγοι; — 2. Κουφέλαι ὑπῆρχον τὸ 1961 εἰς τὴν Δωδεκάνησον 28.000. Αὗται παρήγα-

γον 180.000 χιλιόγραμμα μέλι και 4.700 χλγρμ. κηρόν. Ποία ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς αὐτῆς μὲ βάσιν τὰς τιμὰς τῶν εἰδῶν αὐτῶν εἰς τὸν τόπον σας ; — 3. Ἐδρε πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χλμ. εἰς τὴν Ρόδον (ἐπιφάνεια 1404 τ. χλμ. Κάτοικοι 64.000) καὶ πόσοι εἰς τὴν Κάλυμνον (ἐπιφάνεια 107 τ. χλμ. Κάτοικοι 14.250). Πῶς ἐξηγεῖται ἡ διαφορά ;

*Ἐπισκόπησις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κτηνοτροφίας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου (Κυκλάδων, Λέσβου, Σάμου, Χίου καὶ Δωδεκανήσου).

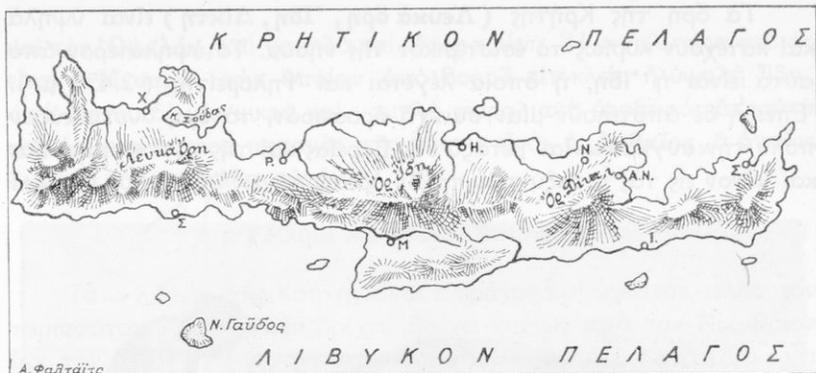
	Εἶδη καλλιεργείας		Καλλιεργούμενοι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Βάρος τῆς παραγωγῆς εἰς μετρικοὺς τόννους		
	Γεωργικὴ παραγωγὴ ἔτους 1961	Σιτηρὰ		550.000	42.000	
	*Ὄσπρια		95.000	5.500		
	Γεώμηλα		45.000	37.000		
	Λαχανικά		120.000	—		
	Καπνὸς		20.000	1.350		
	Βάμβαξ		55.000	3.800		
	*Ἀμπελοὶ		135.000	36.000		
	Σταφιδάμπελοὶ		3.300	600		
	Πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια		18.000	23.000		
	*Ἐλαῖαι		630.000	225.000		
	*Ἐλαῖον		—	55.000		
Κτηνοτροφία Ἀριθμὸς ζῴων ἔτους 1961	Βόες καὶ ἀγελάδες	*Ἴπποι	*Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	59.000	8.720	17.600	357.000	308.000	24.000

3. Αἱ Νῆσοι τοῦ Νοτίου Αἰγαίου

1. Ἡ Κρήτη.

(*Ἐπιφάνεια : 8.331. Κάτοικοι 483.258)

1. Ὅρισε τὴν θέσιν τῆς Κρήτης. — 2. Ποῖα πελάγη τὴν βρέχουν καὶ ποίους κόλπους σχηματίζουν ; — 3. Ὄνόμασε τὰς μεγαλύτερας χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήριά των. — 4. Ποῖα εἶναι τὰ κυριότερα ὄρη

123 - 124. Χάρτης τῆς Κρήτης καὶ τομὴ αὐτῆς ἀπὸ Δ πρὸς Α.

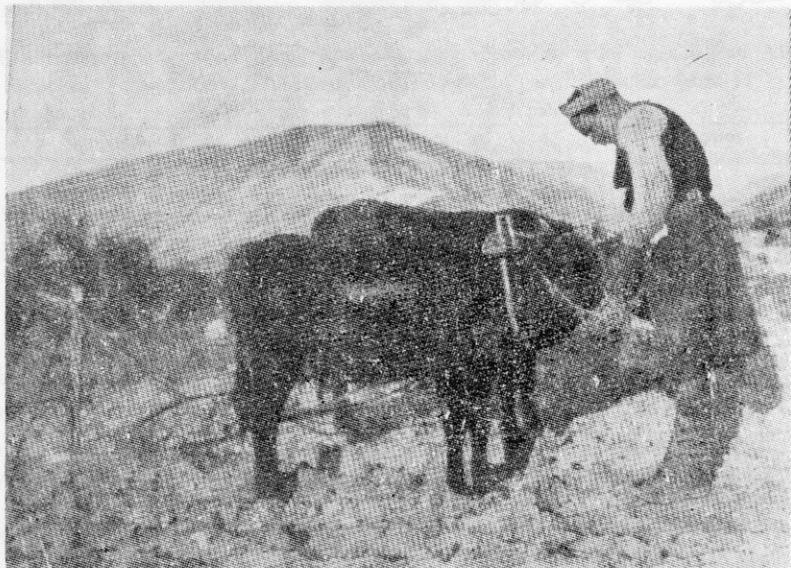
τῆς Κρήτης καὶ ποῖον τὸ ὕψος των; Σύγκρινε τὸ ὕψος τῆς Ἰδης μετὰ τὸ ὑψηλότερον βουνὸν τῆς περιοχῆς σας. — 5. Ποῖαν πεδιάδα διαρρέει ὁ Διθαῖος ποταμὸς; — 6. Δεῖξε εἰς τὸν χάρτην τὰς πόλεις: Χανιά, Ρέθυμνον, Ἡράκλειον καὶ Ἅγιον Νικόλαον. Ὅρισε τὴν θέσιν των.

30 α.) Ἑκτασις. Μορφή τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Κρήτη εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς νήσους μετὰ τὴν Κύπρον, σχεδὸν δύο καὶ ἡμίσειαν φοράς μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν.

Ἡ Κρήτη μετὰ τὰς νήσους, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται εἰς τὰ βορειοδυτικὰ (Κύθηρα, Ἀντικύθηρα) καὶ εἰς τὰ βορειοανατολικά αὐτῆς (Κάσος, Κάρπαθος, Ρόδος), σχηματίζει ἓν τόξον νησιωτικόν, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡς νὰ κλείη τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀπὸ Νότου. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν ἄκρον τοῦ τόξου αὐτοῦ ἐγγίζει τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ ἀκρωτήριον Μαλέας, τὸ δὲ ἀνατολικὸν πλησιάζει τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ ὄρη τῆς Κρήτης, τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται εἰς μίαν γραμμὴν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, τὰ θεωροῦμεν ὡς συνέχειαν τῶν ὄρεων τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης (**Λευκά ὄρη**, **Ίδη**, **Δίκτη**) εἶναι ὑψηλὰ καὶ κατέχουν κυρίως τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Τὸ ὑψηλότερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ Ίδη, ἡ ὁποία λέγεται καὶ Ψηλορείτης (2.450 μ.). Ἐπειδὴ δὲ ἀποτελοῦν μίαν συνεχῆ ὄροσειράν, τὰ ὄρη δυσκολεύουν πολὺ τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῆς βορείας καὶ τῆς νοτίας παραλίας καὶ μόνον εἰς τὰς μεταξὺ τῶν τριῶν ὁρέων ράχεις ὑπάρχουν ὑψηλαὶ

125. Κρητικὸς ζευγαλάτης εἰς ἓν ὄροπέδιον τῆς νήσου.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

διαβάσεις. Δι' αὐτὸ ἡ συγκοινωνία εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς γίνεται μὲ ἡμίονους. Εἶναι δὲ αἱ ἡμίονοι τῆς Κρήτης μεγάλης ἀντοχῆς καὶ ἀπὸ τὰς ὠραιότερας τοῦ εἶδους.

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης πρὸς μὲν τὴν νοτίαν παραλίαν πίπτουν ἀποτόμως, πρὸς δὲ τὴν βορείαν παραλίαν κατέρχονται ὁμαλῶς. Δι' αὐτὸ ἡ μὲν νοτία ἀκτὴ εἶναι ἀπότομος καὶ ἀπλησίαστος, ἡ δὲ βορεία εἶναι χαμηλὴ καὶ σχηματίζει πολλοὺς κόλπους. Φυσικὸν ὅμως λιμένα ἔχει μόνον ἓνα, τὸν λιμένα τῆς **Σούδας**. Τὸ ἔδαφος λοιπὸν τῆς Κρήτης εἶναι ὄρεινόν, ἀλλ' ἔχει ἀρκετὰ ὄροπέδια, καθὼς τὸ **Λασηθι**

καὶ τὸν **Ὀμαλόν**, καὶ χαμηλὰ καὶ εὐφορα μέρη. Ἡ μεγαλύτερα πεδιάς εἶναι ἡ **Μεσαρά**, τὴν ὁποῖαν ἀπὸ Βορρᾶ μὲν κλείει ἡ ὑψηλὴ Ἴδη, ἀπὸ Νότου δὲ μία μικρὰ καὶ χαμηλὴ παραλιακὴ ὄροσειρά. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς νήσου εἶναι ὁ **Ληθαῖος**, ὁ ὁποῖος διαρρέει τὴν πεδιάδα αὐτὴν.

β') Κλίμα καὶ ὕδατα. Βλάστησις.

Τὸ κλίμα τῆς Κρήτης εἶναι εὐκρατον καὶ ὑγιεινόν, ἀλλὰ τὸν περισσότερον καιρὸν δὲν βρέχει. Βρέχει κυρίως ἀπὸ τὸν Νοέμβριον ἕως τὸν Μάρτιον (μεσογειακὸν κλίμα). Δι' αὐτὸ ἡ Κρήτη δὲν ἔχει πολλὰ δάση. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη τῶν βουνῶν ὑπάρχουν πεύκα, κασταναί, πλάτανοι, χαρουπιές καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα ἔλατα καὶ κέδροι. Εἰς τὴν Ἴδην καὶ εἰς τὰ Λευκὰ ὄρη ζοῦν καὶ αἶγαγροι (ἀγρίμια).

Τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης εἶναι κατάλληλον διὰ κάθε καλλιέργειαν, οἱ δὲ Κρηῖτες τὸ καλλιεργοῦν μὲ ἐπιμέλειαν καὶ φιλοπονίαν. Ὅλα τὰ Κρητικὰ προϊόντα εἶναι ἐξαιρετα, καθὼς τὸ ἔλαιον, τὰ πορτοκάλια, τὰ μανδραρίνα, τὰ κίτρα, τὰ κάστανα, τὰ χαρούπια. Τὸ κυριώτερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ ἔλαιον. Δι' αὐτὸ γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή ἐλαίου ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βιομηχανία τοῦ σάπωνος.

Ἡ Κρήτη παράγει καὶ ἐκλεκτοὺς οἴνους, ξανθὴν σταφίδα (σουλτανίνα), κριθὴν, ὄσπρια, πατάτες κτλ. Περίφημα εἶναι καὶ τὰ τυριά καὶ ἡ μυζήθρα τῆς Κρήτης.

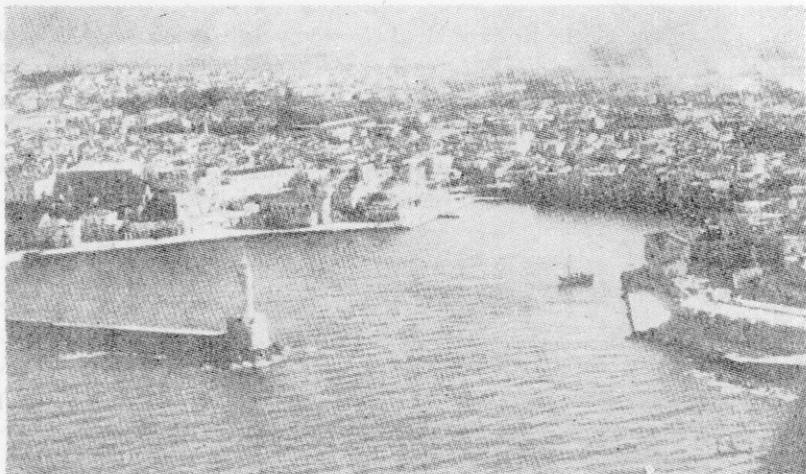
γ') Πόλεις. Ἱστορία.

Πόλεις μεγάλα ὑπάρχουν εἰς τὴν βορείαν πλευράν: τὰ **Χανιά** (38.500 κάτ.), τὸ **Ἡράκλειον** (63.458) καὶ τὸ **Ρέθυμνον** (15.000). Τὰ Χανιά ἔχουν λαμπρὰν ρυμοτομίαν, τεχνητὸν λιμένα καὶ ὠραίας ἐσοχάς. Τὸ Ἡράκλειον ὁμως, ἐπειδὴ ἔχει μεγαλύτεραν καὶ εὐφορωτέραν περιοχὴν, παρουσιάζει μεγαλύτεραν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν. Ἔχει καὶ μουσεῖον εἰς τὸ ὁποῖον φυλάσσονται λείψανα ἀπὸ τὸν παλαιότατον Κρητικὸν πολιτισμὸν, διότι πλησίον τοῦ Ἡρακλείου, εἰς τὴν **Κνωσόν**, εὐρέθησαν ἐρείπια ἀπὸ παλαιότατα ἀνάκτορα. Αἱ τοιχογραφίαι, πού ἐσώθησαν, τὰ ἀγ-

γεία και ή όλη άρχιτεκτονική προκαλοϋν τον θαυμασμόν μας.

Είς την άνατολικήν Κρήτην είναι ό "Άγιος Νικόλαος, ή Ση-
τεία και ή 'Ιεράπετρα.

Είς τὰ ΝΑ τοϋ Ρεθύμνου εύρίσκεται ή ιστορική Μονή τοϋ 'Αρ-
καδίου. Τό 1866 οί Κρητες είχον έπαναστατήσει κατά τών Τούρ-
κων, 300 δέ έπαναστάται ύπερήσπιζον με όλίγους καλογήρους τήν

126. Τὰ Χανιά, ή ώραία πρωτεύουσα τής Κρήτης.

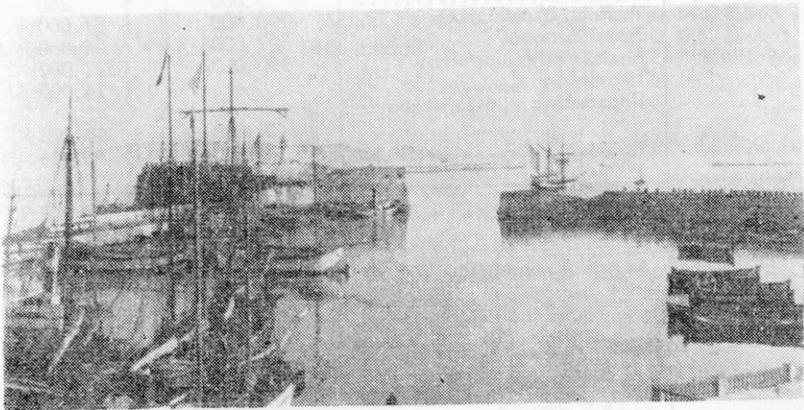
(Φωτογραφία Τοπογρ. *Υπηρ. *Υπουρ. Συγκοινωνίας)

Μονήν, όπου είχον καταφύγει πολλά γυναικόπαιδα. Τουρκικός στρα-
τός 20 χιλιάδων άνδρών έπολιόρκησε τήν Μονήν. Έν τούτοις, μόνον
όταν έφεραν κανόνια άπό τό Ρέθυμνον και κατέρριψαν τήν πύλην τής
Μονής, κατώρθωσαν οί Τούρκοι νά εισέλθουν. Τότε οί Κρητικοί, διά
νά μη πέσουν είς χείρας τών Τούρκων, έθεσαν πϋρ είς τήν πυριτι-
δαποθήκην και άνετινάχθησαν είς τόν άέρα.

Τοιαύτας έπαναστάσεις έκαμεν ή Κρήτη κατά τών Τούρκων
πολλάς. Ό πόλεμος δέν έπαυεν είς τήν Κρήτην σχεδόν ποτέ. Δι'
αυτό ό πληθυσμός τής μεγαλονήσου είχεν όλιγοστεύσει πολύ. Τέλος
τό 1897 ή Κρήτη έκηρύχθη αυτόνομος πολιτεία, τό δέ 1912 ήνώθη
με τήν μητέρα Έλλάδα. Άπό τότε ή Κρήτη προώδευσε πολύ. Δρό-

μοι κατεσκευάσθησαν, τὰ δὲ προϊόντα τῆς νήσου εὐρίσκουν καλὴν ἀγορὰν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλοῦ. Τελευταίως τὸ Ἡράκλειον καὶ τὰ Χανιά συνεδέθησαν ἀεροπορικῶς μετὰ τὰς Ἀθήνας.

Ἡ Κρήτη ἀπετέλει ἄλλοτε Γενικὴν Διοίκησιν μετὰ ἔδραν τὰ Χανιά. Τώρα διαιρεῖται εἰς τέσσαρας νομούς: 1) τὸν **νομὸν Χανίων** μετὰ ἔδραν τὰ Χανιά, 2) τὸν **νομὸν Ρεθύμνης** μετὰ ἔδραν τὸ Ρέθυμνον, 3) τὸν **νομὸν Ἡρακλείου** μετὰ ἔδραν τὸ Ἡράκλειον καὶ 4) τὸν **νομὸν Λασηθίου** μετὰ ἔδραν τὸν Ἅγιον Νικόλαον.

127. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἡρακλείου (λιμὴν τεχνητός).

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

Ἀσκήσεις.—1. Κάμε ἐν σχέδιον τῆς νήσου Κρήτης καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰς σπουδαιότερας πόλεις. — 2. Ποῖα εἶναι τὰ κυριότερα γεωργικὰ προϊόντα τῆς Κρήτης; Σύγκρινε τὴν παραγωγὴν τῆς Κρήτης μετὰ τὴν παραγωγὴν τῆς Πελοποννήσου. — Σύγκρινε τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Κρήτης μετὰ τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Δυτικῆς Θράκης. Διατί ἡ Κρήτη ἔχει ὀλιγωτέρους ἵππους, ἀλλὰ περισσοτέρας ἡμίονους ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Θράκην;

δ') 'Επισκόπησις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κτηνοτροφίας τῆς Κρήτης .

	Εἶδη καλλιέργειας		Καλλιεργούμεναι ἑκτάσεις εἰς στρέμματα	Βάρος τῆς παραγωγῆς εἰς μετρικούς τόννους		
Γεωργικὴ παραγωγή τοῦ ἔτους 1961	Σιτηρὰ		755.000	52.000		
	*Ορυζα		—	—		
	*Οσπρία		125.000	7.000		
	Γεώμηλα		90.000	38.500		
	Λαχανικά		115.000	—		
	Καπνὸς		5.000	260		
	*Ἀμπελοι (οἰνάμπελοι)		190.000	87.000		
	Σταφιδάμπελοι		327.000	54.000		
	*Ἐλαῖαι (δι' ἐλαιοποίησης) ...		990.000	322.000		
	*Ἐλαῖον		—	74.000		
	Πορτοκάλια λεμόνια, μανδάρνια		36.600	43.000		
Κίτρα		2.400	1.444			
Κτηνοτροφία Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1961	Βόες καὶ ἀγελάδες	*Ἴπποι	*Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	34.060	4.600	16.600	512.000	304.000	49.000

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑἴΓΑΙΟΥ

Νομοὶ	'Επιφάνεια εἰς τ.χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλμ.	
Εὐβοίας	3.908	166.097	42,5	Χαλκίς 25 , Ψαχνὰ 4,5, Ἰστιαία 4, Κύμη 3,2, Λίμνη 2,4 Κάρυστος 3,3, Σκόπελος 3, Σκίαθος 3, Σκύρος 2,5, Ἀλιβέριον 3,5.
Κυκλάδων	2.572	99.958	38,9	Ἐρμούπολις 14,5 , *Ἄνδρος 2,4 Τήνος 3, Μύκονος 3, Πάρος 2, Νάξος 2,5, Κέα, Μῆλος, Θήρα 1,5.
Λέσβου	2.154	140.250	65,1	Μυτιλήνη 25,8 Ἀγιάσος 5, Πλωμάριον 5, Ἁγία Παρασκευὴ 3,7 Πολύχιντος 5, Μήθυμνα 1,8 Ἐρεσσὸς 2,7 Κάστρον (Λήμνου) 3,5.

Νομοί	Ἐπιφάνειαι εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμός		Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλμ.	
Χίου	904	62.223	68,8	Χίος 24 , Καρδάμυλα 1,3, Βροντάδος 4,7 Πυργί 2, Οἰνούσσαι 1,5.
Σάμου	778	52.022	66,9	Λιμὴν Βαθέος 5,5 , Βαθὺ 3, Καρλόβασσι 5,3 Μυτιληνοὶ 3,5, Μαραθόκαμπος 2,2, Ἅγιος Κήρυκος (Ἰκαρίας) 1,
Δωδεκανήσου	2.663	123.121	46,2	Ρόδος 28 , Κάλυμνος 10,2 Κῶς 8,1 Πάτμος 2,5, Λέρος 6,5, Σύμη 3, Ἄστυπαλαῖα 1,5, Κάρπαθος 1,5, Κάσος 1,5.
Χανίων	2.376	131.021	55,2	Χανιά 38,5 , Καστέλλι 2, Βάμος 1. Μουρνιαι 2,6
Ρεθύμνης	1.496	69.943	46,8	Ρέθυμνον 15 , Ἀνώγεια 2,5.
Ἡρακλείου	2.641	208.374	78,9	Ἡράκλειον 64 , Ἀρχάναι 4, Ἀρκαλοχώρι 2, Ἄνω Βιάννος 1,8 Νέα Ἀλικαρνασσός 5,7
Λασηθίου	1.818	73.880	40,6	Ἅγιος Νικόλαος 4 , Νεάπολις 3, Ἱεράπετρα 6,5, Σητεία 5,3, Κριτσά 2,4
Αἱ νῆσοι Αἰγαίου	21.310	1.126.828	52,9	

2. Αἱ Νῆσοι τοῦ Ἰονίου

Α'. τὸ Ἰόνιον Πέλαγος

Ἐνῶ αἱ νῆσοι, τὰς ὁποίας ἐξητάσαμεν ἕως τώρα, εἶναι ἐσπαρμένοι ἀτάκτως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους εὐρίσκονται ὅλαι εἰς μίαν σειρὰν, ἣ ὁποία διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ· ἔχει δηλ. τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὰς κυριωτέρας ὁροσειρὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ μὲ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς. Καὶ ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπικάθηται, δὲν προχωρεῖ

κάτω από τὰ 200 μ. Τούναντιον ὀλίγον ἔξω ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ὁ πυθμὴν τοῦ Ἰονίου πελάγους φθάνει εἰς μεγάλα βάθη· εἰς τὰ ΝΔ μάλιστα τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρίτα τῆς Μεσσηνίας ἔχει βάθος 4.400 μέτρων (φρέαρ τῶν Οἴνουσῶν). Αὐτὸ δὲ εἶναι καὶ τὸ μέγιστον βάθος τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συμπεραίνομεν, ὅτι ἄλλοτε εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Ἑλλάδος ὑψώνετο μία μακροτάτη ὄροσειρά, ἡ ὁποία κατόπιν ἐβυθίσθη. Τὰ ὑψηλότερα μέρη τῆς ὄροσειρᾶς ἔμειναν ἐπάνω ἀπὸ τὰ νερὰ καὶ ἀποτελοῦν τὰς **Ἰονίους Νήσους**.

34 Β'. ΑΙ ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

Αἱ κυριώτεραι ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους εἶναι ἑπτὰ· δι' αὐτὸ καὶ λέγονται μὲ μίαν λέξιν **Ἑπτάνησος**. Αἱ νῆσοι αὐταὶ εἶναι : ἡ **Κέρκυρα**, οἱ **Παξοί**, ἡ **Λευκάς**, ἡ **Ἰθάκη**, ἡ **Κεφαλληνία**, ἡ **Ζάκυνθος** καὶ τὰ **Κύθηρα**.

35 1. Ἡ Κέρκυρα.

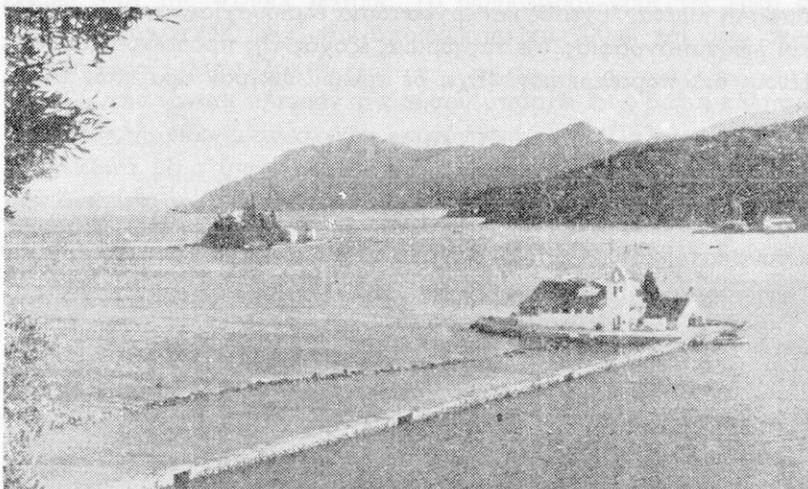
(101.770 κάτοικοι)

Ἡ Κέρκυρα δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Ἠπείρου· εἰς τὸ βόρειον μάλιστα ἄκρον τῆς, τὸ στενόν, ποὺ τὴν χωρίζει, ἔχει πλάτος δύο καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρων.

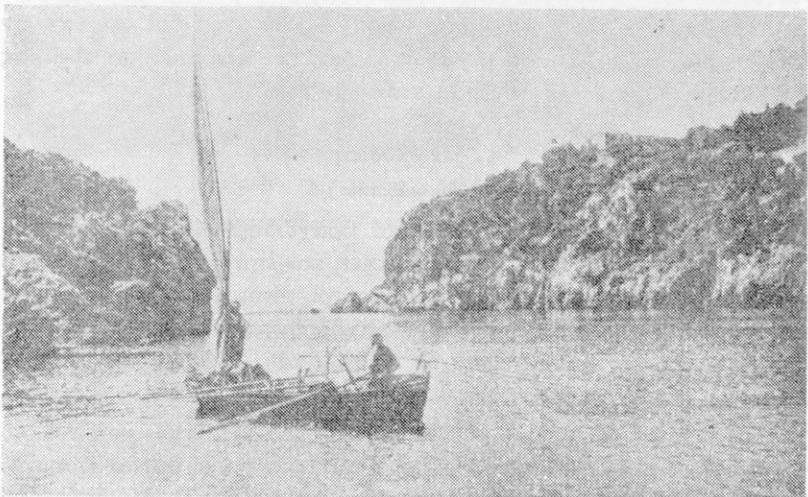
Τὸ ἔδαφος τῆς Κερκύρας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινόν. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος εἶναι κατὰ τι χαμηλότερον ἀπὸ τὸν Ὑμηττόν. Ἐπειδὴ δὲ δέχεται καὶ πολλὰς βροχὰς (120 ἑκατοστόμετρα τὸ ἔτος), ὅλη ἡ νῆσος εἶναι κατάφυτος. Τὸ ἥμισυ τοῦ ἐδάφους τῆς τὸ σκεπάζουν οἱ ἐλαιῶνες (4.000.000 δένδρα), μεγάλας δὲ ἐκτάσεις καταλαμβάνουν ἡ πορτοκαλέα, ἡ λεμονέα καὶ ἡ ἄμπελος. Καλλιεργοῦν ὁμως οἱ κάτοικοι καὶ τὰ σιτηρά, τὰ γεώμηλα καὶ τὰ λαχανικά.

Λόγω τῆς εὐφορίας τῆς ἡ Κέρκυρα ἔχει πικνὸν πληθυσμόν· δηλαδὴ ἀναλογοῦν 158 κάτοικοι εἰς ἓν τετραγωνικὸν χιλιόμετρον τοῦ ἐδάφους τῆς. (Πόσοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χιλιόμετρον τοῦ νομοῦ σας ;) Ἔχει δὲ καὶ θέσιν σπουδαίαν διὰ τὴν συγκοινωνίαν μας μὲ τὴν Ἰταλίαν.

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Κέρκυρα** (27.000) ἔχει ὠραῖον καὶ

128. Τὸ Ποντικονήσι καὶ τὸ νησάκι τῶν Βλαχερνῶν, παρὰ τὸ στόμιον
τῆς λιμνοθαλάσσης τῆς Κερκύρας.

129. Ἡ Παλαιοκαστρίτσα τῆς Κερκύρας.

6. Ἡ Ζάκυνθος.

(35.500 κάτοικοι)

Τὴν νῆσον αὐτὴν οἱ ξένοι τὴν ὀνομάζουσαν « ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς », διότι εἶναι κατάφυτος ἀπὸ κήπους καὶ ἀμπέλους.

Τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου εἶναι ὀρεινόν, ἀλλ' εἰς τὰ νοτιο-ανατολικά της ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς. Ἔχει κλίμα γλυκὺ καὶ πολλὰς βροχάς. Δι' αὐτὸ ἡ νῆσος εἶναι πολὺ εὐφορος καὶ ἔχει πυκνὸν πληθυσμὸν (100 κάτ. κατὰ 1 τετρ. χλμ.). Παράγει σταφίδα, οἶνον, ἔλαιον, καθὼς καὶ ὄσπρια, σῖτον, λεμόνια κτλ. καὶ ἔχει ἀνεπτυγμένην σαπωνοποιίαν. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἔχει 9.520 κατοίκους καὶ ὠραῖον λιμένα.

Τὸ γλυκὺ κλίμα καὶ ἡ ὠραία φύσις τῆς νήσου συνετέλεσαν, ὥστε οἱ κάτοικοι νὰ ἔχουν χαρακτῆρα φαιδρόν, εἶναι δὲ οἱ Ζακύνθιοι, καθὼς καὶ οἱ Κερκυραῖοι, πολὺ φιλόμουσοι.

7. Τὰ Κύθηρα

(5.520 κάτοικοι)

Ἡ νῆσος αὐτὴ εὐρίσκεται ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα τῆς Λακωνικῆς καὶ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρεινὴ. Τὰ παράλια της εἶναι ἀπότομα καὶ βραχῶδη, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον της ἔχει ἐν ὑψηλὸν ὄροπέδιον. Αὐτό, καθὼς καὶ αἱ κοιλάδες, παράγουν ἄρκετὰ καὶ ἐκλεκτὰ προϊόντα: ἔλαιον, οἶνον, σῦκα, λεμόνια, ἀμύγδαλα, κρόμμυα καὶ ὀλίγα δημητριακά. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν ὑψηλὴν ράχιν.

Ἡ νῆσος ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Ἀττικῆς.

Γ'. ΙΣΤΟΡΙΑ

Αἱ Ἴονιοι νῆσοι ὑπῆρξαν εὐτυχεῖς, διότι δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων. Ἐπὶ αἰῶνας τὰς κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἀπὸ αὐτοὺς τὰς παρέλαβον οἱ Γάλλοι καὶ κατόπιν οἱ Ἀγγλοὶ. Αὐτοὶ τέλος τὰς παρεχώρησαν τὸ 1864 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ ὑπῆρξαν τὸ καταφύγιον τῶν Ἑλλήνων, ὅταν τοὺς κατεδίωκον οἱ Τούρκοι, καὶ ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας ἐνωρίτερον ἀπὸ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ἐγεννήθη ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ὕμνου Διονύσιος Σολωμός, εἰς δὲ τὴν Λευκάδα ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

Δ'. Ἐπισκόπησις τῆς παραγωγῆς καὶ κτηνοτροφίας
τῶν Ἰονίων νήσων.

Γεωργικὴ παραγωγή ἔτους 1961	Εἶδη καλλιέργειας		Καλλιεργούμενοι ἑκτάσεις εἰς στρέμματα	Βάρος τῆς παραγωγῆς εἰς μετρικοὺς τόνους		
	Σιτηρὰ			155.000	12.000	
*Ὄσπρια			38.000	1.650		
Γεώμηλα			26.000	13.000		
Λαχανικά			35.000	—		
Καπνὸς			190	6		
Βάμβαξ			560	30		
*Ἀμπελοὶ			90.000	1.980		
Σταφιδάμπελοι			26.000	4.880		
*Ἐσπεριδοειδή ..			10.000	14.650		
*Ἐλαῖαι			—	135.000		
*Ἐλαιον			—	25.000		
Κτηνοτροφία Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1961	Βόες καὶ ἀγελάδες	*Ἴπποι	*Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	13.250	7.250	2.271	140.000	95.000	6.000

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΑΝΗΣΟΥ

Νομοί	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ. χλμ.	
Κερκύρας	641	101.770	158,8	Κέρκυρα 27, Γάιος.0,4
Κεφαλληνίας	935	46.310	49,5	*Αργοστόλιον 7,3 Ληξούριον 4.
Ζακύνθου	406	35.510	87,5	Ζάκυνθος 9,5.
Λευκάδος	325	28.980	89,2	Λευκάς 6,5 Βαθὺ (Ἰθάκης) 2,6
*Ἴόνιοι νήσοι	2.307	212.574		

*Ασκήσεις. — 1. Εἰς ποίους λιμένας προσεγγίζει τὸ πλοῖον, ὅταν ταξειδεύῃ ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἕως τὴν Κέρκυραν ; — 2. Εὔρε εἰς τοὺς πί-

νακας τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν Κυκλάδων καὶ σύγκρινέ τα μετὰ τὰς Ἰονίους νήσους. — 3. Εἰς τὰς Κυκλάδας τὸ 1961 ἔπληρχον 662 ἵπποι καὶ 6.660 ἡμίονοι, εἰς δὲ τὰς Ἰονίους νήσους 7.285 ἵπποι καὶ 2.270 ἡμίονοι. Πῶς ἐξηγεῖς αὐτὴν τὴν διαφορὰν;

3. ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΝΗΣΟΙ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐκτὸς τῶν νήσων **Ἰμβρου** καὶ **Τενέδου**, αἱ ὁποῖαι, καθὼς εἶδομεν ἀνωτέρω (σελ. 142), ἀνήκουν εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἄλλη Ἑλληνικὴ νῆσος, ἡ **Κύπρος**, δὲν περιλαμβάνεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἡ Κ ύ π ρ ο ς.

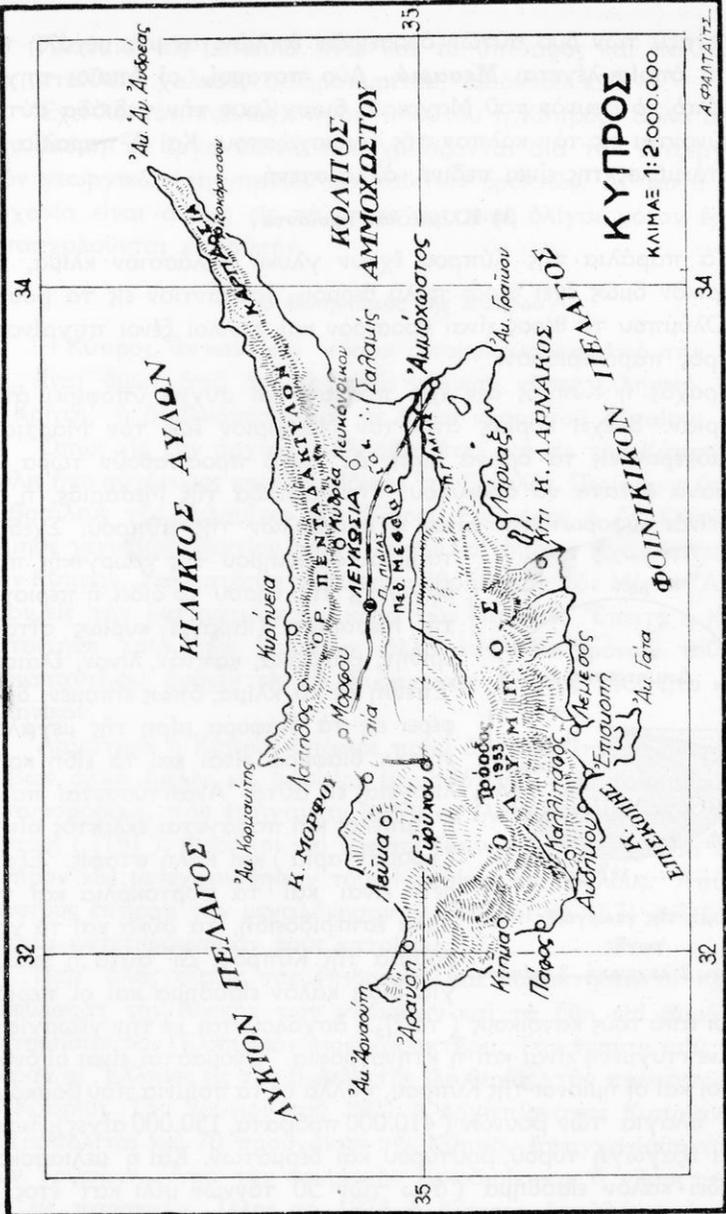
(Ἐπιφάνεια : 9.282 τετρ. χιλιόμετρα. Κάτοικοι 568.705)

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν Δωδεκάνησον εὐρίσκεται ἡ Κύπρος; — 2. Εἰς ποῖον μέρος τῆς Μεσογείου θαλάσσης εὐρίσκεται αὐτή; — 3. Ὄνόμασε τοὺς μεγαλύτερους κόλπους, τὰς χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς Κύπρου. — 4. Ποῖα εἶναι τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς; Σύγκρινέ τα μετὰ τὰ ὄρη τῆς Κρήτης. — 5. Ποῦ εἶναι ἡ μεγαλύτερα πεδιάς τῆς νήσου; — 6. Ὄνόμασε τοὺς μεγαλύτερους ποταμούς τῆς. — 7. Ὄρισε τὴν θέσιν τῶν πόλεων : Λευκωσία, Κορήνεια, Ἀμμόχωστος, Λάραξ, Λεμεσός, Πάφος ἢ Κτήμα. Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἔχουν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν; Ποῖα ἔχει ἀεροδρόμιον;

α) Ἐκτασις. Μορφή τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Κύπρος εἶναι μεγαλύτερα κατὰ τὴν ἔκτασιν ἀπὸ τὴν Κρήτην. Εἶναι δὲ καὶ ὀλιγώτερον ὀρεινὴ καὶ τραχεῖα ἀπὸ αὐτὴν.

Δύο μακρὰ ὄροσειραὶ ἐκτείνονται εἰς τὴν Κύπρον ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, ἡ μία χαμηλότερα εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν (τὸ **Πενταδάκτυλον** ὄρος, ὕψος 1045 μ.) καὶ ἡ ἄλλη ὑψηλότερα εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς νήσου (Ὀλύμπος ἢ Τρώωδος, ὕψος 2140 μ.). Δάση ἀπὸ πεῦκα σκεπάζουν τὰ πλάγια τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ κορυφή του εἶναι πάντοτε χιονισμένη καὶ λέγεται Χιονίστρα. Εἰς ἄλλας ὀλιγώτερον ὑψηλὰς κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου (βουνὸν τοῦ Κύκκου, ὕψ. 1460 μ., βουνὸν τοῦ Μαχαιρᾶ, ὕψ. 1550 μ.) ὑπάρχουν παλαιὰ ὀνομαστά μοναστήρια, τὰ ὁποῖα ἰδρύθησαν ὑπὸ βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

Χάρτης τής Κύπρου.

Μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν ὄροσειρῶν ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς, ἡ ὁποία λέγεται **Μεσαριά**. Δύο ποταμοί, οἱ ὁποῖοι πηγάζουν ἀπὸ τὸ βουνὸν τοῦ Μαχαιρᾶ, διασχίζουν τὴν πεδιάδα αὐτὴν καὶ χύνονται εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἀμμοχώστου. Καὶ ἡ παραλία εἰς ὅλον τὸ μῆκος τῆς εἶναι πεδινή, ἀλλὰ στενὴ.

β) Κλίμα καὶ προϊόντα.

Τὰ παράλια τῆς Κύπρου ἔχουν γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα, τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως ἔχει θέρος πολὺ θερμὸν. Τοῦναντίον εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Ὀλύμπου τὸ θέρος εἶναι δροσερὸν καὶ πολλοὶ ξένοι πηγαίνουν ἐκεῖ πρὸς παραθερισμόν.

Βροχὰς ἡ Κύπρος δὲν ἔχει πολλὰς, καὶ συχνὰ ὑποφέρει ἀπὸ ἀνομβρίαν. Βρέχει κυρίως ἀπὸ τὸν Νοέμβριον ἕως τὸν Μάρτιον, περισσότερον εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη. Δι' αὐτὸ προσπαθοῦν τώρα μὲ ἀρτεσιανὰ φρέατα νὰ ἀρδεύσουν τὴν πεδιάδα τῆς Μεσαριᾶς, ἡ ὁποία εἶναι εὐφορωτάτη. Εἶναι ὁ σιτοβολῶν τῆς Κύπρου. Σχεδὸν

Κατανομὴ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

1 ὀπῶραι, 2 λαχανικά, 3 διάφορα.

σσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους (τὰ $\frac{2}{3}$) ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν.

Ἀνεπτυγμένη εἶναι καὶ ἡ κτηνοτροφία. Ὀνομαστοὶ εἶναι οἱ ὄνοι, οἱ ἵπποι καὶ οἱ ἡμίονοι τῆς Κύπρου, πολλὰ δὲ τὰ ποίμνια ποῦ βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν βουνῶν (410.000 πρόβατα, 150.000 αἴγες), ὥστε γίνετα ἑξαγωγή τυροῦ, βουτύρου καὶ δερμάτων. Καὶ ἡ μελισσοκομία δίδει καλὸν εἰσόδημα (ἄνω τῶν 50 τόννων μέλι κατ' ἔτος).

Πλούσιον εἰς μέταλλα εἶναι καὶ τὸ ὑπέδαφος καὶ πολλὰ εἶναι τὰ μεταλλεῖα χαλκοῦ, σιδηροπυρίτου, ἀμιάντου κ.ἄ.

Ἐχει λοιπὸν πολλὰς πηγὰς πλοῦτου ἢ Κύπρος, ἀλλὰ δὲν ἔγιναν ἀκόμη τὰ ἔργα ἐκεῖνα, πού χρειάζονται διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν γεωργικῶν τῆς προϊόντων καὶ τῶν ὀρυκτῶν. Δι' αὐτὸ ἡ βιομηχανία εἶναι ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα καὶ ὀλίγοι μόνον ἐργάται ἀπασχολοῦνται εἰς αὐτήν.

γ) Ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Κύπρου.

Ἡ Κύπρος, ἂν καὶ εἶναι τόσον ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ὅμως ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων νῆσος ἑλληνική, καθὼς ἡ Κρήτη, ἡ Δωδεκάνησος καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου.

Ὅπως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Κύπρον κάθε πόλις ἦτο αὐτόνομος καὶ εἶχεν ἰδικὸν τῆς βασιλείας. Περίφημος ὑπῆρξεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σαλαμῖνος τῆς Κύπρου Εὐαγόρας ὁ Α'. Οὗτος ἐπολέμησε γενναίως ἐναντίον τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν κατακτῆσει τὴν Κύπρον. Καὶ κατόπιν οἱ Κύπριοι ἐβοήθησαν τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐπειτα ἡ Κύπρος κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου ἀνῆκεν εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κράτος, πού ἦτο κράτος ἑλληνικόν.

Ἀργότερα ἡ Κύπρος ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀράβων, ἀλλὰ ἔμελλε νὰ ὑποφέρῃ περισσότερον ἀπὸ τοὺς Φράγκους σταυροφόρους, πού ἐπήγαιναν δῆθεν νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἁγίους τόπους (1191). Φράγκοι καὶ Βενετοὶ ἔμειναν ἐπὶ 380 χρόνια εἰς τὴν Κύπρον καὶ μετεχειρίσθησαν τοὺς Κυπρίους ὡς δούλους. Ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς ἐπῆραν τὴν μεγαλόνησον οἱ Τοῦρκοι τὸ 1571 καὶ ἐπὶ 300 χρόνια κατετυράνησαν τοὺς κατοίκους.

Παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς ἐπιδρομὰς καὶ κατακτῆσεις οἱ Κύπριοι διεφύλαξαν τὴν ἐθνικὴν των γλῶσσαν καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά των, διετήρησαν τὸν Ἑλληνικὸν των χαρακτήρα. Τὴν θυσίαν πού προσέφεραν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, τὴν προσέφεραν καὶ οἱ Κύπριοι. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1821 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός, οἱ μητροπολίται καὶ 70 προύχοντες τῆς Κύπρου ἀπηγχονίσθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τὴν τουρκικὴν κακοδιοίκησιν ἡ νῆσος περιέπεσεν εἰς παρακμὴν. Τέλος τὸ 1878 ἡ Κύπρος ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν

τουρκικόν ζυγόν. Κατόπιν μιᾶς συνθήκης συμμαχίας ἡ Τουρκία παρέωρησε τὴν Κύπρον εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Οἱ Ἀγγλοι ἐκυβέρνησαν τὴν Κύπρον ὡς ἀποικίαν ἐπὶ 80 ἔτη. Ἐν τούτοις ἡ Κύπρος καὶ ὑπὸ τὴν Ἀγγλικὴν διοίκησιν δὲν ἔκαμε μεγάλας προόδους, διότι δὲν εἶχεν ἐλευθερίαν. Οἱ Κύπριοι ἕνα μόνον πόθον εἶχαν καὶ ἔχουν, νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τὴν μητέρα Ἑλλάδα. Τὸ 1931 ἐξηγέρθησαν ζητοῦντες τὴν «Ἐνωσιν», ἀλλ' οἱ Ἀγγλοι ἐφήρμοσαν ἐναντίον των σκληρὰ μέτρα (ἐξορίας, φυλακίσεις κ.τ.λ.). Τέλος τὸ 1954 οἱ Κύπριοι ἔλαβαν εἰς χεῖρας τὰ ὄπλα καὶ μετὰ ἀρχηγὸν τὸν Διγενῆ ἔγραψαν σελίδας ἡρωϊσμοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Καὶ δὲν ἐπέτυχαν μὲν τὴν «Ἐνωσιν» ποῦ ἐποθοῦσαν, ἀλλὰ ἐξησφάλισαν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς νήσου των.

Ἡ μακροχρόνιος τουρκικὴ κατοχὴ δὲν ἔφερε μόνον ὀπισθοδρομῆσιν εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς μεγαλονήσου, ἀλλὰ καὶ ἐλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Ἐνῶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ κάτοικοί τῆς ἔφθασαν τὸ ἐν ἑκατομμύριον, ἐπὶ τουρκοκρατίας ὀλιγόστευσαν παραπολύ. Πολλοὶ εἶχαν μεταναστεύσει εἰς τὴν Αἴγυπτον (25 χιλιάδες) καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Ὅταν οἱ Ἀγγλοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὴν διοίκησιν τῆς νήσου, ὁ πληθυσμὸς τῆς μόλις ἔφθανε τὰς 170 χιλιάδας, ἀλλὰ ἕνα μέρος (45.458, περίπου τὸ 1/5) ἦσαν Τούρκοι. Ἐκτοτε ὁ πληθυσμὸς συνεχῶς αὐξάνει, ἡ δὲ ἀναλογία τῶν Τούρκων μόλις φθάνει 18%. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1960 οἱ μὲν Ἕλληνες ἦσαν 441.656 (ἦτοι 77%), οἱ δὲ Τούρκοι 104.942 (ἦτοι 18%). Ἐκτὸς αὐτῶν, 26.963 (ἦτοι ποσοστὸν 5%) ἦσαν Ἀρμένιοι, Ἰουδαῖοι, Ἀγγλοι κλπ.

Ἴδου ὁ πίναξ κατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κύπρου κατὰ τὰς ἐπίσημους ἀπογραφάς:

Ἔτη ἀπογραφῆς	Σύνολον	Ἕλληνας Ὀρθόδοξοι		Τούρκοι		Ἄλλαι ἐθνότητες	
		Ἀριθμὸς	Ποσοστὸν	Ἀριθμὸς	Ποσοστ.	Ἀριθμὸς	Ποσοστ.
1881	186.173	137.631	73,9%	45.458	24,4%	3.084	1,7%
1891	209.286	158.585	75,8%	47.926	22,9%	2.775	1,3%
1901	237.022	182.739	77,1%	51.309	21,7%	2.974	1,2%
1911	274.108	214.480	78,2%	56.428	20,6%	3.200	1,2%
1921	310.715	244.887	78,8%	61.339	19,8%	4.489	1,4%
1931	347.959	279.247	80,2%	62.860	18,1%	5.852	1,7%
1946	450.114	361.199	80,3%	80.548	17,9%	8.367	1,8%
1960	573.566	441.656	77 %	104.942	18,3%	26.968	4,7%

Ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς 417.500 (64%) κατοικοῦν εἰς χωρία καὶ κωμοπόλεις καὶ ἀποτελοῦν τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν, 156.130 κατοικοῦν εἰς πόλεις καὶ ἀποτελοῦν τὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν τῆς μεγαλονήσου.

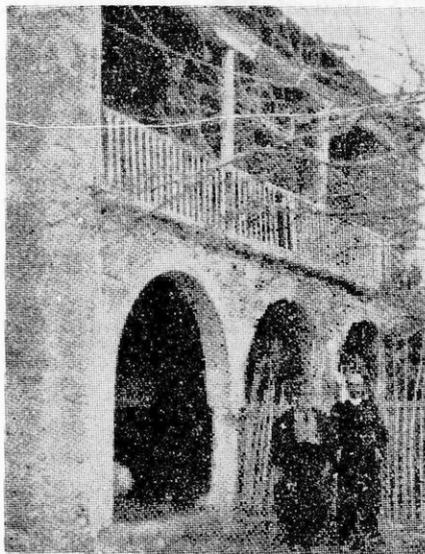
Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον εὐρίσκονται εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἀκόμη ἀναπτυχθῆ ἀνάλογα πρὸς τοὺς φυσικοὺς πόρους τῆς νήσου.

δ) Αἱ κυριώτεραι πόλεις.

Πρωτεύουσα τῆς Κύπρου εἶναι ἡ **Λευκωσία**, (47.200 κάτ.), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου. Πυκναὶ δενδροστοιχίαι ἀπὸ

131. Χωρική τῆς Κύπρου.

132. Χωρικὸ σπίτι τῆς Κύπρου.

ἀκακίας καὶ εὐκαλύπτους περιβάλλουν τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἔχει καὶ ὠραῖον δημόσιον κῆπον καὶ πολλὰ κοινοτικά ἰδρύματα (Παγκύπριον Γυμνάσιον, διδασκαλεῖον, παρθεναγωγεῖα, τεχνικὰς σχολὰς, πτωχοκομεῖον, ὄρφανοτροφεῖον κ. τ. λ.).

Ἡ Λευκωσία συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ ἐπίγειον αὐτῆς, τὴν Ἀμμόχωστον (35.000 κάτ.). Αὕτη ἀποτελεῖ τὸν κυριώτερον ἐμπορικὸν λιμένα τῆς νήσου, διασώζει δὲ λείψανα μεσαιωνικῶν ἀνακτόρων καὶ ναῶν

ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς Φραγκικῆς κατοχῆς τῆς Κύπρου. Ἡ πόλις ὑπὸ τῶν ξένων λέγεται Φαμαγκούστα.

Ἄλλαι σπουδαῖαι πόλεις τῆς νήσου εἶναι : ἡ **Λεμεσός**, ἡ ὁποία ἔχει 45.000 κατοίκους μὲ γυμνάσιον, τρεῖς ἀστικές σχολὰς καὶ δύο παρθεναγωγεῖα, ἡ **Λάρναξ** (20.000 κάτ.) μὲ ἐμπορικὸν λύκειον καὶ ἱερατικὴν σχολὴν, ἡ **Κυρήνεια** (9.500) μὲ γυμνάσιον καὶ παρθεναγωγεῖον, τὸ **Κτῆμα** ἢ Πάφος (9.000).

Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα δημοτικῆς καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως εἰς ὅλην τὴν νήσον ἀνέρχονται εἰς 575, ἀπέναντι 247 τουρκικῶν.

ε) Ἡ Κύπρος ἀπὸ τοῦ 1959 ἀποτελεῖ ἀνεξάρτητον Δημοκρατίαν. Πρῶτος πρόεδρος αὐτῆς ἐξελέγη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος, ὁ ὁποῖος ὡς ἑθνάρχης τῶν Κυπρίων ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου. Διοικητικῶς ἡ Κύπρος διαιρεῖται εἰς 6 περιφέρειας, ὡς ἑξῆς :

Ἐπαρχίαι	Ἐπιφάνεια εἰς τετρ. μίλια	Πληθυσμὸς	Σπουδαιότεραι πόλεις
Λευκωσίας	1.048	204.283	Λευκωσία 47,2 Κυθρέα, Μόρφου, Λεύκα, Εὐρύχου.
Κυρήνειας	247	30.946	Κυρήνεια 9,5 , Λάπηθος, Δίκωμον.
Ἀμμοχώστου	764	114.309	Ἀμμόχωστος 35 , Λευκόνοικον.
Λάρνακος	436	58.619	Λάρναξ 20 , Ἀθιένου, Λεύκαρκα, Δεκέλεια.
Λεμεσοῦ	539	107.262	Λεμεσὸς 44 , Πλάτρες.
Πάφου	538	58.147	Πάφος 9 , Πόλις.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

3F Α΄. ΘΕΣΙΣ. ΟΡΙΑ. ΕΚΤΑΣΙΣ.

1. Με ποία κράτη συνορεύει ἡ Ἑλλάς πρὸς Β καὶ πρὸς Α; Περιέγραψε τὴν μεθόριον γραμμὴν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ Δ πρὸς Α. — 2. Ποῖα σύνορα εἶχεν ἡ Ἑλλάς τὸ 1920; Ποῖαι Ἑλληνικαὶ πόλεις μένουσιν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος; Ποῖαι Ἑλληνικαὶ χῶραι καὶ ποῖαι νῆσοι ἀνήκουσιν εἰς ξένα κράτη; — 3. Ποῖαι θάλασσαι περιβάλλουσιν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Α, ἀπὸ Ν καὶ ἀπὸ Δ; — 4. Ποία χώρα εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν τοῦ Αἰγαίου; Ποία εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν τοῦ Ἰονίου καὶ ποία εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Κρήτης ἀκτὴν τῆς Μεσογείου; — 5. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης τὴν Ἑλλάδα καὶ παρατήρησε εἰς ποῖον μέρος τῆς Εὐρώπης εὐρίσκεται.

Ἡ Ἑλλάς κατέχει τὸ νότιον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, ἡ ὁποία λέγεται καὶ Βαλκανικὴ ἢ Χερσόνησος τοῦ Αἴμου. Καθὼς δὲ ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος εὐρίσκεται εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον τῆς Εὐρώπης.

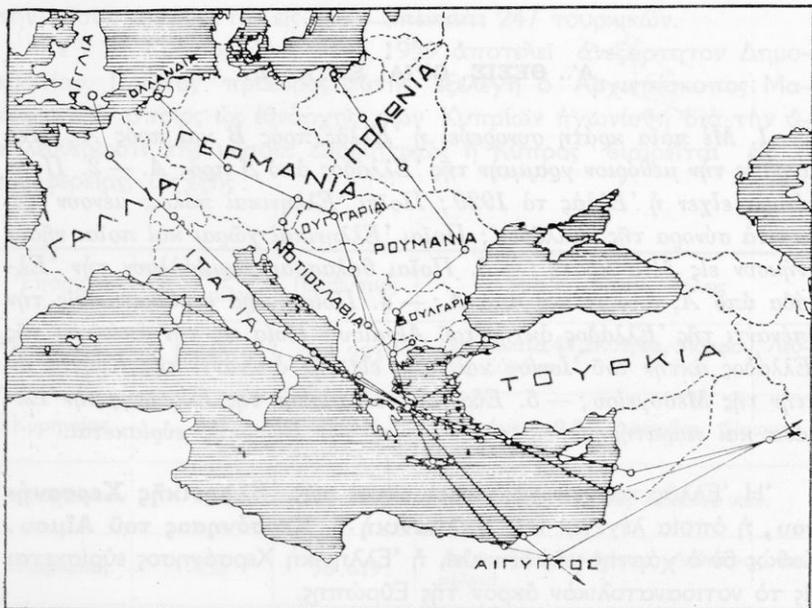
Ἡ ὀροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος δεικνύει ἕως ποῦ ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τὸ Κράτος μας.

Σήμερον ὁ Ἔβρος ἀποτελεῖ τὸ πρὸς Α ὄριον τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλὰ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἡ Ἑλλάς ἔφθανεν ἕως τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἕως τὴν Προποντίδα καὶ κατείχε τὴν περιφέρειαν τῆς Σμύρνης. Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης (1923) ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν ἀνατολικὴν Θράκην καὶ τὴν Σμύρνην, καθὼς καὶ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον. Ὁμοίως ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν Βόρειον Ἠπειρον, τὴν ὁποίαν κατέχει τώρα ἡ Ἀλβανία, μολονότι ὁ στρατὸς μας ἔγραψε τὸ 1940 νέας σελίδας δόξης εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας. Με

τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων (1946) μόνον ἡ Δωδεκάνησος ἠλευθερώθη.

Σήμερον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου εἶναι περίπου 131.944 τ. χλμ. Ἀπὸ αὐτὰ 106.000 τ. χλμ. εἶναι στερεὰ καὶ 25.000 τ. χλμ. εἶναι νῆσοι.

Καθὼς δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ Ἑλλάς εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἡ ὁποία τὴν περιβάλλει ἀπὸ

133. Ἡ Ἑλλάς καὶ αἱ συγκοινωνίαι.

τρεις πλευράς. Ἡ θέσις αὕτη δίδει εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλὰ καὶ σπουδαῖα πλεονεκτήματα.

1) Οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι ἔχουν ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος καὶ μετριάζουν τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέσθην τοῦ θέρους· ἔτσι βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

2) Ἐχει ἐμπρὸς τῆς ἀνοικτῆς τῆς θαλασσίαν ὁδόν, ἡ ὁποία εἶναι εὐθηνή. Ἐτσι ἡ Ἑλλάς ἠμπορεῖ νὰ στέλλῃ εὐκόλως τὰ προϊ-

όντα της εις ξένους τόπους και να προμηθεύεται από αυτούς ό,τι χρειάζεται.

3) Οί λιμένες και τὰ αεροδρόμια τῆς Ἑλλάδος ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς συγκοινωνίας τῆς Εὐρώπης· διότι εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον τῶν μεγάλων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἀπὸ τὴν δυτικὴν καὶ κεντρικὴν Εὐρώπην πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Δι' αὐτὸ οἱ λιμένες καὶ τὰ αεροδρόμια τῆς Ἑλλάδος εἶναι σπουδαῖοι σταθμοὶ διὰ τὰ πλοῖα καὶ διὰ τὰ αεροπλάνα.

4) Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλάς ἔχει τὴν θάλασσαν πλησίον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς της καταγίνονται εἰς τὴν ἄλιεῖαν καὶ τὴν ναυτιλίαν.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βλέπομεν, ὅτι ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος εἶναι εὐνοϊκὴ διὰ τὸ κλίμα καὶ τὴν βλάστησιν, καθὼς καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὰς ἀσχολίας τῶν κατοίκων.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ὀνόμασε τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἔχουν ὕψος ἄνω τῶν 2.000 μ. καὶ κατὰτάξέ τα κατὰ τὸ ὕψος των. — 2. Ποῖαν διεύθυνσιν ἔχουν γενικῶς τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἑλλάδος καὶ ποῖαν τὰ ὄρη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς; — 3. Ποῖαι πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος ὁμοιάζουν μὲ λεκάνας; Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἄλλοτε λίμναι καὶ πῶς τὰ νερά των ἐχύθησαν εἰς τὴν θάλασσαν;

Ἡ Ἑλλάς ἔχει πολλὰ καὶ ὑψηλὰ ὄρη, ἀλλ' ἔχει καὶ πεδιάδας καὶ κοιλάδας εὐφόρους· ἔχει παράλια ὄμαλά, ἀλλὰ καὶ παράλια μὲ πολλοὺς κόλπους καὶ χερσονήσους. Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν ἔχει μεγάλην ποικιλίαν εἰς τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους της.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν πῶς προῆλθεν ἡ ποικιλία αὐτή, πρέπει νὰ μάθωμεν, πῶς ἐσχηματίσθησαν αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι καὶ νῆσοι· καὶ πρῶτον, πῶς ἐσχηματίσθη ὁ στερεὸς φλοιὸς τῆς Γῆς.

Θὰ ἔχετε ἀκούσει, ὅτι ἡ Γῆ εἶναι μία πελωρία σφαῖρα καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐσωτερικόν της ὑπάρχει τόσον μεγάλη θερμότης, ὥστε ὅλα τὰ ὑλικά τῆς Γῆς εἶναι λειωμένα. Καὶ τὸ ἐξωτερικόν της, τὸ ὁποῖον εἶναι στερεόν, εἶναι σχετικῶς πολὺ λεπτόν, λεπτότερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι

ὁ φλοιὸς εἰς ἓνα πορτοκάλι. Δηλαδή, ἂν παραστήσωμεν τὴν Γῆν μὲ μίαν σφαῖραν, ἢ ὁποῖα ἔχει ἀκτίνα 1 μέτρου, ὁ φλοιὸς τῆς Γῆς εἰς τὴν σφαῖραν αὐτὴν θὰ παρασταθῇ μὲ ἓνα μόνον ἑκατοστὸν τοῦ μέτρου.

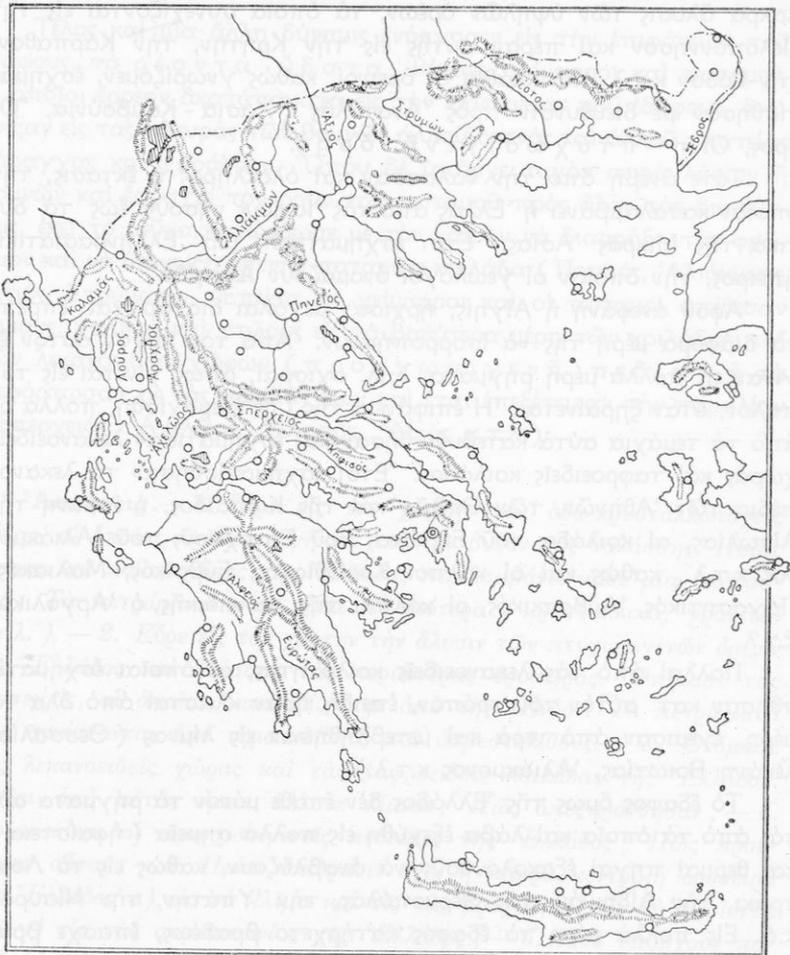
Ἐπῆρξε μάλιστα ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ Γῆ δὲν εἶχε καθόλου φλοιόν, ἀλλ' ἦτο ὅλη ὡς μία σφαῖρα ἀπὸ λειωμένα ὑλικά, τὰ ὁποῖα ἀκτινοβολοῦσαν, ὅπως ὁ λειωμένος σίδηρος. Ἡ Γῆ τότε ἔλαμπεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς μικρὸς ἥλιος, ἀλλ' ἔπειτα, ἐνῶ ἐστρέφετο ὁλόγυρά της εἰς τὸ κατάψυχρον χάος τοῦ οὐρανοῦ, ἤρχισε νὰ ψύχεται καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐσχημάτισεν ἀπέξω ἓνα λεπτότατον φλοιόν. Ἔτσι ἡ Γῆ ἔγινε σκιερὸν σῶμα.

Ἦτο ὁμως ἀκόμη πολὺ θερμὴ, καθὼς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα, ποὺ ἦτο γύρω της. Ἄλλ' ὅταν καὶ αὐτὴ μὲ τὸν καιρὸν ἐψύχθη ἀρκετά, τότε ἤρχισαν νὰ συμπυκνώνωνται οἱ ὑδρατμοὶ καὶ νὰ πίπτουν ὡς βροχὴ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς. Ἦσαν βροχαὶ αἰώνιοι καὶ χειμαρρῶδεις, ὥστε τὰ νερὰ ἐσκέπασαν ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς Γῆς. Ἔτσι ἐσχηματίσθη μία παγκόσμιος θάλασσα.

Ἡ Γῆ ὁμως ἐξηκολούθει νὰ ψύχεται εἰς τὸ ἐσωτερικόν της καὶ νὰ συστέλλεται, ἐνῶ ὁ φλοιός, ποὺ τὴν ἐσκέπαζεν ἀπέξω, δὲν ἦτο ἀκόμη τόσο στερεός, ὅσον εἶναι σήμερον. Δι' αὐτὸ οὕτως ἤρχισεν, ἀλλοῦ μὲν νὰ διαρρηγνύεται καὶ νὰ κατακαθίζη, ἀλλοῦ δὲ νὰ ρυτιδώνεται, νὰ σχηματίζη δηλ. πτυχάς, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φλούδα τοῦ μήλου, ὅταν ξηραίνεται. Ἔτσι ἐφάνησαν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης αἱ πρῶται νεαὶ γαῖαι ὡς ἐπιμήκεις νῆσοι. Τότε καὶ εἰς τὰ μέρη, ὅπου εἶναι σήμερον ἡ Ἑλλάς, ἐσχηματίσθησαν δύο κρυσταλλοπαγεῖς ὄγκοι, οἱ ὁποῖοι ἐξῆλθον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὡς νῆσοι, μία ἐκεῖ ὅπου εἶναι σήμερον αἱ Κυκλάδες καὶ ἄλλη βορειότερον μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ροδόπης.

Ἡ ἐπιφάνειά των ἔως τότε εἶχε παραμείνει ἐπὶ ἑκατομμύρια ἐτῶν εἰς τὸν βυθὸν τῆς παγκοσμίου θαλάσσης. Μέσα εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν ἔζων ἑκατομμύρια κογχύλια, ζούφια, ὀστρακόδερμα. Ὅταν αὐτὰ ἀπέθνησκον, κατεκρημνίζοντο εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης καὶ ἐσχημάτιζον πυκνὸν στρώμα ἀπὸ ἀσβεστώδη ὕλην (ἀσβεστολίθους). Ἄλλὰ καὶ λάσπη καὶ ἄμμοι συνεσωρεύοντο εἰς τὸν πυθμένα τῶν θαλασσῶν καὶ ἀπετέλουν στρώματα μεγάλου πάχους. Καὶ αὐτὰ μὲ τὸν καιρὸν ἐσκληρύνθησαν καὶ ἐσχημάτισαν πετρώ-

ματα (άμμολίθους, άργιλικούς σχιστολίθους κ.τ.λ.). Όλα αυτά τὰ πετρώματα, έπειδή έσχηματίστησαν μέσα εις τὰ ύδατα, λέγονται ύδατογενή.

134. Αι κυριώτεροι όροσειροι και τὰ ποτάμια συστήματα τής Έλλάδος.

Άφού έπέρασαν έκατομμύρια έτών, έγιναν πάλιν μεγάλοι πτυχωσεις εις τόν φλοιόν τής Γης. Αυται ήσαν γενικαί καθ' όλην τήν έπι-

φάνειαν τῆς Γῆς καὶ ἐγέννησαν τὰς Ἄλπεις καὶ ἄλλα ὑψηλὰ ὄρη (Ἄλπικαὶ πτυχωσείεις). Τότε ἐγεννήθησαν ὡς συνέχεια εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ ὀροσειραὶ, ἡ Πίνδος καὶ ἡ μακρὰ ἄλυσις τῶν ὑψηλῶν ὄρέων, τὰ ὁποῖα συνεχίζονται εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ πέραν αὐτῆς εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Κάρπαθον, τὴν Ρόδον κ.τ.λ. Καὶ κλάδοι δὲ ὄρειοί, καθὼς γνωρίζομεν, ἐσηματίσθησαν μὲ διεύθυνσιν πρὸς Ἀνατολὰς (Χάσια - Καμβούνια, Ὀθρυς, Οἴτη — πτυχωσιγενῆ ὄρη).

Τότε ἀνέβη ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ὀλόκληρος ἡ ἕκτασις, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ἕως τὰ δυτικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἔτσι ἐσηματίσθη μία Ἑλληνοασιατικὴ ἡπειρος, τὴν ὁποίαν οἱ γεωλόγοι ὀνομάζουν **Αἰγιίδα**.

Ἀφοῦ ἀνεφάνη ἡ Αἰγιίς, ἤρχισαν μεγάλα διαταραχαί· ἔπρεπε τὰ διάφορα μέρη τῆς νὰ ἰσορροπήσουν. Ἀπὸ τὸν λόγον αὐτὸν ἐγιναν εἰς πολλὰ μέρη ρήγματα, δηλ. σχισμαί, ὅπως γίνεται εἰς τὸν πηλόν, ὅταν ξηραίνεται. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γῆς ἐτεμαχίσθη, πολλὰ δὲ ἀπὸ τὰ τεμάχια αὐτὰ κατεβυθίσθησαν καὶ ἐσηματίσθησαν λεκανοειδεῖς χώρας καὶ ταφροειδεῖς κοιλάδας. Ἔτσι ἐσηματίσθησαν τὰ λεκανοπέδια τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κωπαίδος, ἡ λεκάνη τῆς Αἰτωλίας, αἱ κοιλάδες τοῦ Εὐρώτα, τοῦ Σπερχειοῦ, τοῦ Ἀλιάκμονος κ.τ.λ., καθὼς καὶ οἱ κόλποι Κορινθιακός, Εὐβοϊκός, Μαλιακός, Παγασητικός, Ἀμβρακικός, οἱ κόλποι τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ Ἀργολικὸς κ.τ.λ.

Πολλὰ ἀπὸ τὰς λεκανοειδεῖς κοιλότητας, αἱ ὁποῖαι ἐσηματίσθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐπειδὴ ἦσαν κλεισταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐγέμισαν ἀπὸ νερὰ καὶ μετεβλήθησαν εἰς λίμνας (Θεσσαλία, λεκάνη Βοιωτίας, Ἀλιάκμονος κ.τ.λ.).

Τὸ ἔδαφος ὁμως τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαθε μόνον τὰ ρήγματα αὐτά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ λάβα ἐξεχύθη εἰς πολλὰ σημεῖα (ἠφαιστεια) καὶ θερμαὶ πηγαὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἀναβλύζουν, καθὼς εἰς τὸ Λουτράκι, τὴν Αἰδηψόν, τὰς Θερμοπύλας, τὴν Ὑπάτην, τὴν Νίσυρον κ.ἄ. Εἰς πολλὰ μέρη τὸ ἔδαφος κατῆρχετο βραδέως, ἔπασχε βραδεῖαν καθίζησιν, ἡ δὲ θάλασσα τὸ ἐσκέπαζε μὲ τὰ νερά τῆς.

Αὐτὸ συνέβη προπάντων εἰς τὸ μέρος τῆς Αἰγιίδος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἕως τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὅλη ἡ ἕκτασις αὐτὴ ἔπαθε βραδεῖαν καθίζησιν, ἡ δὲ θάλασσα εἰσε-

χώρησε καὶ τὴν ἐσκέπασεν. Ἐξω ἀπὸ τὰ νερὰ ἔμειναν μόνον τὰ ὑψηλὰ μέρη· ἔτσι ἐσχηματίσθη τὸ Αἰγαῖον πέλαγος μετὰ τὰς νήσους του.

Τέλος καὶ μία ἄλλη δύναμις ἐνήργησεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, τὰ ρέοντα ὕδατα. Ρύακες, χεῖμαρροι καὶ ποταμοί, οἱ ὅποιοι ἔρρεον ἀκατάπαυστα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, διήνοιξαν εἰς τὰς πλευρὰς τῶν βουνῶν ἄλλοῦ στενάς καὶ ἄλλοῦ πλατείας φάραγγας καὶ χαράδρας. Ὅπου δὲ ὑπῆρχε τυχὸν σειρὰ λόφων ἢ βουνῶν καὶ ἔφραττε τὸν ροῦν τοῦ ποταμοῦ πρὸς ὄλας τὰς διευθύνσεις, ἐκεῖ τὸ ρεῦμα κατῶρθωσε μετὰ τὸν καιρὸν νὰ διαρρήξῃ τὸν φραγμὸν καὶ νὰ διανοίξῃ στενὴν ποταμίαν κοιλιάδα (Πηνειός, Ἀλιάκμων, Ἀξιός, Στρυμών). Ἐπειτα οἱ χεῖμαρροι καὶ οἱ ποταμοὶ ἀπέθεσαν ἄμους, χαλίκια καὶ πηλοὺς εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῶν κοιλιάδων καὶ τῶν λεκανοειδῶν χώρων (π ρ ο σ χ ω σ ι γ ε ν ῆ π ε δ ῖ α) ἢ τὰ ἐξεφόρτωσαν εἰς τὰς ἐκβολὰς των καὶ ἔτσι ἐπεξέτειναν τὴν παραλίαν (Σπερχειός, Ἀχελῷος, Ἀλφειός, Ἀξιός κ.τ.λ.).

Ἀσκήσεις.— 1. Ἐῦρε εἰς τὸν χάρτην τὰς δύο κρυσταλλοπαγεῖς μάζας, αἱ ὁποῖαι πρῶται ἐβγήκαν ἀπὸ τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης. Ποίας νήσους καὶ ποίας χώρας τῆς Ἑλλάδος περιλαμβάνει κάθε μία ἀπὸ αὐτάς; Τὰ πετρώματά των εἶναι παλαιότερα (κρυσταλλικά, γρανίται κ.τ.λ.). — 2. Ἐῦρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἄλυσιν τῶν πτωχοσιγενῶν ὁρέων τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνόμασε τὰς κυριωτέρας ὀροσειράς. Ὀνόμασε τὰς ὀροσειράς, αἱ ὁποῖαι διακλαδίζονται ἀπὸ τὴν Πίνδον. Τὰ πετρώματά των συνίστανται ἀπὸ σχιστολίθους καὶ ἀσβεστολίθους. — 3. Ὀνόμασε τὰς λεκανοειδεῖς χώρας καὶ τὰς ταφροειδεῖς κοιλιάδας τῆς Ἑλλάδος. Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἄλλοτε λίμναι; Πῶς ἀπεξηράνθησαν; — 4. Ποῖαι εἶναι οἱ προσχωσιγενεῖς πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος; Πῶς προέκυψαν αὐταί; — 5. Ποῖαν ἐπίδρασιν ἔχει ἡ μακρὰ κεντρικὴ ὀροσειρὰ τῆς Ἑλλάδος α) εἰς τὸ κλίμα καὶ εἰς τὰς βροχάς, β) εἰς τὰ προϊόντα καὶ γ) εἰς τὰς συγκοινωνίας τῆς Ἑλλάδος; — 6. Ποῦ ὑπάρχουν παραθαλάσσιαι ὀροσειραὶ καὶ ποῖα εἶναι ἡ ἐπίδρασις των εἰς τὸ κλίμα καὶ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ἐσωτερικοῦ; — 7. Ποῖαι πεδιάδες εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ποῖα πλεονεκτήματα ἔχουν;

Γ' . ΠΟΤΑΜΟΙ ΚΑΙ ΛΙΜΝΑΙ

1. Ὀνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος. — 2. Ἐῶρε τὸν Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου καὶ ὀνόμασε τοὺς ποταμοὺς, οἱ ὁποῖοι πηγάζουν ἀπὸ αὐτόν. Εἰς ποίαν θάλασσαν χύνεται ἕκαστος ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς αὐτούς; — 3. Περιέγραψε τὸν ροῦν τοῦ Πηγαιοῦ ἀπὸ τὰς πηγὰς του ἕως τὴν ἐκβολὴν του. — 4. Περιέγραψε ὁμοίως τὸν ροῦν τοῦ Σπερχαιοῦ, τοῦ Ἀχελώου, τοῦ Ἀράχθου, τοῦ Ἀλιάκμονος, τοῦ Ἀξιοῦ, τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Νέστου. — 5. Ποίαν διεύθυνσιν ἀκολουθοῦν γενικῶς οἱ ποταμοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ποίαν οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ποίαν οἱ Μακεδονικοὶ ποταμοὶ; — 6. Ποῖοι ποταμοὶ ἐσχημάτισαν εἰς τὰς ἐκβολὰς των λιμνοθαλάσσας; — 7. Ποῖα ποτάμια κοιλάδες ἔχουν σπουδαιότητα διὰ τὴν συγκοινωνίαν; — 8. Ποῖα εἶναι αἱ μεγαλύτεροι λίμναι τῆς Ἑλλάδος; Ὅρισε τὴν θέσιν ἐκάστης.

Ἐνας ποταμὸς ἔχει πολλὰ νερά: α) ἂν αἱ πηγαὶ του εἶναι ἄφθονοι, β) ἂν ἡ ἔκτασις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μαζεύει τὰ νερά του, εἶναι μεγάλη καὶ γ) ἂν τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς, ποῦ πίπτει εἰς τὴν περιοχὴν του, εἶναι πολὺ.

Πηγαὶ ὑπάρχουν προπάντων εἰς τὰ βουνά. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ πηγάζουν συνήθως ἀπὸ τὰ βουνά. Ἐπειδὴ δὲ τὰ νερά, ὅταν τρέχουν, ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους, δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ρέουν ἀπὸ Δ πρὸς Α, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Β πρὸς Ν.

Ὁμοίως οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς Ν, διότι τὸ ἔδαφός των ἔχει κλίσιν πρὸς τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ κοιλάδες των διευθύνονται πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου, διὰ τοῦτο εἶναι σπουδαιότατοι διὰ τὴν συγκοινωνίαν (Ἀξιοῦ, Στρυμῶν, Νέστος, Ἐβρος).

Γενικῶς τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὀλίγον καὶ διότι αἱ βροχαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ὀλίγαι καὶ διότι γίνεται μεγάλη ἐξάτμισις ὕδατος. Ἐξ ἄλλου καὶ τὰ νερά πολλῶν ποταμῶν χάνονται εἰς καταβόθρας.

Τὰ νερά τῶν ποταμῶν μας τὰ χρησιμοποιοῦν: α) διὰ τὸ πότισμα τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κήπων καὶ β) διὰ νὰ κινοῦν νερομύλους καὶ τὰς μηχανὰς τῶν ἐργοστασίων (π.χ. ὁ Ἐδεσσαῖος εἰς τὴν Ἐδεσ-

σαν, ὁ Γλαῦκος εἰς τὴν περιοχὴν Πατρῶν, ἢ Ἔρκυνα εἰς τὴν Λεβάδειαν, ὁ Λοῦρος εἰς τὴν Φιλιππιάδα κ.ο.κ.).

Ποῖον εἶναι τὸ ἔργον ἑνὸς ποταμοῦ εἰς τὰς ἐκβολὰς του; Πότε ὁ ποταμὸς φέρει βλάβην εἰς τὴν ὑγείαν καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων;

Καὶ αἱ λίμναι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν πάντοτε τὴν ἰδίαν ἔκτασιν, διότι τὰ νερά των ἐκρέουν εἰς καταβόθρας. Ἐπειδὴ δὲ πλησίον εἰς τὰς ὄχθας των σχηματίζονται ἔλη, αἱ λίμναι περισσότερον βλάπτουν παρά ὠφελοῦν. Δι' αὐτὸ τὸ Κράτος μας ἀπεξήρανε τὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν βαλτώδεις, ὡς τὰς λίμνας τῶν Γιαντισῶν καὶ τῶν Φιλίππων εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ξυνιάδα λίμνην εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, τὴν Κάρλαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν κ.ἄ. Ἔτσι καὶ ἐδάφη ἐκερδίσαμεν κατάλληλα διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ ὕδατα διὰ τὸ πότισμα τῶν ἀγρῶν.

Δ'. Κ Λ Ι Μ Α

Ὅλοι οἱ τόποι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν τὸ ἴδιον κλίμα. Π.χ. εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ ὄρεινά μέρη ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἡ θερμοκρασία κατὰ τὸν χειμῶνα κατέρχεται συχνὰ ὑπὸ τὸ μηδέν· ἀντιθέτως εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ παράλια μέρη ἡ χιῶν εἶναι σπάνιον φαινόμενον.

Ἐπίσης τὸ θέρος εἰς τὰς πεδιάδας εἶναι πολὺ θερμὸν· ἡ θερμοκρασία κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας φθάνει ἐκεῖ συνήθως 32 ἕως 36 βαθμούς. Ἀντιθέτως εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ παράλια ἡ ζέστη μετριάζεται ἀπὸ τὴν δροσερὰν αὔραν τῆς θαλάσσης.

Καὶ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει κατ' ἔτος εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι τὸ ἴδιον. Αἱ διαφοραὶ αὐταὶ φαίνονται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα, ὅπου σημειώνονται ἡ θερμοκρασία, οἱ ἀνεμοὶ καὶ αἱ βροχαὶ διαφόρων τόπων τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ πόλεις εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα ἔχουν καταταχθῆ κατὰ ζῶνας, δηλ. χωριστὰ αἱ πόλεις τῆς ἀνατολικῆς καὶ χωριστὰ αἱ πόλεις τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ποία ἀπὸ τὰς ζῶνας αὐτὰς ἔχει τὸν μαλακώτερον χειμῶνα καὶ ποία τὸν ψυχρότερον; Ποία περιοχὴ δέχεται τὰς περισσότερας βροχὰς καὶ ποία τὰς ὀλιγωτέρας;

Πόλεις	°Υψος ἀπὸ θαλάσσης	Μέση θερμο- κρασία			Διαφορὰ με- ταξὺ θερμο- κρασίας θερ- μοτάτου καὶ ψυχροτάτου μηνῶς	Μέσον ὕψος βροχῆς τοῦ ἔτους εἰς ἑκα- τοστόμετρα	Ἐπικρα- τεῖ ἀνε- μος
		Ἰαν.	Ἰουλ.	τοῦ ἔτους			
Κέρκυρα	30 μ.	10,2	25,9	17,7	15,7	118	Νότιος
Ἀργοστόλ.	11 μ.	11,0	26,2	18,1	15,2	86	ΒΔ Νότ.
Ζάκυνθος	3 μ.	11,5	26,6	18,7	15,1	112	ΒΔ
Καλάμαι	32 μ.	10,9	27,1	18,8	16,2	83	Βόρειος
Ἰωάννινα	485 μ.	5,0	24,0	14,0	19,0	126	ΒΔ
Πάτραι	5 μ.	10,3	27,1	18,4	16,8	70	Βόρειος
Φλώρινα	620 μ.	1,0	22,2	11,7	23,2	73	
Λάρισα	75 μ.	5,5	26,5	15,9	21,0	50	Δυτικός
Δελφοί	557 μ.	7,0	25,6	16,0	18,6	58	
Τρίπολις	664 μ.	4,6	22,8	13,3	18,2	83	ΝΔ
Σπάρτη	170 μ.	9,4	27,2	17,7	18,7	77	Βόρειος
Θεσ/νίκη	2 μ.	5,0	26,2	15,8	21,2	44	ΝΔ
Βόλος	8 μ.	7,4	26,0	16,8	18,6	50	ΒΔ
Ἀθῆναι	107 μ.	8,6	27,3	17,6	18,7	38	ΒΑ
Ναύπλιον	9 μ.	10,0	26,7	18,0	16,7	44	ΒΑ
Σῦρος	24 μ.	11,7	26,7	18,7	15,0	50	Βόρειος
Θήρα	225 μ.	10,4	24,8	17,4	14,4	36	ΒΔ
Χανιά	40 μ.	10,8	25,7	17,9	14,9	66	Βόρειος
Ἀλεξανδρ. Σάμος	3 μ. 5 μ.	5,0 10,6	25,4 25,2	15,5	20,4 18,1	55 78	Βόρειος ΒΑ

Ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις αὐτὰς συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα εἶναι μεγαλύτερα παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικήν. Δηλαδή εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα τὸ θέρος εἶναι δροσερώτερον καὶ ὁ χειμὼν μαλακώτερος ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Καὶ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἑλλάδος, εἶναι μόλις τὸ ἡμισυ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὸ δυτικὸν μέρος.

Θερμὰ θέρη καὶ χειμῶνας ψυχροὺς (κλίμα ἡπειρωτικὸν) ἔχει τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, προπάντων αἱ πεδιάδες, ποὺ εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης.

Μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος ἔχουν καὶ οἱ ἀνεμοί, οἱ ὁποῖοι ἐπικρατοῦν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς. Κατὰ

τὸν χειμῶνα ἐπικρατοῦν πάλιν οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι εἶναι ψυχροί· φυσοῦν ὅμως τότε καὶ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ὑγροὶ ἄνεμοι.

Αἱ βροχαὶ λοιπὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα πίπτουν κυρίως τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα· ἐπειδὴ δὲ οἱ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι συναντοῦν πρῶτον τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, δι' αὐτὸ βρέχει ἐκεῖ περισσότερο παρά εἰς τὴν ἀνατολικήν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ἔχει περισσοτέρους ποταμοὺς καὶ περισσοτέραν βλάστησιν ἀπὸ τὴν ἀνατολικήν.

Τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς τὸ ὅποιον πίπτει εἰς τὴν Ἑλλάδα κατ' ἔτος δὲν εἶναι ὀλίγον· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ βροχαὶ συνήθως εἶναι ραγδαῖαι καὶ δὲν διακοῦν πολὺ, ἡ βροχὴ δὲν εἰσδύει εἰς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ σχηματίζει χειμάρρους, οἱ ὅποιοι ρέουν ὀρμητικῶς καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας.

Ἀσκήσεις.— Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει εἰς χιλιοστὰ τοῦ μέτρου τὸ ὕψος τῆς βροχῆς, καὶ πίπτει κάθε μῆνα εἰς ὄρισμένας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Εὑρετε ἀπὸ τὸν πίνακα αὐτὸν κατὰ ποῖον μῆνα πίπτει περισσοτέρα βροχὴ εἰς κάθε μίαν ἀπὸ τὰς πόλεις αὐτὰς καὶ κατὰ ποῖον μῆνα ὀλιγωτέρα; Πόσον εἶναι τὸ μέσον ὕψος τῆς βροχῆς κατὰ τὴν βροχερὰν ἐποχὴν (Ὀκτώβριον - Μάρτιον) καὶ πόσον κατὰ τὴν ξηρὰν ἐποχὴν εἰς ἐκάστην πόλιν;

*Ὄνομα πόλεωσ	Ἰανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Ἀπρίλιος	Μάϊος	Ἰούλιος	Ἰούλιος	Αὐγουστος	Σεπτέμβριος	Ὀκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος	*Ἐτησίως
*Ἀθῆναι	52	41	21	21	22	18	5	8	16	40	69	64	377
Θεσ/νίκη	29	28	32	38	48	36	27	21	33	56	56	39	443
Πάτραι	90	78	67	54	37	8	4	6	27	97	115	114	697
Βόλος	49	51	47	32	43	31	15	24	32	63	74	53	514
Κέρκυρα	158	146	91	80	52	27	7	20	60	188	156	197	1182
Ζάκυνθος	184	137	84	57	31	8	2	12	31	121	220	232	1119
Χανιά	113	95	67	29	16	8	1	4	21	35	127	155	671
Τρίπολις	127	102	67	57	41	41	14	16	23	79	123	123	826
*Ἀλεξανδρ.	145	28	20	64	80	60	11	0,4	19	19	44	62	544
Σάμος	347	90	29	45	22	0,2	0	0	0	29	37	184	783

Ε'. ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΖΩΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ποῖαι περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος ἔχον τὰ περισσότερα δάση; Ἀπὸ ποῖα δένδρα ἀποτελοῦνται τὰ δάση μας; — 2. Ποῖα φυτὰ καλλιεργοῦμεν εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς μας; Ποῖα ἀπὸ αὐτὰ εὐδοκιμοῦν μὲ τὸ θαλάσσιον κλίμα; Ποῖα εὐδοκιμοῦν μᾶλλον μὲ τὸ ἠπειρωτικὸν κλίμα;

1. Τὰ δένδρα, καὶ τὰ πλέον σκληρὰ καὶ ἄγρια, διὰ νὰ ζήσουν, χρειάζονται κάποιαν θερμότητα· δι' αὐτὸ αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν, ὅσαι φθάνουν ἐπάνω ἀπὸ 1800-2000 μέτρα, εἶναι γυμναὶ ἀπὸ δένδρα.

Κάτω ἀπὸ τὸ ὄριον αὐτὸ ἀρχίζουσι τὰ δένδρα τῶν δασῶν μας. Πρῶτα ἔρχονται εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη ἡ ἐλάτη, ἡ ὄξυα καὶ ἡ πεύκη ἢ ὑψηλή, κατόπιν δὲ ἀκολουθοῦν ἀπὸ ὕψος 800 μ. ἡ δρυς καὶ ἡ καστα- νέα καὶ ἀπὸ ὕψος 500 περίπου μ. ἡ πεύκη, ἡ βαλανιδέα καὶ ἄλλα δένδρα (πρίνος, δάφνη, μύρτος κλπ.).

136. Ζώναι βλαστήσεως (σχηματογραφικὴ παράστασις)

Εἰς τὴν Ἑλλάδα λοιπὸν διακρίνομεν ἀναλόγως τοῦ ὕψους τρεῖς ζώνας βλαστήσεως, τὴν κατωτέραν (ἀπὸ τὴν παραλίαν ἕως τὰ 800 μ.), τὴν ὀρεινὴν (ἀπὸ τὰ 800 ἕως τὰ 1800 μ.) καὶ τὴν Ἀλπικὴν ζώνην (ἄνω τῶν 1800 μ.).

Εἰς τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν πλὴν τοῦ ὕψους ἐπιδρᾶ καὶ ἡ ἀπόστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ἕνας τόπος ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι εἰς τὴν κατωτέραν ζώνην, ὅταν ἕνας τόπος δὲν ἀπέχη πολὺ ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εὐδοκιμοῦν τὰ ἀειθαλῆ καὶ μάλιστα ἡ ἐλαία καὶ ἡ συκῆ (εἰκ. 137).

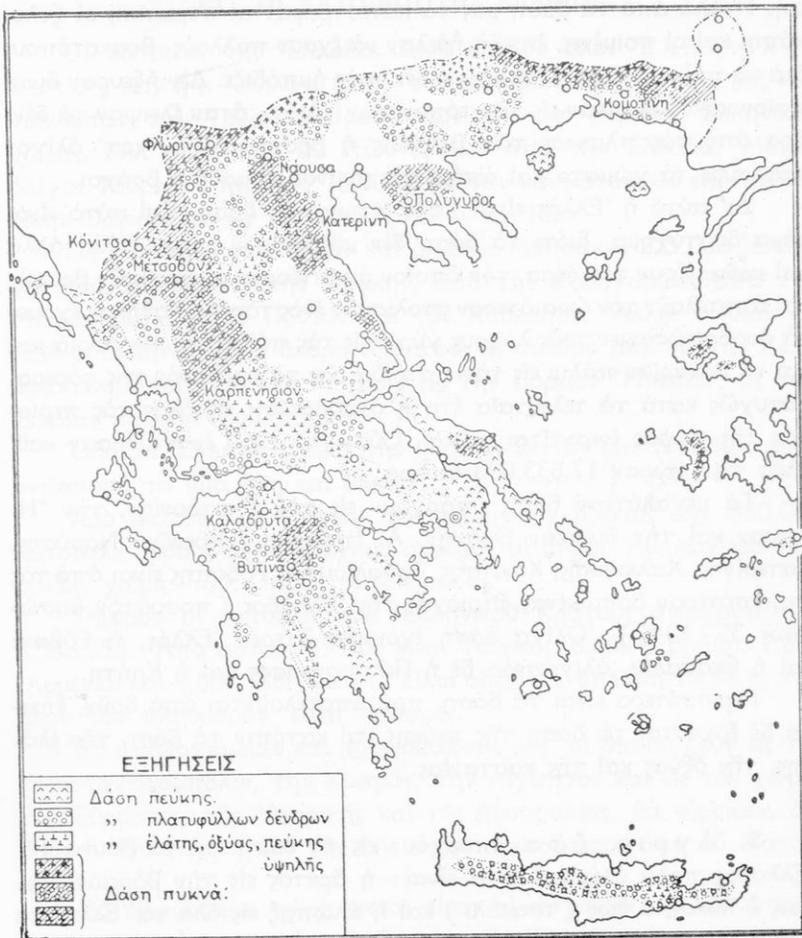
Ἡ ἔλαια, ἡ συκῆ, ἡ ἀμυγδαλῆ καὶ ἄλλα ὄπωροφόρα εὐδοκιμοῦν εἰς τὸ ξηρὸν κλίμα· ἡ ἔλαια μάλιστα ζῆ εἰς κάθε ἔδαφος καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπότομα καὶ βραχώδη μέρη (Κυνουρία, Μάνη, Κρήτη). Τὰ

137. Χάρτης τῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅπου φύεται καὶ καλλιεργεῖται ἡ ἔλαια.

ἔσπεριδοειδῆ ὁμως (λεμονέα, πορτοκαλέα, μανδαρινέα) ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ μεγαλύτεραν θερμότητα καὶ ὑγρασίαν. Δι' αὐτὸ εὐδοκιμοῦν μόνον εἰς θερμὰ μέρη (νότια καὶ δυτικὰ παράλια καὶ νήσους) καὶ χρειάζονται πότισμα. Τέλος ἡ σταφίς περιορίζεται εἰς τὰ

νότια, τὰ δυτικά καὶ βόρεια παράλια τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ εἰς τὰς νοτίας νήσους τοῦ Ἰονίου (εἰκ. 145).

138. Χάρτης τῶν δασῶν τῆς Ἑλλάδος.

2. Δυστυχῶς ἡ πατρίς μας εἶναι πτωχὴ εἰς δάση· διότι μόνον μικρὸν ποσοστὸν ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπιφάνειάν της (21,5%) σκεπά-

ζεται από δάση, ενῶ ἄλλοῦ, π.χ. εἰς τὴν Σερβίαν, τὰ δάση κατέχουν τὰ 36% ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς χώρας.

Καὶ ὅμως εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν καὶ ἡ Ἑλλάς εἶχε μεγάλα δάση. Πολλὰ ἀπὸ τὰ δάση μας τὰ κατέστρεψαν αἱ πυρκαϊαί, οἱ ξυλοκόποι καὶ οἱ ποιμένες, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ἔχουν πολλοὺς βοσκοτόπους διὰ τὰ ποίμνιά των. Τότε κανεὶς δὲν τοὺς ἤμπόδιζε. Δὲν ἤξευραν ὅμως ποῖον κακὸν ἔκαμναν εἰς τὸν τόπον των! Διότι, ὅταν ἔλειψαν τὰ δένδρα ἀπὸ τὰς πλαγιάς τῶν βουνῶν, ἡ βροχὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον παρέσυρε τὰ χρώματα καὶ ἀπέμειναν γυμνοὶ οἱ μαῦροὶ βράχοι.

Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι πολὺ πτωχὴ εἰς δάση. Καὶ αὐτὸ εἶναι μέγα δυστύχημα, διότι τὰ δάση δὲν μᾶς δίδουν μόνον ξύλα, ἀλλὰ καὶ καθαρίζουν τὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον ἀναπνέομεν, προκαλοῦν βροχὰς καὶ ἀποτελοῦν τὸν ὠραιότερον στολισμὸν ἑνὸς τόπου. Καθῆκον ἔχομεν νὰ ἀναδασώσωμεν τοὺς λόφους γύρω εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία μας καὶ νὰ δώσωμεν πάλιν εἰς τὴν πατρίδα μας τὸ πράσινόν της φόρεμα. Εὐτυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ἀναδάσωσις εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς χώρας ἐνεργεῖται καλῶς. Οὕτω τὸ 1960 ἐφυτεύθησαν καθ' ὅλην τὴν χώραν 17.633.000 δένδρα.

Τὰ μεγαλύτερα δάση ὑπάρχουν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν δυτικὴν Θράκην. Αἱ ἐπαρχίαι Γρεβενῶν, Ναούσης, Κατερίνης, Χαλκιδικῆς, Κονίτισης, Σουφλίου καὶ Ροδόπης εἶναι ἀπὸ τὰς περισσότερον δασωμένας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος (ποσοστὸν δασώσεως 35 - 40%). Ὀλίγα δάση ἔχουν ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Εὐβοία καὶ ἡ Θεσσαλία, ὀλιγώτερα δὲ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Κρήτη.

Περισσότερα εἶναι τὰ δάση, ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ δρῦν, ἔπειτα δὲ ἔρχονται τὰ δάση τῆς πεύκης καὶ κατόπιν τὰ δάση τῆς ἐλάτης, τῆς ὀξύας καὶ τῆς καστανάας.

3. Ἄγρια ζῷα ὑπάρχουν εἰς τὰ δάση καὶ τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδος πολὺ ὀλίγα. Ταῦτα εἶναι: ἡ ἄρκτος εἰς τὴν βόρειον Πίνδον, ὁ λύκος, ὁ θῶς (τσακάλι) καὶ ἡ ἀλώπηξ εἰς ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ βουνὰ, ὁ ἀγριόχοιρος, ἡ ἔλαφος καὶ ἡ δορκὰς (ζαρκάδι) εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος, ὁ αἰγαγρος (ἀγριόγιδο) εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ἰδης καὶ εἰς μικρὰς νήσους, λαγοὶ κ.ἄ.

Πολὺ περισσότερα εἶναι τὰ ἄγρια πτηνὰ, ποὺ ζοῦν εἰς τὸν

τόπον μας. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι: πέρδικες, ἀγριοπεριστεραί, τρυγόνες, φασιανοί, πελαργοί, ἀετοί, ἰέρακες, κόρακες κ.ἄ.

38 ΣΤ'. ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος εἶναι σχεδὸν ὅλοι Ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ἄλλοτε ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ Κράτους μας κατοικοῦσαν καὶ Τοῦρκοι, προπάντων εἰς τὰς βορείας Ἑλληνικὰς χώρας, ἀλλ' αὐτοὶ πρὸ 40 ἐτῶν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον ὀλίγοι Τοῦρκοι (περίπου 75.000) ἔμειναν καὶ κατοικοῦν εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην καὶ εἰς τὰς νήσους Ρόδον καὶ Κῶν.

Εἰς τὴν θέσιν των ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν 1.225.000 Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Θράκην, ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὸν Πόντον καὶ τὸν Καυκάσον. Ἄλλὰ πολλὰ χιλιάδες Ἑλλήνων ζοῦν ἀκόμη ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά μας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν Βόρειον Ἠπειρον, εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχομεν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ τὴν ἰδίαν θρησκείαν καὶ τὰ ἴδια ἥθη καὶ ἔθιμα.

Πρὸ ἑκατὸν εἴκοσι ἐτῶν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος εἶχε 850.000 κατοίκους, ὅσους δηλαδὴ ἔχουν σήμερον οἱ δῆμοι Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, χωρὶς τοὺς περίξ συνοικισμοὺς.

Σήμερον οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀνέρχονται εἰς 8.388.553. Ἀπὸ αὐτοὺς 75.000 εἶναι Τοῦρκοι, 6.000 Ἑβραῖοι, 7.000 Ἀρμένιοι καὶ 7.000 Ἀθίγγανοι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, δηλαδὴ τὰ 98% ἀπὸ ὅλον τὸν πληθυσμὸν, εἶναι Ἕλληνες.

Ἄν ὑπολογίσωμεν καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς μας, οἱ ὁποῖοι ζοῦν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Κύπρον, τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας, θὰ εὐρωμεν, ὅτι ὅλος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπὶ τῆς Γῆς εἶναι περισσότερος ἀπὸ 10 ἑκατομμύρια.

Θὰ ἐξετάσωμεν τώρα ποῖα εἶναι αἱ ἀσχολίαι, μὲ τὰς ὁποίας συντηρεῖται ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος.

Ζ'. ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

1. *Ἐδοῦν εἰς τοὺς πίνακας τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν χωρῶν πόσα στρέμματα ἐκαλλιεργήθησαν τὰ 1961*

μέ σιτηρά και πόσα με άλλα είδη της καλλιέργειας. Πόσα εκατομμύρια στρεμμάτων έκαλλιιεργήθησαν έν όλω; — 2. Έυρε είς τούς πίνakas αυτός είς πόσα εκατομμύρια μετρικών τόννων έφθασεν ή παραγωγή τών σιτηρών κατά τό 1961 και είς πόσα ή παραγωγή της όρύξης, τού καπνού, τού βάμβακος, της σταφίδος κ.τ.λ. — 3. Υπολόγισε την άξία της παραγωγής έκάστου από τά είδη αυτά κατά την τρέχουσα τιμήν.

39 1. Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Α

Κανέν έπάγγελμα είς τόν τόπον μας δέν είναι τόσον διαδεδομένον, όσον τό έπάγγελμα τού γεωργού και τού βοσκού. Με την καλλιέργειαν της γής και με την κτηνοτροφίαν ζή τό μεγαλύτερον μέρος, άνω τού ήμίσεος τού πληθυσμού της Έλλάδος (53,4%). Δι' αυτό ή Έλλάς είναι κατά τό πλείστον χώρα γεωργική.

Τό κλίμα της Έλλάδος, καθώς είδομεν, διαφέρει από ένα τόπον είς άλλον δι' αυτό και τά προϊόντα τών διαφόρων περιοχών της Έλλάδος είναι διάφορα. Π.χ. ή Θεσσαλία, ή Μακεδονία, ή Θράκη, ή Βοιωτία, ή Άρκαδία έχουν κλίμα ήπειρωτικών δι' αυτό εκεί εύδοκίμουν τά σιτηρά και τά όσπρια, τά όποια χρειάζονται θέρος θερμόν με ξηρούς τούς μήνας τού θερισμού. Άντιθέτως τά παράλια μας και αί νήσοί μας έχουν θαλάσσιον κλίμα δι' αυτό εύδοκίμουν ή έλαία, ή λεμονέα, ή πορτοκαλέα και είς ώρισμένα μέρη ή σταφιδάμπελος.

Άλλα μέρη της πατρίδος μας έχουν έδαφος κατάλληλον δι' ώρισμένον είδος καλλιέργειας. έτσι είς την Άνατολικήν Μακεδονίαν και την δυτικήν Θράκην, είς τό Άγρίνιον και την Σάμον, οί κάτοικοι έπιδίδονται περισσότερο είς την καλλιέργειαν τού καπνού. είς τάς πεδιάδας της Λεβαδείας, τών Σερρών και της Θεσσαλονίκης είς την καλλιέργειαν τού βάμβακος. είς την περιφέρεια τού Σουφλίου είς την καλλιέργειαν της μορέας κ.τ.λ. Ωστε ό τόπος μας παράγει πολλά και διάφορα προϊόντα και δι' αυτό ή γεωργία είναι ή κυριωτέρα άσχολία τών κατοίκων.

Κ α λ λ ι έ ρ γ ε ι α ι .

1. Πρό όλίγων έτών όλη ή έκτασις, την όποίαν έκαλλιιεργούσαν οί χωρικοί μας, έφθανε τά 23.000.000 στρέμματα. Άπό αυτά

τὰ 15.000.000 στρέμματα τὰ ἔσπερναν σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, ἀραβόσιτον καὶ λοιπὰ σιτηρά. Ἄλλ' ἢ ποσότης τοῦ σίτου, ποῦ παρήγετο εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἀρκοῦσε, διὰ νὰ τραφοῦν τὰ 7.000.000 τῶν κατοίκων, ὅσος ἦτο τὸ 1937 ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἐχρειαζόμεθα περισσότερον σιτάρι καὶ ἓνα μεγάλο ποσὸν (τὰ 40% ἀπὸ ὅ,τι ἐχρειαζόμεθα) τὸ εἰσήγομεν ἀπὸ ξένους τόπους.

Τὸ ἴδιον συνέβαινε μὲ τὰ ὄσπρια, τὰ γεώμηλα καὶ τὴν ὄρυζαν.

Παραγωγή.

Κατανάλωσις.

139. Πόσα σιτηρὰ παρήχθησαν καὶ πόσα ἐξωδεύθησαν τὸ 1935 εἰς τὴν Ἑλλάδα (ἢ ἀξία των εἰς δραχμάς).

Ὁ τόπος μας παρήγε ὀλιγώτερα ἀπὸ ὅσα ἐχρειαζόμεθα καὶ μεγάλα ποσὰ εἰσήγον οἱ ἔμποροί μας ἀπέξω.

Καὶ ὅμως ὑπῆρχον τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα τόσα χέρσα καὶ βαλτώδη μέρη, ὥστε, ἂν ἐκαλλιεργοῦντο καὶ αὐτά, ὁ τόπος μας δὲν θὰ εἶχε ἀνάγκη νὰ εἰσάγη ἀπέξω τόσα γεωργικὰ προϊόντα καὶ νὰ πληρώνη τόσα ἑκατομμύρια. Μόνον διὰ φασόλια ἐπληρώσαμεν τὸ 1937 εἰς τοὺς ξένους 169 ἑκατομμύρια καὶ μόνον διὰ ὄρυζαν 204 ἑκατομμύρια δραχμάς. Φαντασθῆτε πόσα διὰ σιτάρι καὶ καλαμπόκι.

Δι' αὐτὸ τὸ Κράτος μας ἀνέλαβε ἀπὸ τότε νὰ ἀποξηράνη τὰ ἔλη εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ ἀλλοῦ καὶ νὰ προφυλάξῃ τὰς πεδιάδας μας ἀπὸ τὰς πλημμύρας τῶν ποταμῶν. Ἔγιναν μεγάλα ἔργα καὶ μὲ αὐτά ἑκατομμύρια στρέμματα εὐφόρου γῆς ἐδόθησαν εἰς τὴν γεωργίαν.

Ἐπίσης μὲ τὰς φροντίδας τοῦ Κράτους καὶ μὲ τὰς ὁδηγίας τῶν γεωπόνων οἱ γεωργοί μας ἔμαθαν νὰ ὀργώνουν βαθύτερα τὴν γῆν,

140. Θερισμός.

νά μεταχειρίζονται μηχανές και λιπάσματα και νά άπολυμαίνουν τόν σπόρον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ καλλιεργήσιμος γῆ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ηὔξανε καὶ τὸ 1961 ἔφθασε τὰ 37.750.000 στρέμματα. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ 17.650.000 στρέμματα οἱ χωρικοὶ μας τὰ ἔσπειραν σιτάρη, κριθάρι, ρύζι καὶ ἄλλα σιτηρά. Ἡ παραγωγή σίτου, ἡ ὁποία τὸ 1936 ἦτο 768.000 τόνοι, τὸ 1958 ἔφθασε τοὺς 1.786.000 τόνους. Καὶ ἡ παραγωγή ὀρύζης, ἡ ὁποία τὸ 1936 ἦτο 4.000 τόνοι, τὸ 1958 ἔφθασε τοὺς 67.000 τόνους. Ὅμοίως ηὔξθη ἡ παραγωγή

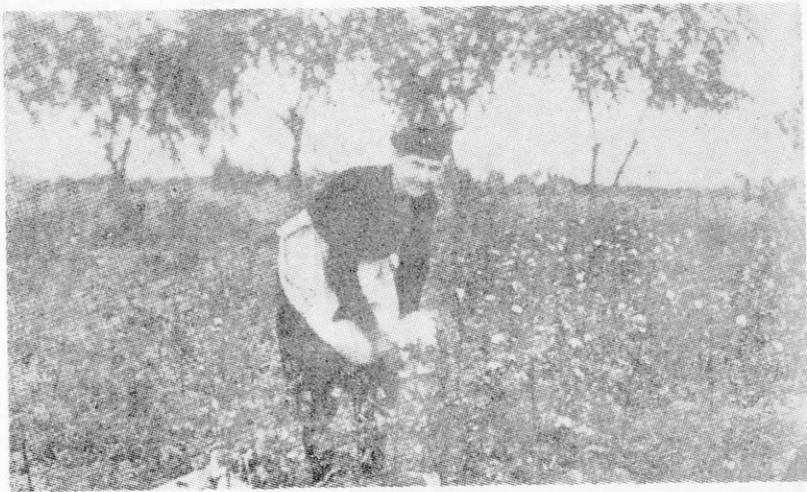

141. Τὸ « λίχνισμα », μία ἀπὸ τὰς ἐργασίας τοῦ ἀλωνίσματος.

ὄσπριων καὶ γεωμήλων, ὥστε ἡ πατρίς μας ἀπέκτησεν ἐπάρκειαν εἰς τὰ εἶδη αὐτὰ τῆς τροφῆς τοῦ λαοῦ της.

2. Ἄλλα σπουδαῖα προϊόντα τῶν ἀγρῶν μας εἶναι ὁ κ α π ν ὀ ς καὶ ὁ β ά μ β α ξ.

Ὁ καπνὸς ἔρχεται δεῦτερος εἰς τὴν ἀξίαν μετὰ τὰ σιτηρά. Ἐπὶ τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν κατὰ τὸ ἔτος 1961 ἡ Ἑλλάς εἰσέπραξε $2\frac{1}{2}$ δισεκατομμύρια δραχμάς. Διότι τὰ καπνὰ μας εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ τὰ ζητοῦν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι ἡ πρώτη καπνοπαραγωγὸς χώρα τῆς Εὐρώπης. Ποῖα εἶναι τὰ καπνοπαραγωγικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, βλέπεις εἰς τὸν χάρτην τῆς παραγωγῆς (εἰκ. 143).

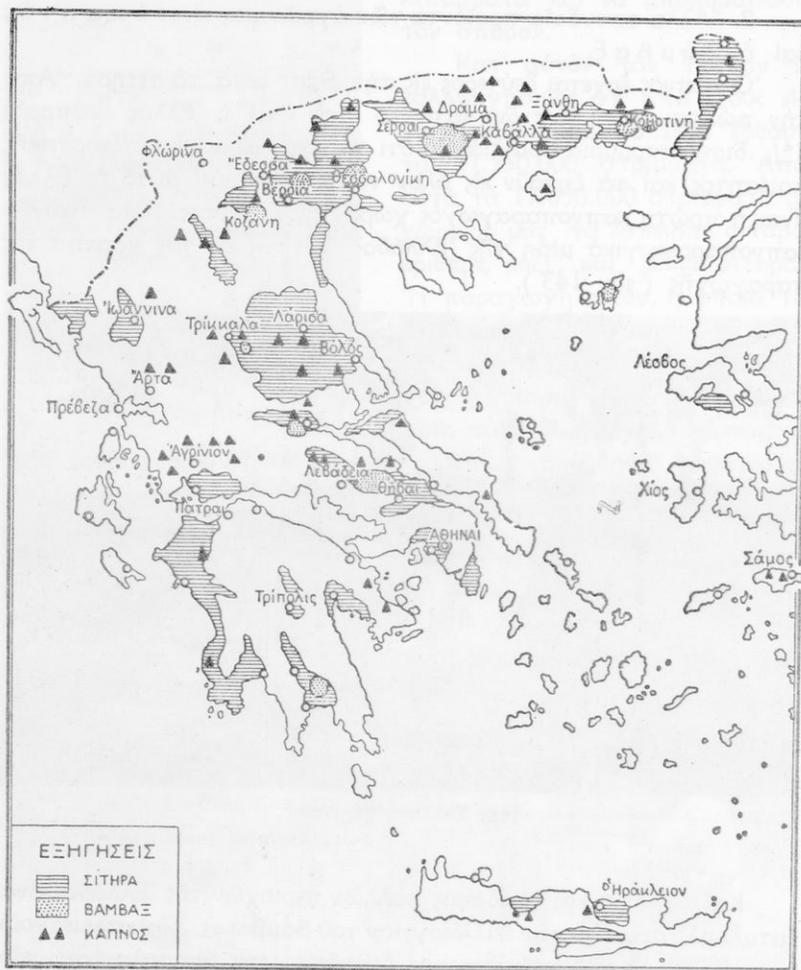

142. Συλλογὴ βάμβακος.

(Φωτογραφία Μεγαλοοικονόμου)

Καὶ τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος πολλῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι καταλληλότατα διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος. Τὸν καλλιεροῦν προπάντων εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Λεβαδείας, τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη, καθὼς εἰς τὴν Λῆμνον. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ παραγωγή τοῦ Ἑλληνικοῦ βάμβακος ἠΰξησεν. Ἐνῶ τὸ 1931 οἱ γεωργοὶ μας ἐκαλλιέργησαν μὲ βάμβακα 180.000 στρέμματα, τὸ 1937 ἐκαλλιέργησαν 820.000 στρέμματα. Ἔτσι καὶ αὐτοὶ

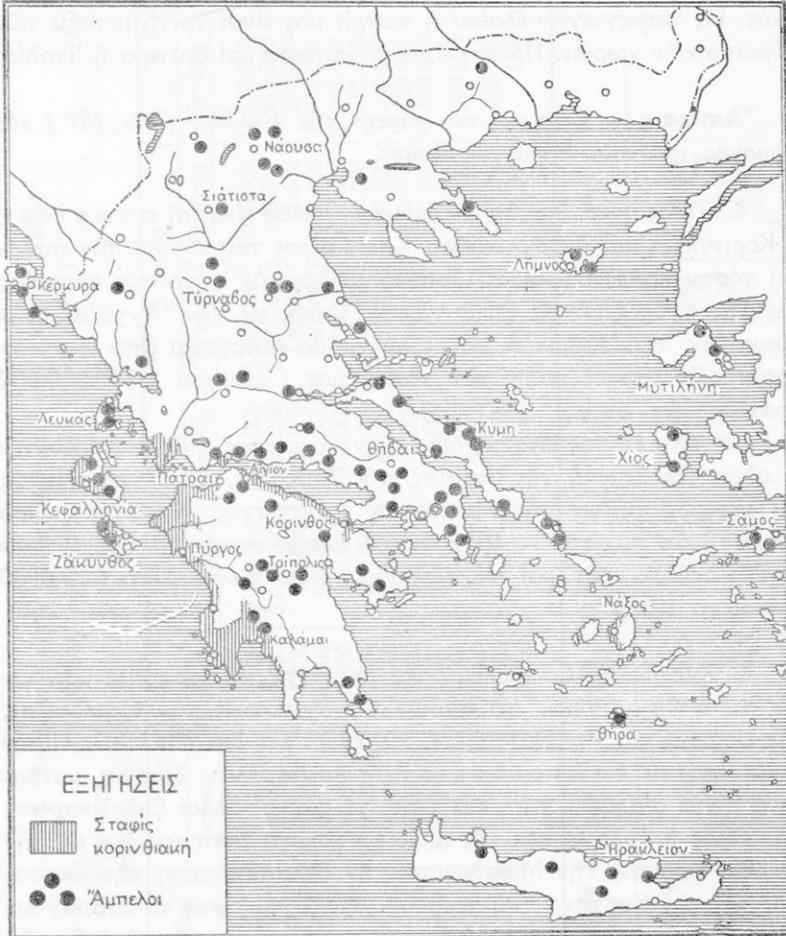
έντός ὀλίγων ἐτῶν ἑδεκαπλασίασαν τὸ εἰσόδημά των καὶ ἡ βιομηχανία μας ἐχρησιμοποίησεν Ἑλληνικὸν βάμβακα (βλ. εἰκ. 143).

143. Χάρτης καλλιεργείας σιτηρῶν, καπνοῦ καὶ βάμβακος.

*Ἀπὸ τὸ 1954 μάλιστα ἡ αὔξησις εἶναι πολὺ μεγαλύτερα. Τὸ 1961 ἔκαλλιεργήθησαν 2.166.000 στρέμματα, ἀπὸ τὴν πώλησιν δὲ βάμ-

βακος εις ξένας χώρας ἢ Ἑλλάς εἰσέπραξε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 730 ἑκατομμύρια δραχμῆς.

143α. Χάρτης καλλιέργειας τῆς ἀμπέλου.

3. Τετάρτη εἰς σημασίαν ἔρχεται ἡ ἐλαιοπαραγωγή. Ὑπολογίζουν, ὅτι τὰ ἐλαιόδενδρα τῆς Ἑλλάδος εἶναι 80 ἑκατομμύρια.

Τὸ ἔλαιον καὶ αἱ ἐλαίαι μας εἶναι ἀπὸ τὰς θρεπτικωτέρας τροφάς μας. Τὸ ποσόν, πού περισσεύει, τὸ πωλοῦν εἰς τὸ ἐξωτερικόν· ἔτσι ὁ τόπος μας εἰσπράττει κατ' ἔτος ἀπὸ ἔλαιον περίπου 300 ἑκατομμύρια δραχμᾶς. Εἰς παραγωγὴν ἐλαίου ἡ πατρίς μας εἶναι τρίτη μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Πρώτη εἶναι ἡ Ἰσπανία καὶ δευτέρα ἡ Ἰταλία.

Ἄσκησις. — *Ἐῦρε εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος (εἰκ. 137) τὰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι παράγουν ἔλαιον.*

40 4. Τέλος, κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικὸν προϊόν εἶναι αἱ σταφίδες, ἡ Κορινθιακὴ καὶ ἡ σουλτανίνα. Κανὲν μέρος τοῦ κόσμου δὲν παράγει τόσον καλὰς σταφίδας, ὅσον ἡ Ἑλλάς. Δι' αὐτὸ τὰς σταφίδας μας τὰς ἀγοράζουν εἰς ξένας χώρας, καθὼς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἀμερικὴν, καὶ πολὺ χρῆμα εἰσέρχεται ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν σταφίδων εἰς τὸν τόπον μας (περίπου 1.300.000.000 δραχμαὶ κατ' ἔτος).

Μεγάλῃ ἐπίσης εἶναι ἡ ἀξία τῶν οἴνων μας. Ἰδίως φημίζονται οἱ οἶνοι τῆς Σάμου, τῆς Ἀχαΐας, τῆς Λευκάδος, τῆς Τεγέας καθὼς καὶ μερικῶν τόπων τῆς Μακεδονίας (Σιατίστης, Ναούσης). Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἤρχισαν νὰ ἐξάγουν καὶ νωπὰς σταφυλάς, προπάντων ξανθὴν σουλτανίναν, καὶ τὰς πωλοῦν μὲ πολὺ καλὴν τιμὴν (103.000 τόνοι το 1959).

41 5. Σπουδαῖα εἶναι καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς γεωργίας μας, καθὼς τὸ σησάμιον, τὸ ὁποῖον παράγεται εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην καὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὰ τεῦτλα διὰ τὴν παραγωγὴν ζαχαρέως, τὰ ἐσπεριδοειδῆ (πορτοκάλια, λεμόνια, μανδάρinia), τὰ σῦκα, τὰ κάστανα καὶ οἱ ἄλλοι ξηροὶ καρποί.

Τέλος ἡ καλλιέργεια τῆς μορέας εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Κρήτην. Ἐκεῖ τρέφουν μεταξοσκώληκας καὶ παράγουν μέταξον. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ ἡ πατρίς μας ἔρχεται τρίτη μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, μετὰ τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

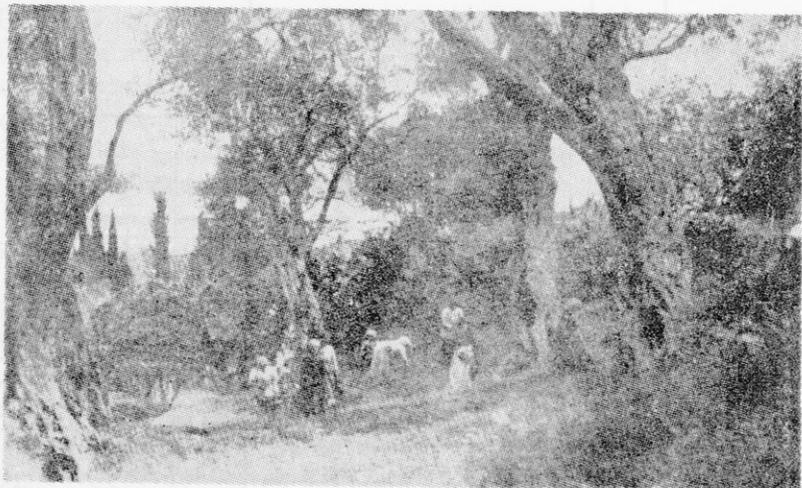
Ἡ γεωργία λοιπὸν εἶναι ἡ κυριώτερα πηγὴ πλούτου διὰ τὴν πατρίδα μας.

6. *Επισκοπήσεις της γεωργικής παραγωγής της Ελλάδος
κατά την τελευταίαν 25ετίαν (1937 - 1961)

*Εκτασσις : εις στρέμματα.

Ποσότης : εις μετρικούς τόνους.

Είδη καλλιέργειας	1 9 3 7		1 9 5 3		1 9 6 0		1 9 6 1	
	*Εκτασσις	Ποσότης	*Εκτασσις	Ποσότης	*Εκτασσις	Ποσότης	*Εκτασσις	Ποσότης
Σίτος	8.500.000	768.000	10.450.000	1.400.000	11.420.000	1.666.000	11.730.000	1.528.000
*Αραβόσιτος	2.792.000	322.500	2.690.000	309.000	2.100.000	288.000	1.910.000	228.000
*Ορυζά	20.000	4.000	170.000	66.000	140.000	55.000	220.000	81.250
*Όσπρια	640.000	51.000	970.000	100.000	960.000	112.000	1.610.000	102.741
Γεωμήλα	210.000	148.000	390.000	445.000	380.000	423.000	562.000	402.124
Καπνός	930.000	69.000	880.000	63.000	940.000	64.000	1.045.000	74.341
Βάμβαξ	747.000	48.000	890.000	95.000	1.653.000	184.000	2.166.000	288.703
Σταφιδάμπελοι	778.000	190.000	—	123.000	—	120.000	855.000	177.500
Οινόμπελοι-γλεύκος ..	1.509.500	373.000	—	420.000	—	307.000	1.420.000	370.000
*Έλαιον	—	187.500	—	175.000	—	88.000	4.164.000	261.000
*Έλαια	—	70.800	—	56.000	—	23.000	—	103.000
*Εσπεριδοειδή	—	55.000	—	179.000	—	283.000	345.000	482.000
Σύκα ξηρά	—	29.000	—	30.000	—	24.000	7.000	31.736
Γεωργικά έργαλεία και μηχανήματα	1938	1948	1953	1958	1960	1961		
*Έλικωτήριες (τρακτέρ) τροχοφόροι	825	3.000	6.000	17.700	20.620	23.000		
άλλοστροχοί	256	450	600	720	720	730		
*Αλωνιστικά μηχ. ..	972	1.400	1.750	2.100	2.100	2.150		
Θερακωνιστικάκ	10	150	700	1.210	1.860	1.950		

144. Συγκομιδὴ ἐλαιῶν εἰς τὴν Κέρκυραν.

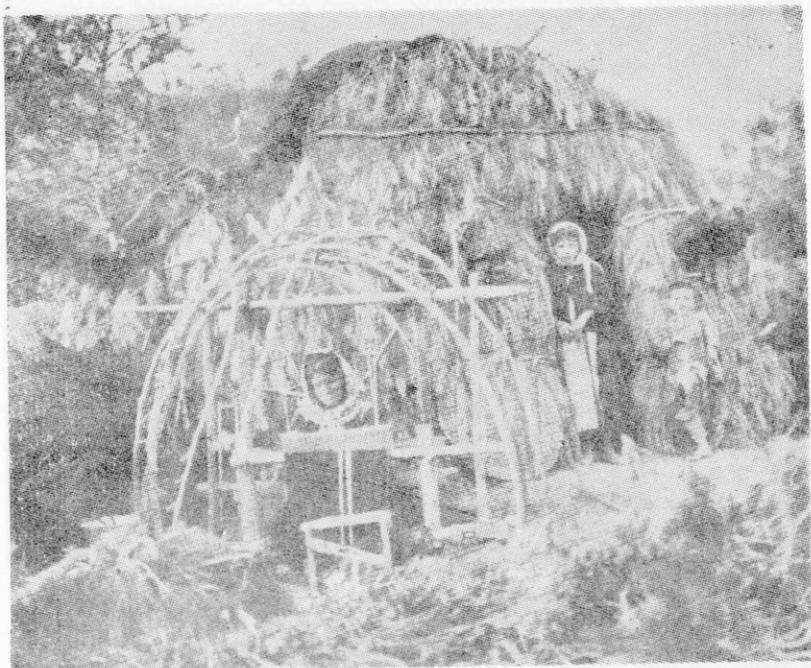

145. Τρυγητός.

2. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Λιβάδια καὶ βοσκαὶ ὑπάρχουν προπάντων εἰς τὰ βουνά, καθὼς καὶ εἰς τὰ παραποτάμια καὶ τὰ βαλτώδη μέρη. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ χόρτον εἰς τὰ πεδινὰ μέρη μετὰ τὸν Μάϊον ξηραίνεται τελείως, οἱ ποιμένες μας τὴν ἀνοιξιν μεταναστεύουν μὲ τὰ ποίμνιά των εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη (νομαδικὴ κτηνοτροφία).

Ἡ Ἑλληνικὴ κτηνοτροφία δίδει εἰς τὸν λαόν μας : α) εἶδη διατροφῆς (κρέας, γάλα, τυρὶ, βούτυρον, αὐγά), β) πρώτας ὕλας διὰ τὴν βιομηχανίαν (ἔρια, δέρματα) καὶ γ) ζῶα διὰ τὴν ἀροτρίασιν τῶν ἀγρῶν καὶ διὰ τὰς μεταφορὰς (βοῦς, ἵππους, ἡμίονους, ὄνους).

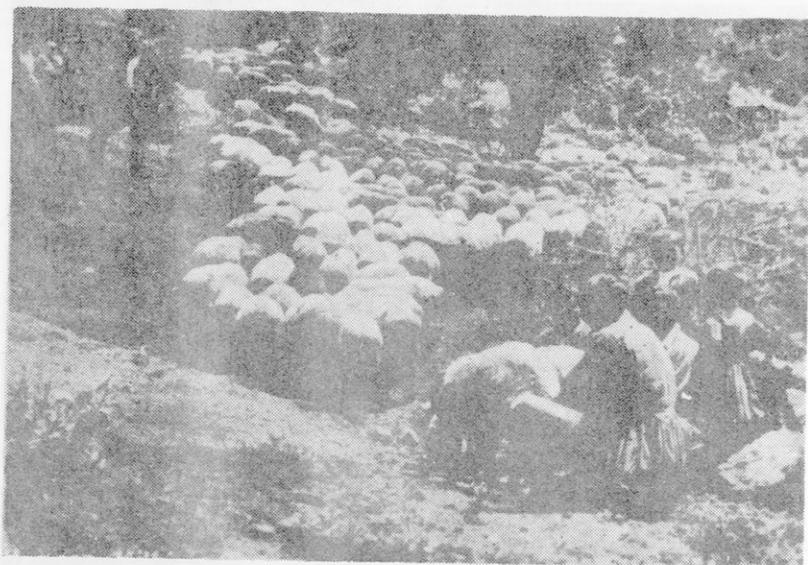

146. Καλύβια ποιμένων εις τὴν Πάρνηθα. Ἐμπρὸς ὁ ἀργαλειὸς.
(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

Δυστυχῶς ἡ κτηνοτροφία μας δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας μας· δι' αὐτὸ εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ πληρώνωμεν κατ' ἔτος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πολλὰ ἑκατομμύρια δραχμῶν, διὰ νὰ προμηθευώμεθα ζῆα, σφάγια, βούτυρον κλπ. Μόνον διὰ ζωντανὰ ζῆα (ἀγέλαδας καὶ βοῦς) ἐπληρώσαμεν τὸ 1961 εἰς τὸ ἐξωτερικὸν 500 ἑκατομμύρια δραχμάς! •

Αἱ περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος, αἱ περισσότερον κτηνοτροφικαί, εἶναι ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης καὶ ὁ νομὸς Αἰτωλοακαρνανίας. Κατόπιν ἔρχονται κατὰ σειρὰν ἡ Θεσσαλία, ἡ Φθιώτις καὶ ἡ Φωκίς, ἡ Δυτικὴ Μακεδονία, ἡ Ἀρκαδία κ.ἄ.

Ἄσκησις. — Ἐῶρε εἰς τοὺς πίνακας τῆς κτηνοτροφίας τοῦ βιβλίου σου πόσα εἶναι ἐν ὄλῳ τὰ πρόβατα, αἱ αἶγες, οἱ βόες, οἱ ἵπποι καὶ αἱ ἡμίονοι τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν.

147. Τὸ ἄρμεγμα εἰς ἓνα μαντρί τῆς Μακεδονίας.

Ἀριθμὸς ζώων κατὰ τὴν περίοδον 1937 - 1960

Ἔτη	Βόες (ταῦροι ἢ ἀγελ.)	Βού- βαλοι	Ἴπποι	Ἡμίον.	ἌΟνοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
1937	1.004.000	67.000	372.000	188.000	411.000	8.451.000	5.288.000	465.000
1948	709.000	60.000	237.000	150.000	370.000	6.767.000	3.527.000	509.000
1953	904.000	72.000	305.000	193.000	475.000	7.784.000	4.139.000	603.000
1963	1.068.546	71.000	327.000	222.000	507.000	8.962.163	4.602.924	546.758

Διατὶ ἠλαττώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ζώων κατὰ τὸ ἔτος 1948 τόσον πολὺ ;

3. Α Λ Ι Ε Ι Α

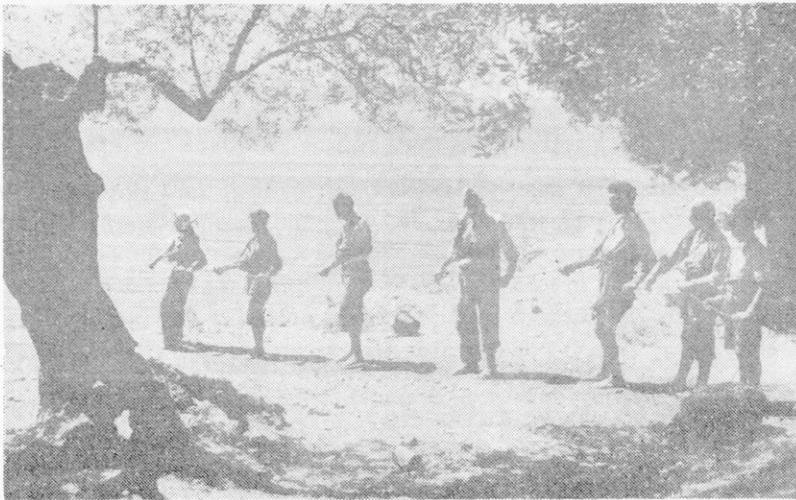
Αἱ θάλασσαί τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως οἱ κόλποι, ἔχουν πολλὰ καὶ νόστιμα ψάρια. Οἱ ψαράδες μας εἶναι πολὺ ἐπιδέξιοι καὶ ψαρεύουν καὶ εἰς τὰ ἀνοικτὰ καὶ εἰς τοὺς κόλπους. Ἔτσι μᾶς προμηθεύουν καλὴν καὶ ἐκλεκτὴν τροφήν.

Πολὺ ψάρευμα γίνεται προπάντων εἰς τοὺς κλειστοὺς κόλπους (Εὐβοϊκόν, Κορινθιακόν, Ἀμβρακικόν) καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Θρά-

κης και τῆς Μακεδονίας, τὰ ὅποια ἔχουν μικρὸν βάθος. Τὰ ψάρια τοῦ Σαρωνικοῦ εἶναι μὲν ὀλίγα, ἀλλὰ νοστιμώτατα (μπαρμπούνια, λιθρίνια, τσιπούρες). Ἐπίσης μερικοὶ λίμναι, π. χ. τῆς Καστορίας, τῶν Ἰωαννίνων, ἡ Πρέσπα κ. ἄ. ἔχουν μεγάλα καὶ νόστιμα ψάρια.

Τὰ προϊόντα τῆς ὀλιείας μας δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὴν κατανάλωσιν. Δι' αὐτὸ εἰσάγομεν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν μεγάλα φορτία ἀπὸ κατεψυγμένα καὶ παστὰ ψάρια. Μόνον διὰ βακαλάον, ρέγγες καὶ σαρδέλλες ἐπληρώσαμεν τὸ 1960 περίπου 200 ἑκατομύρια δραχμᾶς!

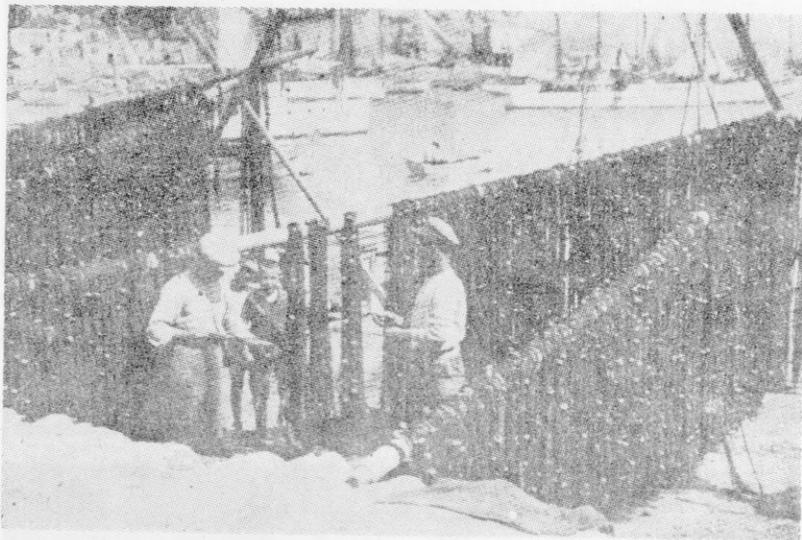
Μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν φέρουν ὅσοι ψαρεύουν μὲ δυναμίτιδα. Αὐτοὶ εἶναι ἡ κυρία αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἔχομεν ἀρκετὰ ψάρια, ἐνῶ ἔχομεν γύρω μας τόσῃν θάλασσαν. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ὀλιεία εἰς τὰς θαλάσσας μας ἐσημείωσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεγάλην πρόοδον. Ἐνῶ τὸ 1955 τὰ μηχανοκίνητα σκάφη τῆς ὀλιείας ἦσαν ἐν ὄλῳ 2.623, ταῦτα τὸ 1961 ἔφθασαν τὸν ἀριθμὸν 5871 καὶ οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ὀλιείαν ὑπερέβησαν τοὺς 53.000. Καὶ ἐνῶ τὸ 1938 εἶχαν ἀλιευθῆ ἐν ὄλῳ 30.000 τόννοι ψάρια, τὸ 1961 ἀλιεύθησαν 80.000 τόννοι.

148. Ψάρεμα μὲ τὴν τράτα.

(Φωτογραφία Δ. Χαρισιάδη)

Ἄρκετόν εισόδημα φέρει εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἡ σπογγαλιεΐα. Οἱ Ἕλληνες σπογγαλιεῖς (Ἵδραῖοι, Αἰγινῆται, Δωδεκανήσιοι) ἀλιεῦουν σπόγγους κυρίως εἰς τὰ παράλια τῆς βορείας Ἀφρικῆς. Ἡ Ἑλλάς εἶναι τὸ μεγαλύτερον σπογγαλιευτικὸν κέντρον

149. Τὸ στέγνωμα τῶν δικτύων.

(Φωτογραφία Μεγαλοοικονόμου)

τῆς Μεσογείου. Τὰ σπογγαλιευτικά μας σκάφη, πού εἰργάσθησαν τὸ 1961, ἦσαν 87 μὲ πλήρωμα 740 ἀνδρῶν, παρήγαγον δὲ 70.000 κιλά σπόγγων.

4. Δ Α Σ Ο Κ Ο Μ Ι Α

Πλούσιαι εἰς δάση εἶναι, ὡς εἶδομεν, αἱ βόρειαι χῶραι τῆς Ἑλλάδος (Μακεδονία, Ἠπειρος, Θράκη), καθὼς καὶ μερικαὶ περιοχαὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος (Πίνδος, Καλάβρυτα, Βυτίνα).

Ἀπὸ τὰ δάση τῆς ἐλάτης καὶ τῆς ὀξύας παράγουν κυρίως ξυλείαν δι' οἰκοδομὰς καὶ δι' ἔπιπλα, ἀπὸ τὰ δάση δὲ τῆς δρυός, τῆς πεύκης κ.τ.λ. παράγουν ξυλάνθρακα καὶ καυσόξυλα. Ἄλλ' ἐνῶ καύσιμον ὕλην τὰ δάση μᾶς δίδουν ἀρκετὴν, ἀντιθέτως ἡ ξυλεία πού ἐξάγε-

ται από τὰ δάση μας δὲν εἶναι ἀρκετή. Δι' αὐτὸ ἡ χώρα μας εἰσάγει μεγάλας ποσότητες ξένης ξυλείας.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν ὡς ἐπάγγελμα τὴν ὕλο-
τομίαν, ἀνέρχονται εἰς 5.000.

5. ΟΡΥΚΤΩΡΓΕΙΑ

Τὰ ὀρυκτὰ προϊόντα τῆς Ἑλλάδος εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι : σίδηρος, (Σέριφος, Κύθνος, Λαύριον) καὶ σιδηροπυρίτης (Χαλκιδική, Ἑρμιόνη), μόλυβδος (Λαύριον Σίφνος), ψευδάργυρος (Θάσος, Λαύριον), χρώμιον (Φάρσαλα, Δομοκός), λευκόλιθος (Εὐβοία), σμύρις (Νάξος), λιγνίτης (Κύμη καὶ Ἀλιβέριον τῆς Εὐβοίας, Ὠρωπός, Μέγαρα, Μεγαλόπολις, Σέρ-
ραι, Φλώρινα, Πτολεμαῖς, Κατερίνη).

*Ὅλα σχεδὸν τὰ προϊόντα τῶν μεταλλείων μας τὰ ἐξάγομεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν· διότι ὁ τόπος μας δὲν ἔχει γαιάνθρακας, οἱ ὅποιοι χρειάζονται διὰ τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων.

Εἰς τὰ μεταλλεῖα μας ἀσχολοῦνται περίπου 20.000 ἐργάται, ὃ δὲ τόπος μας εἰσπράττει κατ' ἔτος ἀπὸ μεταλλεύματα περίπου 250 ἑκατομύρια δραχμῶν.

Τέλος τὰ προϊόντα τῶν λατομείων μας εἶναι μάρμαρα λευκὰ καὶ πολύχρωμα (Πεντέλη, Πάρος, Θάσος, Σκύρος, Τήνος, Χίος κ.ἄ.), Θηραϊκῆ γῆ (Θήρα, Κῶς), γύψος (Αἰτωλικόν, Κρήτη, Ζάκυνθος, Κάσος) καὶ μυλόπετρες (Μῆλος).

6. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

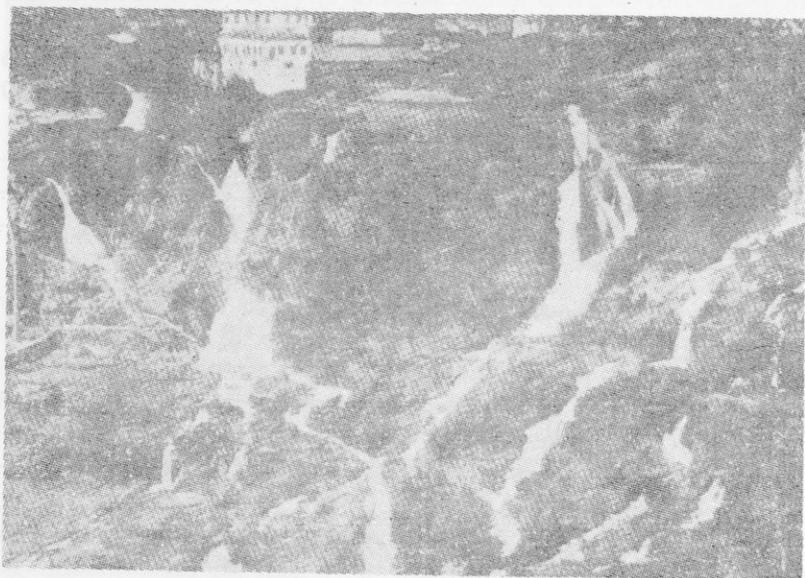
Διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ βιομηχανία εἰς ἓνα τόπον, χρειάζονται κυρίως πρῶτα ὕλαι, δηλ. φυσικὰ προϊόντα καὶ ἄνθρακες διὰ τὴν κίνησιν τῶν μηχανῶν. Τοὺς ἄνθρακας ἡμπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσῃ ἡ δύναμις, ἡ ὁποία παράγεται ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν ὑδάτων (λευκὸς ἄνθραξ).

Ἡ Ἑλλὰς πρῶτας ὕλας ἔχει ἀρκετάς, ἀφοῦ παράγει ἄφθονα γεωργικὰ καὶ ὀρυκτὰ προϊόντα. Καὶ δὲν ἔχει μὲν λιθάνθρακας, ἔχει ὅμως πολλοὺς καὶ καλοὺς λιγνίτας εἰς τὸ Ἀλιβέριον, τὴν Πτολεμαῖδα, τὴν Μεγαλόπολιν. Ἐχει καὶ πολλὰς πτώσεις ὑδάτων εἰς τοὺς ποταμοὺς Γλαῦκον, Λοῦρον, Ἐδεσσαῖον, Μέγδοβαν, Ἀχελῶον

κ.ά. Ἐκεῖ ἰδρύθησαν ἐργοστάσια, εἰς τὰ ὁποῖα παράγεται ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, τὸ ὁποῖον διανέμεται εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία πρὸς δημοσίαν χρῆσιν (φωτισμὸν, οἰκιακὴν καὶ βιομηχανικὴν χρῆσιν). Μὲ τὰ ὑδροηλεκτρικὰ καὶ θερμικὰ ἐργοστάσια, ποῦ ἰδρύθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα 10 ἔτη, ἡ παραγωγή ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἐτριπλασιάσθη, θὰ ἀυξηθῆ δὲ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἀκόμη περισσότερο.

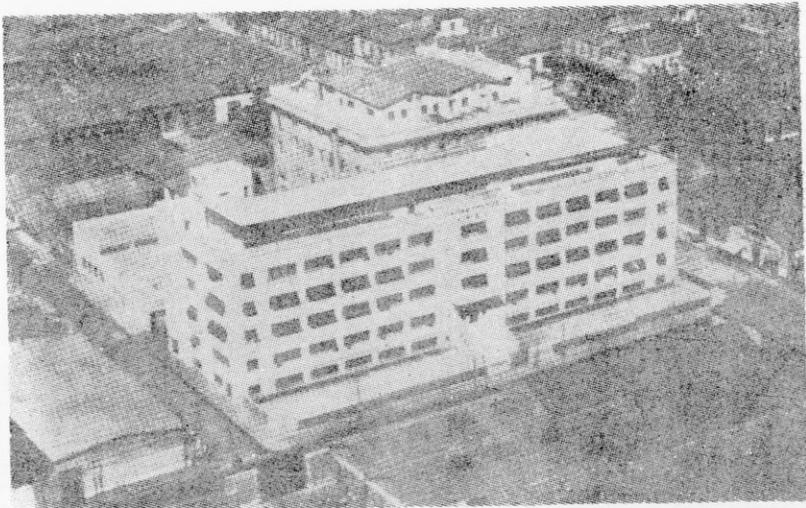
Προσέτι ἡ Ἑλλάς ἔχει θέσιν παραλίαν καὶ ἡμπορεῖ νὰ προμηθεύεται εὐθηνὰ διὰ θαλάσσης μηχανάς, πρώτας ὕλας κλπ. Ἐπίσης ἔχει καὶ πολλὰς ἐργατικὰς χεῖρας. Οἱ Ἕλληνες ἐργάται εἶναι εὐφυεῖς καὶ ἐπιδέξιοι, ἂν δὲ μορφωθοῦν καὶ τεχνικῶς, θὰ γίνουν ἴσοι μὲ τοὺς καλυτέρους ξένους τεχνίτας. Ἡ βιομηχανία καὶ ἡ βιοτεχνία μας ἀπασχολοῦν περίπου 500.000 ἐργάτας.

Τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας εἶναι ὁ Πειραιεὺς, ἡ Ἐλευσίς, αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ μεγαλύτεραι

150. Καταρράκται τῆς Ἐδέσσης. Δύναμις κινητήριος, ποὺ ἀρχίζει τώρα νὰ χρησιμοποιηθῆται.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑπ. Ὑπουρ. Συγκοινωνίας)

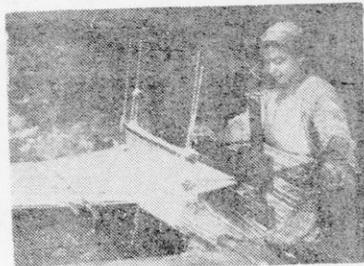
151. Ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καπνεργοστάσια τοῦ Πειραιῶς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐργάζονται 1500 ἐργάται.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

παράλια πόλεις (Θεσσαλονίκη, Πάτραι, Βόλος, Καλάμαι, Καβάλα), καθὼς καὶ ἡ περιοχή τοῦ Βερμίου (Νάουσα, Ἔδεσσα, Βέροια).

Ἡ βιομηχανία μας ἐπεξεργάζεται κυρίως γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Τὰ περισσότερα ἐργοστάσιά μας παράγουν εἶδη διατροφῆς (ἄλευροβιομηχανία, οἰνοποιία, ἐλαιουργία κ.τ.λ.).

Δευτέρα εἰς σπουδαιότητα ἔρχεται ἡ βιομηχανία κλωστικῆς καὶ ὑφαντουργίας (βαμβακουργία, ἐριουργία, ταπητουργία, μεταξουργία). Τὰ προϊόντα τῆς ὑφαντουργίας μας συναγωνίζονται μὲ τὰ προϊόντα τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατόπιν ἀκολουθοῦν ἡ βυρ-

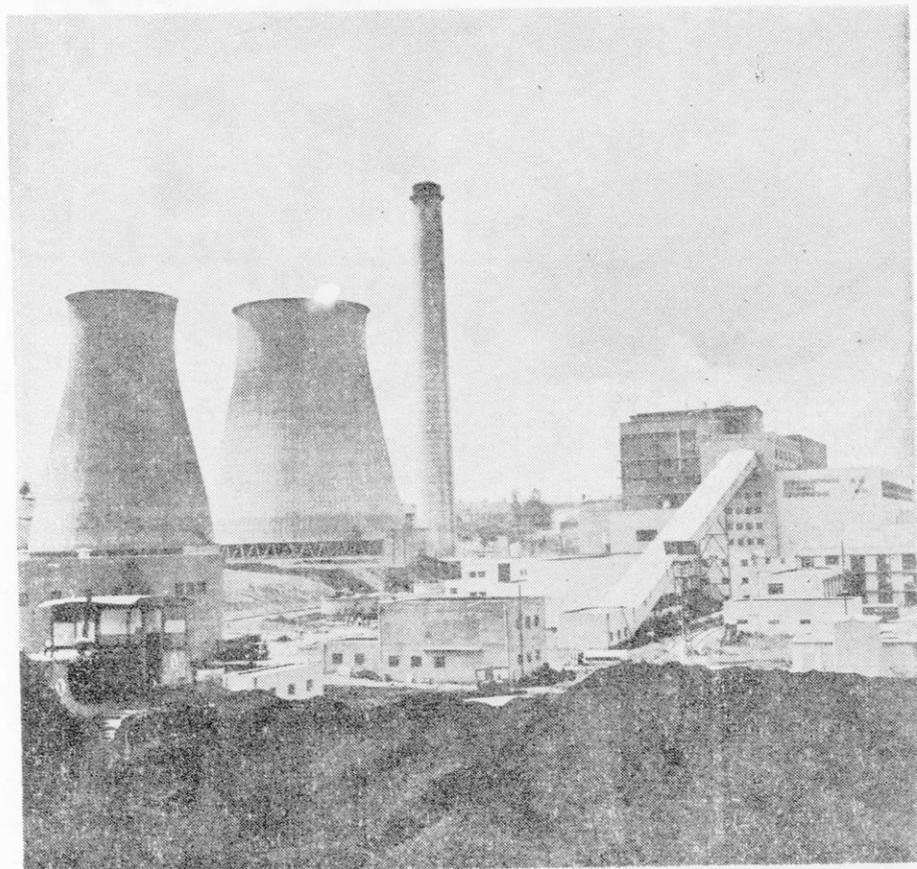

152. Ὁ ἀργαλεὺς εἶναι μίᾱ ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐνασχολήσεις τῶν γυναικῶν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις μας.

Είχ. 153. Ἀτμοηλεκτρικὸς Σταθμὸς Ἀλιβερίου.

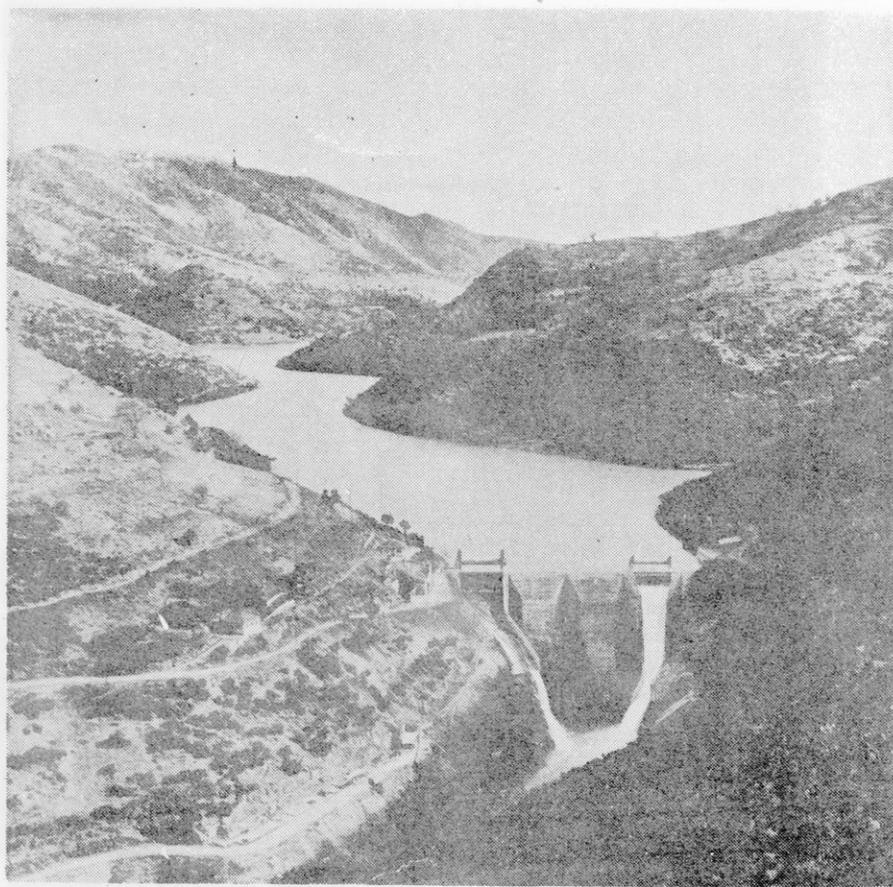
Εἶναι τὸ πρῶτον ἐργοστάσιον παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, τὸ ὁποῖον ἡ Δημοσία Ἐπιχείρησις Ἡλεκτρισμοῦ (ΔΕΗ) κατεσκεύασεν εἰς τὸ Ἀλιβέριον τῆς Εὐβοίας. Αἱ μηχαναὶ τοῦ κινουῦνται μετὰ τὸν ἀτμὸν, ποῦ παράγεται ἀπὸ τὴν καύσιν λιγνιτῶν τοῦ λιγνιτωρυχείου Ἀλιβερίου. Λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ 1953.

Εικ. 154. 'Ατμοηλεκτρικός Σταθμός Πτολεμαίδος.

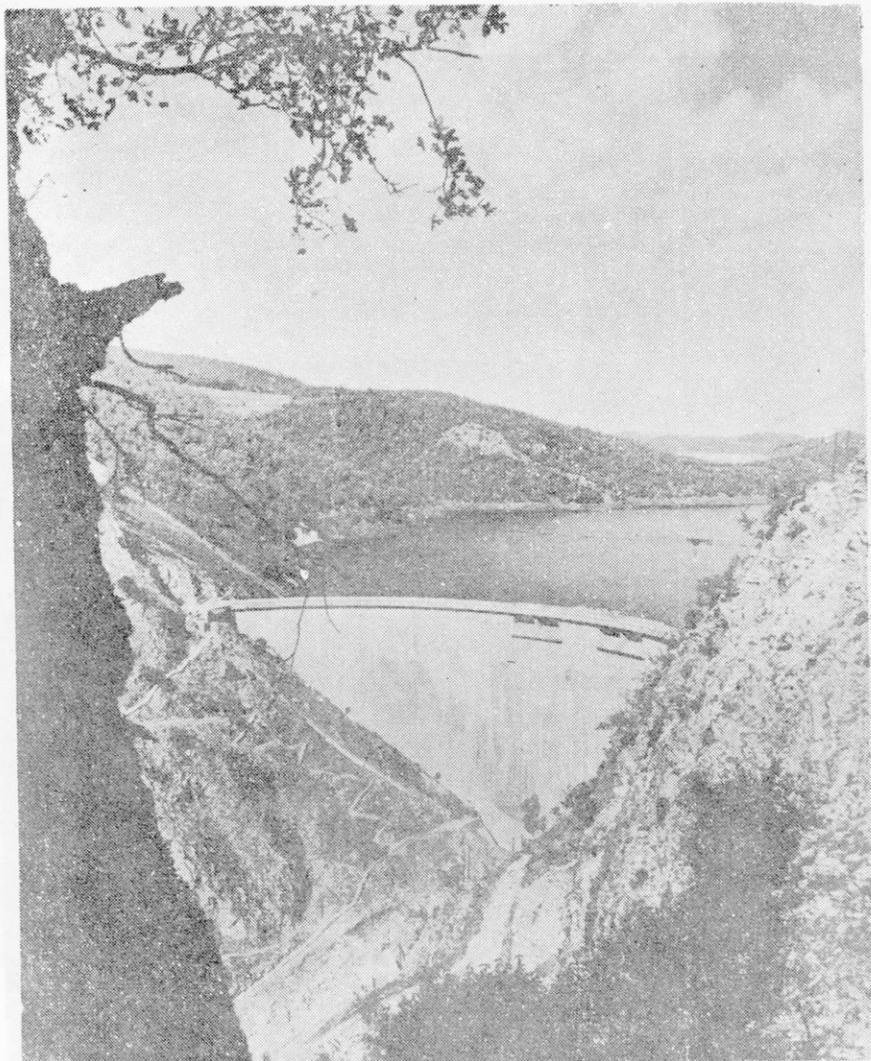
Ἡ καύσιμος ὕλη ἐξορύσσεται εἰς τὰ ἐκεῖ ὑπάρχοντα πλούσια λιγνιτωρυχεῖα. Δύο μεγάλα ἐργοστάσια μεταδίδουν εἰς τὸ Ἑθνικὸν δίκτυον ἠλεκτρικὸν ρεῦμα διὰ φῶς καὶ κίνησιν. Λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ 1960.

Ὅμοιον ἀτμοηλεκτρικὸν ἐργοστάσιον πρόκειται νὰ κατασκευασθῇ ὑπὸ τῆς ΔΕΗ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεγαλοπόλεως, ὅπου τελευταίως ἀνεκαλύφθησαν μεγάλα κοιτάσματα λιγνιτῶν ἀρίστης ποιότητος.

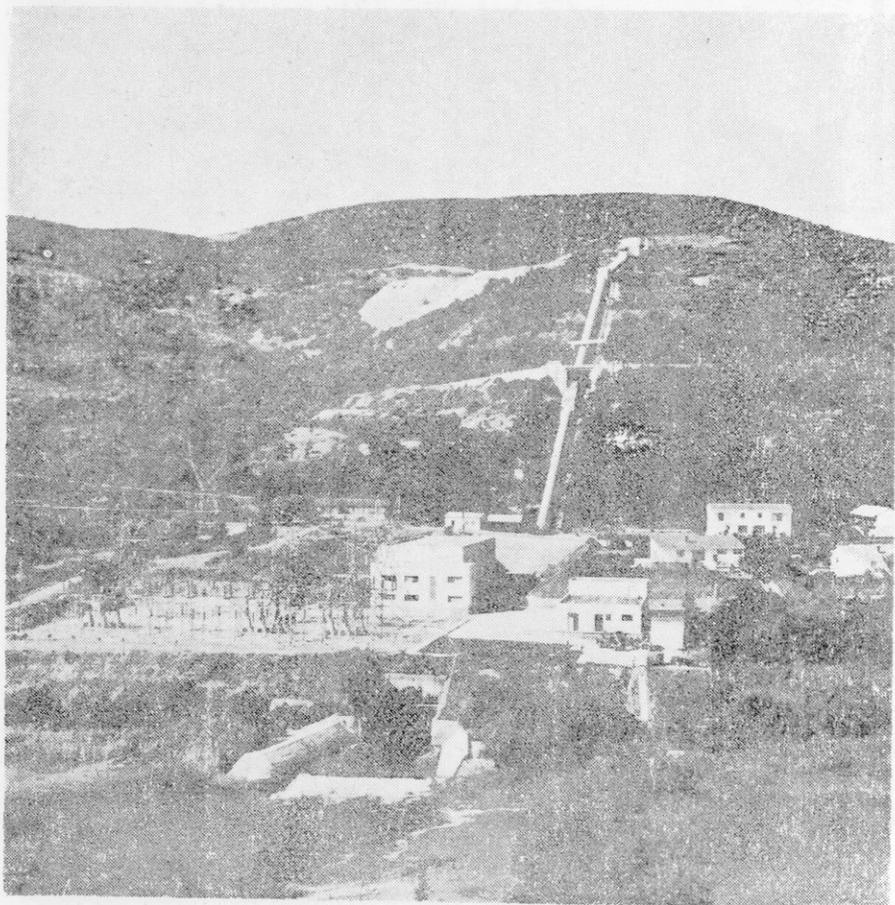
Εικ. 155. Τὸ φράγμα τοῦ ποταμοῦ Λάδωνος (εἰς τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον).

Ἔχει ὕψος 57 μ. καὶ μῆκος 105 μ. καὶ δημιουργεῖ τεχνητὴν λίμνην. Μὲ τὴν πτώσιν τῶν ὑδάτων τῆς κινεῖται αἱ μηχαναὶ τοῦ ἐργοστασίου παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Ἔτσι ἡ ὄρμη τοῦ ποταμοῦ μετατρέπεται εἰς ἐνέργειαν χρήσιμον διὰ τὴν ἐθνικὴν μας οἰκονομίαν. Λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ 1955. Ὅμοιον ὑδροηλεκτρικὸν ἐργοστάσιον λειτουργεῖ εἰς τὴν Ἠπειρον μὲ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ Λούρου.

Εἰκ. 156. Τὸ φράγμα τοῦ Ταυρωποῦ (Μέγδοβα).

Ἐχει ὕψος 83 μ. καὶ μῆκος 220 μ. Μὲ τὰ νερά τῆς λίμνης λειτουργεῖ μέγα ὑδροηλεκτρικὸν ἐργοστάσιον καὶ συγχρόνως ἀρδεύεται περιοχὴ 100 000 στρεμμάτων τῆς κεντρικῆς Θεσσαλίας· διότι μὲ τεχνικὰ ἔργα τὰ νερά τοῦ Μέγδοβα δὲν χύνονται πλέον εἰς τὸν Ἀχελῷον, ἀλλ' εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας. Λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ 1960.

Είκ. 157. Ο υδροηλεκτρικός σταθμός "Αγρα (πλησίον τῆς Ἐδέσσης)

Ἐκ τῆς εἰκ. 157 διακρίνεται ὁ ἀγωγὸς πτώσεως τῶν ὑδάτων τῆς τεχνητῆς λίμνης. Λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ 1954. Ἐτοιμάζεται ὁμοίον υδροηλεκτρικὸν ἐργοστάσιον εἰς τὴν Ἐδεσσαν.

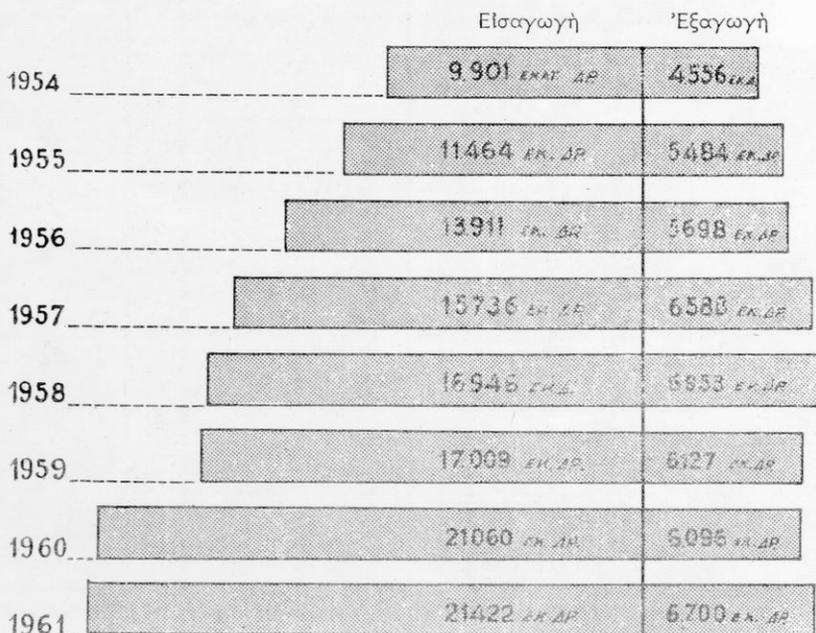

Εικ. 158. Μία άποψις τής μεγάλης σήραγγος (μήκους 808 μ. και πλάτους 12,60 μ.), δια τής οποίας έχει γίνει έκτροπή τών υδάτων τοῦ ποταμοῦ Ἄχελφου δια νά κατασκευασθῆ εἰς τήν καθορισθεῖσαν θέσιν τὸ μεγάλο χωμάτινον φράγμα. Τοῦτο ἔχει ὕψος 153 μ. καὶ θά εἶναι τὸ ὑψηλότερον φράγμα εἰς δλόκληρον τήν Εὐρώπην. Ἡ τεχνητὴ λίμνη, πού ἐδημιουργήθη, θά εἶναι 110 φορές μεγαλυτέρα ἀπὸ τήν λίμνην τοῦ Μαραθῶνος. Προβλέπεται ἐδῶ ἡ κατασκευὴ τριῶν ὕδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ συνολικὴ παραγωγὴ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας τῆς χώρας μας θά ὑπερδιπλασιασθῆ.

σοδεψία, ή βιομηχανία χημικῶν ειδῶν (σαπωνοποιία, ύαλουργία, βιομηχανία χημικῶν λιπασμάτων), ή καπνοβιομηχανία, ή ζαχαροβιομηχανία, ή χαρτοποιία, ή σιδηρουργία κ.τ.λ. Τελευταίως εἰς τὸν Ἀσπρόπυργον, παρὰ τὴν Ἐλευσίνα ἰδρύθησαν διυλιστήρια πετρελαίου, ναυπηγεῖα κλπ.

7. ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Οἱ διάφοροι τόποι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους δὲν παράγουν τὰ ἴδια προϊόντα. Δι' αὐτὸ ὁ εἰς τόπος προμηθεύεται ἀπὸ τὸν ἄλλον

159. Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει. Ἔτσι γίνεται μία ἀνταλλαγή προϊόντων μεταξύ τῶν διαφόρων τόπων τῆς πατρίδος μας, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προέρχεται κίνησις ἐμπορικὴ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Κράτους μας (ἐσωτερικὸν ἐμπόριον).

Ἄλλ' ὅπως εἶδομεν, ή παραγωγή μας δὲν ἠμπορεῖ ἀκόμη νὰ

ἐπαρκέση εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας μας. Μᾶς λείπουν ἀρκετὰ εἶδη δ ι α τ ρ ο φ ῆ ς , τὰ ὁποῖα ἀναγκαζόμεθα νὰ προμηθευώμεθα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν (ἀλιπάστους ἰχθῦς, καφέν, τείον, κ.τ.λ.). Ἐπίσης μᾶς λείπουν π ρ ῶ τ α κ αὶ εἶδη βιομηχανικὰ (ὑφάσματα,

160. Ἄξια τῶν κυριωτέρων εἰδῶν τοῦ εἰσαγωγικοῦ καὶ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου μας.

γαϊάνθρακες καὶ πετρέλαιον, ξυλεῖα, δέρματα κλπ.). Περισσότερον χρειαζόμεθα μ η χ α ν ῆ μ α τ α καὶ μεταφορικὰ μέσα (αὐτοκίνητα, πλοῖα φορτηγὰ κλπ.) διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νεαρᾶς βιομηχανίας μας. Ἡ προμήθεια ὅλων αὐτῶν ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον.

Εὐτυχῶς ἔχομεν καὶ προϊόντα, τὰ ὁποῖα χρειάζονται ἄλλοι

λαοί, καθώς καπνόν, βάμβακα, σταφίδα καὶ οἴνους, ἔλαιον καὶ ἐλαίας, σπόγγους, μεταλλεύματα, ρητίνη, τάπητας κ.ἄ. Αὐτὰ οἱ ἔμποροί μας τὰ ἐξάγουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἔτσι γίνεται τὸ ἐ ξ α γ ω γ ι κ ὸ ν ἔ μ π ὸ ρ ι ο ν τῆς Ἑλλάδος.

Ἀσκησις. — Παρατήρησε τὴν σχηματογραφικὴν παράστασιν τοῦ ἔμποριον τῆς Ἑλλάδος (εἰκ. 159). Ἐῦρε τὴν διαφορὰν τῆς ἀξίας τοῦ ἐξαγωγικοῦ μας ἔμποριον ἀπὸ τὸ εἰσαγωγικὸν δι' ἕκαστον ἔτος. Κατὰ ποῖον ἔτος ἡ διαφορὰ αὐτὴ ἦτο μικροτέρα; — Τί συμπεραίνεις ἀπὸ τὰ ποσοστὰ ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀξία τῶν κυριωτέρων εἰδῶν τοῦ εἰσαγωγικοῦ καὶ ἐξαγωγικοῦ ἔμποριον μας; (εἰκ. 160). Διὰ ποῖα πράγματα πληρώνομεν περισσότερα χρήματα εἰς τοὺς ξένους; — Κατὰ τὸ 1963 ἡ εἰσαγωγή ἔφθασε τὰ 24129 ἑκατομμ. δραχ. ἡ δὲ ἐξαγωγή τὰ 8703 ἑκατ. Ποία ἡ ἀναλογία μεταξύ των;

8. ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΙ

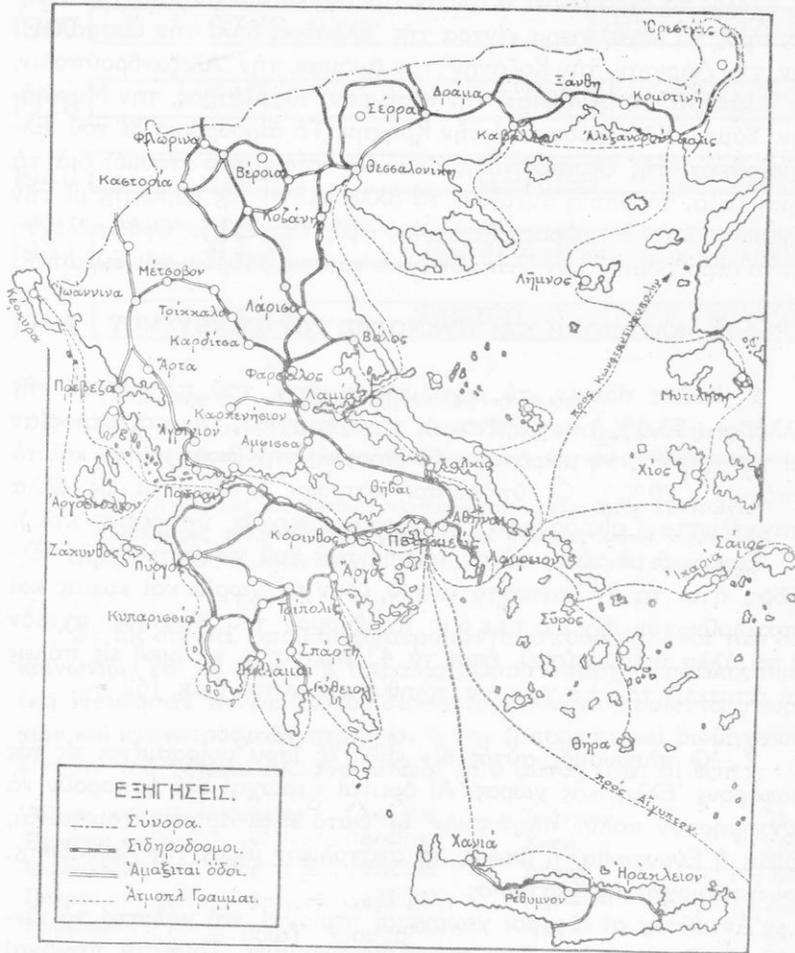
Ἡ Ἑλλάς, καθὼς εἶδομεν, ἔχει ἀνεπτυγμένον ἔμπόριον. Δι' αὐτὸ ἔχει ἀνάγκην καὶ ἀπὸ πυκνὸν δίκτυον ὁδῶν καὶ ἀπὸ ἀφθονα μέσα συγκοινωνίας.

Ἡ Ἑλλάς βρέχεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι ἔχει εὐκόλον τὴν θαλασσίαν συγκοινωνίαν. Ὁ ἔμπορικὸς μας στόλος ἀποτελεῖται ἀπὸ 1165 ἀτμόπλοια καὶ πολλὰ ἰστιοφόρα. Ἔρχεται τρίτος μεταξὺ τῶν ἔμπορικῶν στόλων ὄλου τοῦ κόσμου. Τὸ ἔμπορικὸν ναυτικὸν μας δὲν ἐξυπηρετεῖ μόνον τὴν συγκοινωνίαν τῶν παραλιῶν καὶ τῶν νήσων μας, ἀλλὰ καὶ τὴν συγκοινωνίαν μας μὲ τὰς ξένας χώρας. Ἡ Ἑλληνικὴ σημαία διασχίζει μὲ τόλμην τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς ὠκεανούς πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Ἀντιθέτως, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας δὲν ἔχομεν παντοῦ καλὴν συγκοινωνίαν. Τὸ δίκτυον τῶν Ἑλληνικῶν σιδηροδρόμων, καθὼς καὶ οἱ δρόμοι μας, δὲν εἶναι ἀρκετοί, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος μας κατεσκεύασεν εἰς πολλὰ μέρη καλοὺς δρόμους. Τώρα δὲ μὲ τὰ αὐτὸ κί ν η τ α τὰ μέρη αὐτὰ ἀπέκτησαν τακτικὴν συγκοινωνίαν.

Πυκνὸν δίκτυον σιδηροδρόμων ἔχει ἡ Πελοπόννησος, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Κεντρικὴ Μακεδονία. Ἀδικημένη ἀπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν εἶναι ἡ Ἠπειρος καὶ ἡ δυτικὴ Στερεά. Κέντρα τῶν σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν εἶναι ὁ Πειραιεὺς καὶ ἡ Θεσσαλονίκη.

Με τὸ δίκτυον τῶν κρατικῶν σιδηροδρόμων ἡ Ἑλλάς ἐπικοινωνεῖ σιδηροδρομικῶς μετὰ τὴν δυτικὴν καὶ τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

161. Χάρτης τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Δύο ἐπιβατικαὶ ἀμαξοστοιχίαι καὶ τέσσαρες ἐμπορικαὶ ἀναχωροῦν καθ' ἑκάστην ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ διευθύνονται πρὸς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ πυκνότερον δίκτυον ἀμαξιτῶν ὁδῶν ἔχουν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ ἡ Πελοπόννησος.

Τέλος τὰ ἀεροπλάνα ἐκτελοῦν τὴν συγκοινωνίαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πρὸς τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς Ἑλλάδος, δηλ. τὴν Θεσσαλονίκη, τὴν Λάρισα, τὴν Κοζάνη, τὴν Δράμα, τὴν Ἀλεξανδρούπολι, τὰ Ἰωάννινα, τὸ Ἀγρίνιον, τὴν Κέρκυρα, τὰς Πάτρας, τὴν Μυτιλήνη, Σάμον, Κῶν, Ρόδον καὶ τὴν Κρήτην. Τὰ ἀεροδρόμια δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι καὶ σπουδαῖοι σταθμοὶ διὰ τὰ ἀεροπλάνα, τὰ ὁποῖα συνδέουν τὰ ἄλλα κράτη τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς χώρας τῆς Ἀσίας (βλ. εἰκ. 133). Ὁρθῶς ἐλέχθη ὅτι τὸ ἀεροδρόμιον τῶν Ἀθηνῶν ἔγινε τὸ σταυροδρόμι τῆς Εὐρώπης.

Η'. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΠΥΚΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

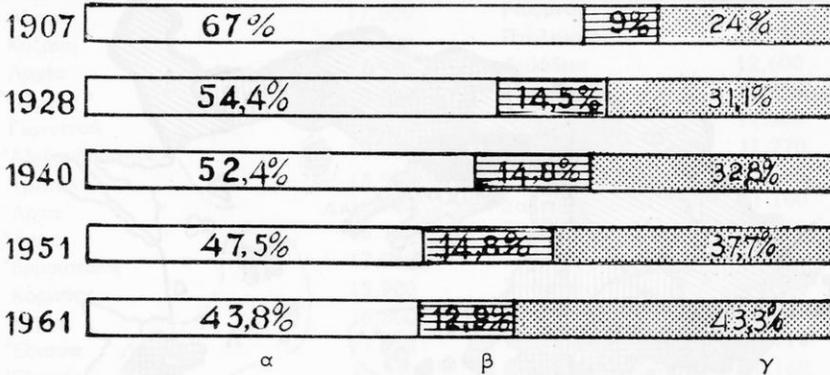
1. Καθὼς εἶδομεν, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος (53,4%) ἀσχολεῖται εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν ἐλiefian, τὸ μικρότερον δὲ μέρος εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον (20%). Οἱ ὑπόλοιποι κάτοικοι ἐπιδίδονται εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα (οἰκοδόμησιν, μεταφοράς, ὄρυχεῖα, ὑπηρεσίας κτλ.).

Σύμφωνα μετὰ αὐτὰ, πλέον τοῦ ἡμίσεος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἦτοι τὰ 57 ἑκατοστὰ αὐτοῦ, ζοῦν εἰς χωρία καὶ κώμας καὶ ἀποτελοῦν τὸν ἀ γ ρ ο τ ι κ ὸ ν πληθυσμὸν τοῦ Κράτους, σχεδὸν δὲ τὸ ἄλλο ἡμισυ αὐτοῦ, ἦτοι τὰ 43 ἑκατοστὰ, κατοικεῖ εἰς πόλεις καὶ ἀποτελεῖ τὸν ἀ σ τ ι κ ὸ ν πληθυσμὸν αὐτοῦ (εἰκ. 162).

2. Ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι ἐξ ἴσου μοιρασμένος εἰς τὰς διαφόρους Ἑλληνικὰς χώρας. Αἱ ὄρειναι περιοχαὶ δὲν ἔμποροῦν νὰ συντηρήσουν πολὺν πληθυσμὸν δι' αὐτὸ εἶναι ἀραιὰ κατοικημένα, καθὼς ἡ Εὐρυτανία, ἡ Φωκίς, τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Χαλκιδικῆς, καὶ ἡ περιοχή τῆς Καστορίας.

Ἀντιθέτως αἱ εὐφοροὶ γεωργικαὶ περιοχαὶ, καὶ μάλιστα τὰ κέντρα τῆς βιομηχανίας, εἶναι πυκνὰ κατοικημένα. Τοιαῦται περιοχαὶ εἶναι: αἱ περιοχαὶ τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς, τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Βόλου, αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου Κέρκυρα, Λευκὰς καὶ Ζάκυνθος, οἱ νομοὶ τῆς Δυτικῆς Πελοποννήσου, ὁ νομὸς Ἡρακλείου καὶ ἡ Χίος. Πυκνὸν πληθυσμὸν ἔχουν σχετικῶς καὶ αἱ νῆσοι Λέσβος

και Σάμος και οι νομοί Ἀττικῆς, Μαγνησίας, Καρδίτσης, Πιερίας, Ἡμαθίας, Σερρών και Καβάλλας.

α = πληθυσμός χωρίων (ἀγροτικός πληθυσμός)

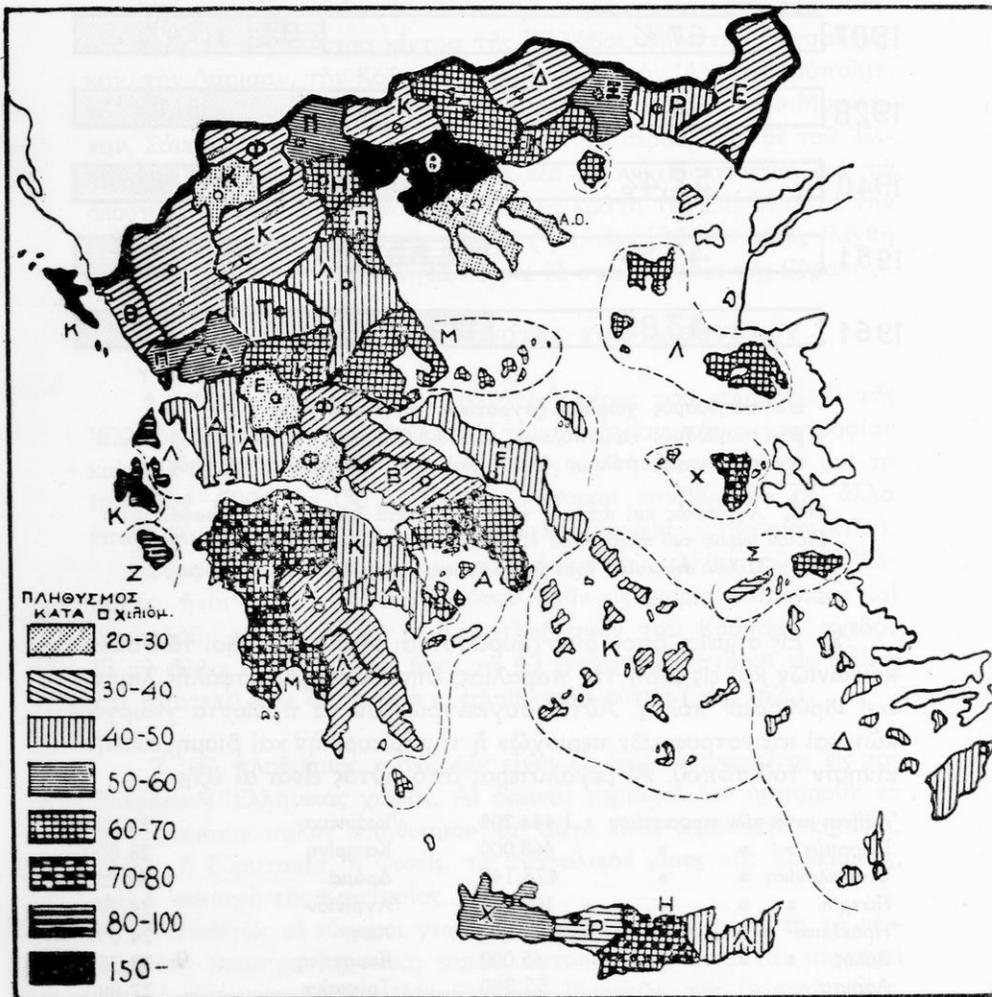
β = πληθυσμός κωμοπόλεων (2.000-5.000 κατ.) (ἡμιαστικός)

γ = πληθυσμός πόλεων (5.000 και ἄνω) (ἀστικός πληθυσμός)

162. Ἀγροτικός και ἀστικός πληθυσμός κατά διαφόρους ἀπογραφάς. Ποῖον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐλαττώνεται συνεχῶς και ἐκ ποίων λόγων; Ποῖαν σημασίαν ἔχει ἡ ἐλάττωσις αὐτή διὰ τὸν τόπον μας;

3. Εἰς σημεία, ὅπου διασταυρώνονται σπουδαῖαι ὁδοὶ τῶν συγκοινωνιῶν και εἰς μέρη τῆς παραλίας, ὅπου ὑπάρχει ἀσφαλῆς λιμὴν, ἐκεῖ ἰδρύθησαν πόλεις. Αὗται συγκεντρώνουν τὰ προϊόντα γεωργικῶν και κτηνοτροφικῶν περιοχῶν ἢ τὴν ἐμπορικὴν και βιομηχανικὴν κίνησιν τοῦ τόπου. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἀθῆναι μετὰ τῶν προαστίων	1.444.709	Ἰωάννινα	35.000
Πειραιεὺς » » »	468.000	Κατερίνη	28.000
Θεσσαλονίκη » » »	478.148	Δράμα	32.200
Πάτραι » » »	103.000	Ἀγρίνιον	24.770
Ἡράκλειον » » »	70.000	Χίος	24.050
Βόλος » » »	65.000	Κομοτηνὴ	28.350
Λάρισα	55.390	Τρίκαλα	27.880
Καβάλα	44.517	Ρόδος	27.400
Χανιά	38.500	Κέρκυρα	27.000
Καλάμαι	38.200	Ξάνθη	26.380
Σέρραι	40.000	Βέροια	25.770

163. Χάρτης πυκνότητας του πληθυσμού της Ελλάδος κατά την απογραφή του έτους 1961.

Μυτιλήνη	26.000	Νάουσα	15.500
Χαλκίς	24.000	*Αμαλιάς	15.470
Καρδίτσα	23.700	Μέγαρα	15.450
Αίγιον	17.800	Ρέθυμνον	15.000
Κοζάνη	21.500	Πτολεμαίς	12.750
Λαμία	21.500	Λεβάδεια	12,600
Πύργος	20.600	Φλώρινα	11.930
Γιαννιτσά	19.700	*Αχαρναί	11.300
*Αλεξανδρούπολις	18.700	Μεσολόγγιον	11.270
Τρίπολις	18.500	Πρέβεζα	11.180
*Αρτα	16.900	Σαλαμίς	11.160
*Αργος	16.700	Κιλκίς	10.960
*Ερμούπολις	17.000	Τύρναβος	10.800
Κόρινθος	15.900	Σπάρτη	10.400
Θήβαι	15.800	*Ορεστιάς	10.280
*Εδεσσα	15.534	Κάλυμνος	10.210
*Ελευσίς	15.530	Καστοριά	10.160

Θ' . ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Όταν τὸ 1821 οἱ Ἕλληνες ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους καὶ ὁ ἱερός ἀγὼν των ἤρχισε νὰ ἐπικρατῆ, ἐξέλεξαν χωριστὰ κάθε τόπος ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι συνῆλθον εἰς τὴν Ἐπίδαιρον τῆς Πελοποννήσου. Αὐτοὶ ἐξ ὀνόματος ὅλου τοῦ Ἔθνους, πού ἠγωνίζετο, διεκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔλαβον ἀποφάσεις διὰ τὰς κοινὰς ὑποθέσεις· αὐτὴ ἦτο ἡ Α' Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ὄταν ἓνας λαὸς μόνος ἀποφασίζει διὰ τὰς ὑποθέσεις του, ἀποτελεῖ ἐλευθέρων Πολιτεία ν.

Καὶ ἄλλαι Ἐθνοσυνελεύσεις ἔγιναν κατόπιν, αἱ ὁποῖαι καθώρισαν τὰς γενικὰς ἀρχάς, δι.λ. τὸ Σύνταγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον κυβερνᾶται ὁ τόπος, καὶ ἐξέλεξαν Βασιλέα.

Πρῶτος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἔγινεν ὁ Ἴω. Καποδίστριας, πρῶτος δὲ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ὁ Ὄθων. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὸν ἐβασίλευσεν ὁ Γεώργιος Α'.

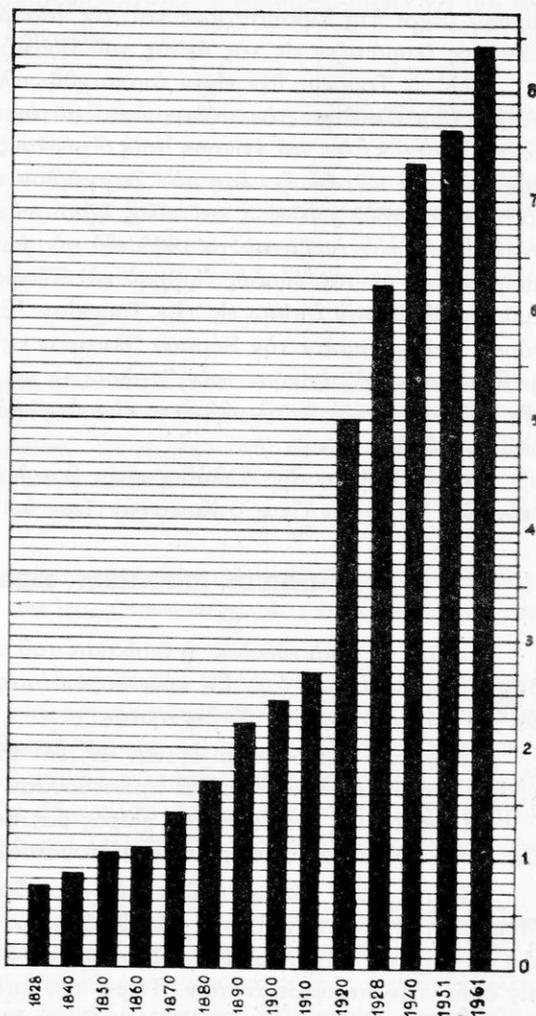
*Ἄλλ' ὅσας προόδους καὶ ἂν ἔκαμεν ἡ Ἑλλάς, δὲν ἦτο εὐτυχής. Τὰ ὄριά της εἶχαν χαραχθῆ πολὺ στενὰ, εἰς τὴν Ὄθρυν, ἐνῶ τὸ

ρον, τήν Κρήτην καί τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τήν νίκην τῆς αὐτῆν ἐστερέωσε μέ δευτέραν νίκην ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ἤθελαν νά ἀρπάξουν ὅλην τήν Μακεδονίαν. Τότε ἕνας δολοφόνος ἐφόνευσεν εἰς τήν Θεσσαλονίκην τόν βασιλέα Γεώργιον τόν Α΄. Βασιλεὺς ἐγένετο ὁ Διάδοχος, ὁ Στρατηλάτης Κωνσταντῖνος (1913).

Διὰ νά ἀπελευθερώσῃ ἡ Ἑλλάς καί τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς τῆς, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον (1916 - 1918) καὶ ἀφοῦ ἠγωνίσθη πολὺ, ἀπέκτησε τήν Σμύρνην καὶ μέγα μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὴν Θράκην ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Συνθήκη Σεβρῶν 1919).

*Ἐτσι ἐξεπληρώνοντο σχεδὸν τὰ ὄνειρα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἡ Ἑλλάς ἠπλώνετο εἰς τὰς ἀκτὰς τεσσάρων θαλασσῶν, ἀπὸ τοῦ

165. Πῶς ἠὔξησεν ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐντὸς 133 ἐτῶν.

Ίονιου μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἡ κυανόλευκος ἐκυμάτιζεν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου.

Ἄλλ' ἡ Τουρκία δὲν εἶχεν ὑποταχθῆ τελείως. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον καὶ αὐτὸν ἡ Ἑλλὰς τὸν ἀνέλαβε μόνη. Ἄτυχῶς, ἂν καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς πεισματώδεις μάχας καὶ τοὺς καταδίωξεν ἕως τὸν Σαγγάριον ποταμόν, δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς καταβάλῃ τελείως καὶ τέλος ἔχασε τὴν νίκην. Δι' αὐτὸ ἔγινε συνθήκη εἰς τὴν Λωζάνην τὸ 1923 καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἡ ἀνατολικὴ Θράκη μὲ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Σμύρνης ἐδόθησαν ὀπίσω εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἐπίσης αἱ Μεγάλαι Δυναμίεις παρεχώρησαν τὴν Βόρειον Ἠπειρον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Τέλος ἡ Ἑλλὰς τὸ 1940 ἐνίκησε τοὺς Ἰταλοὺς εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ ἀπηλευθέρωσε τὴν Δωδεκάνησον (Συνθήκη Παρισίων 1946).

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι βασιλεία κληρονομικὴ. Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ΙΓ'.

I. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ. ΕΚΚΛΗΣΙΑ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ.

1. Διὰ νὰ εἶναι εὐκόλος ἡ διοίκησις τοῦ τόπου, ἡ Ἑλλὰς εἶναι διηρημένη εἰς νομοὺς. Εἰς κάθε νομὸν ὑπάρχει εἰς νομάρχης, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως.

Κατὰ τὸ 1953 οἱ νομοὶ ἔγιναν 49, ἐπὶ πλεον δὲ εἶναι καὶ ἡ Γενικὴ Διοίκησις Δωδεκανήσου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ρόδον.

Ἡ διοικητικὴ διαίρεσις τῆς χώρας μας φαίνεται εἰς τὸν χάρτην ὑπ' ἀριθ. 167, ὅπου ἀναφέρονται αἱ ὀνομασίαι τῶν διαφόρων νομῶν.

Εἰς τὰς νέας χώρας, καθὼς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, τὴν Ἠπειρον, Κρήτην καὶ τὴν Δωδεκάνησον, ὑπῆρχον Γενικοὶ Διοικηταὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1955. Αὐτοὶ ἐπέβλεπον τὴν διοίκησιν εἰς ὅλην τὴν περιφέρειάν των. Τώρα τὴν ἐτίβλεψιν τῆς διοικήσεως ἔχουν καὶ ἐκεῖ οἱ νομάρχαι. Εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ὁμως ἔδρευε Ὑπουργὸς τῆς Βορείου Ἑλλάδος, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν διοίκησιν ὀλοκλήρου τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Οἱ δικασταὶ δικάζουν τὰς ὑποθέσεις τῶν πολιτῶν. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχει καὶ Συμβούλιον Ἐπικρατείας. Εἰς τοῦτο

δύνανται νὰ προσφύγη κάθε πολίτης, ὁ ὁποῖος νομίζει, ὅτι μία κρατική ὑπηρεσία τὸν ἠδίκησεν.

2. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος (τὰ 95%) ἀνήκουν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ ὑπόλοιποι εἶναι Ἑβραῖοι, Μωαμεθανοί, Καθολικοὶ καὶ Διαμαρτυρόμενοι. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλην Ἐκκλησίαν. Ἔχει ἰδικὴν τῆς διοίκησιν, διοικεῖται δὲ ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἀλλ' ἀναγνωρίζει ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ὀρθοδοξίας τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην.

3. Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν παρέχει τὸ Κράτος μας δωρεάν. Ὅπου ἤμποροῦν νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ 15 μαθηταί, ἐκεῖ ἰδρύει δημοτικὸν σχολεῖον. Ὑπάρχουν καθ' ὅλον τὸ Κράτος 10.000 δημοτικὰ σχολεῖα μὲ 24 χιλιάδας διδασκάλους. Ἡ φοίτησις εἶναι ὑποχρεωτική, ἀλλ' ἀτυχῶς ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὸν τόπον μας ἀναλφάβητοι.

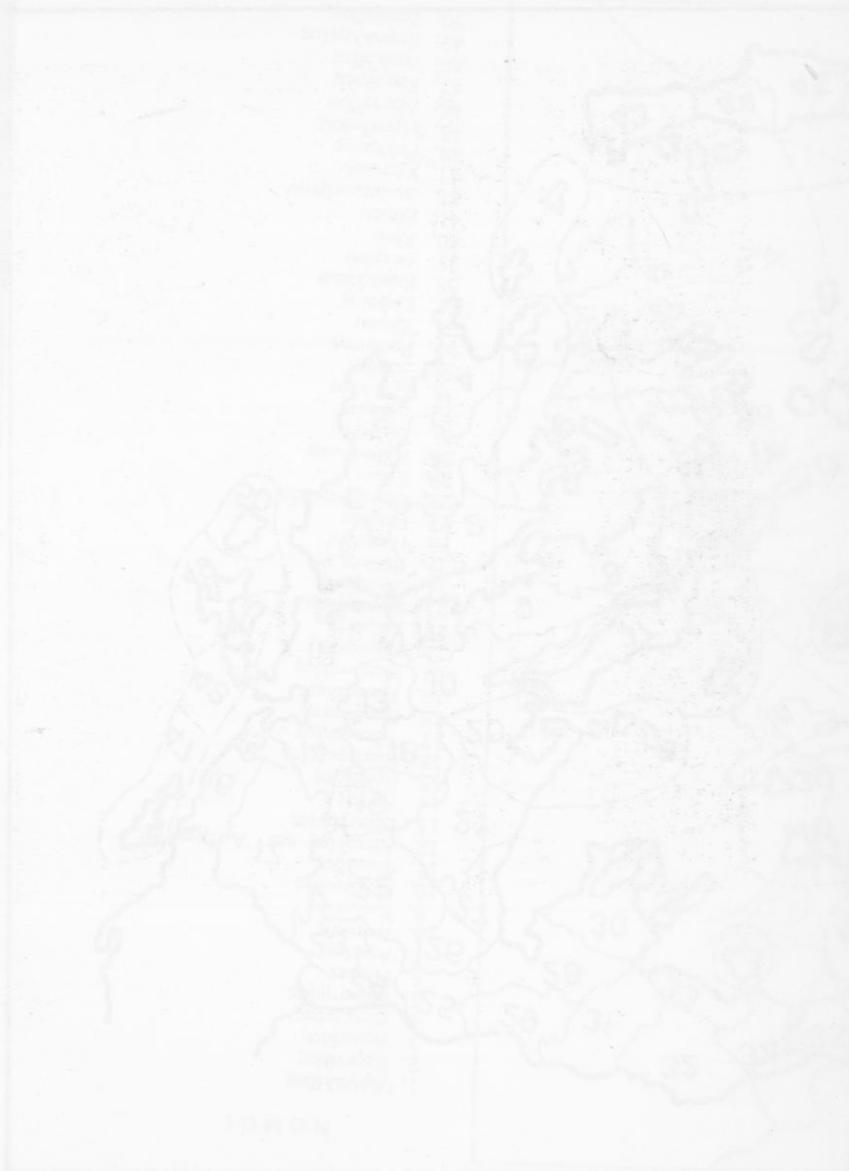
Σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶναι τὰ Γυμνάσια, τὰ Λύκεια, τὰ ἀστικά σχολεῖα καὶ αἱ εἰδικαὶ σχολαὶ (ἐμπορικαί, ἱερατικά, γεωργικαὶ κ.τ.λ.).

Διὰ τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν: α) τὸ Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, β) τὸ Ἀριστοτελεῖον Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης, γ) τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον καὶ δ) διάφοροι ἀνώταται σχολαὶ (Ἀνωτάτη Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, Ἀνωτάτη Σχολὴ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν, Ἀνωτάτη Δασολογικὴ καὶ Γεωπονικὴ Σχολὴ, Παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημίαι κ.τ.λ.).

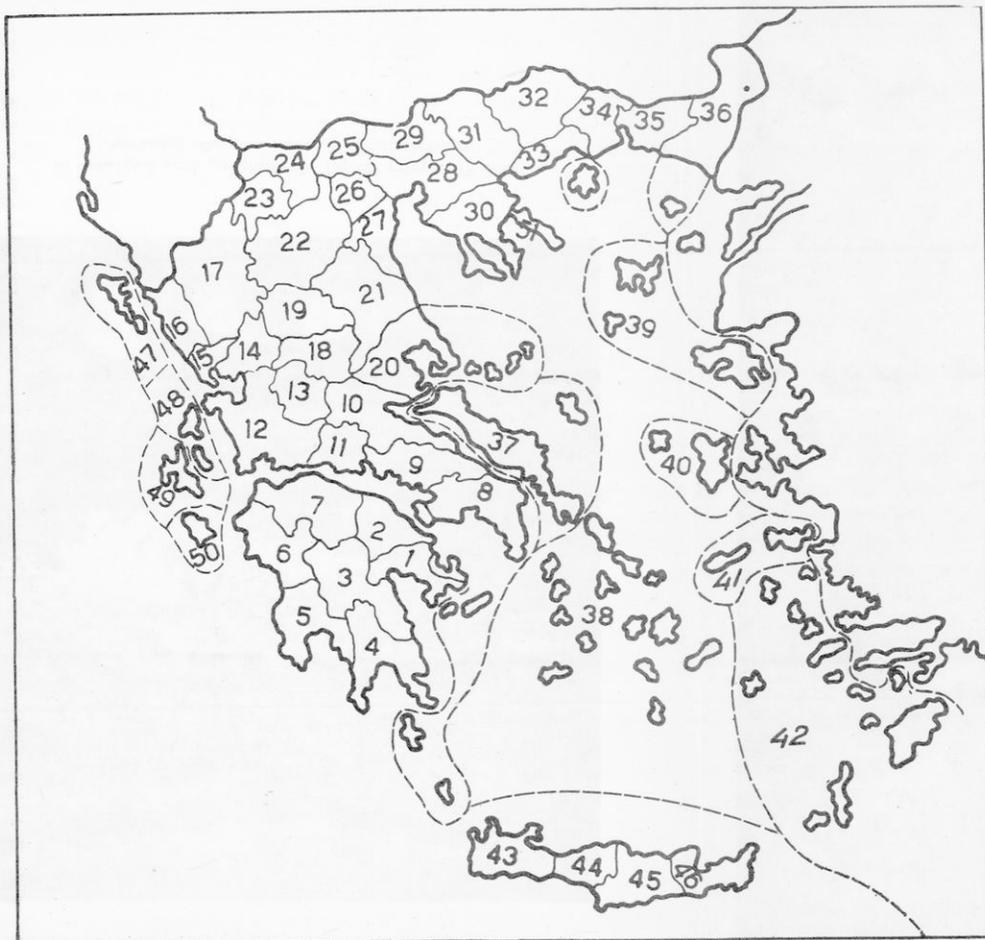
Ἀπὸ ὅσα εἵπομεν βλέπομεν, ὅτι ἡ πατρίς μας Ἑλλάς εἶναι χώρα ὡραία μὲ εὐκρατον καὶ ὑγιεινὸν κλίμα. Ἔχει θέσιν εὐνοϊκὴν διὰ τὰς συγκοινωνίας καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τόσας πηγὰς πλοῦτου, ὥστε ὅσοι ἐργάζονται μὲ ἐπιμέλειαν καὶ φιλοπονίαν, ἤμποροῦν νὰ κερδίζουσι εἰς αὐτήν, ὅσα χρειάζονται διὰ νὰ ζήσουσι μὲ ἄνεσιν. Ἔχει δὲ ἡ Πατρίς μας καὶ λαμπρὰν ἱστορίαν, καθὼς μαρτυροῦν οἱ ἱστορικοὶ τόποι, ὅπου οἱ πατέρες μας, ἠγωνίσθησαν ἡρωικῶς διὰ τὴν ἑλευθερίαν.

166. Τὸ ἀρχαῖον θέατρον τῆς Δωδώνης, ὅπου ἀνεβίωσαν αἱ παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν δραμάτων.

NOMOI

1. Ἀργολίδος
2. Κορινθίας
3. Ἄρκαδιος
4. Λακωνίας
5. Μεσσηνίας
6. Ἠλείας
7. Ἀχαΐας
8. Ἀττικῆς
9. Βοιωτίας
10. Φθιώτιδος
11. Φωκίδος
12. Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας
13. Εὐρυτανίας
14. Ἄρτης
15. Πρεβέζης
16. Θεσπρωτίας
17. Ἰωαννίνων
18. Καρδίτσης
19. Τρικιάλων
20. Μαγνησίας
21. Λαρίσης
22. Κοζάνης
23. Καστορίας
24. Φλωρίνης
25. Πέλλης
26. Ἡμαθίας
27. Πιερίας
28. Θεσσαλονίκης
29. Κιλκίς
30. Χαλκιδικῆς
31. Σερρών
32. Δράμας
33. Καβάλας
34. Ξάνθης
35. Ροδόπης
36. Ἐβρου
37. Εὐβοίας
38. Κυκλάδων
39. Λέσβου
40. Χίου
41. Σάμου
42. Δωδεκανήσου
43. Χανίων
44. Ρεθύμνης
45. Ἡρακλείου
46. Λασηθίου
47. Κερκύρας
48. Λευκάδος
49. Κεφαλληνίας
50. Ζακύνθου

ΙΑ΄ . ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

1. Ἡ ἔλευθερία τῆς πατρίδος μας τὸ 1940, ὡς εἶδομεν (σελ. 156) διέτρεξε μεγάλον κίνδυνον ἀπὸ τὴν εἰσβολὴν ξένων στρατῶν (Ἴταλῶν, Γερμανῶν, Βουλγάρων). Κατὰ τὴν ξενικὴν κατοχὴν οἱ Ἕλληνες ἀντέταξαν εἰς τοὺς κατακτητὰς θαρραλέαν ἀντίστασιν. Καὶ εὐθύς κατόπιν ἠγωνίσθησαν σκληρά, διὰ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν πατρίδα των ἀπὸ τὴν ἀνταρσίαν τῶν κομμουνιστῶν (1947 - 1949).

Διὰ νὰ ἐξασφαλίση καὶ εἰς τὸ μέλλον τὴν ἔλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς χώρας ἀπὸ ὁμοίους κινδύνους, ἡ Ἑλλὰς συνεδέθη διὰ συμμαχίας μὲ τὰ ἄλλα φιλελεύθερα κράτη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βορείας Ἀμερικῆς, τὰ ὁποῖα στηρίζουν τὰ θεμέλια τοῦ πολιτισμοῦ των, ὡς καὶ ἡ Ἑλλὰς, εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν καὶ χριστιανικὸν πολιτισμόν.

Τὰ κράτη αὐτὰ τὸ 1949 ὑπέγραψαν ἀμυντικὸν Σύμφωνον καὶ ἔτσι ἰδρύθη τὸ **NATO** ἤτοι ἡ **Ὁργάνωσις τοῦ Βορειοατλαντικοῦ Συμφώνου**, εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ δύο ἔτη προσεχώρησε καὶ ἡ Ἑλλὰς. Ὅλα τὰ κράτη, ποὺ ἀνήκουν εἰς τὸ NATO, ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ διατηροῦν ἑτοιμοπολέμους τὰς στρατιωτικὰς των δυνάμεις, διὰ νὰ ἠμποροῦν ἀπὸ κοινοῦ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἔλευθερίαν καὶ τὰ δημοκρατικὰ των πολιτεύματα, ἂν ὑποστοῦν ἐπίθεσιν ἀπὸ οἰονδηποτε ἔχθρόν.

Μὲ τὴν συμμαχίαν τῆς αὐτῆς καὶ ἡ Ἑλλὰς συμβάλλει εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἔλευθερίας εἰς τὴν Εὐρώπην.

2. Ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ κράτη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης σκοπεύουν νὰ ἀποτελέσουν καὶ μίαν πολιτικὴν Ἐνωσιν, δηλ. μίαν Ὁμοσπονδίαν, εἰς τὴν ὁποίαν κάθε κράτος θὰ διατηρῇ τὴν αὐτονομίαν του, ἀλλὰ θὰ συνεργάζεται ἐν ἰσότητι μὲ τὰ ἄλλα κράτη διὰ τὴν γενικὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν τῶν λαῶν των. Πρὸς τοῦτο ἱδρυσαν τὸ 1949 τὸ **Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης**, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Στρασβούργον τῆς Γαλλίας. Ἐκεῖ συνέρχονται τακτικὰ ὑπουργοὶ τῶν κρατῶν αὐτῶν καὶ μία Συμβουλευτικὴ Συνέλευσις, ἡ ὁποία συζητεῖ καὶ προετοιμάζει τὴν Ὁμοσπονδιακὴν Ἐνωσιν τῆς Εὐρώπης. Καὶ εἰς τὸ Συμβούλιον αὐτὸ μετέχει μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἡ Ἑλλὰς μὲ πλήρη ἰσοτιμίαν πρὸς τὰς ἄλλας χώρας.

3. Ἐπειδὴ ἡ πρόοδος καὶ ἡ εὐημερία ἑνὸς λαοῦ ἐξαρτᾶται κατὰ πρῶτον λόγον ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας, ἔξ κράτη (Γαλλία, Βέλγιον, Ὀλλανδία, Λουξεμβούργον, Δυτικὴ Γερμανία καὶ Ἰταλία) ἐσυμφώνησαν νὰ καταργήσουν βαθμιαίως τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς καὶ νὰ διευκολύνουν τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς μεταξύ των. Ἔτσι ἰδρύθη τὸ 1957 ἡ λεγομένη « **Εὐρωπαϊκὴ Οἰκονομικὴ Κοινότης** » (ΕΟΚ), μὲ τὴν ὁποίαν συνεδέθη τὸ ἐπόμενον ἔτος καὶ ἡ Ἑλλάς, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς « πλήρες » αὐτῆς μέλος. Ἄλλὰ ἀπὸ τώρα δικαιούται ἡ Ἑλλάς νὰ εἰσάγῃ εἰς τὰς χώρας τῆς ΕΟΚ ἀγροτικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα (καπνόν, βάμβακα, σταφίδα, ὀρυκτὰ κ.τ.λ.) μὲ δασμοὺς μικροτέρους κατὰ 30% - 50% ἀπὸ τοὺς δασμοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους τὰ προϊόντα τῆς ἐπεβαρύνοντο ἕως τώρα εἰς τὰ τελωνεῖα τῶν χωρῶν τῆς ΕΟΚ.

Ἀργότερα ὅμως (μετὰ 22 ἔτη), ὅτε ἡ Ἑλλάς θὰ γίνῃ « πλήρες » μέλος τῆς ΕΟΚ, θὰ ἀφήνῃ καὶ αὐτὴ τὰ ἐμπορεύματα τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς ΕΟΚ νὰ εἰσάγονται ἐλευθέρως εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀγοράς. Αὐτὸ προϋποθέτει, ὅτι καὶ ἡ Ἑλληνικὴ βιομηχανία θ' ἀναπτυχθῇ ἀναλόγως πρὸς τὰς βιομηχανίας τῶν ἄλλων χωρῶν, διὰ νὰ ἡμπορῆ νὰ συναγωνίζεται εἰς ποιότητα καὶ εἰς τιμὰς τὰ προϊόντα τῆς ξένης βιομηχανίας. Πρὸς τοῦτο δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐφοδιασθοῦν τὰ ἐργοστάσια μας μὲ νεώτατα μηχανήματα, ἀλλὰ καὶ μὲ μορφωμένους τεχνίτας, τώρα μάλιστα ὅπου ἡ βιομηχανία ἐργάζεται μὲ νέας μεθόδους καὶ μέσα ἐπιστημονικά. Δι' αὐτὸ καὶ ἰδρύνονται τώρα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα τεχνικαὶ σχολαί, ὅπου οἱ μαθηταὶ θὰ ἀποκτοῦν τὰς ἀπαραίτητους γνώσεις, διὰ νὰ γίνουν καλοὶ καὶ ἀποδοτικοὶ τεχνίται.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἐξαγωγικόν μας ἐμπόριον μὲ τὰς χώρας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος δὲν εἶναι εὐνοϊκόν. Ἐνῶ π.χ. τὸ 1961 ἐφέραμεν ἀπὸ τὰς χώρας αὐτὰς ἐμπορεύματα ἀξίας ἄνω τῶν 8 δισεκατομμυρίων δραχμῶν, τὰ ἐμπορεύματα ποὺ ἐστειλάμεν εἰς αὐτὰς μόλις ἐφθασαν τὰ 2 δισεκατομμύρια δραχμῶν.

Θὰ χρειασθῇ λοιπὸν νὰ ἀναπτύξωμεν μεγάλην δραστηριότητα, νὰ κατασκευάσωμεν καὶ ἄλλα ὑδροηλεκτρικὰ καὶ θερμικὰ ἔργα, διὰ ν' αὐξήσωμεν εἰς τὸ ἔπακρον τὴν ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν καὶ ἔτσι νὰ φθάσωμεν τὸν βαθμὸν τῆς παραγωγικότητος τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας θὰ δοθῇ καὶ εἰς τὸν λαόν μας ἀρκετὴ ἐνασχόλησις καὶ ἔτσι θὰ σταματήσῃ τὸ ρεῦμα τῆς

μεταναστεύσεως, τὸ ὅποιον ἀποστερεῖ τὴν πατρίδα μας ἀπὸ τὰ ἱκανώτερα παιδιά της. Καὶ γενικῶς ἡ ζωὴ τοῦ λαοῦ μας θὰ ὑψωθῇ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς εὐημερίας καὶ τῆς προόδου, εἰς τὸ ὅποιον εὐρίσκονται οἱ ἄλλοι βιομηχανικῶς προηγμένοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α *

Ἐκ τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιλαμβανομένων εἰκόνων αἱ κάτωθι 57 ἐλήφθησαν ἐκ τῶν βραβευθεισῶν Γεωγραφιῶν τῆς Ἑλλάδος τῶν κ.κ. Παναγῆ Δημητράτου, Ἰω. Σαρρῆ, Ἰω. Πετροχείλου καὶ Κ. Πολυζῶη, ὡς ἀκολούθως :

1. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Παναγῆ Δημητράτου.

1. Τὸ Ζάππειον μὲ τὸν Λυκαβηττὸν εἰς τὸ βᾶθος (18).
2. Τὸ φράγμα τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος (30).
3. Ἡ διῶρυξ τῆς Κορίνθου (35).
4. Ἀπλωμα σταφίδος πρὸς ἀποξήρανσιν εἰς ἓνα ἄλωνι (41).
5. Ἀπλωμα σταφίδος κάτω ἀπὸ ὑπόστεγα (42).
6. Ὁ λιμὴν τῶν Πατρῶν (43).
7. Ἡ Μονὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας (50).
8. Μάνη (54).
9. Δρόμος εἰς τὸ Γύθειον (55).
10. Δελφοί. Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων (60).
11. Τὸ σπῆτι ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἀθανάσιος Διάκος (65).
12. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἀθανασίου Διακού εἰς τὴν Λαμίαν (66).
13. Παλαιὰ γέφυρα πλησίον τῆς Κονίτσης (76).
14. Τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας (80).
15. Τὰ Τέμπη (83).
16. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀξιοῦ (93).
17. Ἐδεσσα. Ὁ ποταμὸς Ἐδεσσαῖος (Βόδας) ῥέει διὰ μέσου τῆς πόλεως (98).
18. Ὁ λευκὸς Πύργος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (100).
19. Ἡ Παναγία Χαλκῆων τῆς Θεσσαλονίκης (101).
20. Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης (102).
21. Ὁ Νέστος (104).
22. Ἡ Χαλκίς καὶ τὸ στενὸν τοῦ Εὐρίπου μὲ τὴν κινητὴν γέφυραν (110).
23. Ἐσωτερικὸν Σκυριανοῦ σπιτιοῦ (113).
24. Ἡ Μύκκος μὲ τοὺς ὠραίους ἀνεμομύλους (116).
25. Ὁ λιμὴν τῆς Θήρας (119).
26. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ πυρπολητοῦ Κανάρη εἰς τὴν Χίον (122).
27. Ἡ Παλαιοκαστρίτσα (129).
28. Συγκομιδὴ ἐλαιῶν εἰς τὴν Κέρκυραν (144).

* Ὁ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμὸς δηλοῖ τὸν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐξοῦσα ἀριθμὸν τῆς εἰκόνας.

29. Τρυγητός (145).
 30. Καλύβα ποιμένων εις τὴν Πάρνηθα. Ἐμπρός ὁ ἀργαλειός (146).

II. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Ἰω. Σαρρῆ.

1. Ὁ Παρθενὸν (24).
2. Δημητσάνα, ἡ ἱστορικὴ κωμόπολις τῆς Ἀρκαδίας (38).
3. Ἐρείπια ἀπὸ ἑνα ναὸν τῆς Παλαιᾶς Κορίνθου (46).
4. Τὸ μέγα Σπήλαιον (48).
5. Ὁ Μυστράς (52).
6. Μονεμβασιά (56).
7. Μία πλαγιὰ τοῦ Παρνασσοῦ εἰς ὕψος 1200 μ. με ὠραῖα ἔλατα (63).
8. Ἡ κορυφὴ τοῦ Τυμφρηστοῦ (68).
9. Ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους Λάκμου (75).
10. Τὰ Μετέωρα (85).
11. Φλώρινα (89).
12. Καταρράκτης Ναούσης (96).
13. Μερικὴ ἀποψὶς τῆς Ἐάνθης (107).
14. Ἀποψὶς τῆς Σκύρου (112).
15. Ἐρείπια τῆς Δήλου (114).
16. Σίφνος (118).
17. Ἡ Ἐρμούπολις (120).

III. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Κ. Πολυζώη.

1. Ἡ κοιλάς τοῦ Εὐρώτα με τὸν Ταῦγετον χιονισμένον εἰς τὸ βάθος (51).
2. Ἡ Παντάνασσα (53).
3. Μία ἀπὸ τὰς ὑψηλότερας κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου χιονισμένη (84).
4. Ἡ Ἁγία Κυριακὴ τῆς Ζαγοράς (86).
5. Ὁ Ἄθως (103).
6. Κρητικὸς ζευγολάτης εἰς ἓν ὄροπέδιον τῆς νήσου (125).
7. Ὁ ἀργαλειὸς εἶναι μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐνασχολήσεις τῶν γυναικῶν μας (152).

IV. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Ἰω. Πετροχειλίου.

1. Ὁ ὀδοντωτὸς σιδηρόδρομος τῶν Καλαβρύτων (49).
2. Τὸ Ποντικονήσι καὶ τὸ νησάκι τῆς Μονῆς τῶν Βλαχερνῶν (128).
3. Τὸ ἄρμεγμα εἰς ἓνα μαντρὶ τῆς Μακεδονίας (147).

Αἱ λοιπαὶ εἰκόνες καὶ τὰ σχέδια τοῦ βιβλίου τούτου ἀνήκουσιν εἰς τὴν τυχοῦσαν Α' βραβείου « Γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος » τοῦ Γεωργίου Α. Μέγα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Τί είναι γεωγραφία και πώς μανθάνομεν αὐτήν	Σελ. 5	3. Εἰκόνες και χάρται (φω- τογραφία, σχέδια, κλι- μαξ, χάρται)	Σελ. 7
2. Μετρήσεις	6	4. Ὁ χάρτης τῆς Ἑλλάδος	16

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α' . — Ἡ νοτία Ἑλλάς.

1. Ἀττικὴ	20	α') Ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	74
2. Πελοπόννησος	44	β') Ἡ κεντρικὴ και ἡ δυ- τικὴ Στερεὰ Ἑλλάς..	81
3. Στερεὰ Ἑλλάς (ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς)	72		

Β' . — Ἡ βορεία Ἑλλάς.

1. Ἡπειρος	96	β') Ἡ Κεντρικὴ Μακεδ.	117
2. Θεσσαλία	100	γ') Ἡ Ἀνατολικὴ Μακε- δονία	127
4. Μακεδονία	110	4. Θράκη	134
α') Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία	112		

Γ' . — Ἡ νησιωτικὴ Ἑλλάς.

1. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου	140	3. Ἑλληνικαὶ νῆσοι ὑπὸ ξέ- νην κατοχὴν	174
2. Αἱ Ἴόνιοι νῆσοι	168		

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Θέσις. Ὅρια. Ἐκτασις	181	στ') βιομηχανία	211
2. Μορφή τοῦ ἐδάφους	183	ζ') ἐμπόριον	220
3. Ποταμοὶ και λίμναι	188	η') συγκοινωναὶ	216
4. Κλίμα	189	8. Κατανομή και πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ	218
5. Φυτὰ και ζῶα τῆς Ἑλλάδος	193	9. Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλ- λάδος και ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους	220
6. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος . .	196	10. Διοικήσις. Ἐκκλησία. Ἐκπαιδεύσις	224
7. Ἀσχολαὶ τῶν κατοίκων. . . .	197	ΙΑ' Ἑλλάς και Εὐρώπη . . .	226
α') γεωργία	198		
β') κτηνοτροφία	206		
γ') ἀλιεΐα	208		
δ') δασοκομία	210		
ε') ὀρυκτωρυχία	211		

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

	Σελίς
1. Ἀττικῆς	15
2. Ἑλλάδος	19
3. Ἀττικῆς	21
4. Πελοποννήσου	45
5. Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας	73
6. Ἠπείρου καὶ Ἴονίων νήσων	92
7. Θεσσαλίας	102
8. Μακεδονίας	111
9. Δυτικῆς Θράκης	135
10. Κυκλάδων	147
11. Κρήτης	161
12. Κύπρου	175
13. Θέσις τῆς Ἑλλάδος διὰ συγκοινωνίας	182
14. Αἱ κυριώτεραι ὁροσειραὶ καὶ τὰ ποτάμια συστήματα τῆς Ἑλλάδος ..	185
15. Χάρτης τῶν βροχῶν	191
16. » Καλλιεργείας τῆς ἐλαίας	194
17. » Δασῶν τῆς Ἑλλάδος	195
18. » Καλλιεργείας σιτηρῶν, καπνοῦ καὶ βάμβακος	202
19. » Καλλιεργείας τῆς ἀμπέλου	203
20. » Συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος	217
21. Πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961	221
22. Πῶς ἐμεγάλωσεν ἡ Ἑλλάς	222
23. Χάρτης τῆς νέας διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς Ἑλλάδος (ἐκτὸς κειμένου)	

Πάντες οἱ γεωφυσικοὶ χάρται τοῦ παρόντος βιβλίου ἐσχεδιάσθησαν ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Φαλτάιτς.

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐπίσημον στερούμενον τοῦ βιβλιοσημοῦ τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον.

Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθρ. 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

024000028250

ΕΚΔΟΣΙΣ ΣΤ'. 1966 (VII)—ΑΝΤΙΤΥΠΑ 80.000—ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ 1432/7-7-66—1427/25-6-66

Ἐκδόσεις *Ι. ΔΙΚΑΙΟΣ*—Βιβλιοδεσία *Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ Ο.Ε.*

Το παρόν έγγραφο αποτελεί μέρος της συλλογής των εγγράφων του
Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και Λογικής. Το έγγραφο αυτό
είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Κέντρου Ελληνικής
Γλώσσας και Λογικής. Η ημερομηνία της έκδοσης του
έγγραφο είναι 14/03/2014 της 14/03/2014. (Γραφείο: 14/03/2014)

